Національна академія наук України
Державна установа «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»

АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ І ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ (перша чверть XXI ст.)

МОНОГРАФІЯ

Київ 2025

УДК 94 : 327.5(94) «XXI»
А-22

Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України»
(протокол № 6 від 18.09.2025 р.)

Рецензенти:

Майборода О.М. – член-кореспондент Національної академії наук України, доктор історичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України;

Верменич Я.В. – член-кореспондент Національної академії наук України, доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історичної регіоналістики Інституту історії України НАН України;

Кізлова А.А. – доктор історичних наук, доцент кафедри історії факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Австралія і Океанія в контексті регіональних і глобальних викликів (перша чверть XXI ст.). Монографія. Керівник авторського колективу та науковий редактор д.політ.н., проф. Зернецька О.В.; випускаючий редактор к. політ.н. Вєтринський І.М.; технічний редактор к.е.н. Бондарець М.В. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2025. 411 с.

ISBN 978-617-14-0456-4

Монографія присвячена аналізу ключових політичних, економічних, безпекових та культурних процесів в Австралії та Океанії у першій чверті XXI ст., які розглядаються у контексті історичного розвитку регіону. Особлива увага привертається до впливу глобальних викликів – геополітичного суперництва США і Китаю, змін клімату, соціально-економічних трансформацій та наслідків пандемії COVID-19 – на розвиток регіону. Розглянуто роль Австралії та Нової Зеландії як провідних держав, здатних формувати стратегічні напрями розвитку Океанії, зокрема у сфері безпеки, міжнародного партнерства, інновацій та соціальної політики. Проаналізовано політику Австралії щодо безпеки підводних кабелів та енергетичної безпеки, її роль у створенні альянсу AUKUS, а також миротворчі ініціативи Нової Зеландії та її культурну дипломатію. Окреслено значення регіону в контексті російської агресії проти України, яка, крім іншого, актуалізувала зближення Австралії та Нової Зеландії з євроатлантичними партнерами. Показано взаємозв'язок між модернізаційними процесами та збереженням культурної ідентичності корінних народів цього регіону.

УДК 94 : 327.5(94) «XXI»
А-22

© Державна установа
«Інститут всесвітньої історії НАН України», 2025

ISBN 978-617-14-0456-4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 13

РОЗДІЛ І
АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ (2001–2018 рр.)……..……21

1.1. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ Й КРАЇН ОКЕАНІЇ У РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ 21

1.2. ВІЙСЬКОВА СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ ТА ДЕРЖАВ ОКЕАНІЇ НА ПОЧАТКУ XXI ст. 37

1.3. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ НА ПОЧАТКУ XXI ст.: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН 45

1.4. РОЛЬ ЛІТЕРАТУРИ У СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ НОВОЗЕЛАНДЦІВ 65

1.5. ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА РОЗВИТОК ОКЕАНІЇ: ЕКОНОМІКА, СУСПІЛЬСТВО, КОНФЛІКТИ ТА НАСИЛЬСТВО 94

1.6. РОЛЬ І МІСЦЕ РЕСУРСНОЇ БАЗИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ У ПЕРШИХ ДЕКАДАХ XXI ст. 106

1.7. ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ НА ПОЧАТКУ XXI ст. 122

1.8. УКРАЇНОЗНАВСТВО В АВСТРАЛІЙСЬКИХ АРХІВАХ ТА БІБЛІОТЕКАХ У XXI ст. 131

1.9. УКРАЇНЦІ АВСТРАЛІЇ ЧЕТВЕРТОЇ (ПОСТРАДЯНСЬКОЇ) МІГРАЦІЙНОЇ ХВИЛІ: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ВЛАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 140

1.10. ІСТОРІЯ ІНДУСТРІЇ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В АВСТРАЛІЇ 150

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА 161

РОЗДІЛ ІІ
АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ (2019–2024 рр.)……..…….170

2.1. АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ 170

2.2. ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ НА ПОЛІТИКУ У СФЕРІ ОБОРОНИ ДЕРЖАВ ОКЕАНІЇ ТА АВСТРАЛІЇ (2019–2024 рр.) 186

2.3. БЕЗПЕКА ПІДВОДНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ КАБЕЛІВ АВСТРАЛІЇ ЯК ЧИННИК ГЕОПОЛІТИКИ У XXI ст. 205

2.4. ДОПОМОГА УКРАЇНІ ВІД АВСТРАЛІЇ ТА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ У ЇЇ ПРОТИСТОЯННІ ВОЄННІЙ АГРЕСІЇ РФ 227

2.5. АВСТРАЛІЙСЬКА НАУКОВА СПІЛЬНОТА І ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 249

2.6. СОЦІАЛЬНІ СИСТЕМИ АВСТРАЛІЇ ТА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ СТ.): ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ 263

2.7. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО МАОРІ НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ 286

2.8. ЗЛОЧИН ТА ПОКАРАННЯ В СЕЛІ КАЛО (ПАПУА НОВА ГВІНЕЯ): СЛІДАМИ М. М. МІКЛУХО-МАКЛАЯ З ХІХ ДО ХХІ ст. 296

2.9. АВСТРАЛІЙСЬКО-ТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 305

2.10. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ АВСТРАЛІЇ У 2019–2024 рр. 313

2.11. АВСТРАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І РОЗРОБОК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 328

2.12. МІЖНАРОДНА ОСВІТА АВСТРАЛІЇ І ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 357

2.13. МІЖНАРОДНИЙ ПОПИТ І ПРОГНОЗИ НА ТУРИСТИЧНУ ІНДУСТРІЮ АВСТРАЛІЇ 370

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА 381

ВИСНОВКИ 394

SUMMARY 406

СПИСОК АВТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ.....409

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
STATE INSTITUTION «INSITUTE OF WORLD HISTORY
OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE»

AUSTRALIA AND OCEANIA IN THE CONTEXT OF REGIONAL AND GLOBAL CHALLENGES (THE FIRST QUARTER OF THE XXIth CENTURY)

Monograph

Kyiv 2025

UDC 94 : 327.5(94) «XXI»
A-22

Recommended for publication by the Academic Council of the State Institution
«Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine»
(Protocol № 6, 18.09.2025)

Reviewers:

Mayboroda O.M. Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Historical Sciences, Professor (I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine);

Vermenych Y.V. Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Historical Sciences, Professor (Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine);

Kizlova A.A. Doctor of Historical Sciences (National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»).

Australia and Oceania in the context of regional and global challenges (the first quarter of the XXI-th century): Monograph / Head of the Authors' Team and Scientific Editor – Doctor of Political Sciences, Professor O. Zernetska, Releasing Editor – Candidate of Political Sciences I. Vietrynskyi, Technical Editor – Candidate of Economic Sciences M. Bondarets. State Institution «Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine». Kyiv, 2025. 411 p.

ISBN 978-617-14-0456-4

The monograph examines the key political, economic, security, and cultural processes in Australia and Oceania during the first quarter of the 21st century, which are considered in the context of the historical development of the region. Particular attention is paid to the impact of global challenges – the geopolitical rivalry between the United States and China as well as to climate change, socio-economic transformations, and the consequences of the COVID-19 pandemic – on the region's development. The study highlights the role of Australia and New Zealand as leading states capable of shaping strategic directions for Oceania, especially in the areas of security, international partnerships, innovation, and social policy. Australia's maritime and energy security strategies, its participation in the AUKUS alliance, and New Zealand's peacekeeping initiatives and cultural diplomacy are analyzed in detail. The significance of the region is also explored in the context of the Russian aggression against Ukraine, which among other has accelerated the rapprochement of Australia and New Zealand with Euro-Atlantic partners. The monograph further demonstrates the interplay between modernization processes and the preservation of indigenous cultural identities of this region/

UDC 94 : 327.5(94) «XXI»
A-22

© State Institution «Institute of World
History of the National Academy
of Sciences of Ukraine», 2025

ISBN 978-617-14-0456-4

CONTENTS

PREFACE 13

CHAPTER I

AUSTRALIA AND OCEANIA IN THE CONTEXT OF REGIONAL CHALLENGES (2001–2018s)……..21

1.1. SPECIFICS OF THE FOREIGN POLICY OF AUSTRALIA AND THE COUNTRIES OF OCEANIA IN A REGIONAL CONTEXT.....21

1.2. THE MILITARY DIMENSION OF THE FOREIGN POLICY OF AUSTRALIA AND THE STATES OF OCEANIA AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY 37

1.3. THE SOCIAL POLICY OF NEW ZEALAND AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY: HISTORICAL BACKGROUND AND CONTEMPORARY STATE 45

1.4. THE ROLE OF LITERATURE IN THE FORMATION OF NEW ZEALAND NATIONAL IDENTITY 65

1.5. THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON THE DEVELOPMENT OF OCEANIA: ECONOMY, SOCIETY, CONFLICTS, AND VIOLENCE 94

1.6. THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE RESOURCE BASE IN THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF AUSTRALIA AND OCEANIA IN THE FIRST DECADES OF THE 21st CENTURY 106

1.7. SPECIFICS OF MIGRATION POLICY OF AUSTRALIA AND OCEANIA AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY 122

1.8. UKRAINIAN STUDIES IN AUSTRALIAN ARCHIVES AND LIBRARIES IN THE 21st CENTURY 131

1.9. UKRAINIANS IN AUSTRALIA OF THE FOURTH (POST-SOVIET) MIGRATION WAVE: PROBLEMS OF ADAPTATION AND PRESERVATION OF NATIONAL IDENTITY 140

1.10. THE HISTORY OF THE INTERNATIONAL TOURISM INDUSTRY IN AUSTRALIA 150

BIBLIOGRAPHY 161

CHAPTER II

AUSTRALIA AND OCEANIA IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES (2019–2024s)……...….170

2.1. AUSTRALIA AND OCEANIA IN THE CONTEXT OF MODERN GEOPOLITICAL PROCESSES 170

2.2. THE IMPACT OF GLOBAL CHALLENGES ON THE DEFENSE POLICY OF THE STATES OF OCEANIA AND AUSTRALIA (2019–2024s) 186

2.3. SECURITY OF AUSTRALIA'S SUBMARINE COMMUNICATION CABLES AS A FACTOR IN 21st CENTURY GEOPOLITICS.....205

2.4. ASSISTANCE TO UKRAINE FROM AUSTRALIA AND NEW ZEALAND IN COUNTERING THE MILITARY AGGRESSION OF THE RF 227

2.5. THE AUSTRALIAN SCIENTIFIC COMMUNITY AND THE GLOBAL CHALLENGES OF RUSSIA'S AGGRESSION AGAINST UKRAINE 249

2.6. SOCIAL SYSTEMS OF AUSTRALIA AND NEW ZEALAND IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION (the first quarter of the 21st century): A COMPARATIVE ANALYSIS 263

2.7. MAORI CULTURE AND ART OF NEW ZEALAND 286

2.8. CRIME AND PUNISHMENT IN THE VILLAGE OF KALO (PAPUA NEW GUINEA): FOLLOWING THE TRACES OF N. N. MIKLOUHO-MACLAY FROM THE XIXth TO THE XXIst CENTURY 296

2.9. AUSTRALIAN–THAI RELATIONS AT THE PRESENT STAGE 305

2.10. MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF AUSTRALIA'S DEFENSE INDUSTRY (2019–2024s) 313

2.11. THE AUSTRALIAN EXPERIENCE OF SCIENTIFIC RESEARCH AND DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION 328

2.12. INTERNATIONAL EDUCATION IN AUSTRALIA AND THE IMPACT OF GLOBAL CHALLENGES OF THE COVID-19 PANDEMIC 357

2.13. INTERNATIONAL DEMAND AND FORECASTS FOR AUSTRALIA'S TOURISM INDUSTRY 370

BIBLIOGRAPHY 381

CONCLUSIONS 394

SUMMARY 406

LIST OF CONTRIBUTORS 409

ПЕРЕДМОВА

Австралія і Океанія відіграють дедалі більшу роль у світових політичних, економічних, безпекових та культурних процесах XXI ст. Водночас рівень залученості держав регіону до міжнародних подій сучасності безпосередньо залежить від рівня їх політичного та соціально-економічного розвитку. Австралія й Нова Зеландія, зважаючи на їхній соціально-економічний потенціал, є найпотужнішими геополітичними гравцями Океанії.

Так, Австралія є авангардною високорозвиненою країною з багатогалузевою економікою і конкурентоспроможним науково-технічним потенціалом, високим рівнем міжнародної інтеграції. Наразі за окремими показниками Австралія є лідером серед країн ОЕСР. Понад три десятиліття вона демонструє стабільні темпи зростання економіки, випереджаючи більшість країн ОЕСР. У 2001–2010 рр. середньорічні темпи зростання в Австралії становили 3,0%, у 2011–2017 рр. – понад 4%. У 2022 р., за даними МВФ, ВВП Австралії зріс на 3,7%. ВВП на душу населення Австралії 2021 р. становив 60400 $ США, що перевищує показники Великої Британії, Німеччини, Франції, Республіки Корея та Японії. Основною внутрішньополітичною метою австралійського уряду є подальше підвищення рівня розвитку і процвітання країни, щоб зробити Австралію ще успішнішою, інноваційною та комфортною для людей.

Про зародження держави Австралія та її соціокультурний розвиток у XX ст. колектив відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» у 2022 р. випустив ґрунтовну монографію обсягом 30 друкованих аркушів. Вона є першою подібною працею на теренах України – міждисциплінарним дослідженням, цілком присвяченим Австралії. Наступний етап дослідження охоплює Австралію та країни Океанії на початку XXI ст. Особливий акцент у новій монографії зроблено на дослідженні Нової Зеландії, бо вона є другою найрозвиненішою державою Океанії. Австралію й Нову Зеландію об’єднує

специфіка їхнього історичного та соціокультурного розвитку: обидві країни є частиною англосаксонського світу, входять до Співдружності націй та мають спільне колоніальне минуле (колишні колонії Великої Британії, що отримали незалежність на початку XX ст.). За рівнем розвитку серед країн Океанії Нова Зеландія поступається лише Австралії. ВВП Нової Зеландії у 2022 р. становив 246,73 млрд $ США. ВВП на душу населення Нової Зеландії 2021 р. становив 49624 $ США. Це перевищує показники таких розвинених країн світу, як Японія, Республіка Корея та Франція. За даними Світового Банку, ВВП на душу населення в Новій Зеландії еквівалентний 330% середнього світового показника.

Більшість невеликих острівних держав Океанії мають набагато нижчий політико-економічний потенціал порівняно з двійкою лідерів. Утім, вони також активно залучені до регіональних геополітичних процесів початку XXI ст. Зокрема, протягом останніх двох десятиліть США, Австралія та Китай постійно борються між собою за вплив на малі держави Океанії. Великі геополітичні гравці надають економічну, комунікаційну, безпекову та інші види допомоги цим острівним державам, прагнучи натомість забезпечити власну військову присутність на їхній території. Такі дії великі держави реалізують, щоб покращити воєнно-стратегічні позиції в регіоні.

У монографії проаналізовано пріоритетні напрями й тенденції зовнішньої політики Австралії, Нової Зеландії та малих країн Океанії на сучасному етапі. Розглянуто економічні й геополітичні аспекти відносин Австралії з провідними акторами Індо-Тихоокеанського регіону, зокрема США та КНР. Показано особливості взаємодії Австралії з острівними державами Океанії як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Враховано також глобальний контекст актуальної геополітичної ситуації в Індо-Тихоокеанському регіоні й особливості участі та впливу Австралії й Нової Зеландії на формування архітектури регіональної безпеки. Йдеться також про геополітичні імперативи провідних акторів Індо-Тихоокеанського регіону та їхній вплив на глобальну систему безпеки у XXI ст.

Окреслено економічні, безпекові й політичні чинники, які обумовлюють важливість Океанії у сучасному світі. Зокрема, глобальна економічна важливість Океанії полягає в тому, що регіон є одним з найбільших рибопромислових районів світу. На Океанію припадає близько 60% світового щорічного вилову тунця. Безпекове значення регіону зростає на тлі посилення конкуренції між США та КНР. Розширення китайської військової присутності в острівних державах Океанії може становити небезпеку як для США, з огляду логістичного забезпечення американських військ, так і для Австралії, яка є найважливішим союзником США в регіоні. Політичне значення Океанії важливе й дипломатичним потенціалом, який визначається участю держав у міжнародних організаціях.

У монографії розглядається вплив ресурсного потенціалу країн Океанії на початку XXI ст. на особливості розвитку національних економік. Порівняльний аналіз географічного положення країн Океанії свідчить про пряму кореляцію між наявними ресурсами та специфікою розвитку галузей промисловості й сільського господарства в цих країнах. Окрім того, на нерівномірність економічного розвитку можуть впливати специфіка історичного розвитку та кількість природних ресурсів у окремих країнах регіону.

У контексті регіональних особливостей розвитку глобальної комунікації розглядається роль і місце підводних комунікаційних кабелів як критичної інфраструктури, від забезпечення захисту якої залежить життєдіяльність Австралії. Питання є актуальним та гострим, оскільки 99% зв’язку п’ятого континенту із зовнішнім світом здійснюється саме завдяки підводним кабелям. Австралійське керівництво намагається створити найефективніший захист кабелів, який у світовій політології та історії був названий «золотим стандартом». Проте, як підкреслюється в монографії, існують актуальні загрози нормальному функціонуванню підводних комунікаційних кабелів, такі як розрив воєнних і урядових комунікацій між державами, ненадання доступу населенню до Інтернету, створення економічної небезпеки через пошкодження кабелів або задіяння всіх цих ворожих дій разом, що означає колапс економіки

й життя в країні загалом. Розглядаються й інші загрози, як-от прослуховування кабелів, крадіжка даних, пошкодження наземних станцій, з якими зв'язані підводні кабелі, кібератаки та мережеві атаки. Розповідається про сценарії покращення захисту кабелів і про досить нову концепцію «геополітики підводних комунікацій».

Окрему увагу приділено безпековій ситуації в регіоні, зокрема системі стратегічних союзів, що формується протягом останніх років. Так, 2021 р. Австралія, Сполучені Штати й Велика Британія утворили військовий блок AUKUS (абревіатура від англ. Australia, United Kingdom, United States), покликаний підвищити спільні оборонні можливості сторін та їхню здатність реагувати на актуальні безпекові виклики в регіоні. Зокрема, згідно з домовленостями, Австралія має отримати технології для виробництва атомних підводних човнів, забезпечити їх подальші поставки в рамках AUKUS; розширити присутність берегової охорони США тощо. Приділено увагу й особливостям сучасного етапу розвитку оборонно-промислового комплексу Австралії (2019–2024 рр.). Ідеться, зокрема, про головні програми виробництва озброєнь і військової техніки в цей період, про основні напрями оборонної співпраці в рамках AUKUS. Так, у разі прямого воєнного нападу австралійський уряд дотримується принципу опори на власні сили. Оборонна політика Австралії ґрунтується на принципі впевненості у своїх силах стосовно стримування та відбиття збройних нападів на Австралію. Підтримка надійного оборонного потенціалу є найважливішим фактором безпеки Австралії, позаяк він може утримувати потенційних агресорів від застосування сили проти Австралії, її союзників і сусідів.

Як приклад вдалої співпраці між азійськими країнами й Австралією розглядаються відносини між Королівством Таїланд та Австралією. Акцент зроблено на безпековому аспекті: як ці держави об'єднують зусилля, щоб протистояти сучасним викликам.

Окрасою роботи можна вважати «case-study», яке провела наша австралійська колега та співавтор монографії з Австралійського національного

університету (Australian National Unsversity, ANU) Олена Говор, присвячене з'ясуванню складної ситуації: історії злочину та покарання в селі Кало (Папуа-Нова Гвінея), що відбулася в XIX ст., ролі М. М. Міклухо-Маклая (до речі, українця за походженням) і продовження цієї історії, яке здійснили австралійські вчені (О. Говор зокрема) з ANU на початку XXI ст.

Значну увагу приділено самобутній культурі та мистецтву корінного населення Нової Зеландії – маорі – з часів переселення цього народу на острови Нової Зеландії й до сьогодні. Мистецтво маорі характеризується як антропоцентричне за природою. Це якість, котра зберігається й у період глобалізації. У цей час культура маорі глибше проникає в загальнонаціональну новозеландську культуру, що робить останню особливо неповторною. Слід зважати на те, що до появи європейців маорі не знали металу. Їхня неперевершена техніка різьблення по дереву розвивалася на базі дометалевих знарядь. Як свідчать фахівці-археологи й етнографи, маорі Нової Зеландії за свою історію виробили більше різноманітних форм кам'яних знарядь, ніж будь-який інший народ світу.

Культура та мистецтво маорі мають міцне тисячолітнє коріння, в центрі якого лежить повага до людини, до предків, до всього роду й богів, з якими маорі спілкуються через пісні, хорали, танці та інші фольклорні традиції, які видаються необхідними і пакеха – нащадкам білих переселенців, які знаходять у культурі маорі той об'єднавчий початок, який дає змогу культурі Зелених островів квітнути й у XXI ст.

У монографії також багато уваги приділено дослідженню історичного розвитку літератури Нової Зеландії, простежуються її основні етапи, аналізуються її художня і соціальна специфіка, відстежується її роль у формуванні національної ідентичності новозеландців. Досліджується як література пакеха (новозеландців європейського походження), так і література маорі, та відзначається її місце в культурному та соціально-політичному житті Нової Зеландії. Також приділено увагу такому важливому процесу, як розвиток видавничої справи у Новій Зеландії, який на початку XXI ст. був «вибуховим»,

сприяв можливості публікувати твори художньої літератури різних жанрів, котрі знаходили великий попит у читачів країни.

Австралія посідає одне з перших місць у світі за оцифровуванням архівних і друкованих матеріалів. Зокрема, з культури, військової та сімейної історії, імміграції. Доступ до оцифрованих матеріалів відкритий. Читач знайде скрупульозний аналіз австралійських архівів і бібліотек як цінного джерела пошуку українських слідів в Австралії.

Порівнюються соціальні системи Австралії та Нової Зеландії у XXI ст., принципи їх функціонування, аналізуються відмінності в підходах до основ соціального забезпечення. Соціальна політика Австралії та Нової Зеландії ґрунтується на перевірених часом схемах соціальної допомоги й виділенні населенню цільових допомог, які, однак, потребують перегляду під час криз у світовій економіці для збереження гідного рівня добробуту суспільства. Увагу зосереджено на соціальному забезпеченні, пенсійних системах, освіті та охороні здоров'я зазначених країн.

У монографії комплексно проаналізовано розвиток системи вищої освіти Австралії в першій чверті XXI ст. в умовах реагування на глобальні виклики та глобальні проблеми. Зокрема, розглянуто згубний вплив наслідків пандемії COVID-19, особливо в секторі міжнародної освіти Австралії. Втім, показано як уряд уживав ефективних заходів, щоб подолати проблему й усунути її негативні впливи.

Приділено увагу міжнародній освіті в Австралії, яка є однією з найбільших історій успіху держави. В австралійських університетах навчаються студенти з більш ніж 190 країн і за останні 20 років у країні отримали освіту понад 3 млн іноземних студентів. Міжнародна освіта й інтернаціоналізація вищої освіти є невід'ємною частиною стратегії розвитку Австралії та відіграє важливу роль як у становленні національної системи освіти, так і в зміцненні економіки країни. Також у монографії розглянуто ключові аспекти внеску австралійської наукової спільноти у протистояння України російській воєнній агресії, основні заходи австралійських університетів

і наукових установ з підтримки українських вчених під час повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, а також форми реагування на російську воєнну агресію. Важливими є дослідження міжнародної науково-технологічної співпраці (МНТС) в Австралії, аналіз двосторонніх і глобальних зв'язків національних наукових установ.

Однією з важливих галузей економіки країн Океанії є міжнародний туризм. Зокрема, в монографії аналізується роль уряду в функціонуванні та розвитку туристичного сектору Австралії. Це є важливим і актуальним, бо успішний розвиток туристичної галузі залежить від збалансованого попиту й пропонування на ринку, а впливає на ці процеси, насамперед, держава.

Досліджуючи Океанію, не можна обійти увагою зміни клімату та їх екологічні, соціальні й інші наслідки для країн регіону. Такі кліматичні зміни можуть ставати факторами конфліктів різної інтенсивності, навіть воєн. Зміни клімату призводять до того, що страждає здоров'я людей, зокрема виникають посттравматичні стресові розлади, спричинені кліматичними загрозами та катастрофами, як от «кліматична тривога» та «стрес навколишнього середовища».

Важливими питаннями, котрі порушують автори монографії, є основні проблеми входження в новий соціум українців четвертої пострадянської міграційної хвилі та збереження ними національної ідентичності. Зокрема, відзначається, що ця еміграційна хвиля принципово відрізняється від попередніх трьох, адже її головні причини криються не в політичних чи ідеологічних причинах, а в економічних складнощах, яких зазнала більшість громадян України в перші роки після проголошення Незалежності. Стосовно соціальної адаптації українців четвертої міграційної хвилі до австралійського середовища виділяється три види стратегій, якими вони керуються: стратегія добробуту, стратегія успіху та стратегія самореалізації.

Австралія й Нова Зеландія роблять внесок у протистояння України російській військовій агресії. Політичні, військові, економічні та гуманітарні заходи Австралії й Нової Зеландії стали складовою міжнародної реакції на

збройну агресію рф проти України. Повномасштабне вторгнення рф в Україну зумовило для Австралії та Нової Зеландії серйозне переосмислення концептуальних підходів у зовнішньополітичній стратегії, реформування системи національної безпеки з урахуванням змін міжнародного безпекового середовища та посилення трансрегіональних викликів й загроз, розробку нових цілей, пріоритетів і підходів до реалізації зовнішньої політики.

Структуру монографії побудовано за проблемним та хронологічним принципами. Розділ перший «Австралія і Океанія в контексті регіональних викликів (2001–2018 рр.)» присвячений розвитку регіону здебільшого в історичному та регіональному контекстах. Розділ другий «Австралія і Океанія в глобальних викликах (2019–2024 рр.)» розкриває взаємовплив глобальних чинників на життєдіяльність регіону і наслідків, спричинених глобальними катаклізмами саме в цей період. Зокрема, це згубний плив пандемії COVID-19 на країни регіону, збитки, яких вона завдала в різних галузях соціальної сфери та індустріях промисловості й туризму.

Сподіваємося, що це фундаментальне мультидисциплінарне міжнародне дослідження стане в нагоді українській дипломатії, науковій спільноті та українському суспільству загалом. Адже воно представляє сучасний інноваційний погляд на далекий від України регіон планети, надає аналіз процесів, які там відбуваються, викликів і загроз, які вчасно долаються, й розповідає про ефективні системи управління зовнішньою і внутрішньою політикою таких розвинених держав як Австралія та Нова Зеландія, неоціненний досвід яких можна і потрібно використовувати Україні.

Ольга Зернецька
доктор політичних наук, професор,
керівник авторського колективу

РОЗДІЛ І
АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ (2001–2018 рр.)

1.1. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ Й КРАЇН ОКЕАНІЇ У РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Океанією називають сукупність островів у Тихому океані. Ця географічна назва не має єдиного тлумачення, тож її сенс може дещо відрізнятися відповідно до методології дослідження. Так, у найширшому сенсі під Океанією мають на увазі весь острівний регіон між Азією й Америкою, проте поширенішими є визначення, що виключають зі згаданого масиву Японський архіпелаг, Рюкю, Курильські та Алеутські острови. Згідно з іншим підходом, до Океанії включають також Індонезію, Тайвань і Філіппіни, позаяк історично народи та культури цих островів є ближчими до материкової Азії. В найвужчому сенсі до Океанії не зараховують навіть Австралію, але включають Нову Зеландію та Папуа-Нову Гвінею [1]. Зважаючи на специфіку нашого дослідження, ми будемо розглядати регіон саме з цих позицій.

До Океанії входять більш ніж 10000 островів загальною площею близько 823000 км^2 (без урахування площі Австралії). Традиційно Океанію розділяють на чотири субрегіони: Австралазія (до якої відносять Австралію й Нову Зеландію), Меланезія, Мікронезія та Полінезія. Варто наголосити, що, хоча цей поділ є усталеним, він також має різні варіанти тлумачення, наприклад, часом, до Австралазії відносять Папуа-Нову Гвінею, Малайський архіпелаг, Філіппіни та інші території Океанії. Ще одним прикладом умовності визначення субрегіонів є Нова Зеландія, котру часом розглядають не лише як частину Австралазії, але й як територію, котра відноситься до Полінезії [2].

Заселяти Океанію почали з Австралазії близько 40 тис. років тому [3]. На думку більшості вчених, це відбувалося на фінальному етапі епохи плейстоцену, коли континентальне узбережжя покривало Тиморське море, а

сучасні Австралія та Нова Гвінея утворювали єдиний материк – Сахул [4, p. 53]. Хоча рівень моря в ті часи був на 100 м нижчим за теперішній, вода була значною перешкодою для переміщення. Проте найпоширенішою є гіпотеза, що перші представники виду homo sapiens прибули до Австралії, долаючи невеликі відстані між островами [4, p. 52]. Тасманія, яка зараз є островом та входить до складу Австралії, на той час також була частиною материка, а перші люди з'явилися на її території не менше, ніж 30000 років тому [5]. Приблизно тоді ж поступово заселяли острови Океанії. Більшість науковців вважає, що острівні народи мають коріння в Південно-Східній Азії [1]. На 2023 р. в Океанії проживає близько 44 млн чол., з яких трохи понад 25 млн становить населення Австралії [6].

До складу Океанії входять 29 країн і територій та понад 16000 островів, однак деякі держави й території регіону виділяються з-поміж інших, бо мають вищий рівень розвитку з погляду інфраструктури, економіки та доходів населення. Саме до таких країн належать Австралія й Нова Зеландія, які є незалежними державами та мають стабільну політичну систему, розвинену економіку, високий рівень життя, комплексну систему охорони здоров'я й освіти тощо. Також сприятливіше становище відносно інших острівних країн мають французькі заморські території Нова Каледонія і Французька Полінезія. Завдяки французьким інвестиціям, насамперед в інфраструктуру та послуги, острови Таїті й Бора-Бора, що входять до складу Французької Полінезії, мають змогу реалізовувати свій туристичний потенціал, що поліпшує рівень життя населення. Основою економіки Нової Каледонії є промисловий видобуток нікелю, що сприяє зміцненню та стійкості її економіки. Окрім того, за рівнем розвитку в регіоні вирізняються самоврядні території США – Гуам і Північні Маріанські острови. На острові Гуам розташовані американські військові об'єкти, що сприяє його економіці та розвитку. Одночасно зв'язки зі США є чинником покращення рівня життя Північних Маріанських островів. Завдяки зусиллям і успіхам у розвитку власної індустрії туризму та збереження довкілля гарні позиції в регіоні з погляду економіки та якості інфраструктури займають

такі країни, як Палау та Фіджі. Й, хоча ці острови поступаються за рівнем розвитку Австралії чи Новій Зеландії, вони виділяються на тлі інших острівних держав Океанії. На соціально-економічне становище країн і територій регіону суттєво впливають такі чинники, як історичні зв'язки, система управління, природні ресурси, економічна політика тощо.

Найпотужнішою державою в Океанії є Австралія, яка, зокрема, входить до 20-ки лідерів у світі за розміром ВВП на душу населення [7]. Також Австралія є лідером цього регіону за розміром території, номінальним ВВП, кількістю населення, військовим потенціалом тощо.

Зовнішня політика Австралії у 2000-х рр. характеризується кількома ключовими пріоритетами та напрямками, як на регіональному рівні, так і в контексті глобальних процесів. Одним із важливих її напрямків була підтримка зусиль стратегічного союзника – США щодо боротьби з міжнародним тероризмом. Це продемонструвало тверду прихильність Австралії альянсу зі США. Після терактів 11 вересня 2001 р. Австралія доєдналася до зусиль американців у рамках коаліції для боротьби з ісламістськими терористичними угрупованнями на території Афганістану. Австралія вперше направила своїх військових в Афганістан уже в жовтні 2001 р. Для обґрунтування такого рішення прем'єр-міністр Джон Говард послався на VI статтю Договору АНЗЮС, що стало прецедентом застосування положень Договору на практиці. Союзницькі зобов'язання схвалив парламент Австралії 17 вересня 2001 р. [8].

З 2006 р. по серпень 2010 р. Австралія працювала в партнерстві з Нідерландами в афганській провінції Урузган. Головний акцент спільної діяльності двох країн було зроблено на навчанні місцевих сил і відновлювальній діяльності. Після того, як Нідерланди вивели свій контингент 2010 р., Австралія діяла в складі багатонаціональної групи під керівництвом США. Як наголошував міністр оборони Австралії у зверненні до парламенту в червні 2010 р., «нашою головною метою в Афганістані є боротьба з явною загрозою з боку міжнародного тероризму, як для міжнародної безпеки, так і для нашої власної національної безпеки. Австралія не може собі дозволити й

австралійці не можуть собі дозволити, щоб Афганістан знову став прихистком й тренувальним полігоном для терористичних організацій» [8]. Австралійські війська залишили Афганістан разом з іншими учасниками коаліції в липні 2021 р. За 20 років участь у кампанії взяли понад 39 тис. військовослужбовців п'ятого континенту, з яких 41 людина загинула [9].

Австралія також долучилася до коаліції на чолі з американцями під час військової операції в Іраку, що почалася 20 березня 2003 р. і мала на меті виявлення та знищення зброї масового ураження, якою, ймовірно, володів режим С. Хусейна. Протягом трьох тижнів столицю Іраку – Багдад було захоплено, а жорстоку диктатуру Саддама Хусейна повалено, після цього почалися складна післявоєнна відбудова та боротьба з повстанцями – прихильниками минулого режиму. В липні 2003 р. тренувальна група австралійської армії почала навчання іракських солдат, а в квітні 2005 р. оперативна група австралійців була спрямована на південь Іраку для захисту японського інженерно-будівного підрозділу [10]. На 2006 р. участь у відновленні в Іраку далі брало близько 1400 австралійських солдат, які діяли спільно з силами США та іншими учасниками коаліції. В середині 2008 р. Австралія почала скорочувати свій контингент і вивела близько 500 військовослужбовців. Остаточно австралійські бойові війська припинили оперативну роль в Іраку 31 липня 2009 р. За період участі в кампанії з 16 липня 2003 по 31 липня 2009 р. загинули двоє австралійських військовослужбовців. До травня 2011 р. з Іраку було виведено всі сили коаліції за винятком американців, в свою чергу США вивели свій контингент 18 грудня 2011 р., що ознаменувало кінець війни в Іраку [10].

Зважаючи на особливості історичного розвитку, сучасну Австралію цілком доречно розглядати як частину «англосаксонського світу», єдність цієї групи країн (Велика Британія, США, Канада, Нова Зеландія) є також цивілізаційною та соціокультурною. Ідеологічна близькість із країнами Заходу віддзеркалюється й у зовнішньополітичній діяльності. Австралія співпрацює зі Сполученими Штатами в зовнішній розвідці, вона також є членом

розвідувального альянсу «Five Eyes», до якого входять і Велика Британія, Канада та Нова Зеландія. Це розвідувальне співтовариство вважається одним з найефективніших в світі. Роль Австралії в рамках альянсу полягає насамперед у зборі інформації в регіоні Південної й Східної Азії та Океанії, зокрема, стосовно порушення прав людини, які чинить Комуністична партія Китаю [11].

Одним із основних векторів австралійської зовнішньої політики була й залишається взаємодія з найближчими сусідніми країнами, що входять до субрегіону Австралазії, а саме Новою Зеландією, Новою Гвінеєю та іншими прилеглими до них острівними державами. В першій декаді XXI ст. Австралія активізувала співпрацю з Азійсько-Тихоокеанським регіоном, усвідомлюючи його економічну важливість і потребу в регіональній стабільності. Це передбачало зміцнення зв'язків із ключовими регіональними державами, такими як Китай, Японія, Індія та Індонезія, через торговельні угоди та дипломатичні ініціативи. В «Білій книзі» зовнішньої політики Австралії за 2017 р. зазначається, що демократичні держави Індо-Тихоокеанського регіону, зокрема Японія, Індонезія, Індія й Республіка Корея, мають першочергове значення для Австралії, з одного боку як великі двосторонні партнери, а з іншого – як держави, що впливатимуть на конфігурацію регіонального порядку [12]. В документі також зазначається, що Австралія прагне до нової співпраці в галузі економіки й безпеки, а також до налагодження зв'язків між людьми для зміцнення цих відносин. Зазначається, що Австралія працюватиме в рамках невеликих груп країн, зважаючи на спільні інтереси і єдність принципів. Зокрема, йдеться про тверду прихильність тристоронньому діалогу зі Сполученими Штатами та Японією й окремо з Індією і Японією. Також Австралія відкрита для співпраці з іншими партнерами з Індо-Тихоокеанського регіону в рамках багатосторонніх відносин [12].

Так, іще з 1970–1980-х рр. одним з пріоритетних напрямків зовнішньої політики Австралії є розвиток відносин з Асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). Асоціацію було створено в серпні 1967 р. за ініціативної ролі Індонезії [13]. Метою АСЕАН було заявлено прискорення економічного

розвитку й соціального прогресу в країнах-учасницях, а також захист миру та стабільності в регіоні й надання країнам-учасницям змоги мирно розв'язувати спірні питання [14]. Наразі партнерство Австралії з АСЕАН є достатньо інтенсивним: держава є учасницею Регіонального форуму АСЕАН, у рамках якого держави регіону мають можливість співпрацювати щодо боротьби з тероризмом, забезпечення свободи мореплавства, нерозповсюдження зброї, а також протидії транскордонній злочинності. Протягом 2009–2021 рр. реалізовувалася Програма з розвитку співпраці Австралія-АСЕАН, метою якої було розширити торгівлю між країнами для успішної кооперації в науці, політиці та охороні довкілля [11]. 2016 р. обсяг торгівлі Австралії з країнами АСЕАН був вищим аніж з іншим, другим за величиною, торговельним партнером – Сполученими Штатами [12]. Двосторонні відносини в Південно-Східній Азії та підтримка АСЕАН є одним з важливих пріоритетів Австралії. Уряд країни розширює взаємодію з регіоном для підтримки процвітання орієнтованої на зовнішній світ, стабільної та стійкої Південно-Східної Азії. В рамках цих зусиль, зокрема, було погоджено стратегічне партнерство з В'єтнамом [12].

Канберра прагне відігравати роль «відповідальної сили» в регіоні, розглядаючи південно-західну Океанією як природну сферу впливу. Зважаючи на проблеми більшості маленьких острівних держав, здебільшого пов'язані з соціально-економічною нестабільністю, нестачею продовольства, шкодою від стихійних лих, інфраструктурними негараздами, безпековими ризиками тощо, Австралія намагається посприяти розвитку цих країн, зокрема шляхом значних інвестицій [11]. Так, у «Білій книзі» зовнішньої політики Австралії за 2017 р. наголошується, що підтримка стабільності та процвітання Папуа-Нової Гвінеї є однією з важливих цілей зовнішньої політики Австралії, бо події в цій країні мають значні наслідки, зокрема для економіки, безпеки кордонів, безпеки охорони здоров'я та оборони п'ятого континенту [12]. Також у «Білій книзі» зазначено, що для забезпечення спільних інтересів і реагування на фундаментальні проблеми регіону, Австралія взаємодіятиме з Тихоокеанським

регіоном інтенсивніше й амбітніше. Такі кроки мають на меті більш комплексну та інноваційну політику, а також подальші значні довгострокові інвестиції в розвиток регіону. Передбачається, що Австралія і Тихоокеанський регіон зможуть також використовувати спільні інститути й системи для сприяння підвищенню ефективності та заощадження коштів за рахунок масштабування. Зокрема як перший крок було заплановано полегшити доступ до використання австралійських сервісів тестування для підвищення якості та надійності фармацевтичних препаратів для Науру, Тонга й Тувалу [12]. Як приклад переваг тісної двосторонньої й регіональної співпраці наводиться досвід спільної роботи в рамках Регіональної місії допомоги Соломоновим Островам (RAMSI), метою якої є реагування на циклони та спостереження за рибальством [15].

Важливу роль Австралія відіграє в ініціативах щодо регіональної безпеки, зокрема в Південно-Східній Азії, зосереджуючись на боротьбі з тероризмом і підтримці регіональної стабільності через співпрацю з сусідніми країнами. Зокрема, Канберра ініціювала дві миротворчі місії в межах регіону, а саме у Східному Тиморі (1999 р.) та на Соломонових островах (2003 р.) [11]. Після завершення строку дії договору щодо Регіональної місії допомоги Соломоновим Островам (RAMSI) Австралія 14 серпня 2017 р. підписала двосторонній договір про безпеку з урядом Соломонових Островів. Угода дозволяла австралійській поліції, силам оборони й пов’язаному з ними цивільному персоналу швидко розгортувати сили на Соломонових Островах в разі необхідності та за умови погодження між обома сторонами. Договір охоплює низку потенційних загроз для безпеки, включно зі стихійними лихами, а також допускає участь третіх країн [16]. Австралія також уклала двосторонні меморандуми щодо безпеки з Науру й Тувалу, щоб допомогти захистити їх і регіон загалом від транснаціональної організованої злочинності, зміцнити їхній потенціал прикордонного контролю й захистити від загроз в охороні здоров’я. Австралія прагне працювати й з іншими партнерами над механізмами співпраці та водночас допомагати певним країнам розробляти стратегії національної

безпеки [12]. Канберра хоче залишатись основним безпековим партнером для Папуа-Нової Гвінеї. Тісно співпрацювати щодо поліції, права та правосуддя, працювати з Папуа-Новою Гвінеєю для боротьби з незаконним рибальством, транснаціональною злочинністю й контрабандою людей. Ще одним пріоритетом є забезпечення Договору щодо Торресової протоки, яка з огляду на географічне положення є особливо важливою для безпеки австралійських кордонів. Передбачається, що Договір залишатиметься основою прикордонної співпраці для двох держав [12].

Австралія реалізує низку програм щодо надання гуманітарної допомоги та сприяння розвитку країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Це включає зусилля в таких сферах, як охорона здоров'я, освіта й розвиток інфраструктури. Канберра є активним учасником міжнародних дискусій щодо зміни клімату, хоча й стикається з критикою щодо повільного прогресу у вирішенні екологічних проблем, зокрема через залежність австралійців від вугілля як основи експорту та джерела енергії. Австралія багато десятиліть бере активну участь у багатосторонніх форумах, таких як ООН, АСЕАН, G20 тощо, виступаючи за глобальну безпеку, лібералізацію торгівлі й міжнародну співпрацю.

Особливим аспектом австралійської зовнішньої політики є відносини з КНР. В умовах зростання економічної та військової могутності Китаю Австралія зіткнулася з викликом щодо необхідності збалансування своїх економічних і безпекових інтересів, оскільки КНР є важливим торговельним партнером Канберри, в той час як національна безпека п'ятого континенту забезпечується завдяки стратегічному альянсу зі Сполученими Штатами. Зважаючи, що США та КНР є геополітичними конкурентами, австралійська дипломатія докладає значних зусиль для успішного балансування й відстоювання національних інтересів держави. У австралійській «Білій книзі» з оборони 2016 р. наголошується, що важливою частиною стратегії уряду є подальше зміцнення союзу зі Сполученими Штатами, а також розбудова регіонального й міжнародного партнерства для вирішення спільних викликів

безпеці, зокрема повсюдної загрози тероризму [17]. В документі підкреслюється, що Сполучені Штати залишаться провідною світовою військовою силою наступні два десятиліття. Вони залишатимуться найважливішим для Австралії стратегічним партнером відповідно до чинного багато десятиліть альянсу, а активна присутність Сполучених Штатів і надалі сприятиме підтримці стабільності в регіоні [17]. Австралія вітає й підтримує критичну роль Сполучених Штатів у забезпеченні стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні та наголошує, що глобальна стратегічна й економічна вага США багато важитимуть для подальшої стабільності та впливу на глобальний порядок, що ґрунтується на чітких правилах і який Австралія розглядає як основу безпеки та процвітання. На думку австралійців, світ сподіватиметься на лідерство Сполучених Штатів у підтримці глобальної безпеки та управлінні військовими коаліціями, котрі підтримують міжнародну безпеку й заснований на правилах глобальний порядок [17].

Водночас, хоча США є стратегічним військовим союзником Австралії, одним з основних її торговельних партнерів є КНР. Економічні зв’язки Австралії та Китаю були й залишаються дуже тісними: 2015 р. між країнами набула чинності Угода про вільну торгівлю, а близько 40% австралійського експорту вже багато років поспіль припадає саме на КНР [18]. Канберра передбачає, що відносини між Сполученими Штатами та Китаєм і в подальшому, ймовірно, характеризуватимуться сумішшю кооперації та конкуренції залежно від того, наскільки й у яких сферах перетинатимуться їхні інтереси [17].

Незважаючи на тісні економічні взаємини, певні тенденції в міжнародній політиці КНР непокоять Австралію. Насамперед це стосується провокаційних дій Китаю щодо мілітаризації спірних островів у Південно-Китайському морі та погроз Пекіна силовою операцією з приєднання Тайваню. Також австралійський уряд особливо занепокоєний намаганнями КНР впливати на громадськість Австралії через неофіційні канали, як то фінансування дослідницьких інститутів, що обстоюють прокитайські позиції, підтримка

локальних китайськомовних ЗМІ й громадських організацій, зокрема тих, які заснували мігранти з КНР, що поширюють вигідні Пекіну наративи, а також фінансування австралійських політичних партій, наприклад Лейбористської партії [11]. Подібні кроки дуже нагадують дії РФ у Європі та США, коли авторитарний режим, не маючи підтримки на рівні уряду, впливає безпосередньо на громадську думку, використовуючи інформаційно-пропагандистські спецоперації. Така ситуація є особливо загрозливою для демократичних суспільств, де громадянське суспільство здатне ефективно впливати на формування керівних органів і політики держави. Окрім КНР, яка дедалі більше посилює вплив на країни Океанії, потенційним джерелом загрози, з погляду Канберри, можуть бути азійські держави, де діють терористичні групи, а також тривожним чинником є ядерна загроза з боку КНДР.

Проблема загрози з боку північнокорейської ракетної та ядерної програми згадується в офіційних документах Австралії разом з російською агресією проти України та використанням хімічної зброї з боку Сирії як приклади відмови окремих держав діяти згідно з міжнародним правом і нормами, що сприяють глобальній безпеці. Наголошується, що деякі держави активно відстоюють авторитарні моделі на противагу відкритому демократичному управлінню. Відповідно, Австралія вбачає свій інтерес у тому, щоб спробувати запобігти ерозії сформованих з великими зусиллями міжнародних правил та норм. Адже безпека й процвітання Австралії неодмінно постраждають, якщо основним інструментом управління в світі стане сила [12].

Враховуючи, що Австралію часом дещо відділяють від Океанії, розглядаючи її як автономнішу політико-географічну одиницю, найрозвиненішою державою регіону можна вважати Нову Зеландію, яка за багатьма показниками займає лідерські позиції не лише в Індо-Тихоокеанському регіоні, а й у світі. Зовнішня політика Нової Зеландії характеризується прагненням зберегти незалежність її позиції на міжнародній арені, за умови відданості міжнародному праву, правам людини та

багатосторонності з урахуванням національних інтересів. Колишня колонія, а згодом домініон Британської імперії, Нова Зеландія почала відігравати самостійну роль у світовій політиці з 1947 р. Зважаючи на специфіку історичного розвитку, зокрема належність більшої частини громадян до англосаксонського світу, Нова Зеландія однозначно обрала бік Заходу в умовах Холодної війни, що якраз набирала обертів. За цих умов 1951 р. Нова Зеландія приєдналася до військово-політичного альянсу зі США та Австралією, створивши блок ANZUS [19]. Також Веллінгтон увійшов до Манільського пакту та створення 1955 р. СЕАТО – безпекової організації, до складу якої окрім Нової Зеландії приєдналися США, Велика Британія, Франція, Австралія, Пакистан, Таїланд і Філіппіни [20]. В рамках блоку «Five Eyes», що існує з часів Другої світової дотепер Нова Зеландія разом з Австралією відіграють ключову роль у наданні союзникам розвідувальної інформації щодо Тихоокеанського регіону. Загалом безпекову політику Нової Зеландії в перші десятиліття Холодної війни визначали здебільшого інтереси її партнерів та союзників по Західному блоку, які прагнули утвердити свої позиції в регіоні. Веллінгтон став частиною системи військово-політичних союзів, створених з ініціативи США та Великої Британії для протистояння поширенню комунізму в регіоні. Як наслідок, Нова Зеландія зміцнила й розвинула оборонну співпрацю з Вашингтоном, Лондоном і Канберрою, суттєво посиливши свій військовий потенціал [21].

Проте Веллінгтон не влаштовував баланс інтересів та прийняття рішень у рамках згаданих союзів, оскільки панівна позиція США і Британії визначала пріоритети й цілі цих об’єднань, часом усупереч поглядам інших членів. Так, населення Нової Зеландії дуже неохоче сприйняло необхідність участі держави у в’єтнамській війні, яку ініціювали Сполучені Штати. Усвідомивши домінування американських і британських геополітичних інтересів у рамках спільних оборонних союзів, Нова Зеландія почала шукати шляхи й формати незалежнішого зовнішньополітичного курсу, зокрема щодо безпекової політики. Ситуація ще більше загострилася в контексті активізації ядерних

випробувань на островах в Тихому океані. Так, тодішній прем'єр-міністр Нової Зеландії Норман Кірк жорстко розкритикував ядерні випробування, які проводила Франція на початку 1970 р. на тихоокеанських атолах. Попри віддаленість цих тестів від території самої Нової Зеландії, вони глибоко стурбували Веллінгтон щодо можливого погіршення екологічної ситуації в Тихому океані [21]. Остаточне оформлення стратегічної позиції Нової Зеландії відбулося з оголошенням країни без'ядерною зоною 1984 р. [22]. Це рішення загострило відносини з Вашингтоном, адже офіційний Веллінгтон заборонив прохід суден із ядерними силовими установками або ядерною зброєю на борту в межах своїх територіальних вод. Це рішення віддзеркалилося в Акті про проголошення без'ядерного статусу та режиму контролю над озброєннями 1987 р., також 1985 р. країна приєдналася до договору Раротонга, що проголошував створення Південнотихоокеанської без'ядерної зони [21]. Відповіддю США на подібні кроки Нової Зеландії стало призупинення союзницьких зобов'язань щодо Веллінгтона відповідно до договору ANZUS. Разом з тим двосторонні союзницькі відносини Нової Зеландії та США з Австралією залишилися незмінними. Зокрема, в «Білій книзі» з безпеки Нової Зеландії за 2016 р. наголошується, що Австралія є найважливішим двостороннім партнером Нової Зеландії й Веллінгтон не має кращого друга і ближчого союзника. Завдяки розмірам території, особливостям розташування та стратегічного охоплення, Австралія робить значний внесок у безпеку Нової Зеландії. Хоча прямий збройний напад на Австралію в осяжному майбутньому є малоймовірним, Нова Зеландія негайно відповість у разі, якщо вона зазнає такого нападу [23].

Незважаючи на принципову антиядерну позицію та зобов'язання бути без'ядерною зоною, що стали центральними принципами ідентичності та зовнішньої політики Нової Зеландії, країна зберігає тісні відносини з союзниками та підтримує низку безпекових ініціатив по всьому світу. Так, Веллінгтон долучився до американської коаліції під час військових операцій у Перській Затоці та Сомалі, а також підтримав США після терактів 11 вересня

2001 р., зокрема, новозеландські військові взяли участь у Міжнародних силах сприяння безпеці (ISAF) в Афганістані. Загалом новозеландський контингент у складі багатонаціональній військовій місії перебував на території Афганістану з 2001 по 2021 рр. [24].

Разом з Австралією ще з 1999 р. Нова Зеландія бере участь у миротворчій місії на території Східного Тимору, а з 2003 р. держава долучилася до Регіональної місії допомоги Соломоновим Островам (RAMSI) на чолі з Канберрою. На момент офіційного завершення місії 2017 р. близько 800 співробітників поліції Нової Зеландії були задіяні для надання допомоги та підсилення потенціалу Королівської поліції Соломонових Островів [25]. 2014 року Нова Зеландія долучилася до коаліції, що протистояла ІДІЛ, вкотре засвідчивши відданість боротьбі з міжнародним тероризмом.

Загалом зовнішня політика Нової Зеландії у XXI ст. має кілька магістральних пріоритетів, серед яких 1) взаємодія з країнами-сусідами по Азійсько-Тихоокеанському регіону, що включає торговельні угоди та дипломатичні ініціативи спрямовані на зміцнення зв’язків із ключовими регіональними гравцями, зокрема КНР, Японією, Австралією та країнами-членами АСЕАН; 2) підтримка розвитку й сприяння регіональній стабільності та безпеці, насамперед у південній частині Тихого океану, зокрема шляхом реалізації ініціатив, спрямованих на економічний розвиток, ефективне управління й культурні зв’язки; 3) відданість міжнародним зусиллям щодо підтримки регіональної та глобальної безпеки, насамперед шляхом підтримки миротворчих місій під егідою ООН, надсилаючи війська в райони, уражені конфліктами або нестабільністю; 4) Нова Зеландія відіграє активну роль у діяльності щодо охорони довкілля шляхом участі в міжнародних дискусіях і угодах, пов’язаних зі зміною клімату, збереженням біорізноманіття та сталим розвитком; 5) надання гуманітарної допомоги й сприяння розвитку країнам, які цього потребують, насамперед у Тихоокеанському регіоні. Основний фокус уваги новозеландського уряду зосереджено на ініціативах щодо освіти, охорони здоров’я та розвитку інфраструктури.

Океанія є регіоном, що поєднує велику кількість різноманітних культур, мов і географічних особливостей, він охоплює й незалежні держави, й території, пов'язані з іншими країнами. Народи Океанії проживають як на великих масивах суші, так і на невеличких островах та атолах. Відповідно до офіційної класифікації ООН у складі Океанії налічується 14 незалежних держав та низка залежних територій. Австралію й Нову Зеландію, що входять до згаданої кількості, виділяють окремо від традиційних субрегіонів, у той час як інші країни ділять на три традиційні групи: 1) Меланезію, що включає такі країни й території, як Папуа-Нова Гвінея, Фіджі, Соломонові Острови, Вануату, Нова Каледонія (заморська територія Франції) і автономний регіон Бугенвіль (частина Папуа-Нової Гвінеї) [26]; 2) Полінезію, котра охоплює велику кількість островів у центральній і південній частині Тихого океану, до якої належать Самоа, Тонга, Тувалу, Французька Полінезія (заморська спільнота Франції), Острови Кука (асоційовані з Новою Зеландією), Ніуе (самоврядні у вільній асоціації з Новою Зеландією) [27]; 3) Мікронезію, до складу якої входять тисячі невеличких островів, а також такі держави, як Палау, Федеративні Штати Мікронезії, Маршаллові Острови, Кірібаті й Науру [28].

Особливості зовнішньополітичної діяльності країн Океанії можна простежити на прикладі однієї з найбільших за кількістю мешканців держав регіону – Папуа-Нової Гвінеї. Населення держави становить близько 9 млн чоловік, проте острівна країна має слабку економіку, активність якої зосереджена насамперед у гірничодобувній галузі. Зовнішня політика Папуа-Нової Гвінеї спрямована передусім на регіональну взаємодію: країна працює над розвитком міцних відносин із сусідніми тихоокеанськими острівними державами, реалізовуючи ініціативи в торгівлі, а також співпрацюючи щодо безпеки та культури. Однією з цілей уряду Папуа-Нової Гвінеї є підтримка й розбудова двосторонніх зв'язків з ключовими країнами регіону, насамперед Австралією, Індонезією, Китаєм та іншими. Окрім того, Папуа-Нова Гвінея бере участь у багатосторонніх форумах, таких як ООН і Форум тихоокеанських островів, діяльність котрих спрямовано на вирішення регіональних і

глобальних проблем. Міжнародна діяльність Папуа-Нової Гвінеї переважно присвячена пошуку підтримки та допомоги в гуманітарній сфері від міжнародних партнерів та організацій, що є необхідним для вирішення нагальних проблем, в охороні здоров'я, освіті, розвитку інфраструктури та подоланні бідності в країні [30].

Всі держави Океанії є членами глобальних та регіональних міжнародних організацій, а саме ООН і Форуму Тихоокеанських островів [31]. Водночас більшість цих країн за винятком Австралії й Нової Зеландії мають нечисленне населення та порівняно невисокий рівень економічного й соціально-політичного розвитку. Відповідно, їхній вплив на міжнародній арені є обмеженим, а зовнішньополітична активність орієнтована здебільшого на взаємодію з сусідами по регіону. В міжнародно-політичній діяльності, зокрема під час голосування в ООН, держави Океанії здебільшого орієнтуються на позицію Австралії, насамперед з огляду на багатолітню історію партнерства та її конструктивну роль, щодо підтримки безпеки й сталого розвитку в регіоні. Солідарність тихоокеанських країн з австралійською позицією в ООН проявилася, зокрема, й під час голосування за резолюцію на підтримку України та щодо засудження російської агресії [32], а також щодо кризи в секторі Газа [33].

Зовнішня політика країн Океанії в перші десятиліття XXI ст. визначається кількома провідними тенденціями: по-перше, подальшою глобалізацією міжнародної політики, коли більшість кризових подій у світі мають впливають на всю міжнародну систему; по-друге, поглибленням суперечностей та протистояння двох глобальних геополітичних гравців – США й КНР. Ключовими міжнародними гравцями регіону є найбільш індустріально розвинені держави – Австралія та Нова Зеландія. Океанія поступово також стає ареною боротьби за вплив і регіональне домінування, тож одним з ключових викликів для австралійської зовнішньої політики у 2000-х рр. стала необхідність збалансувати союзницькі зобов'язання зі Сполученими Штатами та зберегти вигідні Канберрі торговельно-економічні відносини з КНР.

Нарощуючи товарообіг з Китаєм, Австралія продемонструвала відданість союзницьким відносинам зі США, зокрема шляхом участі в низці військових кампаній ініційованих у Вашингтоні, зокрема в Афганістані й Іраку. Водночас, дипломатія п'ятого континенту була зосереджена на зміцненні регіонального партнерства та утвердження власних позицій в регіоні й світі. Активна підтримка малих країн Океанії, як на рівні ООН, так і в рамках численних гуманітарних програм і проектів є одним з пріоритетів австралійської зовнішньої політики. Не менш важливою є миротворча діяльність Канберри. Так, саме австралійські військові очолили міжнародні сили, що відновлювали порядок і контролювали демілітаризацію після тривалого конфлікту в Східному Тиморі. Також саме завдяки зусиллям Австралії було створено та реалізовано Регіональну місію допомоги Соломоновим Островам (RAMSI), в рамках якої багато років силами кількох держав надавалася підтримка місцевим поліцейським силам.

Незважаючи на значну історичну та соціокультурну спорідненість, позиція Нової Зеландії на міжнародній арені дещо відрізняється від австралійської. Основою зовнішньої політики Веллінгтона вже багато десятиліть є прагнення зберегти незалежну позицію та прихильність до багатосторонності, насамперед у взаємодії з сусідами по регіону. Зберігаючи відносини стратегічного партнерства з англосаксонськими державами, що склались історично, Нова Зеландія набагато менше залучена в регіональні та глобальні військово-політичні проекти, аніж Австралія. Одним з пріоритетів Нової Зеландії залишається її принципова антиядерна позиція, в рамках якої країна навіть не допускає у свої територіальні води судна з атомними силовими установками. В рамках просуванням миру й безпеки Веллінгтон послідовно підтримує союзників у реалізації миротворчих ініціатив у різних куточках світу, зокрема в Афганістані, Східному Тиморі, Соломонових Островах тощо. Активна позиція Нової Зеландії в контексті підтримки сталого розвитку та піклування про довкілля демонструє прагнення країни поєднати реалізацію

власних національних інтересів з роллю відповідальної сили на міжнародній арені.

Міжнародно-політична діяльність більшості країн Океанії, за винятком Австралії та Нової Зеландії переважно сконцентрована на регіональному рівні. Серед основних зовнішньополітичних пріоритетів можна виділити такі: розбудова співпраці з сусідами по регіону; участь у міжнародних організаціях; взаємодія з міжнародними організаціями та країнами для забезпечення економічного розвитку й отримання фінансової та технічної допомоги; боротьба з впливом змін клімату; співпраця з зарубіжними партнерами щодо безпекових питань, боротьби зі злочинністю, контролю над зброєю і вирішенням внутрішніх конфліктів; поширення й популяризація локальної культури та мистецтв.

1.2. ВІЙСЬКОВА СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ ТА ДЕРЖАВ ОКЕАНІЇ НА ПОЧАТКУ XXI ст.

Військову складову зовнішньої політики Австралії необхідно розглядати в контексті стратегічного середовища, яке визначає безпекові пріоритети австралійського уряду.

Біла книга Австралії з оборони 2016 р. підкреслює, що шість ключових факторів визначатимуть розвиток середовища безпеки Австралії до 2035 р.: відносини між США та Китаєм, які, ймовірно, характеризуватимуться поєднанням співпраці й конкуренції; виклики стабільності глобальному порядку, заснованому на правилах, включаючи конкуренцію між країнами та великими державами, які намагаються просувати свої інтереси поза встановленими правилами; постійна загроза тероризму, включаючи загрози, що виходять із некерованих частин Африки, Близького Сходу й Азії; нестабільні держави, зокрема безпосередньо близько від Австралії, проблеми яких викликані нерівномірним економічним зростанням, злочинністю, соціальними, екологічними й управлінськими проблемами та зміною клімату; високий темп

військової модернізації й розвиток боєздатніших регіональних збройних сил; поява нових складних загроз, зокрема кіберзагроз і безпеки інформаційно-комунікаційних систем [34, p. 39–40].

На погляд австралійського уряду, безпека та процвітання Австралії залежать від стабільного глобального порядку, заснованого на правилах, що підтримує мирне вирішення суперечок, сприяє вільній і відкритій торгівлі та забезпечує підтримку економічного розвитку. В основі такого глобального порядку лежить широка архітектура міжнародного управління, що склалася після закінчення Другої світової війни. Ця структура управління, яка включає Організацію Об'єднаних Націй, міжнародні закони й конвенції, а також регіональні архітектури безпеки, допомагала підтримувати безпеку та економічні інтереси Австралії протягом 70 років. Водночас структура глобального порядку, заснованого на правилах, перебуває під тиском і демонструє ознаки крихкості. Баланс військової й економічної могутності між країнами змінюється, і нові могутні країни хочуть кинути виклик деяким правилам глобальної архітектури безпеки. Відмова діяти відповідно до міжнародного права та стандартів поведінки, наприклад, примусові й агресивні дії Росії в Україні та поширення зброї масового знищення з боку Корейської Народно-Демократичної Республіки, створює міжнародну невизначеність, наражає на небезпеку населення та негативно впливає на економічну діяльність. Використання економічної чи військової сили може обмежити свободу Австралії [34, p. 46].

Австралія визнає вирішальну роль США у забезпеченні стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні. Водночас зростання національної могутності Китаю, включаючи його військову модернізацію, означає, що політика та дії Пекіна вплинуть на стабільність в Індо-Тихоокеанському регіоні до 2035 р. Військово-морські сили Китаю є найбільшими в Азії. До 2020 р. підводні сили Китаю мали зрости до понад 70 підводних човнів. Китай також має найбільші військово-повітряні сили в Азії й розробляє передові винищувачі п'ятого покоління. Модернізація збройних сил Китаю включає боєздатніші сили

спеціального призначення, авіацію та мережі управління та контролю, а також інвестиції в нові технології [34, p. 42].

У міру зростання Китаю він прагнутиме більшого впливу в регіоні. Оскільки це – велика держава, для регіональної стабільності буде важливо, щоб Китай вселяв упевненість у своїх сусідів, роблячи свою оборонну політику прозорішою. Хоча великий конфлікт між Сполученими Штатами та Китаєм малоймовірний, у регіоні існує низка питань, у яких розбіжності між США й Китаєм можуть призвести до зростання напруженості. Ці розбіжності охоплюють Східно-Китайське та Південно-Китайське моря, повітряний простір над цими морями, а також правила, що регулюють міжнародну поведінку, особливо в кібернетичній і космічній сферах [34, p. 43].

В Індо-Тихоокеанському регіоні й, відповідно, в Океанії триває військова модернізація. На погляд уряду Австралії, у найближчі два десятиліття (з 2016 р.) половина підводних човнів світу працюватиме в цьому регіоні. Деякі країни регіону придбають високоточні ракети більшої дальності, зокрема ракети корабельного базування. Окремо австралійський уряд непокоїть загроза балістичних ракет. Хоча загроза нападу з використанням міжконтинентальних балістичних ракет на Австралію невелика, якість і кількість крилатих та балістичних ракет малої й середньої дальності в Індо-Тихоокеанському регіоні зростає. До 2035 р. більше країн регіону отримають доступ до технологій балістичних ракет і, можливо, їх придбає ще більше країн. Складність протидії балістичним ракетам збільшує їхню загрозу, зокрема для Сил оборони Австралії [34, p. 49–52].

Стратегічне середовище Австралії на початку XXI ст. визначало основні стратегічні оборонні інтереси Австралії: безпека Австралії, безпечне найближче оточення Австралії, стабільний Індо-Тихоокеанський регіон та глобальний порядок, заснований на правилах. Відповідно до цих інтересів, у Білій книзі Австралії з оборони 2016 р. було сформулювано три рівнозначні стратегічні завдання оборони високого рівня [34, p. 68].

Перше стратегічне завдання – захист території Австралії. Хоча ймовірність військового нападу іншої країни на Австралію малоймовірна, збройні сили повинні бути спроможними самостійно захистити територію Австралії від нападу з боку іншої країни, наголошується у Білій книзі.

Друге стратегічне завдання оборони – внесення ефективного військового внеску в підтримку безпеки морської акваторії Південно-Східної Азії, підтримка урядів Папуа-Нової Гвінеї, Східного Тимору й тихоокеанських острівних країн у зміцненні їхньої безпеки. Австралія працюватиме з тихоокеанськими острівними державами, щоб зміцнити їхню здатність справлятися з внутрішніми, транснаціональними та прикордонними проблемами безпеки, включаючи захист природних ресурсів.

Третє стратегічне завдання оборони полягає у привнесенні військового потенціалу в коаліційні операції у відповідь на загрози глобальному порядку, заснованому на правилах і які загрожують Австралії та її інтересам [34, p.71–77].

Відповідно до стратегічних завдань оборони визначалися і основні вимоги до Сил оборони, які повинні бути гнучкими та здатними виконувати весь спектр завдань уряду. Силам оборони також необхідно підтримувати високий рівень оперативної сумісності з підрозділами Сполучених Штатів у спільних міжнародних коаліціях. Біла книга Австралії 2016 р. визначала такі шість напрямів зміцнення обороноздатності Австралії: розвиток спроможностей розвідки, спостереження, космосу, радіоелектронної боротьби та кібербезпеки, які забезпечують Силам оборони відповідну ситуаційну обізнаність; розвиток спроможностей морського озброєння, які дадуть Силам оборони змогу діяти у складних умовах морських загроз; належні повітряні спроможності, які нададуть Силам оборони гнучкість реагувати на загрози самостійно чи в рамках операцій коаліції; розвиток спроможностей ведення наземних і морських десантних операцій; створення умов для підтримки операцій та забезпечення оборони; розвиток спроможностей повітряних і морських перевезень, які

допоможуть розгортати Сили оборони на великих відстанях від Австралії [34, p. 84–85].

На початку XXI ст. Міністерство оборони Австралії активно підтримувало та розвивало міжнародні відносини в безпеці, включно з двосторонніми відносинами щодо оборони та багатосторонніми механізмами безпеки. Участь Австралії в міжнародній оборонній співпраці ґрунтується на таких цілях: посилення спроможностей Сил оборони за рахунок збереження доступу до передових розвідданих, технологій та військових можливостей Сполучених Штатів, а також за рахунок збереження здатності Сил оборони ефективно працювати зі Сполученими Штатами та іншими партнерами; підтримка регіонального та глобального впливу Австралії, тобто здатність впливати на результати міжнародної безпеки та підтримувати статус Австралії на міжнародному рівні як дієздатного суб'єкту безпеки; створення активних та ефективних партнерських відносин у безпеці, які дадуть Силам оборони змогу швидко та ефективно розгортатися; підвищення стійкості міжнародної безпеки, підтримуючи заснований на правилах глобальний порядок, включаючи регіональні та міжнародні архітектури безпеки, які захищають інтереси Австралії, зводячи до мінімуму ризик примусу, нестабільності, напруженості чи конфлікту [34, p. 119–120].

Найвищим пріоритетом військової складової зовнішньої політики Уряду Австралії є союз зі Сполученими Штатами Америки. Сильний та міцний альянс зі США лежить в основі австралійського планування безпеки та оборони, підкреслюється у Білій книзі Австралії 2016 р. Австралія отримує найважливіші бойові засоби зі Сполучених Штатів, включаючи винищувачі й транспортні літаки, морські бойові системи та вертольоти [34, p. 121–122].

Окрім двосторонньої й багатосторонньої оборонної співпраці, Австралія вестиме її з міжнародними безпековими організаціями, такими як НАТО, щоб зміцнити заснований на правилах глобальний порядок. Бажання Австралії робити внесок в операції НАТО для вирішення спільних проблем сприяло визнанню Австралії як партнера НАТО з розширеними можливостями.

Відносини з НАТО розвиватимуться на основі взаємності та співпраці там, де збігаються інтереси членів НАТО й Австралії, наголошується в Білій книзі. Австралія працюватиме далі з Організацією Об'єднаних Націй, демонструючи відданість багатостороннім діям для підтримки заснованого на правилах глобального порядку [34, p. 136].

Оборонна політика Австралії ґрунтується на принципі впевненості у своїх силах щодо стримування та відбиття збройних нападів на Австралію. Сили оборони Австралії також повинні підтримувати цивільну владу в гарантуванні внутрішньої безпеки, включаючи охорону кордонів, операції щодо боротьби з тероризмом і розповсюдженням зброї масового знищення, а також реагування на стихійні лиха [35, p. 28–33]. При цьому австралійський уряд визнає, що необхідно зберігати й, за потреби, використовувати військову могутність як засіб підтримки та реалізації політичних цілей Австралії. Підтримка надійного оборонного потенціалу є найважливішим фактором безпеки Австралії, бо він може утримувати потенційних противників від застосування сили проти Австралії, її союзників і сусідів [36, p. 20–21]. Ці твердження є прямим продовженням положень Білої книги 2000 про те, що Збройні сили Австралії є одним із інструментів австралійської дипломатії, а якість та можливості Сил оборони Австралії є частиною повсякденної дипломатії, яка формує стратегічне середовище держави [37, p. 34].

Другою державою Океанії, військова складова зовнішньої політики якої варта уваги, є Нова Зеландія. Як і Австралія, Нова Зеландія стурбована загрозами заснованому на правилах глобальному порядку. Водночас Нова Зеландія більший акцент робить на загрозах, які існують в Азії та в південній частині Тихого океану. Йдеться про торгівлю наркотиками й людьми; фінансову та кіберзлочинність; незаконне, нерегульоване й незареєстроване рибальство. Збитки для економік держав південно-тихоокеанського регіону, пов'язані з порушенням правил рибальства, оцінюються в 400 млн новозеландських доларів на рік [38, p. 30–31].

Найяскравіше відмінності в безпекових підходах Австралії та Нової Зеландії демонструються рівнем їх співпраці зі Сполученими Штатами Америки й витратами на оборону. Австралія і Нова Зеландія є союзниками по договору АНЗЮС, але набагато важливішим військовим партнером Австралії є США. Для Австралії Договір АНЗЮС забезпечує формальну основу безпекових відносин зі США. 2011 р. Австралія та США домовилися, що взаємні зобов'язання стосовно Договору АНЗЮС будуть поширені на кібератаки проти обох держав. Тільки ядерний і звичайний військовий потенціал Сполучених Штатів може забезпечити ефективне стримування можливих ядерних загроз країні, зазначається в Білій книзі Австралії 2016 р. Також підкреслюється, що присутність збройних сил Сполучених Штатів відіграє важливу роль у гарантуванні безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні, а глобальна стратегічна й економічна вага Сполучених Штатів матиме важливе значення для подальшого ефективного функціонування глобального порядку, заснованого на правилах [34, p. 121].

У свою чергу, 1984 р. Нова Зеландія оголосила себе без'ядерною зоною і заборонила американським атомним підводним човнам відвідувати свої порти. У результаті 17 вересня 1986 р. Сполучені Штати призупинили виконання договірних зобов'язань щодо Нової Зеландії відповідно до Договору АНЗЮС [39]. Цей факт суттєво знижує рівень військової співпраці Нової Зеландії зі США. За цих обставин Австралія є найважливішим безпековим партнером Нової Зеландії. Через свій розмір і стратегічне положення Австралія робить значний внесок у гарантування безпеки Нової Зеландії навіть без урахування союзницьких зобов'язань відповідно до договору АНЗЮС. Саме через це Нова Зеландія витрачає на безпеку значно менше, ніж Австралія. 2017 р. її витрати на оборону сягали 1,1% ВВП [40]. Натомість оборонні витрати Австралії цього самого року становили 2% ВВП [41]. Якщо згадати, що ВВП Австралії 2017 р. більш, ніж у п'ять разів перевищував ВВП Нової Зеландії [42, 43], стане зрозуміло, що різниця у витратах на оборону між двома державами досить суттєва.

Серед інших держав Океанії лише Папуа-Нова Гвінея, Фіджі й Тонга мають власні збройні сили, а поліція Вануату має окреме воєнізоване крило. Ці війська невеликі, легко оснащені, тож не здатні захистити свої держави від військового вторгнення [44, p. 73]. За таких умов військова складова зовнішньої політики невеликих острівних держав Океанії може розглядатися лише в контексті зовнішньої політики потужніших міжнародних гравців.

Безпекове значення острівних держав Океанії зростає з посиленням геополітичної конкуренції між США та Китаєм. Австралія, котра є головним союзником США в регіоні, традиційно розглядає Океанію як важливу частину оборонної політики. Австралія не може бути в безпеці, якщо її безпосередні сусіди – острівні країни Тихого океану стануть джерелом загрози для Австралії [45]. Отже, співпраця з безпеки на морі залишається наріжним каменем оборони Австралії у південній частині Тихого океану. В рамках Тихоокеанської морської програми безпеки Австралія взяла зобов'язання поставити 22 патрульні катери острівним країнам Тихого океану та Східному Тимору з 2018 по 2024 рр. На сьогодні Австралія поставила 15 суден 11 країнам-учасницям програми [46].

Таким чином, єдиною державою, яка в Океанії має потужну військову складову зовнішньої політики, є Австралія. На початку XXI ст. оборонна політика Австралії характеризувалася послідовністю, чітко визначеними стратегічними інтересами й завданнями. З огляду на те, що Австралія є типовою морською державою, залежною від торгівлі, її два стратегічних оборонних інтереси пов'язані зі стабільністю найближчого оточення Австралії та з безпекою в Індо-Тихоокеанському регіоні. Залежність Австралії від морської торгівлі, включаючи постачання енергоносіїв, означає, що безпека морських підходів і торговельних шляхів має бути захищена, так само як і свобода судноплавства. Ці стратегічні оборонні інтереси зумовлюють підвищену увагу австралійського уряду до здатності Сил оборони діяти на великих відстанях для незалежних операцій. Десантний потенціал Австралії є

центральним елементом здатності Сил оборони виконувати місії щодо гарантування безпеки та стабілізації в регіоні.

Хоча четверта стаття Договору ANZUS [47] не містить таких конкретних зобов'язних формулювань, як п'ята стаття Північноатлантичного договору [48], важко уявити, що США, в разі нападу на Австралію, залишать без військової підтримки основного союзника в Індо-Тихоокеанському регіоні. Проте навіть за таких умов у завданні захисту від прямого військового нападу австралійський уряд дотримується принципу опори на власні сили. Цей принцип варто взяти на озброєння й Україні. Положення австралійських білих книг про те, що якість і спроможності Сил оборони Австралії є важливою основою її повсякденної дипломатії, сьогодні як ніколи є актуальним для України.

1.3. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ НА ПОЧАТКУ XXI ст.: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Однією з найважливіших характеристик будь-якої країни є її соціальна складова – соціальна політика, норми та нормативи, пенсійна система, системи освіти та охорони здоров'я, – все те, що характеризує суспільне життя людини. Нова Зеландія визнана однією з найуспішніших країн щодо соціального розвитку та соціального захисту населення, в країні побудована соціальна держава. Уряд дбає про безробітних, пенсіонерів, сім'ї з дітьми, забезпечуючи їм високий рівень соціальної підтримки, зокрема субсидії й інші види адресної державної допомоги. Розглянемо зародження та формування соціальної держави як наслідок послідовної соціальної політики Нової Зеландії з кінця XIX до кінця XX ст., а також охарактеризуймо особливості соціальної складової країни на початку XXI ст.

Нова Зеландія сьогодні є однією з країн, найкомфортніших для життя, багато показників її добробуту є високими. Це підтверджується становищем Нової Зеландії серед провідних держав світу за низкою параметрів рейтингу

Індексу кращого життя ОЕСР (OECD Better Life Index) [49]. На 2017 р. вона посіла дев'яте місце у рейтингу країн із соціального розвитку [50]. Це пояснюється багаторічним наполегливим проведенням ефективної соціальної політики. Тобто сьогоднішній успіх країни багато в чому пояснюється її історичним розвитком і, в першу чергу, – розвитком соціальним, який поступово посприяв розбудові в країні соціальної держави.

Хоча в законах країни немає прямої вказівки на цей факт, Нова Зеландія, безперечно, є соціальною державою, про що свідчить розгалужена система соціального забезпечення, що має досить довгу історію, і реалізація відповідних державних програм.

У науковій літературі також досить часто можна зустріти характеристику Нової Зеландії як держави добробуту, проте з певною специфікою, яка не зовсім вписується в загальноприйняті класифікації соціальних держав. Так, Френсіс Каслз зазначає, що модель новозеландської держави добробуту істотно відрізняється від європейської моделі через їх різну структуру [51, p. 211]. Сюзан Сейнт Джеймс описує післявоєнну новозеландську державу добробуту як інклюзивну нестрахову державу добробуту, засновану на принципах егалітаризму і повної зайнятості населення, розвиток якої почався наприкінці 1890-х рр., на що частково вплинули колоніальна спадщина держави й Велика депресія [52, p. 2]. На думку Анн Маргеріт де Бруїн, новозеландська держава добробуту була перетворена на нову форму, яку найкраще описує словосполучення «держава, що дає змогу існувати благополучно» [53, p. 1]. Метою такої держави, на думку дослідниці, є створення можливостей для забезпечення добробуту приватним сектором за допомогою ефективної участі індивідів на нерегульованому ринку праці, а не за допомогою прямого надання державної допомоги [53, p. III].

Новозеландська держава добробуту розвивалася протягом кількох періодів, кожен з яких вирізняється власними характеристиками [54, p. 4]. Як зазначають учені [55, с. 77], вона почала зароджуватися ще з середини XIX ст. З 1850-х до 1890-х рр. Нова Зеландія розвивалась як колонія Великої Британії,

проте суспільство в цій державі було набагато егалітарнішим, ніж у метрополії, і уряд у цей період відігравав важливу роль у забезпеченні економічного та соціального розвитку. Так, було створено Державний департамент страхування життя для мобілізації місцевих заощаджень і забезпечення підтримки доходів населення в майбутньому [56, p. 2].

У колоніальний період Нової Зеландії такі соціальні послуги, спрямовані на забезпечення добробуту населення, як освіта і охорона здоров'я, надавалися на провінційному рівні, або від приватного сектора, громадських і релігійних організацій, а роль держави полягала переважно в нагляді та фінансуванні функціонування таких приватних чи провінційних систем [56, p. 3].

Перші зачатки формування соціальної держави, або держави добробуту, з'явилися в країні в еру правління лібералів (1890–1912 рр.). Наприкінці XIX – на початку XX ст. Нова Зеландія була однією з найдемократичніших, соціально орієнтованих держав світу. «Передовою демократією» її зробили надзвичайно прогресивні на той час реформи Ліберальної партії, в уряді якої було лише шість осіб: засновник Ліберальної партії Джон Беланс, видатний політик свого часу Джон Седдон, Роберт Стаут, Джон Макензі, Джозеф Уорд, Вільям Рівс. Всі вони були за духом соціалістами, які прагнули зробити з Нової Зеландії справедливу державу. Відсутність пережитків феодальної системи, а також активність профспілок сприяли порівняно легкому втіленню реформ Ліберальної партії.

До кінця XIX ст. Нова Зеландія була країною з переважно сільським населенням (1881 р. його частка доходила до 60%), основою економіки було фермерське господарство. Очевидно, що аграрне питання було ключовим і таким, що потребувало невідкладного вирішення, але водночас дуже болісним. У країні вкрай нерівномірно розподілялася земельна власність. 1891 р. європейські поселенці займали близько 20 млн акрів землі, причому 95% володіли кожен менше, ніж 1000 акрами (28% усієї земельної власності); більше, ніж половина земельної площі належала 584 особам [57, p. 47]. Концентрація власності в руках земельної олігархії заважала розвитку дрібних

фермерських господарств, посилювала скупчення населення в містах, сприяла зростанню армії найманої праці та одночасно – кількості безробітних [58, с. 299–300].

Розуміючи, наскільки важливо вирішити цю проблему, ліберали провели кардинальну земельну реформу, що сприяла зменшенню концентрації землі у приватному володінні та одночасно – збільшенню класу дрібних власників. 1903 р. з усіх земельних угідь, що становили 66 861 тис. акрів, 23 858 тис. було продано в приватні руки, а 16 649 тис. – здано в оренду, причому більш ніж половина ферм припадала на володіння, розмір яких не перевищував 100 акрів [59, с. 196].

За новим земельним законом держава отримала право викуповувати й навіть відчужувати землю у великих власників. Поділивши її на невеликі ділянки, вона потім перепродавала або здавала їх орендарям, причому держава прагнула зберегти власність у своїх руках, віддаючи перевагу здачі її у вічну оренду (на противагу продажу землі). Парламент установив прогресивний земельний податок, причому люди, які не жили на своїй землі, платили податок, на 20% більший. У результаті поменшало великих господарств і побільшало середніх. Так, кількість володінь, що мали від 200 до 1000 акрів землі, зросла 1911 р. порівняно з 1896 р. в 1,5 раза, а площа, яку вони займали, – в 1,6 раза (підраховано за [60, p. 194]).

З самого початку прогресивне земельне законодавство не поширювалося на корінних мешканців країни. Але завдяки активній діяльності маорійської партії, яка наполегливо потребувала від уряду зрівнювання прав корінних мешканців і білих поселенців у землеволодінні, 1906 р. маорійські комітети самоврядування отримали право закладати землю державі, а 1912 р. – і приватним особам. Було створено банк, що надавав позики маорійським фермерам. Так поступово земельна реформа поширювалась і на корінних мешканців, що з певними труднощами, але включалися до капіталістичного господарства. Внаслідок цього призупинилося скорочення маорійського населення [58, с. 300–301].

Іншим важливим напрямом прогресивних реформ лібералів була наймана (фабрична) праця. В цей час у країні швидко розвивалась обробна промисловість (з 1867 р. по 1891 р. підприємств побільшало в понад 7 разів), яка мала три основних напрями: виготовлення продукції на експорт (переважно переробка сільськогосподарської й лісової продукції); використання місцевої сировини для виробництва товарів на внутрішній ринок; остаточна обробка, збирання імпортних виробів. У колонії будували шосейні дороги та залізниці, прокладали електричні й телеграфні лінії, зростала кількість осіб, зайнятих на транспорті, в торгівлі, обслуговуванні. 1890 р. у фабричній промисловості було залучено до 11% самодіяльного населення, у ремісничому виробництві – 7%, на транспорті – 13%, у торгівлі та обслуговуванні – 26% [61, р. 172]. Новостворений департамент праці став вирішувати проблему безробіття. Було розроблено 40 законів про працю, що регулюють її тривалість, стосуються техніки безпеки, санітарних умов, регулярної інспекції підприємств, компенсації при нещасних випадках тощо.

Але головні положення новозеландського фабричного законодавства було затверджено 1894 р. і доповнено 1896 р. Фабричний акт 1894 р. гарантував регулярну інспекцію підприємств, визначав умови праці чоловіків, жінок і підлітків, скорочував у більшості галузей тривалість робочого тижня до 48 годин. Акт про роботу магазинів і установ регламентував працю службовців. Спеціальні постанови стосувалися санітарних умов, компенсацій за нещасні випадки тощо, порушення закону каралися штрафами.

У 1894 р. парламент ухвалив Закон про індустріальне примирення та арбітраж. Автором його був Вільям Пембер Рівс (1857–1932 рр.) – один із відомих політичних діячів Нової Зеландії. Історик, журналіст, поет, міністр праці, В. Рівс у політичній діяльності був прихильником фабіанства, прагнув еволюційним шляхом, за допомогою реформ, перетворити капіталізм на соціалізм. З 1887 р. він був членом новозеландського парламенту, а у 1891–1996-х рр. поєднував посади міністра освіти, юстиції та праці. Головні принципи його знаменитого закону, на яких будувалися відносини між

господарями й найманими працівниками, проіснували близько ста років. Закон був націлений на згладжування суперечностей на користь праці та капіталу, вирішення їх мирним шляхом. Арбітражна система у Новій Зеландії стала вельми поширеною і викликала швидке зростання кількості профспілок, оскільки діяла тільки на офіційно зареєстровані організації [58, с. 301–302].

Закони, які прийняли ліберали Нової Зеландії, особливо в землеволодінні й трудових відносинах, отримали високу оцінку тогочасних дослідників. Зокрема, останні відзначали, що трудове законодавство Нової Зеландії «має на меті обмеження соціальної могутності великого капіталу і націлене на те, щоб не допустити загострення класових суперечностей, класового відокремлення пролетаріату» [62, с. 9]; що «робітники у Новій Зеландії домоглися дуже багато чого, про що робітники в інших країнах ще тільки мріють... у Новій Зеландії уряд виконує волю народу і править так, як хоче народ» [63, с. 8]; що «уряд Нової Зеландії, будучи істинно народним, дійсно дбає про те, щоб земля була в руках народу, а не окремих багатіїв» [64, с. 10]; і, нарешті, про те, що Нова Зеландія «є однією з небагатьох країн, де добробут широких мас робочого населення не тільки не погіршується, але постійно збільшується; досягнуто це майже виключно земельним законодавством – переважно встановленням земельного податку, що прогресивно збільшується» [65, с. 31].

Під час «тривалої депресії» (1878–1895 рр.) стала очевидною соціальна незахищеність певних груп. І, прагнучи поліпшити становище в цій сфері, ліберали заклали основи найпрогресивнішого на той час законодавства про соціальне забезпечення. 1896 р. до парламенту було внесено законопроект про пенсію літнім людям. Він викликав різку протидію, але все ж таки, багато в чому завдяки впливу та майстерній дипломатії прем’єр-міністра Річарда Седдона, став у листопаді 1898 р. законом, який встановив пенсії по старості для осіб, які досягли 65 років і прожили в країні понад 25 років.

За лібералів було демократизовано виборчу систему. Право обирати до парламенту та бути обраним було поширене на жінок, реалізовано принцип: одна людина – один голос. Раніше, ніж у метрополії, в Новій Зеландії було

введено (1887 р.) безкоштовну обов'язкову початкову освіту. Ці та багато інших законодавчих актів, втілених у Новій Зеландії наприкінці XIX ст., зумовили визнання її світовим лідером у сфері соціальних експериментів, «соціальною лабораторією».

Водночас політика лібералів вирізнялася розумним практицизмом. Ідею абсолютної свободи, якої спочатку дотримувалися представники ліберальної течії, витіснила утилітарніша: визнання необхідності часткового державного контролю над «правильним здійсненням права власності». У країні виник сильний державний сектор економіки, а держава віднині стала найбільшим землевласником та одержувачем ренти, власником майже всіх залізниць, телефонних і телеграфних ліній.

Справедливості заради, треба зазначити, що держави брала участь у розвитку інфраструктури та комунікацій і раніше, зокрема, за прем'єрства Ю. Фогеля (1835–1899 рр.), який прагнув створити загальний колоніальний ринок за допомогою розвитку інфраструктури. Він хотів зв'язати в єдиний вузол інтереси Великої Британії та Нової Зеландії. Процвітання колонії, вважав він, має базуватися на англійських позиках. Схема розвитку країни, яку він запропонував, містила три основні напрямки, зафіксовані в законопроектах про громадські роботи, імміграцію та позики, будівництво залізниць. Прем'єр-міністр Фогель заклав основу політики зовнішніх позик, яка згодом набувала все більших масштабів. За десятиліття було позичено, переважно у Великої Британії, 20 млн фунтів.

Провінції були дуже відокремлені одна від одної. Більшість залізничних ліній проходили найбагатшими провінціями Південного острова – Отаго і Кентербері. Становище на Північному острові було гіршим. Він складався з 8 непов'язаних між собою ділянок. Економіка не могла розвиватися далі без створення комунікаційних мереж. Окрім того, вони мали зробити життя людей комфортнішим, скоротити ізоляцію віддалених районів. У результаті в 1871–1881 рр. понад третина всіх державних витрат спрямовувалася на будівництво доріг і мостів [66, p. 72]. Протяжність залізниць зросла з 234 км 1873 р. до

1840 км 1880. У 1870-х рр. було проведено до 6,5 тис. км телеграфних ліній [67, p. 34]. Зводилися порти, які потребували значних витрат. Але вони були життєво необхідні для збільшення припливу в країну іммігрантів. Через них точилася основна торгівля з іншими країнами. Основа тодішньої економіки Нової Зеландії – експорт –оцінювався наприкінці 1870-х рр. приблизно в 6 тис. фунтів [60, p. 160]. 1870 р. було виданий навіть спеціальний акт (у 1885, 1890, 1895 рр. його переглядали й доповнювали) для контролю за морськими перевезеннями та захисту екіпажу й пасажирів [58, с. 302–305].

Так званий «державний соціалізм» значною мірою пов'язаний з формуванням і розвитком державного сектора економіки. Так, на державних підприємствах та в державних установах працюють робітники та службовці, стосовно яких держава змушена проводити певну соціальну політику, а це, своєю чергою, так чи інакше неминуче поширюється на приватні підприємства.

Становлення державного сектора у Новій Зеландії пройшло певні періоди. Взагалі «батьком державного підприємництва» називають Ю. Фогеля. Саме при ньому почалося державне втручання в економічне та соціальне життя громадян, що посилилось у подальшому. Держава брала позики, контролювала банки й організовувала громадські роботи. Було створено системи соціального страхування. У 1876–1877 рр. оформилися державні департаменти у справах імміграції, громадських робіт, освіти. Кількість державних службовців досягла 5,5 тис. чол., причому 1688 з них займалися залізницями [66, p. 104]. 1891 р. було створено департаменти праці та сільського господарства. Під контролем держави перебувала створена 1891 р. будівельна корпорація. 1893 р. уряд узяв під свій прямий контроль розвиток залізничної системи.

На початку XX ст. почали створюватися різні державні підприємства. 1901 р. було засновано державну вугільну компанію, на шахти якої припадало до 1/8 щорічного видобутку вугілля. 1903 р. держава затвердила свій контроль над усіма гідроелектростанціями, які мали бути побудовані. Першу таку велику станцію спорудили на озері Колерідж у Кентербері. Державі належали експериментальні вівчарські ферми, скотобійні. Вона відала складуванням,

сортуванням, упаковкою вантажів; здійснювала медичний контроль над обробкою та пересуванням сільськогосподарської продукції. Держава підтримувала й контролювала лікарні, будинки для людей похилого віку та з психічними розладами; керувала системою страхування. Державна служба страхування життя мала 1907 р. приблизно третину всіх страхових полісів. 1903 р. державна компанія зі страхування від пожеж здобула в конкурентній боротьбі перемогу над приватними організаціями. За допомогою спеціальних служб держава проводила імміграційну політику, залучала до країни багатих туристів тощо. Виникло 12 нових департаментів, зокрема праці, сільського господарства, освіти. Уряд узяв під свій контроль банк, заснував комісію зі встановлення імпортних тарифів для захисту місцевої промисловості від іноземної конкуренції. Зростала кількість державних службовців, посилювалася бюрократія. Всі ці починання зі створення великого державного сектора, на справедливу думку дослідника Р. Хатчисона, мали запобігти зростанню сильних незалежних, зацікавлених у лобіюванні своїх інтересів груп, які з часом, як це сталось у США, могли б контролювати політику.

Ліберали досягли основної мети: на два десятиліття в Новій Зеландії запанував класовий мир. З середини 1890-х рр. почалось економічне піднесення. Пов’язано це було, насамперед, зі сприятливою кон’юнктурою цін на новозеландську продукцію на світовому ринку. Відкриття холодильних установок прискорило розвиток експорту м’ясо-молочних продуктів. Навіть під час Першої світової війни та в перші післявоєнні роки економічне становище Нової Зеландії було досить стабільним, оскільки вона постачала Англії та іншим країнам продовольство за встановленими цінами. Але й у роки процвітання уряд Нової Зеландії брав величезні позики. «Життя в борг» – характерна риса економічної політики країни. Позики йшли на підтримку банків, щоб допомогти їм зберегти довіру вкладників, надавати дешеві кредити фермерам. Здавалося б, процвітання, а також посилення централізації державної влади сприяли розвитку в новозеландському суспільстві егалітаризму, рівності в усіх проявах соціального життя. Але насправді особи

найманої праці були незадоволені своїм становищем, вважаючи, що фермери й самостійні господарі мають більшу вигоду від реалізації експортної продукції. З'явилися безробітні. Знову загострилися між працею та капіталом. Виникли нові проблеми, вирішували які займалися вже інші партії, зокрема Лейбористська [58, с. 305–307].

Основними особливостями зазначеного періоду було те, що закони приймали не тільки ліберали. Не будучи тоді організовані в політичну партію, прибічники лейбористів прагнули втілювати соціалістичні ідеї, беручи участь в уряді поруч із лібералами. Так, на виборах 1890 р. представники профспілок отримали в нижній палаті парламенту 21 місце з 80. Альянс між лібералами та лейбористами тривав 14 років. З 1899 р. існувала Ліберально-лейбористська федерація, яку створив прем'єр-міністр Р. Седдон.

Зазначимо, що в різних дослідників різні погляди на цей період. Одні називають його «державним соціалізмом», інші «державним капіталізмом». Треті бачать у ньому лише реалізацію прагматичної, розумної політики, що відповідає нагальним проблемам країни [58, с. 307–308].

Як влучно зазначив Майкл Белгрейв, наприкінці XIX ст. в Новій Зеландії різні політичні події та потрясіння призвели до того, що Ліберальна партія визнала необхідність використання соціальної допомоги як інструменту для забезпечення конкурентоспроможності населення на вільному ринку [54, p. 5]. Відповідно, 1898 р. було прийнято законодавство про пенсійне забезпечення осіб похилого віку, про яке вже йшлося [68, p. 8]. Так було засновано першу державну систему пенсійного забезпечення для певних категорій осіб 65 років і старших (щоправда, розміри такої пенсійної допомоги були менші від розмірів доходів середнього рівня на той момент у Новій Зеландії) [56, p. 2]. Як пише Девід Кнатсон, реалізувавши цей крок, Нова Зеландія отримала на міжнародному рівні репутацію держави з прогресивною соціальною політикою [68, p. 8]. Також з кінця XIX ст. Нова Зеландія, разом з Австралією, здобула репутацію «соціальної лабораторії світу».

Велику роль у проведенні економічної та соціальної політики в цей час

відігравали, передусім, ліберали, тобто прихильники свободи, вільного підприємництва, вільної конкуренції, обмеження втручання держави в економічне життя. Однак саме вони показали на практиці доцільність формування державного сектора, який на певних історичних етапах забезпечував необхідні та сприятливі умови для загального економічного розвитку країни. Понад те, саме цей уряд на чолі з лібералами визначив основні контури соціальної держави, можливо, найпередовішої для свого часу. В подальшому соціальні засади держави в Новій Зеландії значно розширив і зміцнив уряд лейбористів, який прийшов до влади [58, с. 307–308].

Соціальний розвиток Нової Зеландії тривав у XX ст. Поступово розвивалася державна система пенсійного забезпечення за рахунок розширення категорій, котрі мають право на допомогу. Так, 1911 р. почали підтримувати вдів, а потім перелік категорій було розширено для включення до нього жертв епідемій грипу, шахтарів, які страждають на туберкульоз, а також незрячих [54, p. 7].

З 1900-х по 1940-ті рр. Нова Зеландія переживала ті самі катаклізми та великі важливі події, що й решта світу [55, с. 78]. Дуже серйозно на надання населенню державної підтримки вплинула Перша світова війна, в результаті якої виявилася чимала кількість нужденного населення, яким держава мала надавати медичну допомогу, забезпечувати реабілітацію, а також пенсію з інвалідності [54, p. 7]. Подальші події – Велика депресія 1930-х рр., епідемія іспанського грипу, Друга світова війна – також не могли не позначитися на реалізації державної політики в таких найважливіших соціальних сферах, як, зокрема, охорона здоров’я та освіта. Так, роль центрального уряду зросла в наданні послуг у зазначених сферах. Окрім підтримки освіти, почала надаватися шкільна освіта, а також було створено загальну державну систему охорони здоров’я [66, p. 3]. Водночас у суворих економічних умовах Великої депресії на початку 1930-х рр. уряду довелося скорочувати витрати, зокрема в соціальній сфері [69,70]. Це закономірно викликало невдоволення населення й призвело до перемоги Лейбористської партії Нової Зеландії.

Перше правління лейбористів тривало 14 років (1935–1949 рр.) і за інтенсивністю їхніх реформ порівняно з ліберальним правлінням. І ліберали, і лейбористи прийшли до влади в момент виходу країни з депресії. І ті, й інші прагнули, будь-що, не повторювати колишніх помилок, зробити економічне та соціальне життя суспільства стабільним, захистити його членів від можливих катаклізмів. І ті, й інші досягли успіху в прогресивних перетвореннях. І, якщо правління лібералів перетворило Нову Зеландію на «передову демократію світу», то реформи лейбористів – на «державу загального добробуту».

Ключовими постатями нового уряду були Міхаель Жозеф Севедж, Пітер Фрезер та Волтер Неш. Це були типові представники сімей, що іммігрували до Нової Зеландії й балансували на межі злиднів. Вони жадібно вчилися, все життя любили книгу, але мусили рано залишити школу та піти працювати. Вони представляли різні сторони робітничого руху: Фрезер і Севедж були спочатку членами Соціалістичної партії, Неш був пов'язаний з поміркованішою Об'єднаною лейбористською партією. Всі вони розчарувалися внаслідок невдач і поразок, що йшли одна за одною, і зійшлися разом у лавах Лейбористської партії.

Одним із перших кроків лейбористського уряду була націоналізація створеного 1933 р. Резервного банку та перетворення його на інструмент потрібної йому (уряду) фінансово-кредитної політики. Було організовано державну корпорацію розвитку, яка виділяла довгострокові кредити під низькі відсотки на зведення будинків. Дж. Лі зі властивими йому енергією й талантом детально розробив і реалізував програму спорудження державного, «соціалістичного» житла. До травня 1939 р. було збудовано близько 3,5 тис. таких будинків (все населення Нової Зеландії на той час становило близько 1,5 млн чол.). Держава взяла на себе турботи як про селян, так і про містян. Вона забезпечувала фермерам стабільні ціни на сільськогосподарську продукцію, допомагала обтяженим боргами, знижуючи відсотки за іпотекою, встановила мінімальний рівень заробітної плати для найманих сільськогосподарських робітників. У містах будували заводи та фабрики,

створювали робочі місця, уряд розробив план створення нових галузей промисловості й ефективнішого розвитку старих. Місцева промисловість оберігалася від іноземних конкурентів ліцензуванням зовнішньої торгівлі, митами, митними бар'єрами, імпортними квотами тощо. У результаті в 1938–1947 рр. обсяг промислової продукції зріс на 47%, а кількість осіб, залучених до неї, вже перевершила зайнятість у сільському господарстві. Часи, коли дрібні фермери могли диктувати уряду свою політику, пішли у минуле.

У перші ж роки правління лейбористи скасували всі урізання заробітків, вимушено проведені в період депресії, підвищили їх базовий рівень, відновили в правах (обмежених під час економічного спаду) арбітражний суд, ввели 40-годинний робочий тиждень, додатково оплачувалася понаднормова праця. Зайняті на громадських роботах відтепер отримували не допомогу, а певний мінімум заробітної плати. Членство у профспілках стало обов'язковим і зросло за перші три роки правління лейбористів майже у 2,5 рази.

Але вершиною діяльності першого лейбористського уряду Нової Зеландії стали реформи, які зробили охорону здоров'я та народну освіту пільговими, а часом і безкоштовними, доступними для населення. Ще одним важливим досягненням стало створення всеосяжної, комплексної державної системи соціального забезпечення – системи, що насправді гарантувала громадянам соціальний захист від колиски до могили і яка стала зразком для багатьох розвинених країн світу. Вона включала пенсії по старості (у 60 років – чоловікам, у 55 років – жінкам), допомогу по безробіттю, допомогу вдовам, утриманцям, котрі втратили годувальника, а також виплати на дітей незалежно від достатку сім'ї тощо [58, с. 310–311].

Таким чином, Нова Зеландія була першою країною в світі, яка прийняла пенсійне законодавство. У 1930-х рр. у Новій Зеландії провели реформу системи пенсійного забезпечення, зокрема було знижено умови та критерії надання пенсій [56, p. 3], 1936 р. ухвалили законодавство, спрямоване на забезпечення системи пенсійної допомоги по інвалідності [71].

1938 р., в Новій Зеландії було проведено найбільш значущу реформу

системи забезпечення добробуту, а ухвалення першого Закону Нової Зеландії «Про соціальне забезпечення» 1939 р. стало переломним етапом у становленні соціального забезпечення країни [72, p. 3]. Цим Законом було створено основи для розвитку всеосяжної сучасної держави загального добробуту, в якій передбачалося забезпечити соціальний захист цілих поколінь новозеландців [68, p. 8]. Цей нормативно-правовий акт став наріжним каменем політики першого лейбористського уряду, спрямованої на забезпечення добробуту, бо значною мірою модернізував систему пенсійного забезпечення та розширив пільги для сімей, інвалідів і безробітних [69,70].

Однією з основних ідей, використаних при розробці цього закону, була та, за котрою кожен громадянин Нової Зеландії має право на розумний рівень життя, а суспільство несе відповідальність за забезпечення того, щоб люди не були перевантажені обставинами, від яких вони не в змозі самі себе захистити [69,70].

На момент його прийняття у світі не існувало аналогічного закону, що характеризувався такою ліберальністю та загальністю заходів соціального забезпечення. Закон про соціальне забезпечення передбачав:

1) допомогу (пільги) на певні види медичної допомоги, лікарських препаратів для осіб від 16 років, резидентів Нової Зеландії, а також членів їхніх сімей, які не досягли цього віку, незалежно від рівня заробітної плати;

2) безкоштовне надання медичних послуг у визначених законом державних лікарнях, пологових будинках і санаторіях;

3) натуральна й фінансова допомога вагітним, яка виражалася у лікарняному догляді на час пологів та на 14 днів після народження дитини або надання необхідного догляду й лікарських препаратів у разі народження дитини вдома;

4) різні види пенсійних виплат;

5) допомога з інвалідності;

6) пенсії жінкам, чиї чоловіки загинули, пішли з сім'ї або перебувають на психіатричному лікуванні. Розмір виплат залежав від наявності та віку дітей,

що залишилися на піклуванні цих жінок;

7) допомога дітям, що народилися в Новій Зеландії та залишилися без піклування батьків, за умови самостійного проживання, а не перебування в державній установі;

8) допомога багатодітним сім'ям, яка мала використовуватися виключно на утримання дітей;

9) допомога з безробіття, з тимчасової непрацездатності, з військової служби в батальйоні Маорі;

10) допомога особам, нездатним забезпечити себе та свою сім'ю, в разі неможливості призначення соціальних виплат інших категорій.

Сучасники зазначають, що мінімальний ценз призначення матеріальної допомоги був досить низьким на той час. Цей закон нормативно закріпив першу систему соціального забезпечення серед західних країн [73, p. 270].

Наприкінці правління лейбористів, 1949 р., на соціальні потреби виділялося 16% національного доходу, 31,7% усіх державних витрат. За 20 років до цього аналогічні показники не перевищували відповідно 3,3% і 19,1% [74, p. 188]. Зіставлення цих цифр демонструє радикальну зміну бюджету країни в напрямку його соціалізації. Уряд максимально розширив суспільні функції держави. При цьому дохід перерозподілявся на користь більшості населення. Таким чином, Нова Зеландія знову перетворилася на передову в соціальному сенсі країну Заходу.

Значний внесок у розбудову держави загального добробуту зробив Закон Нової Зеландії від 4 грудня 1964 р. № 136 «Про соціальне забезпечення» [75].

Відповідно до п. «a» ст. 1A цього Закону, метою нормативно-правового акта було, зокрема, надати фінансову чи іншу підтримку особам у разі необхідності: допомогти забезпечувати себе або своїх утриманців, коли вони не мають оплачуваної роботи; допомогти людям знайти або зберегти оплачувану роботу; допомогти позбавленим можливості працювати через хворобу, травму, інвалідність, або через обов'язки з догляду за хворими, для підтримки їх самих та їхніх утриманців. Окрім того, відповідно до пункту «b» цієї статті, цілі цього

нормативно-правового акта включають також фінансову підтримку для того, щоб допомогти впоратися з труднощами.

Відповідно до п. «c» ст. 1A Закону, перш ніж звертатися по таку фінансову підтримку, індивіди зобов'язані спочатку використовувати ресурси, які є в їх розпорядженні.

Як встановлює п. «ca» ст. 1A Закону, до цілей цього акта входить і сприяння молоді в здобутті освіти, підготовці або знаходженні роботи інакше, окрім як за допомогою фінансової допомоги від держави.

Стаття 1B зазначеного Закону встановлює принципи, відповідно до яких усі особи, що виконують функції чи здійснюють повноваження згідно з цим нормативно-правовим актом, мають враховувати таке:

– оплачувана робота з найму надає найкращі можливості досягти соціального та економічного добробуту;

– пріоритетом працездатних є знаходження та збереження роботи;

– людям, які з якихось причин не можуть нині працювати, має надаватися допомога у пошуку роботи та розвитку навичок з акцентом на зайнятість;

– особам, які не можуть працювати, має надаватися підтримка відповідно до цього Закону [75].

До 1980-х рр. у Новій Зеландії спостерігався високий рівень зайнятості населення, аналогічний показникам Швеції чи Швейцарії. Втім, з середини 1980-х рр. почалася масова реалізація програм реструктуризації економіки та соціального забезпечення для зміни післявоєнної траєкторії економічного зростання, яке було досить слабким [51, p. 211].

З 1984 р. Нова Зеландія пройшла через період суттєвих економічних реформ та реструктуризації концепції держави добробуту [53, p. 1].

Як зазначає Сюзан Сейнт Джеймс, у 1990-х рр. було радикально модернізовано державу добробуту в Новій Зеландії, що разом із початком у 1980-х рр. неоліберальних реформ призвело до зростання соціальної ізоляції та зниження рівня життя [52, p. 3].

Серед реформ 1990–1993 рр. були спрямовані на скорочення кількості й розмірів багатьох видів соціальної допомоги, наприклад, у разі хвороби та безробіття. Окрім того, було змінено чи об'єднано деякі види сімейної допомоги [52, p. 8].

2001 р. прийнято Закон Нової Зеландії № 49 «Про компенсації при нещасних випадках» [75], до мети якого входить забезпечення суспільного блага та зміцнення соціального контракту представленим механізмом компенсацій, котрий, зокрема, має на меті мінімізувати випадки травматизму та їхнього впливу на суспільство (згідно зі ст. 3) [55, с. 80].

Система забезпечення добробуту в Новій Зеландії у перших десятиліттях XXI ст. описується в Доповіді «Програми соціального забезпечення по всьому світу: Азійсько-Тихоокеанський регіон, 2014», яку видала Служба соціального забезпечення США як універсальну, при цьому основні витрати на її підтримку лежать на державі [71].

Сьогодні нормативно-правовою основою функціонування систем соціального забезпечення в Новій Зеландії є два досить розлогі нормативно-правові акти: Закон Нової Зеландії від 4 грудня 1964 р. № 136 «Про соціальне забезпечення» [75] та Закон Нової Зеландії від 2001 р. № 49 «Про компенсації у разі нещасних випадків» [76].

Серед основних видів соціальної допомоги й пільг, а також послуг можна виділити, зокрема: пенсії по старості, інвалідності, втраті годувальника; допомога у зв'язку з інвалідністю; допомога сиротам, допомога на поховання; грошова допомога через хворобу, вагітність та пологи; медична допомога; оплачувані відпустки для догляду за дитиною [71].

Зазначимо, що у XXI ст. Міністерство соціального розвитку Нової Зеландії встановлює ширший перелік соціальних послуг, виплат і видів державної допомоги. Соціальне забезпечення надається вразливим категоріям, навіть особам, які перебувають у важких ситуаціях. Випадки соціального забезпечення об'єднуються у такі види:

1) безробіття через звільнення, захворювання чи травми. Можлива

матеріальна допомога на час пошуку роботи тим, хто виховує дітей поодинці, тощо;

2) настання пенсійного віку. Виплата пенсій, можливі пільги, матеріальна допомога тощо;

3) витрати на проживання, включаючи надання соціального житла, коштів на оплату оренди, навчання, комунальних платежів тощо;

4) непрацездатність за станом здоров'я, у зв'язку з травмою чи інвалідністю. Надання коштів прожиткового мінімуму через догляд за дитиною, чоловіком (дружиною), допомога з інвалідності тощо;

5) догляд за дитиною. Надання матеріальної допомоги у зв'язку з вагітністю, пологами, доглядом за дитиною, субсидій на організацію навчання, дозвілля тощо;

6) важка сімейна ситуація, що полягає в розриві відносин, ув'язненні чоловіка (дружини), насильстві в сім'ї та припиненні утримання батьками. Можливе надання матеріальної допомоги для молоді, молодих сімей, допомога в пошуку житла тощо;

7) термінові та непередбачені витрати. Можливе надання матеріальної допомоги для оплати продуктів, ремонту будинку чи автомобіля, стоматологічного лікування, комунальних послуг, допомоги на поховання, проїзд до місця похорону тощо;

8) незадовільний стан здоров'я й інвалідність. Ця категорія включає надання матеріальної та натуральної допомоги, а також різних соціальних послуг при непрацездатності (включаючи слабкий зір, стоматологічні проблеми), зокрема з охорони здоров'я (консультації в лікаря, лікарські засоби), контролю народжуваності (запобігання вагітності, вазектомія), комунальних платежів, фінансування вимушених заходів для адаптації житлового будинку, автомобіля, робочого місця для людей з інвалідністю тощо;

9) надання соціального забезпечення у зв'язку з надзвичайними подіями тощо [77].

Розглянуті види соціального забезпечення, будучи лише частиною

системи соціального забезпечення Нової Зеландії, передбачають комплексний захист прав і цілком виправдовують те місце в рейтингу країн із соціального розвитку, яке займає Нова Зеландія.

Надамо основні характеристики сучасного розвитку Нової Зеландії. Сьогодні чистий сімейний скоригований дохід після сплати податків на душу населення в середньому становить «21773 дол. США на рік, що менше, ніж у середньому по ОЕСР (23938 дол. США на рік)». Є значна різниця в доходах між найбагатшими та найбіднішими верствами населення – дохід 20% найзабезпеченішої частини суспільства вп'ятеро перевищує дохід 20% найбідніших його представників.

Щодо зайнятості населення, то 72% мешканців Нової Зеландії від 15 до 64 років мають оплачувану роботу, що перевищує середній рівень зайнятості по ОЕСР (65%). «Серед чоловіків оплачувану роботу мають близько 78%, а серед жінок – 67%». Мешканці Нової Зеландії працюють по 1739 год. на рік, що трохи менше, ніж у середньому по ОЕСР (1765 год.). Іншим важливим показником, однак, є кількість людей, які працюють понаднормово: це близько 13% працівників, що вище за середній показник по ОЕСР (9%), при цьому серед чоловіків понаднормово працюють 19%, серед жінок – 7%.

Наявність хорошої освіти є однією з важливих передумов отримання роботи. «74% дорослого населення Нової Зеландії у віці від 25 до 64 років мають диплом про повну середню освіту, що близько до середнього показника ОЕСР (75%)». Це більше стосується чоловіків, ніж жінок – серед чоловіків повну середню освіту мають 75%, серед жінок – 73%. Щодо якості освіти, то за рівнем грамотності читання, знань з математики та природничих наук у рамках Програми ОЕСР з міжнародної оцінки учнів (PISA) учні в середньому набрали 509 балів, що більше, ніж у середньому по ОЕСР (497 балів). У Новій Зеландії дівчатка перевищують хлопчиків за рівнем знань у середньому на 5 балів, що нижче за середній показник ОЕСР (8 балів).

Щодо здоров'я населення, очікувана тривалість життя при народженні в Новій Зеландії становить 81 рік, що на 1 рік більше, ніж у середньому по ОЕСР

(80 років). У жінок очікувана тривалість життя становить 83 роки, у чоловіків – 79 років. Охорона здоров'я вважається державною, – такою, що отримує значну частку фінансування з державного бюджету. Фінансування йде на утримання лікарень і госпіталів, оплату невідкладного лікування всім мешканцям країни та людям, які перебувають у її межах. Існує також приватна медична допомога й «альтернативна» медицина, яка не отримує державних субсидій. Новозеландці гордо називають свою систему охорони здоров'я безкоштовною. Це не зовсім так, але все-таки «понад 75% медичних послуг оплачується державою» [78], а це означає, що більшість населення має право безкоштовно лікуватися в державних лікувальних закладах і право отримати значні субсидії на відновлення здоров'я після нещасних випадків.

Для Нової Зеландії характерні сильно розвинене почуття належності до суспільства та високий рівень участі людей у цивільному житті: 96% населення Нової Зеландії вважають, що їм є на кого покластись у скрутну хвилину, що перевищує середній показник по ОЕСР (89%). Явка виборців (показник суспільної довіри уряду та участі громадян у політичному житті) під час останніх виборів становила 74%, що перевищує середній показник щодо ОЕСР (72%). «За оцінкою, явка виборців, які представляють 20% найзабезпеченіших верств населення, становила 81%, а явка виборців, які представляють 20% малозабезпечених верств населення, – 75%». Ця різниця у 6% значно менша, ніж у середньому по ОЕСР (11%), і дає підстави зробити висновок про те, що в Новій Зеландії суспільство широко залучене до діяльності демократичних інституцій.

Підсумовуючи аналіз формування та розвитку тієї соціально-економічної та суспільно-політичної системи, яка отримала в Новій Зеландії найменування «державного соціалізму», або частіше, «держави загального добробуту», можна зробити певні висновки.

1. Розбудова держави загального добробуту охоплює тривалий період, майже 100 років – з кінця 1880-х – початку 1890-х рр. до середини 1980-х рр. Становлення державного сектора економіки та прогресивне соціальне

законодавство кінця XIX – початку XX ст. можна вважати важливими передумовами сучасної ефективної соціальної політики Нової Зеландії.

2. Глибокі, різноспрямовані зміни, які відбувалися під час розбудови соціальної держави у Новій Зеландії та в глобальному світі, змінили позиції країни на світовому ринку та у глобальній політичній і соціально-економічній структурі. Ці зміни, особливо після світової економічної кризи 1970-х рр., потребували кардинальної перебудови економіки країни, лібералізації її зовнішньоекономічних відносин. Це, у свою чергу, спричинило внутрішньоекономічну лібералізацію та зміну місця й ролі держави в соціально-економічному житті країни.

3. Соціальний розвиток Нової Зеландії унікальний. Соціальна політика Нової Зеландії полягає в будівництві та підтримці системи соціального забезпечення, яка охоплює широкі верстви й заснована на перевірених часом схемах соціальної допомоги та цільових програмах підтримки для захисту доходів у разі наростання криз. Водночас актуальні підходи країни до соціальної політики цілком успішно могли б застосовуватись і в Україні під час воєнних дій, а особливо, – в післявоєнний період.

1.4. РОЛЬ ЛІТЕРАТУРИ У СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ НОВОЗЕЛАНДЦІВ

Першими острови Нової Зеландії заселили відважні племена маорі, які дісталися до них з Полінезії на великих довгих човнах з веслами. Це було більше, як 1000 років тому. Вони поетично назвали цю землю «Аотеароа», що означає «Довга біла хмара». Протягом багатьох століть вони розвивали своєрідну матеріальну й духовну культуру. Наприклад, у кожному селищі маорі зводили велику красиву будівлю – фаре-руанга, – де відбувалися зібрання всього племені. Тут вони вирішували всі головні питання життя племені, відзначали свята, проводили різні обряди. Все це обов’язково супроводжувалося хоровими співами, піснями, котрі виконували як жінки, так і

чоловіки, окремо або разом. Усна творчість маорі лежить в основі їх писемної літератури. Мову маорі, красиву й милозвучну, записали білі переселенці, яких маорі назвали «пакеха», в XIX ст. Останні завезли на Нову Зеландію спиртні напої та хвороби, що призвело до згубних наслідків для здоров'я й життя маорі. Білі переселенці принесли з собою і свою культуру, і свою мову – англійську. Тож література маорі була в занедбаному стані, тоді як література пакеха почала розвиватися з кінця XIX ст. Спершу, як і в кожній колонії Великої Британії, це були твори, написані на догоду європейському читачеві. Вони мали всі риси колоніальної літератури, в якій акценти робилися на всьому надзвичайному, відмінному від європейського ландшафту, починаючи від природи, опису дивовижних представників флори та фауни й закінчуючи розповідями про тубільців цих островів; оспівували пригоди і авантюри білої людини та доводили її зверхність над корінними мешканцями.

Література пакеха Нової Зеландії

Яскравим представником колоніального періоду в новозеландській літературі є англійський художник Огастес Ерл (1793–1838 рр.) [79]. Його наратив «Опис дев'ятимісячного перебування у Новій Зеландії у 1827 р.» було надруковано в Лондоні 1832 р. [80]. Він закінчив Художню академію у Лондоні та присвятив життя подорожам по колоніях Британської імперії. Відвідавши Північну Америку й Австралію, Ерл прибув до Нової Зеландії та оселився там у племені маорі, де його тепло зустріли. Митець написав портрет вождя племені, а також змалював багато пейзажів острова. Паралельно створив опис життя в тодішній Новій Зеландії й надрукував у Лондоні.

Іншою представницею, яка творила в колоніальний період і була пов'язаною з Новою Зеландією, була Мері Енн Баркер (1852–1911 рр.). Із чоловіком Фредеріком Неп'є Брумом вона прибула до Нової Зеландії та придбала велику станцію «Стевентон», де розводили овець, і успішно хазяйнувала там три роки. Але взимку 1866 р. більш, ніж половина стада загинула через ураган та морози. Подружжя вимушене було продати станцію й

повернутися до Англії, де обидва стали професійними репортерами. Зокрема Мері була репортером лондонської газети «The Times». Паралельно вона займалася літературною творчістю [81]. Її надихали спогади про життя у Новій Зеландії й вона бралася за перо. 1968 р. в Лондоні вийшла її перша поетична збірка «Поеми з Нової Зеландії», а наступного року – «Чужий з Серіфос» (1869 р.). 1870 р. вона опублікувала листи з Нової Зеландії до молодшої сестри «Життя на станції у Новій Зеландії» [82], які мали великий успіх на батьківщині, декілька разів перевидавались і навіть перекладалися німецькою та французькою мовами. Оскільки успіх книжки був великим, Мері написала її продовження – «Різдвяний пиріг у чотирьох частинах» (1871 р.), яке згодом назвала «Розваги на станції в Новій Зеландії» [83]. Загалом треба відзначити, що автори, про яких ішлося. не були новозеландцями й дивилися на цю країну очами англійців.

Неабиякий внесок щодо уявлення про життя маорі наприкінці 1840-х рр. надав англійський художник, натураліст і письменник Джордж Аренч Енгес (1822–1886 рр.). Він народився й отримав освіту в Лондоні. З дитячих років його приваблювало малювання. Його батько в цей час перебував у Південному Вельсі (Австралія) і був там визначним комерсантом. Він привчив до цієї справи й сина, Джордж прибув до Австралії й працював у батька, де вдало поєднував комерційні справи з малюванням і став справжнім натуралістом. Його портрети та акварелі виставлялись і друкувались у Лондоні. Влітку 1848 р. він вирушив до Нової Зеландії та провів там півроку. «Хоча його перебування там було коротким, Джордж Енгес зробив великий внесок у збереження знань про маорійську культуру. Його інтерес до етнографії та природничої історії разом з його художнім хистом, створили цінний звіт про стиль життя маорі. Точність і увага до деталей є рисами, що характеризують його опис та зображення артефактів, одягу та приміщень. Що ж стосується портретів маорі, в них превалюють впливи сентименталізму й мальовничості, європеїзації маорійських рис та доведення їх до стереотипів. Особливо це стосується літографій, тоді як в оригіналах-акварелях зберігається більше сенсу

індивідуального» [84]. Його книжка «Дике життя і сцени з Австралії та Нової Зеландії» у двох томах, де другий том присвячений Новій Зеландії, була видана 1847 р. у Лондоні [85] й отримала багато прихильників. Творчість Джорджа Енгеса вивчали і в кінці XX ст. [86, 87], і на початку XXI ст. про що свідчить монографія П. Джоунза «Ілюструючи Антиподи: Джордж Енгес в Австралії та Новій Зеландії 1844–1845», що вийшла в Австралії 2021 р. [88].

Новозеландець за походженням Волтер Лоурі Буллер (1838–1906) був правником за професією та видатним натуралістом за покликанням. Любов до Нової Зеландії він висловив, вивчаючи дивовижних і унікальних птахів Нової Зеландії [89]. Його праця «Історія птахів Нової Зеландії», яка вийшла 1873 р., була високо оцінена в метрополії та потрапила до Королівського фонду зібрань (The Royal Collection Trust за номером 1057025), а сам науковець отримав високі нагороди Британської імперії й став кавалером французького Ордена Почесного легіону.

В історії Нової Зеландії є таке поняття, як «пакеха маорі». Так на початку XIX ст. маорі означували білих моряків або каторжників-утікачів з Австралії. Маорі тоді були майже незнайомі з пакеха та їхніми звичками, тому радо приймали їх до своїх племен, дозволяли одружуватися з маорійками. Згодом, коли прибули пакеха-колонізатори, ставлення до них у маорі змінилося на негативне. Цікаво, що один із таких новозеландських поселенців пакеха-маорі Фредерік Едвард Меннінг (1812–1883 рр.) і писав під псевдонімом Пакеха Маорі, залишив по собі два твори: «Стара Нова Зеландія: інциденти з життя та звичок та характерів у старі часи» (1863 р.) [90] та «Незвичайна історія європейців, які живуть як маорі у ранній Новій Зеландії», надрукована тільки 1999 р. у Новій Зеландії [91]. Ці твори є ранніми свідченнями про побут маорі в доколоніальний період, спостереженнями, так би мовити, зсередини племінного життя. Наприкінці XIX ст. у Новій Зеландії з’явилися поети, в творах яких звучали мотиви, притаманні поезії видатного австралійського поета й новеліста Генрі Лоусона, оспівувалося тяжке життя маорі, а також трударів-переселенців, як-от у збірці «Ренолф і Амохіа» (1872 р.) Альфреда Дометта (1811–1887 рр.),

який у 1862–1863 рр. обіймав посаду прем'єр-міністра Нової Зеландії й, на відміну від своїх романтичних поезій, завдавав утиску тубільцям у їхніх правах на землю [92].

Вільям Пембер Рівз (1857–1932 рр.) в 1891–1896 рр. перебував у Новій Зеландії на посаді державного міністра праці. Саме під його керівництвом в країні було прийнято найпрогресивніші на той час закони в цій галузі, наприклад «Кодекс праці». Просякнуті ностальгією вірші про далеку батьківщину він почав писати вже у Великій Британії. Його творчому доробку належать і книжка про історію Нової Зеландії під назвою «Довга Біла Хмара» (1898 р.), а також наукова праця «Державні експерименти в Австралії та Новій Зеландії» (1902 р.). Вільям Рівз був відомий прогресивними поглядами. Може, тому вже в 1908–1919 рр. очолював знамениту Лондонську школу економіки [93].

Новозеландську літературу на початку XX ст. відкрила для англомовного світу творчість Кетрін Менсфілд (1888–1923 рр.). Письменниця, есеїстка, журналістка, вона народилася у Новій Зеландії, але коротке життя (34 роки) провела здебільшого в Лондоні, а також у континентальній Європі (Німеччині, Франції, Швейцарії), де встигла надрукувати низку оповідань. Так, її перша збірка оповідань «У німецькому пансіоні» (1911 р.) [94] принесла їй популярність у Британії. Спочатку вона вийшла накладом 500 примірників, згодом – іще 500 примірників. Існує думка, що тираж цієї книжки, надрукований для продажу в США, було доставлено на борт сумнозвісного «Титаніка», але достеменно це не підтверджено.

В Лондоні вона дізналася, що хвора на сухоти. Кетрін Менсфілд важко переживала події Першої світової війни, оскільки в Бельгії у битві при Іпрі загинув її молодший брат. Після війни вона лікувалась у Німеччині та Швейцарії, написала ще дві збірки оповідань «Блаженство та інші оповідання» (1920 р.) [95] і «Садова вечірка та інші оповідання» (1922 р.) [96]. Тематика оповідань її збірок різна: вона і переймається нерівноправ'ям у стосунках

чоловіків та жінок, і ностальгує за рідною землею, і співчутливо розповідає про життя народу маорі.

Талант дав їй змогу сформувати у читачів та літературної громади уявлення, що оповідання є повноцінним художнім жанром, вартим уваги. Вона стала однією з засновниць модернізму в 1920–1930-х рр., її ім'я тісно пов'язано з такими іменами в світовій літературі, як Дж. Джойс, Г. Д. Лоуренс [97, p. 256; 98, p. 56–57]. На жаль, на батьківщині її досить швидко забули. Інтерес до її творчості почав відновлюватися лише в 1970-х рр. на хвилі феміністського руху в Сполучених Штатах та Західній Європі, а також у Новій Зеландії. Її ім'я набуває популярності. Пошану віддають її творчості й у Новій Зеландії, й за її кордонами. Так, на її батьківщині 10 шкіл носять її ім'я. В містечку Торнтон, де вона народилася, зберігається як меморіальна пам'ятка «Будинок і сад Кетрін Менсфілд», а також меморіальний парк на Терасі Фітцбергера. У Франції, в місті Ментон, де вона жила й творила, на її честь назвали вулицю. Є офіційна нагорода в Новій Зеландії – «Товариство Кетрін Менсфілд Ментон», яку присуджують щорічно, щоби підтримати новозеландських письменників. Лауреатам надається право попрацювати у Франції в її колишньому будинку в Ментоні під назвою «Вілла Белла». Також у Новій Зеландії існує конкурс на найкраще коротке оповідання, який носить ім'я Кетрін Менсфілд.

1973 р. в Британії BBC зняло телевізійний мінісеріал «Картина Кетрін Менсфілд», де письменницю зіграла славетна британська кіноакторка Ванесса Редгрейв. Шестисерійний серіал містив не тільки оповідь про її життя, але й екранізацію її найкращих оповідань. 2011 р. телебачення Нової Зеландії зняло фільм «Блаженство», присвячений видатній письменниці, де її образ втілила новозеландська актриса Кейт Елліот.

Становлення національної літератури на теренах Нової Зеландії розпочалося з 1930-х рр. Першим, хто заявив про себе як про новозеландського письменника, був Норіс Френк Дейві (1903–1982 рр.), який згодом змінив прізвище на Френк Сарджесон. Він народився у сім'ї Дейві, другим з чотирьох

дітей, і дістав у дитинстві та юнацтві суворе релігійне виховання від батьків, які за віруваннями були ортодоксальними методистами. Закінчивши школу, Норріс знайшов роботу в одній з адвокатських контор у Веллінгтоні й паралельно здобув юридичну освіту [99].

Отримавши частку спадщини від батька, молодий Норріс Дейві вирішив ознайомитися зі Старим Світом. Він купив квиток на пароплав і вирушив до Великої Британії, куди його тягнули театри й музеї, бібліотеки й галереї, – культурне життя, яке вирувало в Лондоні та якого йому так бракувало на батьківщині. Перебуваючи в Британії, він мандрував графствами цієї країни, коли йому було 27 років, а потім вирушив у двомісячну мандрівку по Франції, Швейцарії та Італії. Повернувшись до Лондона, юнак почав писати короткі оповідання, надсилати їх до різних журналів, але ці зусилля залишилися марними. Зрештою він повернувся до Нової Зеландії й почав писати там. Через гомосексуальність Дейві потрапив у скандал, який завершився судом. Вирок молодій людині був такий: «2 роки умовно і виселення з Веллінгтона» [100]. Так 1929 р. він потрапив на дядькову ферму. Найщасливішим часом життя він вважав період, коли він жив на фермі дядька по матері Оуклі Сарджесона, який був усього на 16 років старший за нього, мав тверезий розум, лагідно поводився з племінником і поступово допоміг йому позбутися релігійних догм, які сповідували його батьки, а також зачарував його м’яким гумором. На жаль, Оуклі Саржесон невдовзі помер.

Згодом Дейві попросив дозволу в родини оселитись у хижі, яка вважалася місцем для сімейного відпочинку й розташовувалась у містечку Такапуна на вулиці Есмонд роуд [101]. Майже 40 років він провів у цьому місці спочатку в стані безробітного, потім – пенсіонера (через хворобу на сухоти). Коли ж у цій пенсії йому відмовили, бо він пройшов курс лікування антибіотиками, за клопотанням друзів він отримував пенсію літературного працівника.

Норріс Сарджесон опікувався тими мешканцями Есмонда, які опинились у скрутному становищі й, як міг, допомагав їм. Одним із таких бідолах був колишній об’їздник коней Харі Дойл, на 10 років старший від Норріса. Він

підтримав Дойла, і з часом той став його партнером і найкращим другом до кінця життя. Норріс жив у своїй хатинці, вирощував овочі й фрукти на продаж і писав оповідання. Саме в цей час, 1931 р., він вирішив змінити ім'я на «Френк Сарджесон». Для цього в нього було кілька причин: по-перше, на честь дядька, який на той час уже помер, по-друге, щоб відмежуватися від родини, по-третє, щоб увесь залишок його життя люди не згадували його старе ім'я у зв'язку зі скандалом та ув'язненням.

Літературна творчість Френка Сарджесона розпочалася з написання й опублікування в новозеландському журналі «Tomorrow» скетчу «Розмова з моїм дядьком» (влітку 1935 р.). Окрилений першим успіхом, Сарджесон написав низку оповідань і опублікував їх у тому самому журналі до кінця 1935 р. А вже 1936 р. вийшла його перша збірка оповідань «Розмова з моїм дядьком та інші скетчі», яка мала таку популярність у читачів, що її декілька разів перевидавали. Ці новели Сарджесон створював під впливом американського письменника Шервуда Андерсона, яким у той час захоплювався. До того ж він прагнув, щоб «до його творів увійшли новозеландська вимова і ритм щоденної розмови: намаганнями автора було знайдено відповідну мову, яка підходила до того, що відбувалось у матеріальному житті Нової Зеландії» [102].

В цей час письменник познайомився з колегами у Веллінгтоні (Д'Арсі Крессвелл, А. Р. Д. Ферберн, Родерік Фінлейсон, Робін Хайд і Джин Мендер), Окленді (Ерік МакКормік і Олівер Дафф) й Крайстчерчі (Денис Гловер з видавництва Saxton Press).

Він далі писав оповідання, займався журналістикою і до 1940 р. в нього вийшло 40 оповідань. Того самого року його книжка «Створення новозеландця» посіла перше місце у змаганні на найкраще оповідання, присвячене століттю заснування Нової Зеландії. В цей час видавництво «Saxton Press» опублікувало його другу збірку оповідань «Чоловік і його дружина», яка тричі перевидавалася за наступні чотири роки. Тож визнання прийшло до

нього. Сарджесона публікують в Сіднеї, Лондоні та Сполучених Штатах. Його твори з'являються у престижних антологіях Джона Лемена.

Збірку «Тим літом та інші оповідання» надрукували в Парижі окремим виданням 1946 р. Сарджесон також редагував збірку новозеландських письменників «Говоримо самі за себе» (1945 р.). Його перший роман «Я бачив це уві сні» вийшов у Лондоні 1949 р.

У 1950–1960-ті рр. він присвятив здебільшого написанню п'єс. Першу – комедію «Колиска і яйце» було написано в 1953–1954 рр. Слід за нею вийшла драма «Час для збирання врожаю». Обидві було поставлено в Окленді, але не мали гарячого прийому ні в публіки, ані в критики. Письменник, виснажений під час їх написання, побачивши, як прохолодно прийняли його п'єси, вирішив не йти надалі шляхом драматурга.

Протягом усього життя він опікувався молодшим поколінням новозеландських письменників. Так, він прихистив у себе на рік молоду письменницю Джанет Фрейм після її виходу з психіатричної лікарні. Він поселив її в невеличкий будівлі на своїй ділянці, де письменниця протягом 1955–1956 рр. написала славетний роман «Сови таки галасують». 1960-ті рр. стали напрочуд плідними для Сарджесона. Збірка його оповідань «Вибрані оповідання 1935–1963» вийшла спочатку в Новій Зеландії (1964 р.), а потім – у Лондоні (1965 р.). Його п'єси видані одним томом під назвою «Боротьба з ангелом. Мемуари пеона» (1964 р.). Наступного року письменник отримав Меморіальну нагороду імені Кетрін Менсфілд за оповідання «Тільки вторглися, дякую». Його короткий роман «Похмілля» видали в Лондоні 1967 р., а слідом за ним – книжку «Радість хробака».

У 1970-х рр. письменник створив три книжки автобіографії: «Один раз – досить» (1973 р.), «Більш, ніж досить» (1975 р.), «Ніколи не досить!» (1977 р.). Останніми творами Сарджесона стали короткий роман «Село на заході сонця» (1966 р.) та новела «En route» (1979 р.).

Як пише новозеландський дослідник Майкл Кінг, «головним досягненням Френка Сарджесона було введення ритму та ідіом щоденного новозеландського

життя в мову та літературу, хоча його технічна витонченість робить навіть коротке оповідання більш, ніж простою транскрипцією реальності, за яку декотрі інколи приймають його твори. Його перші оповідання були про поневолюючий ефект пуританського та матеріалістичного суспільства. Багато з його пізніших творчих здобутків оспівували свободу тих, хто ухилився від його задушливих лещат. Його праця також відкриває поступовий зсув письменника від розмовної та лаконічної манери до чогось ближчого до витонченого стилю в його пізніх романах і мемуарах. Його стиль ранніх оповідань мав вплив на молодше покоління новозеландських письменників» [99]. На хижі в містечку Такапуна на вулиці Есмонд Роуд, де майже все життя пропрацював Френк Сарджесон, прикріплено меморіальну дошку з такими словами: «Звідси розпочалася новозеландська література».

З 1930-х рр. у новозеландський літературі народжується школа національної поезії, яку називають по-різному: «покоління Фенікса» (через те, що її представники публікувались у літературному журналі «Phoenix»), «покоління Какстона» (тому, що їх твори виходили у видавництві «Caxton Press» у місті Крайстчерч) та «літературними націоналістами». Остання назва виникла через те, що головним джерелом їхнього натхнення була Нова Зеландія, і писали вони саме для новозеландців, а не для британців. Також малося на увазі, що саме література відіграє ключову роль у становленні поняття, що означає бути новозеландцем, тобто – в самоідентифікації новозеландців як нової нації [103]. Заснував цю школу Аллан Керноу (1911–2001 рр.), видатний поет і журналіст, який був найкращим студентом на факультеті, де вивчали теологію в Крайстчерчському університеті, позаяк у дитинстві та юнацтві він отримав релігійне виховання і готувався до священницького сану в англіканській церкві. Але після закінчення університету 1933 р. він змінив ставлення до релігії через її консерватизм і пішов працювати репортером до крайстчерчської газети «Press», де опублікував «Три поеми», так саме, як і живий, яскравий маніфест «Поезія й література». На його творчість

впливала поезія Ерзи Паунда та модерністські підходи до поезії інших англосаксонських поетів.

З 1937 р. Керноу під псевдонімом «Вім Вом» опублікував у газеті «New Zealand Herald» сатиричні вірші, в яких розкритикував політичні події та окремих персон, бюрократію, а також покепкував над соціальними й культурними звичками новозеландців. Треба відзначити, що ці гумористичні та іронічні вірші мали успіх у читачів. Але в національну поезію він увійшов усе-таки не злободенними сатиричними віршами. 1937 р. вийшла поетична збірка «Вороги» – «могутня поетична атака на політичний і релігійний істеблішмент». В іншій збірці Керноу «Не у вузьких морях» («Not in Narrow Seas») (1939 р.), написаній під впливом новозеландського історика Дж. С. Баглхоула, звучать теми колоніальної історії країни, матеріалізму, фізичної дислокації й культурної мімікрії Англії. Поет також оспівував метафізичні явища, пов’язані з унікальним антиподним океанічним розташуванням країни.

Керноу в двох антологіях поезій «Книга новозеландської поезії 1923–1945» (1945 р.) та «Penguin book новозеландської поезії» (1960 р.) підбив підсумки розвитку новозеландської поезії під націоналістичним кутом зору. Новозеландські літературознавці вважають, що його довгі полемічні есе, які передували кожній із антологій, є найважливішою літературною критикою, коли-небудь написаною в Новій Зеландії, й що вона окреслює розуміння багатьох читачів новозеландської поезії [104].

Одне з найкращих його персональних досягнень – «Збірка поезій 1933–1973» (1974 р.), яка підсумовує його сорокарічний шлях у національній поезії. У віршах йому вдалося висловити почуття та розуміння Батьківщини, далеке від сентименталізму, але сповнене розуміння й ніжності до всього, що його оточує.

Особливе місце в його творчому здобутку посіла його заримована поезія подій внутрішнього соціального й політичного життя Нової Зеландії, які Керноу під псевдонімом Вім Вом щотижнево друкував на сторінках газет протягом 50 років. «Коли він закінчив друкувати в газеті 1988 р. сатиричні

соціально-політичні вірші, їх кількість становила 2250» [105]. Добре, що після його смерті 2005 р. було видано книжку: Ален Керноу. «Новозеландський Вім Вом: Краще з Вім Вому, 1937–1988» [106]. Підкреслимо, що це є по-своєму унікальним досвідом соціально-політичного сатиричного репортажу, і, чесно кажучи, такий феномен не траплявся мені як літературознавцю в ніякій іншій літературі й культурі світу.

Події Другої світової війни сильно вплинули на творчість Керноу, посилили його розуміння взаємопов'язаності світу, що віддзеркалилось у таких його творах, як «Острів і час» (1942 р.) та «Плисти або тонути» (1944 р.). В його творчості звучать громадянські мотиви. В цих творах він кидає виклик новозеландській історії та суспільству.

1942 р. міністерство внутрішніх справ Нової Зеландії запропонувало йому написати поему «Вихід на сушу в незнайомих морях», присвячену 300-річчю висадки мореплавця Абеля Тасмана на землю Нової Зеландії. Керноу написав цю поему й її поклав на музику Дуглас Лілберн. Поему виконували багато разів і вона стала найвідомішим взірцем громадського хисту Керноу.

Протягом 1950–1960-х рр. Керноу приваблювали теми родини, дитинства, дитячих вражень від природи й від релігії. У 1980-х рр. він викладав англійську та новозеландську літературу в Оклендському університеті. В цей час і надалі він відвідував Англію, Сполучені Штати Америки, де виступав з лекціями, а також читав свої поеми. Зокрема він мав великий успіх у Бібліотеці Конгресу в США. Остання його подорож до Європи включала відвідування Італії, де він перебував на островах Капрі та Сицилія.

З роками в його поезії зазвучали такі теми, як людина і світ, етика й мораль, людська жорстокість і насильство, збереження новозеландської природи. Загалом за творче життя Керноу написав 21 збірку поетичних творів, 6 п'єс і ввійшов до новозеландської літератури як найзначущіший з її поетів XX ст. Він також сприяв виходу на літературну арену цілої когорти молодих новозеландських поетів, таких, як Чарльз Браш, Денис Гловер, А. Р. Д. Файберн, які вивели національну поезію на новий рівень серйозності.

У 1970–1980-х рр. новозеландські поети все більше підпадали під вплив американських поетичних традицій модернізму й постмодернізму. Найталановитішими є Йєн Ведд, винахідливість і політична енергія якого замішана на іронії та використанні розмовної мови новозеландців, і Біл Менхае, який за допомогою гумору порушував проблеми доцільності традицій та норм суспільства і вважався збурювачем реальності. Інші представники – Міра Едмонд, Елізабет Смізерс Лей Девіс, Луїс Едмонд Грегорі О'Браєн, а також Джині Борннолд, Ендрю Джонсон та Майкл Ленот – заявили про себе в 1990-х рр.

Повертаючись до здобутків у новозеландській прозі, слід виділити двох романістів. Це Моріс Гі й Моріс Шедболт. Вони писали романи в традиційній реалістичній манері та дотримувалися лівих поглядів. Моріс Гі народився 1931 р., закінчив Оклендський університет і розпочав писати оповідання. Перший роман «Великий сезон» (1962 р.) він присвятив гравцям у регбі. Сам гарний регбіст, Гі зумів передати драматичну напругу гри, непрості стосунки між гравцями, тим самим створивши напружений видовищний сюжет [107]. Критика сприйняла роман позитивно. Він отримав кілька літературних нагород та написав другий роман «Незвичайна квітка» (1965 р.) [108]. Третій його роман – «У лігві мого батька» («In My Father's Den») (1972 р.) – був містичним твором [109]. У 1960–1970-х рр. він працював бібліотекарем в Окленді, бо матеріальних статків для підтримки родини не вистачало.

1978 р., коли йому виповнилося 46 років, з-під його пера вийшов роман «Пламб» [110]. Усе життя Гі хотів написати твір про свого діда Джеймса Чапла, – суперечливого пресвітеріанського священника, покараного рішенням суду на 3 місяці ув'язнення за висловлювання щодо церкви, які суд визнав за «єресі». Роман дуже сподобався і критикам, і читачам, здобув багато премій у Новій Зеландії й Британії. Він перевидається досі та вважається найкращим романом новозеландської літератури. За ним вийшли друга книжка трилогії «Пламб» під назвою «Мег» (1981 р.) [111] і третя – «Єдиний, хто вижив» (1983 р.) [112].

Таким чином, у Новій Зеландії народився національний роман-сага, в якому простежується історія трьох поколінь родини Пламбів.

Попри численні нагороди й публікацію книжок, грошей на життя сім'ї не вистачало. Тому Моріс Гі почав створювати романи та оповідання для дітей і юнацтва, а також писати сценарії для телевізійних серіалів. Так він став класиком дитячої літератури. За його романом для дітей «Під горою» 1979 р. зняли фільм (2004 р.) [113].

Моріс Шедболт (1934–2004 рр.), як і Моріс Гі, за походженням та інтересами належав до лівих демократичних сил Нової Зеландії. Як відзначав відомий новозеландський письменник і літературний критик С. Стед, «Типовими головними героями ранніх праць Шелбота є вихідці з робітничого класу, які знаходили місце серед письменників і художників, утягнуті в любовні історії та шлюби, але обов'язково зосереджені на політичному питанні: "Що означає бути новозеландцем?"». У романі «Чужі та мандри» (1972 р.) зібрано й уточнено всі теми його ранніх праць, після чого Шедболт знайшов нову тему для творчості: відносини між європейськими колоністами та маорі у 1860-х рр. – період Великих новозеландських війн за контроль над землею. Цей історичний період також розробляв письменник Стед у романі «Співоча Вхакапапа» (1994 р). Три романи Шедболта – «Сезон Іудея» (1986 р.), «Воїни понеділка» (1990 р.) та «Будинок боротьби» (1993 р.) вважаються найкращими з його творів. Як відзначив новозеландський критик Ральф Дж. Крей, традиційно історичні події періоду великих війн описувалися з погляду пакеха (білих колонізаторів) [114, 115]. У постколоніальний період до уваги беруться наративи маорі, які були учасниками цих масштабних подій, що й вдалося здійснити Шедболту. Творчість його [116–119] вивчається, а романи досі перевидаються.

В цей період з'явився роман «Стара діва» (1958 р.) Сільвії Ештон-Ворнер (1908–1984 рр.), який став справжнім бестселером. Письменниця намагалася позбутися домінування поглядів письменників-пакеха на країну, залучаючи до своєї тематики внутрішнє життя таких прошарків населення, як маорі, жінки,

діти, біднота [120]. Не можна також не відзначити її чудову автобіографію «Я пройшла цей шлях» (1979 р.), в якій вона у притаманній їй блискучій манері розповідає про свою долю письменниці-жінки й учительки, яка присвятила багато років навчанню дітей і підлітків маорі в Новій Зеландії.

Письменник Білл Пірсон (1922–2002 рр.), спираючись на життєві спостереження, створив роман «Вугільна квартира» (1963 р.) – твір, який приваблює сильним реалістичним викладом подій у шахтарському місті на західному узбережжі Південного острова. Суворе життя вуглекопів, робочі та сімейні конфлікти, сильні характери героїв створюють основну лінію напруженого сюжету роману [121].

Романи Девіда Баллантайна «Сіднейський міст догори ногами» (1968 р.) й «Людина-відповідач» (1978 р.) порушують непрості питання людського буття на далеких островах у Тихому океані. В них письменник порушує проблеми людських стосунків.

Твори письменника Рональда Гью Моррієсона «Опудало» (1963 р.) та «Прийшла гаряча п’ятниця» (1964 р.) сповнені химерними, напівсюрреалістичними й гострими подіями в маленькому містечку, спочатку були незрозумілими читачу, та згодом їх оцінили як унікальні й цінні [107].

Наприкінці ХХ ст. далі розвивається новозеландське оповідання, найкращими представниками цього жанру є Овен Маршалл, у якого виходять збірки «Мисливець Рись» (1987 р.) «Розділений світ» (1989 р.) та О’Салліван, у якого публікується збірка «Ті, хто виживають, та інші оповідання» (1985 р.). Останній також видає поезію та романи. Прикметою 1980–1990-х рр. стало те, що новозеландські письменники працювали в різних літературних жанрах. Прикладом можуть бути Фіона Кідман, Марлін Дакворс, Фіона Фаррелл, Стед і багато інших. Так, багато романів Стеда друкувалися не тільки в Новій Зеландії, але й у Британії, наприклад: «Смерть тіла» (1986 р.), «Кінець століття і кінець світу» (1992 р.), «Говорячи про О’Двайєра» (1999 р.), «Менсфілд» (2004 р.) та «Моє ім’я було Юда» (2006 р.).

Не можна не згадати й когорту молодих письменниць: Елізабет Нокс, Кетріне Чіджі, Шарлотту Грімшоу, Уммілію Перкінс, Сару Оуіглі, які заявили про себе на зламі XX–XI ст., твори деяких із них (як-от Нокс) набули популярності й за кордоном.

Література маорі Нової Зеландії

Розвиток літератури маорі – це насправді один із найголовніших векторів культурного та соціально-політичного життя маорі – корінного населення Нової Зеландії. Немає віддаленішої країни в світі, ніж Нова Зеландія. Навіть до найближчої сусідки – Австралії – відстань сягає понад 2000 км. Колишня колонія Великої Британії Нова Зеландія пройшла шлях, багато в чому подібний до інших колоній метрополії: США, Канади, Австралії. Але є суттєві відмінності. Вони зумовлені географічним положенням, рівнем забезпеченості природними ресурсами тощо. Серед інших специфічних рис цієї країни – своєрідність стосунків між європейськими завойовниками й тубільцями островів – маорі. Якщо в Австралії, Канаді, Сполучених Штатах більшість корінних мешканців було знищено ще в початковий період колонізації, а решту загнано в резервації, то в Новій Зеландії колоніальне освоєння було іншим. Маорі чинили британцям небачений опір. Англо-маорійські війни, що розпочалися 1843 р., тривали три десятиліття. Маорі не тільки вижили в цій боротьбі, а й примусили колонізаторів рахуватися з собою. Вони домоглися рідкісного для тубільців у колоніях британської Корони успіху: формальної рівності з колонізаторами. Але, як справедливо говорили старі мудрі маорі, «мир білої людини страшніше за війну» [122]. Маорі поменшало вп’ятеро. Якщо в період європейського відкриття Нової Зеландії їх було понад 200 тис., то на початку XX ст. залишилося майже 40 тис. [123]. Землі маорі скуповувалися, конфіскувалися, грабувалися. Багато маорі загинули від завезених із Європи хвороб, адже не мали імунітету проти них. Тогочасні європейські дослідники маорі називали їх «потенційно мертвою расою».

Проте в XX ст. почалося справжнє відродження цього мужнього народу. Маорі брали участь у Другій світовій війні в лавах новозеландських збройних сил на боці антигітлерівської коаліції. Існував спеціальний 26-й батальйон, солдатами в якому були виключно воїни-маорі. Вони показали хоробрість, хоча, здавалася б, воювали за свободу колишніх колонізаторів-поневолювачів британців [124].

Кількість народу маорі неухильно зростає: 1970 р. вона становила 225 тис., а це більше, ніж було на землі Ао-Тео-Роа. В цей час з'являються суспільні діячі маорі, маорійська інтелігенція. Маорі позначають це явище маорійським словом «маорітанга», що можна перекласти українською як «маорійство» й ширше: «маорійське відродження».

Це не тільки кількісне зростання народу маорі, це й створення його алфавіту, опанування писемності своєю мовою й іншими мовами, здебільшого англійською, відкриття маорійських шкіл, коледжів, підготовка вчителів-маорі для того, щоби діти та дорослі цього народу вивчали писемну мову маорі. Це й зростання інтересу до маорійської культури, її величезної спадщини, увага до їх національного мистецтва. Хоча культурі й мистецтву тубільного народу Нової Зеландії іноземці завдали непоправної шкоди.

Усна традиція в літературі маорі сягає глибини багатьох століть і зародилася разом з появою хоробрих полінезійців, котрі прибули до зелених островів Нової Зеландії на човнах і оселилися там. Разом зі створенням перших громад народжувалися пісні й легенди про походження маорі, про їхніх славетних предків.

Маорі спілкувалися також зі своїми богами. У пантеоні найважливіших богів маорі почесне місце посідають Пангінуі (Володар Неба), Папатуануку (Земля-Мати), Тангароа (Володар Морів), Тане (Володар Лісів), Ронго (Покровитель сільського господарства), Тафіріматеа (Володар Вітру) та ін. Саме до них маорі зверталися й звертаються по допомогу, славлячи їх. Усна народна творчість у формі звертань до богів, переказів, легенд і міфів обов'язково супроводжувала численні урочисті та повсякденні обряди маорі.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. деякі європейські дослідники робили спроби записати легенди маорі, розібратися в їхніх віруваннях, вивчити багату матеріальну культуру, з якою тісно пов'язані легенди та міфи маорі. Здебільшого ці розвідки були незвичайними та дивовижними історіями, котрі збирали радше, маючи на увазі смаки білого населення Європи та Сполучених Штатів, ніж для серйозних наукових досліджень.

Писемна література маорі ще зовсім юна. Перші зразки літературної творчості письменників маорі англійською мовою з'явилися на сторінках журналу «Те аре хоу». Його видає міністерство освіти Нової Зеландії з 1955 р. Час від часу тут публікувалися невеличкі оповідання, вірші, нариси маорі англійською мовою. 1970 р. побачила світ перша збірка «Сучасна творчість маорі», де серед інших матеріалів були новели й поезії маорі Роулі Габіба. Серед поетів-маорі в цей період вирізнявся талановитий Гоне Туваре [125, p. 5], який видав кілька збірок: «Незвичайне сонце» (1961 р.), «Грядіть дощ, град» (1970 р.), «Луб і молоко» (1972 р.), «Нічого особливого» (1974 р.). Поезію Туваре високо оцінив один із ветеранів новозеландської поезії Р. А. К. Мейсон, який відзначив, що вперше перед нами представник маорі, який пише англійською мовою, говорить мовою свого покоління, але головну силу бере від свого народу. Особливість поета Туваре як маорі – не тільки в тім, що він вводить у вірші реалії та мотиви стародавньої маорійської культури, а й у показі внутрішньої свободи, властивої його героям, їх єдності з рідною природою й водночас несприйняття бездуховності життя тих співвітчизників (як маорі, так і пакеха), котрі в гонитві за матеріальними благами дегуманізуються. Туваре виступив з гострими політичними творами. В його поезії знайшли осуд американська агресія у В'єтнамі, вбивство Мартіна Лютера Кінга, застереження проти загрози атомної катастрофи, яку народи Океанії розуміють дуже конкретно, тому що саме в Тихому океані в ці роки випробовували атомні бомби.

Визнанням у світі маорійська література завдячує талановитому письменнику Віті Ігімаера, котрий став відомим далеко за межами Нової

Зеландії. 1972 р. вийшла його перша збірка оповідань «Поунаму, поунаму» («Нефрите, нефрите»). Назва символічна для Нової Зеландії. Нефрит – напівкоштовний, дуже твердий камінь різних відтінків зеленого кольру – в маорі втілює красу рідної землі, найкращі традиції маорійської культури (з нього роблять магічні фігурки богів під назвою «геї-тікі», які прикрашають шиї маорійок).

Лірична сповідь оповідань Віті Ігімаери багато в чому автобіографічна. Вона знайомить із сучасним життям маорі, як у містах, так і в родинних селищах. Бринить туга за минулим свого народу, а в деяких випадках давнина оспівується й прикрашається. Така ідеалізація потрібна письменнику, щоб протиставити національний уклад, традиції та звичаї маорійців, які наразі нівелюються впливом культури пакеха. Романи Ігімаери «Тангі» («Похорон», 1973 р.), та «Ванау» (1974 р.) разом з наступною збіркою оповідань «Нова сітка іде на лови» (1967 р.) об'єднані спільними дійовими особами, проблематикою, місцем дії. В центрі його творів складні перипетії сучасного життя маорі. Це дегуманізація, чи вплив великих міст, і ностальгія за роками дитинства в рідному селищі. Це й опанування англійської мови, що дає змогу отримати кращу роботу, і забуття мови рідної. Це й схиляння перед кінозірками Голлівуду та занедбання культури предків [126, 127]. Ці й інші гострі проблеми письменник досліджував у всіх нюансах, у поєднанні загальнолюдського та національного [128]. Не випадково новозеландські літературознавці та критики пов'язують початок літератури маорі саме з появою Віті Ігімаери.

Літературний критик Лідія Віверс, авторка статті про малу прозу маорі Нової Зеландії, в австралійському журналі «Meanjin», виданому 1985 р., свідчить: «Останні 100 років новозеландської літератури розвивалися в загальному річищі монокультури білих новозеландців. Тільки віднедавна цьому з'явилась якась альтернатива. Це література маорі англійською мовою. Вона виникла в 1970-х рр. Література маорі, маорійською мовою, була "прихованою" літературою протягом багатьох років. Книга оповідань Віті Ігімаери "Поунаму, поунаму", що побачила світ 1972 р., стала герольдом – первістком для

маорійських письменників. Цей розвиток, як мені здається, зараз вступає в нову фазу завдяки роману Кері Голм “Кістяні люди” (1984 р.)» [129]. Лілія Віверс мала чимало підстав, щоб писати про це восени 1985 р., тому що за неповних 15 років література маорі доволі впевнено ступила вперед. Це підтверджує й творчість Патриції Грейс у жанрі оповідання. В збірці «Ваіарікі» (1975 р.) цієї самобутньої письменниці звучить протест проти расової дискримінації й приниження почуття національної гідності маорійців. Виразним прикладом є опублікований в українському журналі «Всесвіт» 1983 р. переклад її оповідання «Гострий язик» [130].

Слід зауважити, що художню вагу літератури маорі засвідчує і той факт, що вона істотно впливає на розвиток усієї новозеландської літератури, зокрема малої прози. Невипадково, мабуть, один з номерів щоквартального австралійського журналу «Meanjin» (1985 р.), присвячений літературі Нової Зеландії, вмістив багато матеріалів про творчість письменників-маорі. Зокрема, в статті «Зміна напрямів в оповіданні Нової Зеландії» прямо йдеться про те, що «центром політично спрямованої творчості у Новій Зеландії є творчість письменників-маорі. Віті Ігімаера, Патриція Грейс, Кері Гелм, Арірана Тейлор, Роулі Габіб, – усі вони пишуть про країну, расово роз’єднану, нерівну в розвитку економіки і соціально несправедливу» [129]. Твори маорі порушують такі гострі проблеми, як голодування корінного народу, пияцтво, до якого призвичаїли місцеве населення європейські переселенці. Силу, натхнення і багатство форми та змісту їхнім творам надають нові відкриття в національній та племінній історії, міфології, усній народній творчості. У статті відзначена така важлива особливість творчості маорі, як своєрідне використання англійської мови, внесення нових мовних відтінків, вживання оригінальних ідіоматичних зворотів, збагачення лексики маорійськими висловами й поняттями, відомими новозеландцям-пакеха на рівні усного спілкування. Відзначимо, що реалізм новозеландського оповідання поглиблюється та збагачується також за рахунок фольклорних мотивів маорі.

Тему маорі в новозеландській літературі розробляли й розробляють такі визначні письменники-пакеха, як Ноел Гілліард, Родерік Фінлейсон, Фіона Кідман. Вони писали про корінних мешканців Нової Зеландії зі співчуттям і розумінням тяжкого стану маорі. Але доволі часто переважав романтичний погляд на проблему, коли зіставлялися два способи життя (європейський з маорійським), і висновки білих письменників звучали радше як елегія, туга за прекрасним минулим давнього народу, ніж як розповідь про культурну і політичну роз'єднаність маорі та пакеха в новозеландському суспільстві [130].

Особливу увагу привертає стаття літературного критика, маорі за походженням, Міріам Еванс «Політика літератури маорі». Епіграфом до неї є маорійській девіз «Unihia kiteao marama» (котрий можна перекласти як «Уперед, до світу світла!»). Наступальний напрям цієї статті очевидний. Міріам Еванс порушує питання про консолідацію письменників-маорі у 1980-х рр. «Центром цієї важливої справи стала видавнича й редакторська діяльність самих письменників-маорі. Так, 1982 р. вийшла впорядкована Віті Ігімаерою та Д. С. Лонгом антологія творів письменників-маорі "До світу світла". Згодом видано роман Кері Голм "Кістяні люди" та збірку оповідань Д. С. Струм "Будинок кішки, котра розмовляє"».

І все ж таки, відзначає Еванс, маорійської літератури ще надруковано дуже мало. Чи можна миритися з тим, що твори маорійських письменників виходять лише як подарунки, тоді як інтерес до цієї літератури зріс і в самій Новій Зеландії, і за її межами? Критик наводить цифри: «за рік у країні видається 250 новозеландських книг, а письменники-маорі – занедбані» [131, p. 358]. Це надавало їй право говорити про хибну політику монокультури в Новій Зеландії 1980–1990-х рр. А в цей період у культурних колах країни точилися суперечки стосовно того, що місцеві видавці дотримуються англійських колоніальних смаків і їхнім орієнтиром лишаються стандарти Альбіону.

Ось чому в літературі Нової Зеландії тривали гострі суперечки з цього приводу. Так, письменник-маорі Норман Сіммс порушував питання так: «Якщо

маорі думають та говорять, використовуючи суміш мов, чи має автор право відтворювати реальність без модифікацій?» [132, p. 224]. Важливість мови як засобу комунікації й ідентифікації не викликає сумніву. В збірці «Ваіварікі» Патрісія Грейс, на думку критика, експериментувала не з мовою, коли застосовувала слова, які вживають маорі, а з оповіданням. Це твори насамперед для читачів-маорі. Це стверджує критик-маорі Керіка: «Це твори для читачів-маорі». Це ж стверджує інший критик-маорі Кері Каа: «Для мене оповідання Патрісії Грейс сповнені невимовної краси. Мої реакції на кожне оповідання різні: від почуття захвату, святкової згоди, до сліз і глибоких переживань. Оскільки стиль творів саме такий, завдяки якому я маю змогу відчувати, співчувати і перейматися думками її героїв» [133]. Вона доходить висновку, що соціологічні дослідження літератури промовисто засвідчують про зв'язки літератури й суспільства і дають інформацію про стан суспільства. «Обмаль опублікованих англійською мовою творів свідчить про боротьбу маорі за виживання у світі, де соціальна структура та суспільні інститути маорі загинули під тягарем суспільства пакеха, і де маорійські культурні цінності постійно під загрозою» [133].

Те, що творчість маорі викликає великий інтерес, засвідчує й вихід у світ «Книги новозеландської поезії» [134], де вперше було представлено поезію маорі рідною мовою поряд з англомовними творами новозеландських поетів. Водночас це видання зробило очевидними хиби видавців і редакторів стосовно поезії маорі. Вона мала бути зрозумілою в контексті віковічної усної традиції, яка відзначається поглядом на світ, зовсім відмінним від пакеха. Так, деякі «вата» (пісенна поезія), що ввійшли до цієї збірки, священні для нащадків автора, все ще співаються нині, отже, не повинні входити до такої збірки. Потрібен не тільки дозвіл автора, а й згода громади для того, щоб включати ці пісні до збірки. Далі, до збірки не ввійшли всі типи маорійської усної пісенної творчості.

У розвитку маорійської літератури третій період починається десь орієнтовно з 1990-х рр. і триває до сьогодні. Він відрізняється від попередніх

періодів тим, що увага до маорійської літератури, так само як і до маорійської культури в цілому, зростає в новозеландському суспільстві. Виходять у світ чимало ілюстрованих книжок про культуру маорі, в яких, зокрема, представлений критичний погляд на сучасне маорійське мистецтво, який провокує думку читача. Соціально-політичні та культурні процеси в цей період характеризуються поступовим збільшенням уваги держави до літератури і культури маорі, до посилення ролі маорі в державних справах, хоч і дещо демонстративної. Так, у парламенті країни одне місце було зарезервоване за маорі. 1996 р. у виборчий процес було введено змішані пропорційні вибори, завдяки чому до Парламенту Нової Зеландії ввійшло вже 14 депутатів-маорійців, з них 3 потрапили до Кабінету міністрів владної Новозеландської Першої партії (The New Zealand First Party), а член парламенту – маорі Вінстон Пітерс – став заступником Прем'єр-міністра Нової Зеландії. Письменник Віті Ігімаера в ці часи посідав поважні пости у Посольстві Нової Зеландії в Австралії.

Письменники-маорі старшого покоління Віті Ігімаера (зокрема його книжки «Сон навстоячки» (1985 р., перевидана 2017 р.), «Булібаша» (1994 р.)) [135], Кері Г'юм, Патриція Грейс, Алан Дафф, Елізабет Нокс, Білл Манхаер торують шлях до широкого читача. Разом із тим виростають нові обдаровані автори маорійські літератори. Передусім це поет Роберт Салліван, чиї твори привернули до себе найбільшу увагу на зламі XX і XXI ст.

Набуває розвитку драматичний жанр. П'єси пишуться англійською мовою із вкрапленням маорійських слів та ідіом. Тут можна відзначити творчість драматурга-маорі Гоуна Кука. Він написав 13 п'єс, які поставлені не тільки в Новій Зеландії, але й у Канаді, Великій Британії, Південній Африці, Новій Каледонії. Його найкращі п'єси: «Нга Тангата Тоа» («Народ воїнів», 1997 р.), яку назвали шедевром новозеландської драматургії, та «Waiora» («Здоров'я», 1997 р.). Три п'єси Рівії Браун, в якій тече кров маорі, «Irirangi Bay», «Taku Mangai», «Whatungarongaro», набрали широкої популярності й були видані 1999 р. [136].

За цей час виросли нові покоління маорійців, частина з яких мала змогу здобути вищу освіту, опанувати різні науки, зокрема історію, етнографію, лінгвістику, філологію. Загалом усе це позитивно вплинуло на розвиток як літератури маорі (адже до неї прийшли нові автори, які пишуть і англійською мовою, і мовою маорі), так і на розвиток історії й теорії літератури, літературної критики маорі.

Новозеландська дослідниця літератури маорі Мікаела Моура-Кокоглу (маорійка за походженням) у книзі «Наративи корінних модерностей у транскультурних вимірах в сучасній літературі маорі» [137] аналізує ту «спокійну гордість», з якою нація маорі веде боротьбу за егалітаризм, утверджуючи свої права в демографічному, інституціональному та культурному вимірах, в яких пакеха та інші меншини з Європи, Азії й Полінезії намагаються закріпити своє домінування, що призводить до нерівності, яку не часто визнають.

Сучасну дійсність першої декади XXI ст. відтворено в літературі маорі не тільки в дуальностях білий/коричневий, колонізатор/колонізований або модерний/традиційний. Література набагато ширша й виходить за ці межі. Необхідно, щоб і надалі літературу маорі виводили за ці кордони, оскільки в ній ідеться про комплексний зв’язок між тубільною культурою, глобалізацією та сучасністю. В цьому дослідженні представлена транскультурна методологія для аналізу «змішання» і трансгресії культурних кордонів. Погляд з позицій сучасності дає змогу розглядати маорійську літературу і як таку, що набула свіжості й транскультурної якості, надаючи можливість почути голоси нових та старих форм тубільності, племінної громади й маорітанги (маорітанга – культура маорі в зальному сенсі. – *О. Зернецька)*, які генерують модерні тренди, що сприяють гомогенізації культурних відмінностей. Так література маорі стає водночас маркером глобалізаційних процесів радикальної модерності та медіумом для перемовин і артикуляції таких структурних трансформацій у маоританзі [137].

На початку XXI ст. з'явилася цікава монографія австралійки І. Р. Кнудсен «Коло і спіраль: Вивчення літератури австралійських аборигенів та літератури маорі Нової Зеландії» [138], в якій авторка вдається до транскультурного аналізу цих літератур, відзначаючи, що і коло, і хрест – це символічні метафори для подорожі в аборигенів та маорі. «Вона, подорож, ніколи не закінчується, це подорож відкриттів. Вона сама по собі, за уявленням тубільців дає почуття орієнтації, – найважливіший акт культурного одужання» [138]. Праця присвячена переломним рокам у цих літературах – середині 1980-х – початку 1990-х рр., коли постколоніальна теорія намагалася «визначити кордони» творчості тубільних письменників, а вони намагалися знаходити інші позиції, спорідненіші з їх творчими відчуттями й прагненнями.

Видавнича справа у Новій Зеландії

В Україні дуже мало праць присвячено історії Нової Зеландії. Тим часом ця країна Тихоокеанського регіону відігравала і відіграє чималу роль у розвитку світових політичних, економічних і культурних процесів. Її досвід може бути корисним як для України, так і для багатьох інших країн. Зокрема цікавим видається розвиток видавничої справи у Новій Зеландії та його модифікації на початку XXI ст. Саме у цій сфері проявилася надзвичайна толерантність держави до корінного населення маорі. Свідченням цього є «Hula Publishers» – незалежне видавництво, яким володіють маорі, котрі видають тільки твори маорійців. Вони випускають інноваційні книжки та книжки для натхнення з 1991 р. «Мета наша є простою і безкомпромісною – ми поширюємо історії, які відгукуються у душах нашого народу, зберігають наш досвід і показують цінність нашої культури і мови» [139], – пишуть про свою місію видавці «Hula Publishers». Штат працівників становлять теж маорі. Вони вбачають зобов'язання в тому, щоби розповісти своєму народу та іншим цивілізаціям про неповторний світ маорі. Саме тому видають книжки мовою маорі й англійською, в разі потреби – перекладають твори з однієї мови іншою. Вражає різноманіття їхньої продукції: тут нон-фікшн, фікшн, альбоми, книжки

для дітей і юнацтва, підручники. Серед авторів, яких друкує видавництво, відомі постаті: В. Гереака, К. М. Леніган, Дж. Коул, Г. Матаіра (фікшн), М. Ріваі-Коуч, Г. М. Мід, В. Тауваі, Р. Матамуа (нон-фікшн) і багато інших.

Взагалі ж історія розвитку професійної видавничої справи в Новій Зеландії починається з кінця XIX ст. Першим з професійних видавництв, яке тут вкоренилося, було американське «Harper Brothers Company» (штаб-квартира в Чикаго), яке спільно з шотландським видавництвом «William Collins» із Глазго відкрило 1888 р. дочірній підрозділ в Окленді під назвою William Collins. Це заокеанське видавництво прийшло до Нової Зеландії, шукаючи тут новий перспективний ринок, оскільки в країні була потрібна велика кількість шкільних підручників. Справи у цього видавництва пішли добре: 1889 р. тираж перших семи назв підручників становив 91 тис. примірників, що означало по одному підручнику на кожного школяра Нової Зеландії. Бум тривав. 1908 р. компанія звела восьмиповерховий будинок видавництва, який був на той час найвищою спорудою в Окленді. 1924 р. продажі підручників зросли на 60%.

До підручників «William Collins» додало видання романів і книжок про новозеландське мистецтво. Після Другої світової війни видавництво почало публікувати національні новозеландські твори. Серед них «Ківі-сага: мемуари новозеландського артилериста» М. Арена, «Партизан» Дж. Каффіна. В 1960-х рр. з друку вийшли справжні перлини видавництва: «Так далеко, як тільки може дістатися людина: Нова Зеландія капітана Кука» Ш. Меддок, «Птахи Нової Зеландії», художні альбоми А. Блека та Р. Гемана, що видаються й до сьогодні. 1987 р. видавництво Harper & Row (раніше – Harper Brothers Co.) придбала News Corporation, що належить глобальному медіамагнату Р. Мердоку. А 1990 р. він купив видавництво William Collins & Sons і об’єднав їх в єдину найбільшу в світі глобальну компанію під назвою HarperCollins Publishers. Тепер вона видає книжки в усіх сегментах книжкового ринку в Новій Зеландії. Її гаслом є «представлення різноманітних культур і поглядів народів світу» [140].

За нею йдуть ще кілька крупних зарубіжних компаній та новозеландських видавництв, а також 150 національних видавництв, які прийшли у цю сферу наприкінці XX ст. і, особливо, – на початку XXI ст., – і об'єдналися в Асоціацію незалежних видавців. Такий бум у видавничій індустрії у невеликій країні є відмінною рисою новозеландського книжкового ринку. В світі наявна протилежна тенденція. Це свідчення дбайливої політики щодо культури і сприятливого бізнес-клімату країни.

Найбільше видавництво у Новій Зеландії – це компанія «Allen & Unwin». Заснована 1914 р. на Британських островах, вона прийшла на Зелені острови наприкінці XX ст. як дочірнє підприємство, стала дистриб'ютором своїх книжок, а також ввійшла в партнерські стосунки з зарубіжними компаніями – «Bloomsbury та Orion Publishing House». Її можна категоризувати як транснаціональну видавничу компанію (ТНВК), яка публікує біля 250 нових назв книжок на рік [141, p. 8]. Вона видає книжки іноземних і новозеландських авторів, просуваючи їх на світовий ринок.

Ще однією ТНВК є «Penguin Books New Zealand», яка була добре відома перед тим, як вкорінилась у Новій Зеландії. Її інтереси тут: історична література, мемуари, фікшн і нон-фікшн [142]. Четверта ТНВК у Новій Зеландії – «Hachette New Zealand», дочірнє підприємство видавництва «Hachette Books» (Нью-Йорк) з відділеннями у Британії й Австралії. На Зелених островах видавництво оперує в Окленді. Воно публікує літературу для дітей і підлітків. Це такі дитячі бестселери, як «Історії для малечі» Б. Брукса, «Лев на галявині» М. Магі та книжки для малят Дж. Шварца [143].

З кінця XX ст. у Новій Зеландії з'являються незалежні видавництва. Вони різні й за обсягами виробництва, і за видавничими стратегіями. Так, «Bateman Publishing», яку створив 30 років тому письменник Д. Бейтмен, є однією з найбільших видавничих компаній Нової Зеландії й випускає книжки як місцевих авторів, так і відомих закордонних. За три десятиліття «Bateman Publishing» опублікувало більше, ніж триста найменувань видань художньої літератури, історичних хронік, біографій [144]. Понад 40 років існує сімейний

видавничий бізнес, яким керують Мері Еган та її доньки Анна й Софія. Вони створили «Mary Egan Publishing» для допомоги місцевим письменникам, аби збагачувалася новозеландська культура [145].

«Незалежне, інноваційне і повністю в руках Нової Зеландії видавництво Awa Press було засновано 2003 р.» [146]. В основі його назви – слово «awa», що мовою маорі означає «річка». Засновники дали йому таку назву, бажаючи, щоби книжки, які вони випускатимуть, річкою текли до читачів, збагачуючи їх інтелектуально та культурно. Їхня мета – публікувати нон-фікшн сучасних письменників Нової Зеландії та закордонних авторів. За 20 років плани видавців розширилися: вони друкують усі жанрові різновиди книжок «від літературних творів до довідників про садівництво; від текстів про мистецтво, кіно до мемуарів; від історичних до філософських видань; від наукових до політичних творів» Схожими є творчі пошуки власників «Potton & Burton» – видавництва, яке відкрив у Нелсоні 1987 р. К. Бертон, що видає книжки про природу країни, про здоров'я та самодопомогу. Тепер воно випустило бестселер «Герберт і сміливий морський пес» Р. Белтона з накладом 40 тис. екземплярів [147]. Причаровують оформлені з високою художністю книжки для дітей «Пташка мрій» Е. Беленса, «Бушлайн» Р. Бертона, «Ракіура. Дикі пейзажі острова Стюарта» фотомитця Б. Брауна.

Важливу роль у розвитку науки й культури Нової Зеландії відіграють університетські видавництва: «Auckland University Press» [148], «Canterbury University Press» [149], «Massey University Press» [150], «Otago University Press» [151], «Victoria University Press» (видавництво змінило назву на маорійське «Herenga Waka Press») [152]. Вони публікують наукові книжки і журнали. Останні часто в електронній формі. А також поезію, прозу та історичні дослідження. Вони ж оцифрували безпрецедентне 50-томне видання «Офіційна історія Другої світової війни і Нова Зеландія 1939–1945» [153].

Новозеландська культура й література пройшли великий шлях від перших колоніальних поетичних творів і романів, створених на догоду смакам британської й американської публіки, до становлення та розквіту національної

літератури на початку ХХ ст. у особі Кетрін Менсфілд, розвитку національної поезії, а також згодом – до виникнення жанрів національного оповідання, поезії й роману, які стали відомими за її межами. Пізніше розвивається жанр драми й також знаходить визнання не тільки на батьківщині, але й у Британії, США та інших англомовних країнах. Проходить становлення й розвиток новозеландська література для дітей і юнацтва. Вона теж відома в світі: представники видавництв такого жанру літератури беруть участь у європейських книжкових виставках та отримують нагороди. Це – велике культурне визнання новозеландської літератури.

Культура та література корінного народу Нової Зеландії маорі протягом досліджуваного періоду пройшла три періоди, долаючи расові, соціальні, гендерні перепони, досягла розвитку, органічно поєднуючи й твори англійською мовою, й твори мовою маорі, а також такі твори маорі англійською мовою, де широко вживаються слова та ідіоми мовою маорі.

Поступово в культурі й літературі маорі паралельно з усною традицією, десь із середини ХХ ст. розвивається писемна література маорі. Спочатку це жанр поезії, потім – короткого оповідання, нарису, новели, згодом – роману, а на початку ХХІ ст. – драми. Жанрове розмаїття певною мірою засвідчує її повноцінне становлення.

Література маорі збагатила новозеландську літературу, стала її невід'ємною частиною й набула певної популярності в світі завдяки таким талановитим прозаїкам, поетам, драматургам, як Віті Ігімаера, Гоне Туваре, Патриція Грейс, Роберт Салліван, Гоун Кук. Це дає надію на її подальший розвиток і важливий внесок у скарбницю культури маорі, Нової Зеландії та за кордоном у майбутньому.

Розвиток видавничої справи у Новій Зеландії на початку ХХІ ст. вибуховий, про що свідчить різке збільшення кількості саме національних видавництв, які здебільшого друкують авторів своєї країни, зокрема маорі, що сприяє культурному розвитку суспільства, дає змогу художнього вираження місцевим авторам, розширює публічну дипломатію цієї держави Океанії в

глобалізованому світі. Не останнє місце посідає жага новозеландців до пізнання, освоєння світу (великого й малого), намагання осмислити себе в цьому світі, утвердити свою національну ідентичність.

1.5. ВПЛИВ ЗМІНИ КЛІМАТУ НА РОЗВИТОК ОКЕАНІЇ: ЕКОНОМІКА, СУСПІЛЬСТВО, КОНФЛІКТИ ТА НАСИЛЬСТВО

Одним із викликів, з якими на початку XX ст. стикається Океанія, є зміна клімату та її вплив на соціально-економічний, політичний і культурний розвиток регіону. Незважаючи на актуальність його вивчення не лише для Океанії, а й для всього Тихоокеанського регіону, дослідження в цій царині фокусуються переважно на теоретичних аспектах, а не на практичних кейсах.

Характер кліматичного впливу в Океанії обумовлений географічними особливостями регіону. Острови Океанії, котрі тонуть, стали символом тяжких і безпрецедентних наслідків антропогенного впливу на глобальне потепління, демонструючи тенденції, з якими незабаром можуть зіштовхнутися й інші регіони світу. Особливістю Океанії є те, що вона має найбільшу в світі концентрацію мікродержав, тобто держав з населенням менше за півмільйона чоловік, які оточені та з'єднані морем. Цей регіон іноді називають «рідким континентом». Окрім того, багато держав Океанії розміщується на території десятків островів. Населення 22 країн і самоврядних територій загалом становить приблизно 10 млн чол., які мешкають на близько 300 островів (із приблизно 7500 островів загалом). З 32 млн м² території регіону 98% займає вода. З 2% суходолу всього регіону лише Папуа-Нова Гвінея займає близько 95% [154]. Багато островів не лише невеликі та географічно віддалені, а й мають крихке біорізноманіття та обмежену базу природних ресурсів, зокрема там бракує родючих ґрунтів. Ці особливості роблять регіон особливо вразливим до наслідків глобального потепління.

Високий рівень уразливості багатьох островів Океанії до зміни клімату пояснюється його екстремальним впливом, негативним для низинних

територій, а також досить обмеженими можливостями країн до адаптації. Це стосується, передусім, держав, розташованих на атолах, які, окрім цієї особливості, часто мають досить обмежену площу. Наприклад, найвища точка тихоокеанської острівної держави Тувалу перебуває на 1,5 м над рівнем моря, Кірібаті – 3 м, а середня ширина островів Кірібаті є меншою ніж 1000 м. На думку Ліліан Ямомото та Мішель Естебан, причиною значної вразливості розташованих на атолах держав до підвищення рівня моря є «високе співвідношення берегової лінії до площі суші, відносно висока щільність населення та низький рівень доступних ресурсів для адаптаційних заходів». Великі острови з більшою висотою та вулканічні високі острови менш схильні до такого впливу, але також стикаються з серйозною деградацією довкілля, спричиненою зміною клімату, особливо вздовж берегових ліній [155]. Це породжує комплекс економічних і соціальних проблем, зокрема в царині зайнятості та охорони здоров'я, різноманітні конфлікти в місцевих громадах і збільшує прояви насильства.

Підвищення рівня моря та пов'язане з ним занурення островів, штормові хвилі, проникнення солоної води, ерозія й інші екологічні проблеми їхніх узбережь погіршують ресурси прісних підземних вод і зменшують площу землі, доступної для сільськогосподарського обробітку, функціонування населених пунктів та інфраструктури. Підвищення температури поверхні навколишніх морів призводить до відбілювання коралів і деградації рифів, що має наслідком скорочення рибних запасів і збільшення ризику трансмісивних та інфекційних хвороб. Унаслідок берегової ерозії й затоплення скорочується площа родючих ґрунтів, вичерпуються засоби для існування місцевих мешканців, зокрема продукти, як для власного харчування, так і для продажу, адже більшість мешканців регіону залежать від традиційного натурального сільського господарства, яке доповнюється певним товарним землеробством. Наприклад, через посуху 2011 р. в Тувалу значно скоротилися поставки місцевих продуктів, оскільки поливати харчові сади було неможливо. 12 років потому посуха 2023 р. в Кірібаті мала такі самі наслідки, зменшивши можливість

використання води для приготування їжі та для сільського господарства [156]. Через підвищення температури поверхні моря посилено відбілюються корали та деградують рифи, що спричиняє скорочення рибних запасів і, як наслідок, зменшення вилову риби. Ці та багато інших фактів указують на значні економічні збитки, яких країни Тихоокеанського регіону, включаючи Океанію, вже зазнають унаслідок зміни клімату.

Науковці не лише наголошують на збільшенні частоти та інтенсивності екстремальних погодних явищ, а й прогнозують посилення цієї тенденції. Так, у 1990-х рр. боротьба з нею в Тихоокеанському регіоні коштувала понад 1 млрд $. У 1990 і 1991 рр. Самоа витратила на ліквідацію наслідків двох циклонів Офа і Вал 440 млн $ – більше, ніж валовий внутрішній продукт (ВВП) країни. Циклон Хета в Ніуе завдав 27 млн $ збитків (25% ВВП). На початку 2005 р. острови Кука зіткнулися з п’ятьма циклонами протягом п’яти тижнів, чотири з яких були найвищої категорії. У лютому 2008 р. Фіджі витратили 32 млн $ на ліквідацію наслідків циклону Ген [157].

Згідно з прогнозами Азійського банку розвитку, витрати на ліквідацію наслідків зміни клімату можуть сягнути від 2,9% до 12,7% річного еквівалента ВВП країн Тихоокеанського регіону до 2100 р. [157]. Очікується, що, якщо темпи глобального потепління не зменшаться, то до 2070 р. середні температури в Тихому океані зростуть на 2° С і 3°С порівняно з рівнем 1990 р. Відповідно, на Фіджі та Самоа температура підвищиться в середньому приблизно на 2°С порівняно з рівнем 1990 р. і більш ніж на 2,5°С від доіндустріального рівня. На Соломонових Островах, у Східному Тиморі та Вануату передбачається таке саме підвищення температури, а в деяких районах воно становитиме майже 3°С.

Кліматологи вказують і на збільшення частоти Ель-Ніньйо та Ла-Нінья в Тихому океані[1] на понад 40%. Одними з наслідків можуть бути несподівані сильні дощі та значні посухи, а також екстремальне підвищення температури. В

[1] Феномен Ель-Ніньйо та Ла-Нінья – коливання температури поверхневого шару води в екваторіальній частині Тихого океану, що помітно впливає на клімат.

Бобонаро (Тимор-Лешті) буде найтепліше, адже температура там може досягти 44°С до 2070 р. Очікується також збільшення швидкості вітру та кількості опадів. На Фіджі, наприклад, максимальна звичайна швидкість вітру зросте з нинішніх 60 км/год до 66 км/год, а максимальна кількість опадів – зі 160 до 200 мм на день, що означає більшу ймовірність високих хвиль і сильних штормів. Це підвищує ризик затоплення економічно важливих прибережних районів Тихого океану. Наприклад, до 2011 р. усі тихоокеанські острівні країни, крім Кірібаті, можуть зазнати підвищення рівня моря від 1,2 м на Островах Кука до 1,7 м на Соломонових Островах. Відповідно, на додаток до затоплення прибережних територій, існує ризик проникнення морської води в прісноводні джерела. Підготовка країн Тихоокеанського регіону, включаючи Океанію, до найгіршого сценарію потребує щорічного фінансування запобіжних та адаптаційних заходів до 2050 р. мінімум 447 млн $ або 1,5% ВВП, максимум – 775 млн $ або 2,5% ВВП [157], що є непосильним для малих острівних держав.

Одним із проявів соціальних наслідків зміни клімату на країни Тихоокеанського регіону й Океанію зокрема є погіршення фізичного і психічного здоров'я мешканців унаслідок підвищення температури довкілля та пов'язаних з цим небезпек і загроз зникнення або зменшення засобів для існування. Як зауважив представник ВООЗ: «Зміна клімату є одним із визначальних викликів нашого часу і, ймовірно, є однією з найбільш серйозних глобальних загроз здоров'ю XXI століття» [158, p. 135].

Вищі температури збільшують ризик поширення малярії та лихоманки денге. У 1970-х рр. у Тихоокеанському регіоні малярію майже подолали, але в останні роки внаслідок зміни клімату прогрес зупинився. Наразі малярія поступово «просувається» на Південь регіону. Особливо поширеною вона є в тропічних і субтропічних територіях на Соломонових Островах і в Папуа-Новій Гвінеї через дощі, постійні високі температури та високу вологість, а також наявність непроточної води, де дозрівають личинки комарів.

Зміна клімату впливає на міське середовище як на вулиці, де вищі температури, особливо в міських «теплових острівках», збільшують стрес і

захворюваність, так і всередині приміщень, де підвищується відносна вологість повітря. Урбанізація з більшою щільністю з більшим використанням палива й транспортних засобів посилює ефект «теплового острова» та збільшує забруднення повітря. Кількість респіраторних захворювань, таких як астма й бронхіт, які зараз поширені в багатьох тихоокеанських міських районах, може значно зрости в країнах Океанії.

Тепліший клімат породжує екстремальніші погодні умови. Пов'язані з цим небезпеки також впливають на стан здоров'я населення. У 2002–2003 рр., коли Вануату зіштовхнулась з п'ятьма циклонами, захворюваність на малярію подвоїлася порівняно з попередніми роками. Два різних циклони, що відбулись у країні протягом тижня 2023 р., збільшили економічні збитки, забруднення води та рівень тривоги мешканців Вануату. Під час циклону «Пем» 2015 р. було знищено посіви дерев, вартість продовольства на ринках значно зросла (залишаючись високою кілька років), зменшилася доступність манго та плодів хлібного дерева більш ніж на три роки [159].

Повені після циклонів негативно впливають на здоров'я, збільшуючи захворюваність на шкірні й трансмісивні хвороби. Пошкодження будинків і забруднення води ускладнюють відновлення. Повені можуть сприяти виникненню таких хвороб, що передаються через воду, як тиф і холера, що відбулось у штаті Понпеї в такій країні Тихоокеанського регіону як Федеративні Штати Мікронезії 2000 р. [160]. Втрата доступу до безпечного водопостачання посилює такі захворювання як холера та діарея. Захворюваність на них особливо поширена в державах на атолах: Кірібаті, Тувалу, Токелау та Маршаллових островах [161] і в міських поселеннях, де альтернативних джерел води немає, а адекватна громадська гігієна утруднена. Небезпеки також впливають на підвищення смертності місцевої фауни, брак їжі, хижацтво тварин або людей і неможливість розмноження тварин.

Більша кількість небезпечних подій та підвищення температури погіршують стан здоров'я населення та збільшують соціальні та економічні витрати на охорону здоров'я. Наприклад, під час циклону «Пем» 2015 р.

частини дамби, що з'єднувала Бетіо з іншими острівцями в місті Південна Тарава (Кірібаті), були зруйновані, тому доступ до лікарні був закритий. У Тувалу та Токелау здоров'я страждає від того, що люди п'ють забруднену воду й не можуть часто прати одяг, тому зростає антисанітарія [162].

Вищі температури сприяють лісовим пожежам у Тихоокеанському регіоні, включаючи Океанію. Тропічні трави, які підживлюють більшість пожеж, накопичують велику кількість біомаси, коли випадає велика кількість опадів, тому лісові пожежі стали поширенішими від Япа до Нової Каледонії.

Екстремальні погодні явища посилюють посттравматичні стресові розлади, бо небезпека загрожує зруйнувати або руйнує будинки та позбавляє засобів до існування. Навіть маленькі діти, принаймні в Самоа, стурбовані більшою частотою захворювань, які виникають після сильних дощів і повеней, а, отже, потребою обмежити зміну клімату [163].

У деяких мешканців розвивається «кліматична тривога» або «стрес довкілля»: страх перед тим, що зміна клімату може зробити з їхнім життям і майном. Очевидні наслідки для психічного здоров'я виникають, коли люди стикаються з невизначеним майбутнім своїх острівних будинків і засобів до існування, а також пов'язані з розчаруванням і дисгармонією, позаяк люди змушені переселятися на землі, котрі традиційно не належать їм. На скупченні островів біля Малаїти (Соломонові Острови), які зазнали певних фізичних змін, зокрема затоплення морем будинків і садів під час припливів, де люди стурбовані відсутністю будь-якої землі, куди вони могли б переселитися, майже кожен відчуває більше занепокоєння щодо майбутнього. Дослідники пишуть, що всі настільки напружені, що змінили поведінку щодо членів родини та ширшої спільноти [164].

Економічні, соціальні, культурні та інші наслідки зміни клімату створюють умови для різних конфліктів і насильства. Це стосується конфліктів через землю й обмежені природні ресурси, спричинену зміною клімату міграцію. Конфлікти також можуть виникнути через недосконале управління довкіллям або погано розроблені та впроваджені заходи з адаптації до зміни

клімату й пом’якшення наслідків. Це відбувається як в Океанії, так і в інших частинах світу, де громади стикаються з негативними наслідками зміни клімату.

Протягом останнього десятиліття дослідження зв’язку між зміною клімату та конфліктами привернули значну увагу тих, хто вивчає проблеми миру та війни. Наукові напрацювання розкривають екологічні наслідки зміни клімату (наприклад, підвищення рівня моря), які, в свою чергу, можуть мати економічні та соціальні наслідки (наприклад, економічний спад, втрата засобів до існування або вимушена міграція), що можуть призвести до насильства та насильницького конфлікту за певних політичних і суспільних умов, зокрема в країнах, де існують крихка державність, погане управління або глибока горизонтальна чи вертикальна соціальна фрагментація [165].

Якщо взяти кліматичну міграцію як приклад вирішальної ланки в ланцюзі клімат – конфлікт, ці «причиново-наслідкові ланцюги», за оцінками науковців, мають такий вигляд: люди, змушені залишити батьківщину через екологічні та соціальні наслідки зміни клімату (наприклад, підвищення рівня моря, дефіцит води, відсутність продовольчої безпеки) стикаються з ворожістю й можуть вступити в конфлікт з людьми в регіонах-реципієнтах через обмежені природні ресурси, можливості працевлаштування, культурні відмінності тощо (клімат – ланцюг змін – міграція – конфлікт). Інший варіант: зміна клімату призводить до погіршення навколишнього середовища, що має наслідком насильницькі конфлікти (за землю й/або воду), а вони, в свою чергу, призводять до міграції (зміна клімату – конфлікт – міграційний ланцюг) [166].

Нині кліматична міграція вважається «одним із найімовірніших зв’язків між зміною клімату та конфліктом», на що вказують Нільс Петтер Гледич і його колеги [167] та Ден Сміт і Джані Вівекананда [168], які теж визначають таку кліматичну мобільність як ключову проблему конфлікту. Доповідь G7 «Новий клімат для миру» Адельфі й інших за квітень 2015 р. також установлює зв’язок між зміною клімату, соціальними розладами, міграцією та «місцевою й регіональною нестабільністю» [169]. Дискусійний документ USAID від

листопада 2016 р., де йдеться про клімат, міграцію та конфлікт, містить поглиблений аналіз резонансних справ у інших регіонах світу – Дарфурі й Сирії. Інші «причиново-наслідкові ланцюги» у зв'язку між зміною клімату та конфліктом включають деградацію ґрунту й опустелювання, викликані цим феноменом, що призводить до браку продовольчої безпеки та конфліктів через воду, пасовища та ріллі, або деградації ресурсів прісної води.

Поки що для науковців насильницькі конфлікти в Океанії є менш цікавою темою, ніж зміна клімату або кліматична міграція переважно тому, що насильницькі конфлікти в регіоні видаються досить незначними порівняно з сучасними великими війнами й насиллям, яке під час них відбувається, наприклад в Україні та Газі. Окрім того, Океанія розташована далеко від глобальних центрів сили. Сьогодні в Океанії конфлікти, які так чи інакше пов'язані зі зміною клімату, є здебільшого міжгруповими та локальними. Вони мають відносно низький рівень інтенсивності, або ж проявляються в повсякденному домашньому насильстві, якого зазнають жінки й діти. Є тривожні повідомлення, наприклад, про зростання домашнього насильства в перенаселених скваттерських поселеннях небагатьох міських центрів Тихоокеанського регіону. Часто вони є місцями насильства, іноді смертельного, та конфліктів між громадами з різних островів, члени спільнот яких залишили рідні острови через наслідки зміни клімату.

Локалізовані насильницькі конфлікти відбуваються не лише в міських поселеннях мігрантів з потерпілих островів, а й на самих островах. У цих місцинах конфлікти через дефіцит природних ресурсів виникають між людьми, які рухаються з узбережжя на височину, і людьми, які вже живуть там. У Кірібаті нестача води призвела до конфліктів через воду між сусідніми громадами, змушеними зазіхати на землю одна однієї [154].

Варто наголосити, що ескалація насильницьких конфліктів особливо ймовірна в нестабільних постконфліктних середовищах, таких як Бугенвіль або Соломонові Острови, або в інших конфліктних ситуаціях. Тут зміна клімату є «загрозою-примножувачем», тож кліматична міграція, а також інші наслідки

зміни клімату можуть призвести до ескалації конфлікту. Особливо це актуально в районах переселення (чи то міських самовільних поселеннях, чи то сільських землях, котрі перебувають у комунальній власності), між новоприбулими та місцевими мешканцями або між різними групами новоприбулих, особливо в умовах дефіциту й (уявлення) нерівності.

Особливо непокоїть ситуація на Соломонових Островах і в автономному регіоні Бугенвіль у Папуа-Новій Гвінеї, які нещодавно пережили масштабні внутрішні насильницькі конфлікти, і які все ще перебувають у постконфліктних ситуаціях розбудови миру. На Соломонових Островах острів та провінція Малаїта були гарячою точкою конфлікту під час громадянської війни початку 2000-х рр. Сьогодні деякі зовнішні острови провінції Малаїта стають непридатними для проживання через підвищення рівня моря та його наслідки, через котрі мешканці переселилися на материкову частину, яка є найгустонаселенішим островом Соломонових островів з обмеженими земельними ресурсами. За останні десятиліття тисячі малайтян мігрували в інші частини Соломонових Островів, переважно до столиці Хоніара на острові Гуадалканал. Конфлікти між малайтськими поселенцями та місцевим населенням на Гуадалканалі стали головним чинником масштабного насильницького конфлікту початку 2000-х рр.

У випадку з Бугенвілем планувалося масштабне переселення з островів атолу Картеретс на материк. У місцині Тінпуц у результаті кліматичної міграції виникли суперечки новоприбулих з місцевими щодо землі, що змусило мешканців атолу через кілька років повернутися додому. Група, яка переселилася на острів Бука, скаржиться на «відсутність “єдності” з громадою, яка приймає», що призводить до постійних конфліктів щодо землекористування та прав на риболовлю. Мігранти були об’єктом ворожих дій з боку сусідів, які знищували їхні будинки та городи або продукти, коли вони везли їх на базар, або нападали на молодь чи ґвалтували жінок. Як наслідок, багато сімей повернулися на острови Картерет через труднощі з інтеграцією в нову громаду [154].

Ці приклади демонструють, що навіть заплановане переселення може призвести до локальних конфліктів між поселенцями та громадою, що приймає. Вони свідчать про те, що в дослідженні цієї проблеми науковцям варто враховувати між- та внутрішньогрупове насильство у локальному та повсякденному контексті й фокусувати увагу не лише на великих міждержавних конфліктах.

У сучасному науковому дискурсі є думка, що на даному етапі розвитку слід уникати терміна «кліматичні війни», позаяк, хоча зміна клімату опосередковано впливає на кліматичну мобільність, прямий зв'язок між ними поки що не доведено. Деякі дослідники пропонують вживати назву «насильницький конфлікт, спричинений зміною клімату», котра одночасно підкреслює значення клімату для певних конфліктів і розглядає зміну клімату як один із інших факторів. Це дає змогу зробити висновок, що зміна клімату та її екологічні, соціальні й інші наслідки можуть бути чинниками конфліктів різної інтенсивності, зокрема насильницьких, навіть воєн. Як зазначає Вівекананда, «ризики нестабільності клімату зберігаються й існують погіршення» [170, p. 1]. Зміна клімату є основним «примножчувачем загрози»: вона посилюватиме й без того крихкі ситуації й може сприяти соціальним потрясінням і навіть насильницьким конфліктам».

Однак те, чи справді такі конфлікти переростуть у насильницькі дії, чи ні, залежить від безлічі додаткових елементів, їхньої взаємодії, від дій і реакції потерпілих спільнот, включаючи історію відносин між ними, (не)функціональність звичаїв, державні механізми вирішення суперечок, рівень розвитку громадянського суспільства, здатність постраждалих спільнот адаптуватися (включаючи варіанти міграції на великі відстані чи заплановане переселення), можливості й готовність використовувати фізичну силу в конфліктних ситуаціях, і, не в останню чергу, стабільність або крихкість суспільства загалом та політичне середовище [171].

Виходячи з цих положень і досліджень ситуації в Океанії, дослідники припускають, що потенціал конфліктів, спричинених зміною клімату, стати насильницькими, залежить переважно від чотирьох змінних:

1) серйозність і терміновість деградації довкілля, спричиненої зміною клімату;

2) вразливість потерпілих громад та їхня здатність адаптуватися;

3) здатність і готовність використовувати насильство як засіб ведення конфлікту й «вирішення» проблеми;

4) крихкість або стабільність суспільного та політичного контексту [154].

У той час як перший пункт лежить поза межами політичного втручання (принаймні в місцевому контексті), інші моменти можливо вирішити за допомогою політики запобігання конфлікту та чутливої до нього політики. Отже, чи відбудеться насильницька ескалація конфліктів, спричинених зміною клімату, чи ні, залежить передусім від якості та ефективності державного управління в країнах, де є високий ризик конфліктів, пов'язаних зі зміною клімату. Науковці розглядають ефективність управління як ключовий вузол у складній мережі елементів і відносин, які утворюють конфлікти [169].

Здатність громад до адаптації має розглядається не як технічне питання, а в політичному, культурному і соціальному вимірах і як таке, що суттєво залежить від акторів та інституцій. Звичайно, це не означає, що уряди й державні установи не мають значення в управлінні зміною клімату. В них є повноваження встановлювати рамкові умови для пом'якшення клімату та адаптації на національному рівні, вони відіграють велику роль у забезпеченні зв'язку між потребами й інтересами місцевого населення та міжнародним рівнем. Вони представляють свій народ у міжнародній кліматичній політиці й у механізмах отримання міжнародної допомоги для заходів з адаптації до зміни клімату або безпосередньо (наприклад, через Зелений кліматичний фонд), або опосередковано, через допомогу в розвитку, куди все частіше включаються програми та проекти, пов'язані зі зміною клімату.

У цій співпраці важко переоцінити роль різних акторів громадянського суспільства, зокрема найвпливовіших у місцевому контексті. В Океанії таким актором є церкви. Як зазначають Ян Петцольд і Беате М. В. Раттер, більшість мешканців тихоокеанських островів є християнами. Державні установи регіонів можуть не виходити далеко за межі міських центрів, але церкви існують на всіх територіях. Церкви, а також локальні мережі та асоціації громадянського суспільства, можуть відігравати роль певних «сполучних ланок», які з'єднують «місцевий» і «зовнішній» світ держави й міжнародну політику щодо зміни клімату в умовах гібридного політичного порядку [154, p. 40].

В плануванні, прийнятті рішень та реалізації кліматичної політики потрібні спільні зусилля таких «сполучних ланок», недержавних традиційних організацій, а також інститутів громадянського суспільства й державних установ. Ефективне управління кліматичними змінами залежить від ефективності такої співпраці.

Міжнародні донори, міжнародні організації та міжнародні неурядові організації мають підтримувати цю рамку, адже інтегроване й цілісне управління зміною клімату, яке базується на взаємодоповнюваності та співпраці всіх акторів країн Океанії багато значить для запобігання насильницьким конфліктам, спричиненим зміною клімату, та регулювання кліматичної мобільності. Відповідно, міжнародні інституції, охочі надати фінансову й технічну підтримку, мають змінити вузький техніко-економічний підхід на користь інтегрованого та цілісного підходу, який приділятиме належну увагу управлінню, культурі й духовності [172].

Таким чином, зміна клімату має значні економічні, соціальні, політичні та екологічні наслідки для розвитку країн Океанії, які на сьогодні оцінюються як негативні. Вони можуть призвести до низки різних конфліктів, пов'язаних з недостатньою спроможністю місцевих спільнот адаптуватися до нових реалій.

Очевидно, що процвітання, стабільність і безпека регіону залежатимуть від того, як буде вирішено проблеми розвитку, пов'язані зі зміною клімату,

якими будуть адаптаційні заходи й міжнародна допомога у їх впровадженні, а також якість державного управління.

1.6. РОЛЬ І МІСЦЕ РЕСУРСНОЇ БАЗИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ У ПЕРШИХ ДЕКАДАХ XXI ст.

На початку дослідження конкретизуємо термін Океанія, який будемо використовувати надалі. Океанія – назва групи островів на більшій частині Тихого океану. Термін, у його найширшому сенсі, охоплює весь острівний регіон між Азією й Америкою. Поширеніше визначення виключає Рюкю, Курильські й Алеутські острови, а також Японський архіпелаг.

Океанія, в її найобмеженішому значенні, включає понад 10000 островів загальною площею приблизно 822800 км^2 (без Австралії, але включаючи Папуа-Нову Гвінею та Нову Зеландію). Найпопулярніше визначення Океанії, яке ми використовуватимемо, виключає Індонезію, Тайвань і Філіппіни.

В Океанії традиційно виділяють чотири субрегіони: Австралазія (Австралія і Нова Зеландія), Меланезія, Мікронезія, Полінезія. Незважаючи на розбіжності в деталях, вчені загалом підтримують теорію, яка передбачає походження острівних народів з Південно-Східної Азії. До 2000 р. в Океанії (за винятком Австралії) проживало близько 12 млн острів'ян і багато корінних народів та їхніх культур еволюціонували внаслідок інтенсивного контакту з неокеанійськими групами, які вторглися з різних куточків західного світу [173]. Океанія в її поширеному трактуванні – це група островів південно-західної й центральної частини Тихого океану, на яких розташовані 13 незалежних держав. Найбільші з них – Папуа-Нова Гвінея та Нова Зеландія. Вона також включає Австралію, найменший континент за загальною площею суші. Багато островів залишаються володіннями США, Великої Британії, Франції, Австралії, Нової Зеландії.

Досліджувати й порівнювати ресурсну базу країн Австралії й Океанії важливо, бо цей показник безпосередньо впливає на потенціал розвитку економіки держав регіону, зокрема на початку XXI ст. Згідно з даними за 2021 р., Австралія посіла 29-те місце з залежністю від ресурсів у 78,4%, а Нова Зеландія – 2-ге місце з 6,1% серед 30 головних економік світу [174].

Сприяє розвитку держав Океанії відносна близькість до країн Південно-Східної Азії. Економічні й соціальні зв'язки Океанії з цим регіоном компенсують її віддаленість від Європи та США, які є світовими центрами культурного й технологічного розвитку. Окрім того, новітні можливості зв'язку і транспорту зменшують обмеження щодо комунікації Океанії зі світом, продиктовані її географічним положенням. Останнім часом зростає туристичне, комунікаційне та стратегічне значення Океанії.

Австралія й Нова Зеландія, як і деякі острови Океанії, входять до Британської Співдружності, главою цих держав є британський монарх, представлений генерал-губернаторами, яких призначають за згодою урядів країн [175].

Природні ресурси країн Океанії, які визначають розвиток економіки, найкраще розглядати у прив'язці до конкретних територіальних одиниць. Австралія, Нова Зеландія й Папуа-Нова Гвінея мають економіки, засновані зокрема на активному використанні природних ресурсів, тоді як острівні країни тихоокеанського регіону більше покладаються на свої природні ресурси як на засіб для існування, ніж як на джерело економічного розвитку. Серед провідних визначальних чинників держав Океанії можна виділити такі: загальна площа країни, широта, троянда вітрів, ступінь географічної ізоляції, клімат тощо. Австралія, Нова Зеландія й, меншою мірою, Папуа-Нова Гвінея вирізняються різноманітністю клімату, що впливає на характер та структуру виробництва сільськогосподарської продукції. Більшість островів мають тропічний клімат і невелике різноманіття сільськогосподарських культур.

Австралія має найрізноманітніший клімат на континенті через її великі розміри й розташування на тропіку Козорога, який проходить посередині

країни. Північне узбережжя Австралії тропічне. Цю територію використовують насамперед для виробництва молока та молочних продуктів, а також яловичини. Південний регіон країни має середземноморський клімат. У цьому регіоні вирощують переважно пшеницю – головну експортну культуру – й інші зернові, олійні та бобові культури, цукрову тростину, тютюн. Внутрішня частина Австралії є здебільшого пустелею, оточеною луками. Розведення овець поширене на пасовищах, які обрамляють східну та західну межі пустелі. Здавна Австралія є найбільшим експортером вовни й посідає перше місце за поголів'ям овець у світі [176].

Австралію називають найпосушливішим з усіх населених континентів: велика частина території країни непридатна для сільськогосподарського виробництва. Середня річна кількість опадів становить приблизно 18 дюймів (460 мм), і понад третина материка, переважно у внутрішніх районах, отримує менше за 10 дюймів (250 мм). Посушливість або напівпосушливість переважає на більшій частині Австралії, і швидкість випаровування надзвичайно висока, так що менше 2 дюймів (50 мм) від загальної кількості води в країні забезпечує поверхневий стік природних і модифікованих систем. Сумарний стік з усіх австралійських річок, включаючи Мюррей-Дарлінг, головної річкової системи країни, еквівалентний лише половині річки Янцзи в Китаї, а обсяг стоків річок Міссісіпі та Гангу в півтора рази перевищують загальний показник річок Австралії. Окрім того, існують великі регіональні відмінності в кількості водних ресурсів. У малонаселеному північному регіоні стік у Тиморське море та затоку Карпентарія становить половину загального обсягу води в країні, загалом же на півночі зосереджено близько 2/3 водних запасів Австралії. Значні обсяги підземних вод розташовані на 3/5 території країни, включаючи більшу частину сухих внутрішніх районів. Великий Артезіанський басейн є найбільшим у своєму роді у світі й гарантує певну безпеку 1/5 території материка [173].

Флора й фауна Австралії використовуються нераціонально. Коли 1788 р. європейці розпочали колонізувати Австралію, майже 1/10 території континенту

була вкрита лісами, а 2/5 – лісами з саванами. Ймовірно, що менше від половини площі, вкритої лісами, мали комерційний потенціал. Проте до кінця XX ст. швидко відбувалося хаотичне зачищення. Наприкінці 1980-х рр. було підраховано, що, за винятком Північної території, пропорції лісів і чагарників, знищених протягом двох століть європейської колонізації, становили приблизно від 1/3 до 2/3 у кожному штаті. Це свідчить про жорстку атаку на природне середовище, враховуючи відносно короткий період британської колонізації та обмежене поширення європейців. Надмірний випас худоби погіршив стан солончаків, низькорослих дерев і місцевих лук у внутрішніх районах, але в тропіках продуктивність природних пасовищ була збільшена завдяки введенню поліпшених сортів трав і худоби, стійкої до спеки й кліщів. Занадто мало було зроблено для комерційного вирощування популяції кенгуру та валлабі, що можливо було кращим з економічних та екологічних міркувань, ніж регулярні вибракування на корм для домашніх тварин.

Перші покоління європейських поселенців у південно-східних колоніях відзначили прискорену ерозію ґрунту, включаючи значну ерозію ярів і руйнівні зсуви ґрунту. Пізніше мало місце засолення ґрунту, особливо в районах зрошення, де воно було пов’язане з перезволоженням і поганим дренажем.

Оскільки понад половина австралійської землі наразі перебуває у приватній власності землевпорядників або фермерів, екологи та державні установи визнали важливість співпраці з місцевими громадами для роботи над стійкішими методами сільського господарства. Ключ до успішного сільськогосподарського виробництва полягає в підтримці й захисті багатого біорізноманіття на місцевості. Щоб допомогти фермерам в управлінні природними ресурсами, австралійський уряд надав фінансування через схеми стимулювання фермерів і шляхом інвестування в екологічні групи та програми, які забезпечують стійкі сільськогосподарські й екологічні результати. Ці великі проекти змінили величезні ділянки землі та допомогли фермерським громадам виживати й процвітати. Однак, хоча надзвичайні темпи розчищення земель зменшились, австралійське довкілля зазнало значної шкоди.

Поголів’я овець в Австралії досягло піку 1970 р., скоротившись приблизно на третину на початку XXI ст. Утім, Австралія залишається провідним світовим виробником вовни, що регулярно постачає майже третину світового обсягу. Експорт не зменшився навіть попри обвал світових цін, який спричинив різке падіння виробництва протягом 1990-х рр. Водночас стрімко впала частка вівчарства в загальних сільськогосподарських доходах. Своєю чергою, виробництво зерна в Австралії й комбіноване виробництво зерна й тваринництва залишалося стабільним на рівні приблизно 2/5 сільськогосподарського обороту. На початку 1950-х рр. сільськогосподарське виробництво становило від 1/6 до 1/5 валового внутрішнього продукту (ВВП), але на початку XXI ст. ця частка знизилася до менше за 5%. Падіння пояснюється зміною економічних пріоритетів і зростанням конкуренції з боку європейських та північноамериканських виробників, які скористалися перевагами субсидій і програм удосконалення [173].

Австралія є важливим джерелом експорту зернових, м’яса, цукру, молочних продуктів та фруктів. Для країни характерні великі, спеціалізовані, капіталомісткі землеволодіння, орієнтовані на експорт і тісно пов’язані між собою через діяльність асоціацій виробників та державних організацій. Для інтенсивного виробництва використовується менше від 1/10 території країни; 1/4 практично не використовується, а 3/5 використовується для випасу на природних або майже природних пасовищах. Пшениця є провідною зерновою культурою країни, її вирощують у кожному штаті, причому виробництво зосереджено в пшеничних поясах на південному сході й південному заході. До 4/5 зерна експортується, переважно у Східну Азію, Близький Схід і Тихоокеанський регіон. На відміну від конкурентів у Північній півкулі, Австралія не має стандартної озимої або ярої пшениці та не виробляє червонозернистої пшениці; вся австралійська пшениця білозерниста, призначена переважно для хліба та локшини, й висаджується у зимові місяці травень, червень і липень. Основний збір урожаю починається в Квінсленді у вересні або жовтні й закінчується у Вікторії та на півдні Західної Австралії у

січні. Цикл виробництва цієї культури тісно пов’язаний з випасом вівець, вирощуванням ячменю, вівса й інших зернових, а також із виробництвом зелених кормів і сіна для худоби [173].

Інтенсивне вирощування цукрової тростини є значним у прибережних районах Квінсленда, на північних прибережних рівнинах Нового Південного Вельсу та в Ордському зрошуваному районі на північному заході Західної Австралії. Виробничі операції дуже складні, від посадки й збирання врожаю до подрібнення, в яких нині найтяжчу ручну працю змінила ефективна механізація. Цукор є другою за величиною експортною культурою Австралії.

До інших важливих культур належать бавовна (друга за цінністю культура після пшениці), рис, тютюн, фрукти помірного клімату й тропічні фрукти, кукурудза, сорго, насіння олійних культур і безліч інших сільськогосподарських продуктів. Виробництво вина для внутрішнього та експортного ринків розвивається в кожному штаті, але найбільше в південних частинах країни. Сектор зазнав суттєвого зростання в 1990-х рр., коли виробництво винного винограду зросло на 3/5 за десятиліття, щоб забезпечити близько 1200 виноробень. Майже половина експорту вина припадає на Сполучене Королівство. Інші великі ринки австралійського виноробства – Сполучені Штати, Нова Зеландія, Канада й Німеччина.

Овець вирощують у більшості сільськогосподарських регіонів у дуже різноманітних умовах довкілля, але третину від загального поголів’я випасають виключно на природних кормах сухої «пасовищної зони», значна частина якої є в основному територією мериносів. У зонах з вищим рівнем опадів (380–635 мм на рік) овець вирощують разом із пшеницею та іншими зерновими культурами, а отари включають інші породи, крім мериносових. У цих «пшенично-овечих» поясах перебуває приблизно 2/5 національного стада. Області з помірними опадами виробляють більшу частину найтоншої вовни Австралії. Виробництво баранини поширено в районах змішаного землеробства Вікторії, зазвичай у поєднанні з пшеницею.

Всього по Австралії поголів'я великої рогатої худоби досягло піку в середині 1970-х рр. і згодом скоротилося приблизно на 1/4. Більшість австралійської м'ясної худоби вирощується в Квінсленді, Північній території та Новому Південному Уельсі, але галузь важлива в усіх продуктивних регіонах. Породи мають переважно британське походження. У тропічних регіонах використовуються програми схрещування [173].

Особливості виробництва яловичини в Австралії полягають у тому, що худобу транспортують на великі відстані до м'ясопереробних центрів або на пасовище. Стару залежність від системи широких «маршрутів», якими курсують досвідчені водії, було замінено на сучасні вантажні перевезення, включаючи характерні «автопоїзди» (великі вантажівки, кожна з яких тягне кілька причепів) на півночі й дороги, здатні витримати це навантаження.

Уряд Австралії бере активну участь у більшості аспектів сільського виробництва. Його компетенція поширюється на наукові дослідження і консультаційні й освітні послуги. Він також організовує національний та міжнародний маркетинг, контроль над цінами, складними схемами подолання посухи й повеней, контролює викорінення шкідників і хвороб, а також розподіл субсидій для економічних, екологічних та соціальних програм.

Усі уряди штатів мають велику кількість чиновників для обслуговування основних сільських галузей промисловості. Федеральний уряд координує більшу частину досліджень штатів і відповідає за національні та міжнародні перспективи. Його основним дослідницьким підрозділом є Організація наукових і промислових досліджень Співдружності (CSIRO), яка має хорошу репутацію в усьому світі. Організації виробників працюють незалежно та разом з державними органами, і є ефективними лобістськими групами у федеральному парламенті й парламентах штатів [173].

У сільському господарстві Нової Зеландії переважає велике землеволодіння. Ця галузь економіки вирізняється високою інтенсивністю та механізацією і має експортне значення.

У структурі цієї галузі господарства провідна роль належить тваринництву. Нова Зеландія посідає третє місце у світі за поголів'ям вівець, тут ровинуте скотарство та свинарство. Землеробство в Новій Зеландії має споживчий напрям – вирощують пшеницю, ячмінь, овес, плоди й овочі. Споживче сільське господарство є головною галуззю також для країн Океанії. Вирощують кокосові пальми, коренеплоди (ямс, таро, маніок), хлібне дерево, цукрову тростину, овочі та фрукти. Розводять велику рогату худобу, кіз і свиней [175].

Ізольованість Нової Зеландії від інших континентів та вплив холодних західних вітрів і океанських течій сприяють набагато м'якшому клімату, ніж в Австралії. Цей клімат підходить для випасу худоби та скотарства, включаючи велику рогату худобу, молочну худобу, домашніх оленів і, що найважливіше, овець. У Новій Зеландії овець більше, ніж людей приблизно у 12 разів. Країна є найбільшим у світі виробником та експортером кросбредної вовни, яка є грубішою, ніж звичайна, тому що стрижена з м'ясної породи довгорунних овець. Як і Австралія, Нова Зеландія є важливим виробником вина. Виноград вирощують на північній частині Північного острова та в Південно-центральній частині Південного острова.

Папуа-Нова Гвінея розташована в теплому екваторіальному регіоні. Майже вся країна має тропічний вологий клімат. Її основними комерційними сільськогосподарськими культурами є солодка картопля, цукрова тростина, копра (сушена кокосова м'якоть), кава, какао й каучук. Близько 85% населення ведуть натуральне сільське господарство, тобто вирощують достатньо їжі, щоб прогодувати себе та сім'ї. Це пояснюється тим, що Папуа-Нова Гвінея є аграрною країною, де багато людей живуть в ізольованих громадах, які мають доступ до родючих земель, але не до централізованих ринків.

Острови Тихого океану розміщені в теплій екваторіальній смузі між тропіком Рака й тропіком Козорога. Основна сільськогосподарська продукція тропічних островів включає банани, кокос, каву (рослину, з коренів якої виготовляють традиційний напій) та цукрову тростину. Як і в Папуа-Новій

Гвінеї, мешканці тихоокеанських островів переважно ведуть натуральне сільське господарство. Одними з небагатьох сільськогосподарських експортних товарів у регіоні є ваніль та кабачки з Тонга, таро з Самоа та цукрові продукти з Фіджі [176].

В історичному й економічному розвитку Австралії та Нової Зеландії чимало спільного з Канадою. В наш час це розвинуті індустріально-аграрні країни з високим рівнем життя. У структурі господарства провідну роль відіграє обробна промисловість, але у світовій торгівлі обидві країни мають аграрно-сировинну спеціалізацію.

Країни Океанії, окрім Нової Зеландії, належать до групи країн, що розвиваються, їхня роль у світовій економіці незначна. Їхні характер і структура господарства склалися під впливом ЕГП (економіко-географічного положення): розташування в екваторіальних і тропічних широтах та ізольованого існування. У багатьох країнах Океанії зберігається архаїчний родоплемінний лад [175]. В економіці країн регіону значну роль відіграють ТНК та іноземний капітал.

Австралія, Нова Зеландія та Папуа-Нова Гвінея мають важливі родовища корисних копалин, зокрема металів. Австралія є найбільшим у світі виробником опала й найбільшим у світі експортером вугілля. Країна також є одним із провідних виробників залізної руди, нікелю, золота, урану, алмазів і цинку. Нова Зеландія є важливим виробником вугілля, срібла, залізної руди, вапняку та золота. Поклади корисних копалин Папуа-Нової Гвінеї забезпечують 72% її експортних надходжень, а компанії, що видобувають корисні копалини є одними з найбільших роботодавців країни. Основними експортними товарами є мідь, золото й нафта. Води країни стали домом для першого у світі морського проекту з видобутку корисних копалин. Використовуючи технологію, звичну для морського буріння нафти, канадська компанія видобуває мідь, золото, свинець, срібло та цинк із родовищ на глибині понад милю від поверхні океану [176].

Видобуток корисних копалин гарантує економічну безпеку Папуа-Новій Гвінеї, а також погіршує стан довкілля. Шахта Ок-Теді, наприклад, видобуває мідь, золото й срібло. Вона також виробляє 80000 т порожніх порід і 120 000 т токсичних стоків, які стікають у систему річки Ок-Теді. Рибальство в річці

Ок-Теді, а також сільськогосподарські ділянки біля берега річки було знищено. «Екологічна катастрофа Ок-Теді» призвела до судового позову проти гірничодобувних компаній з боку тисяч мешканців Папуа-Нової Гвінеї, які стверджували, що вплив шахти на довкілля зруйнував їхні засоби до існування. Одна громада, Yonggom, виграла 28,6 млн $ у гірничодобувної компанії, тоді як інша – з корінним населенням, Ningerum, вимагала компенсацію у 4 млрд $ [176].

Спочатку закрити шахту запланували приблизно на 2010 р., однак після масштабних гірничодобувних досліджень, які призвели до подальшого визначення ресурсу гори Фубілан, переробний завод OTML попросив дозвіл на діяльність як виробника міді, золота та срібла до 2025 р. Згодом роботу шахти погодили та підтримали громади, які постраждали від неї.

Виявлення й визначення додаткових корисних копалин у межах Спеціальної гірничої оренди (SML) поблизу збагачувального заводу OTML було пріоритетом, причому низка місць розвідки дала обнадійливі результати. OTML виявився здатним відповідати на виклики сьогодення та майбутнього. Він має вмотивовану робочу силу зі штатом, умовами й розміщенням світового рівня, які забезпечують високу продуктивність і результати для людей та економіки Папуа-Нової Гвінеї. Саме тому роботу шахти й збагачувального заводу було продовжено [177].

Більшість островів Тихого океану мають дуже обмежені мінеральні ресурси. Нова Каледонія має близько 10% світових запасів нікелю та є п’ятим у світі виробником металу. Другим за експортом товаром Фіджі (після цукрової тростини) є золото, а золотодобувна промисловість є основним роботодавцем у країні.

Ресурси нафти й природного газу в Австралії та Океанії відносно невеликі. Навколо Австралії та Нової Зеландії є деякі офшорні об'єкти, хоча обидві ці розвинені країни споживають більше нафти, ніж виробляють. Острівні країни в Австралії й Океанії змушені імпортувати майже всю свою нафту і газ, часто на великі відстані. Вартість нафти та газу на тихоокеанських островах дуже висока, що сповільнює її розробку [176].

Обробна промисловість Австралії представлена чорною металургією, машинобудуванням (автомобілебудування, виробництво верстатів, локомотивів, сільськогосподарських машин, суден), хімічною (нафтопереробка, виробництво кислот, суперфосфату, синтетичного каучуку) та харчовою галузями.

Обробна промисловість Нової Зеландії базується на переробці продукції високорозвинутого сільського господарства. Домінують м'ясна, маслосироробна галузі. Розвинуте машинобудування (автоскладальні й авторемонтні підприємства), чорна та кольорова металургія, промисловість будівельних матеріалів. Особливе значення має промислове лісництво, на основі якого розвивається деревообробна й целюлозно-паперова промисловість. Проте обробна промисловість обох країн не забезпечує повністю потреб населення та господарства. Це обумовлює імпорт промислового обладнання, наукомістких виробів і споживчих товарів.

Гірничодобувна промисловість розвинута як в Австралії та Новій Зеландії, так і в деяких країнах Океанії. Австралія виділяється видобутком залізної руди (19% світового видобутку), титану (близько 44%), вісмуту (23%), країна посідає 2-ге місце у світі за добуванням свинцю (17%). Значний видобуток кам'яного вугілля, бокситів, нікелю, цинку, марганцю, вольфраму, урану, золота, срібла, кухонної солі. В Новій Зеландії добувають титан, руди заліза, міді, свинцю, цинку, золото. Експортне значення має мінеральна сировина островів Океанії: мідь і золото з Папуа-Нової Гвінеї, нікель з Нової Каледонії, фосфорити (острови Науру й Туамоту) [175].

Основою енергетики Австралії та Нової Зеландії є кам'яне вугілля, хоча останнім часом зростає частка нафти і природного газу.

Лісове господарство, управління відтворенням дерев та іншої рослинності в лісах є важливою сферою економічної діяльності в Австралії й на островах Океанії. Загальна вартість лісової промисловості Австралії 2008 р. становила 1,7 млрд $ США. Її основною лісовою продукцією є пиломатеріали, деревні плити, папір і деревна тріска. Лісова промисловість Австралії виграла від розвитку плантацій дерев, які дають у 14 разів більше деревини з гектара, ніж місцеві ліси. Зараз плантації постачають понад 2/3 заготовлених колод в Австралії. На цих плантаціях домінують такі швидкорослі дерева, як евкаліпт і сосна Монтерей [176].

Разом з тим, у той час, коли попит на деревину стрімко зростає, австралійські плантації занепадають. 2023 р. національні плантації стали найменшими за останні 20 років. Уряд Австралії опублікував свіжі дані через Австралійське бюро економіки сільського господарства (ABARES). За даними ABARES, зменшення розміру плантацій пов'язане з постійним перетворенням плантацій листяних порід на інші види землекористування. При цьому загальна площа плантацій скоротилася на 28000 га до 1,716 млн га. У Новому Південному Уельсі розташовані плантації хвойних порід, які задовольняють попит Австралії на дерев'яний каркас. Тасманія має найбільшу частку плантацій листяних порід, постачаючи пиломатеріали до Малайзії, а деревину та волокна до Японії й Китаю. Нещодавнє придбання Форико – найбільшої лісової плантації Тасманії та головного двигуна розвитку плантацій листяних порід демонструє цінність плантаційних активів Австралії для інституційних інвесторів [178]. У Новій Зеландії втілюють план трансформації лісового господарства й деревообробної промисловості, який передбачає необхідність розширити різноманітність виробничих лісів, виробів з деревини та диверсифікувати ринки. Лісопильні заводи, які спеціалізуються на використанні не соснових дерев, виробляють особливо цінні продукти й відіграють ключову роль у сільських громадах. Згідно з планом, уряд має

співпрацювати з цими невеликими деревообробними підприємствами, що сприятиме розвитку галузі в довгостроковій перспективі й зменшить залежність від соснових лісів для деяких продуктів.

Збільшення наземної обробки не соснових порід дерев матиме вирішальне значення для диверсифікації галузі. Це допоможе лісівникам мати стійкий попит на не соснові породи дерев, які вони вирощують. Це також дасть архітекторам, будівельникам і домовласникам більшу свободу в пропонуванні продуктів і послуг [179].

Лісообробна промисловість теж важлива для економіки Папуа-Нової Гвінеї. У країні діє унікальна програма власності на ліси. Племінні кланові групи володіють близько 95% загальної території країни. Для будь-яких операцій, пов'язаних з лісом, мають відбуватися зустрічі між урядовими агенціями й групами кланів. Основними деревними породами країни, що йдуть на експорт, є евкаліпт, палісандр і сосна.

На тихоокеанських островах ліси є важливою частиною місцевої економіки, але комерційне лісництво не дуже поширене.

Соломонові Острови – одна з небагатьох тихоокеанських острівних націй, які підтримують комерційне лісництво. На лісову галузь припадає приблизно 70% експорту країни. Але лісозаготівля є інтенсивною та нестабільною. Соломонові Острови втратили майже 21,5% лісового покриву між 1990 і 2005 рр. За оцінками експертів, лісообробна промисловість може повністю зникнути до кінця 2020-х рр., якщо ця країна не запровадить суворіший екологічний контроль лісової діяльності [176].

Промислове рибальство робить суттєвий внесок в економіку Австралії та Океанії. Близько 600 видів морських і прісноводних морепродуктів продаються в Австралії для місцевого та іноземного споживання. «Виловлені» морепродукти становлять близько 2/3 від загального виробництва морепродуктів. Омари, перли, вушка та креветки становлять 86% на суму 1,3 млрд $ від загального експорту морепродуктів.

Основними експортними морепродуктами Нової Зеландії є мідії, омари, хокі (хек), кальмари та лосось. Нова Зеландія експортує близько 90% своїх морепродуктів до інших країн. Риболовля є основним джерелом економіки для маорі, аборигенів Нової Зеландії, які володіють приблизно 50% рибальської квоти країни.

Промислове рибальство Папуа-Нової Гвінеї виловлює креветок, морських огірків, тунця, омарів, акул та іншу рибу. У Папуа-Новій Гвінеї також поширене різноманітне дрібномасштабне рибальство та рибальство для натурального використання, яке підтримує сільські громади.

Острови Тихого океану підтримують рибальство, яке є джерелом існування для багатьох місцевих мешканців. Однак брак інфраструктури й інвестицій ускладнює широкомасштабний промисловий вилов риби. Як наслідок, рибна промисловість має низькі прибутки, хоча рибні ресурси достатні. Наприклад, острівні країни Тихого океану виловлюють тунця лише на 600 млн $, тоді як іноземні країни, які ловлять рибу в тих самих водах, – на понад 2 млрд $ [176].

Регіональні та міжнародні організації, такі як Агентство рибного господарства Форуму тихоокеанських островів, працюють над зміцненням рибної промисловості на тихоокеанських островах. Екологічні організації, у свою чергу, прагнуть, щоб рибна промисловість мала стійкий розвиток. Вони також хочуть установити обмеження чи квоти на кількість риби, яку може виловити судно чи організація.

Основою експорту Австралії й Нової Зеландії є продукція гірничодобувної промисловості та сільського господарства. Австралія вивозить за кордон близько 50% продукції сільського господарства (вовна, м’ясо, молочні продукти, пшениця) та майже 75% продукції гірничодобувної промисловості (боксити, свинець, цинк, мідь, марганець, нікель, уран, алмази), що разом дорівнює 75% вартості експорту країни. Нова Зеландія, як було зазначено раніше, відома у світі як виробник вовни, м’яса, масла і сиру, експортер деревини та продукції її переробки.

Головні торгові партнери обох країн – Велика Британія, США, Японія, КНР. Усе більшого значення набуває торгівля з країнами Східної та Південно-Східної Азії. Країни регіону, що розвиваються, експортують корисні копалини, деревину, копру, кокосову олію, какао-боби, тропічні фрукти, морепродукти, а імпортують – продукти харчування, промислові вироби. Їхніми головними торговельними партнерами є Австралія, Нова Зеландія, Японія, європейські країни тощо [175].

Австралія й Океанія є одним з найменш заселених регіонів світу. Середня густота населення в Австралії становить 2,2 осіб/км кв. Ці держави є країнами переселенського типу. Серед європейців тут переважають нащадки англійців. У Новій Зеландії вони становлять 4/5 населення, тому країну іноді називають «Британією південних морів». Корінне населення Австралії, яке становить близько 160 тис. осіб, живе на малопридатних для сільськогосподарської діяльності землях у внутрішніх районах країни. Маорі – аборигени Нової Зеландії становлять близько 12% населення. На островах Океанії переважають корінні мешканці – папуаси та полінезійці, окрім того, тут мешкають європейці, індіанці, малайці.

Населення в країнах розміщується нерівномірно. Більшість мешканців Австралії – до 4/5 – живе на південно-східному узбережжі, а майже 3/4 населення Нової Зеландії – на Північному острові. У країнах Океанії кількість населення коливається від 3,7 млн осіб у Папуа-Новій Гвінеї до 600 осіб на Кокосових островах.

Австралія та Нова Зеландія є країнами з високим рівнем урбанізації, частка міських мешканців становить відповідно 85% та 87%. Населення островів Океанії переважно сільське [175]. Антропогенне (забудоване) середовище Океанії поділене між великими державами (Австралія, Нова Зеландія) та меншими високими та низькими острівними країнами. Міські райони Сіднея, Порт-Морсбі та Сува ілюструють різноманітність забудованого середовища в Австралії й Океанії. Сідней в Австралії є найбільшим містом Австралії та Океанії, там проживає близько 4,5 млн людей. Сідней вважається

одним із найзручніших для життя міст у світі та є другим найбагатшим містом з погляду купівельної спроможності мешканців (Цюрих, Швейцарія, є найбагатшим містом). Сідней є домом для більш ніж половини провідних компаній Австралії, штаб-квартир 90 банків і регіональних штаб-квартир та приблизно 500 транснаціональних корпорацій. Він також є міжнародним центром культури, мистецтва, освіти, туризму та спорту. Місто відрізняється культурним різноманіттям. Окрім корінних австралійців та європейських іммігрантів, домом Сідней вважають австралійці індійського, японського, в'єтнамського й ліванського походження. Сідней приймав багато міжнародних змагань, таких як літні Олімпійські ігри 2000 р. та чемпіонат світу з регбі 2003 р.

Однією з найвідоміших будівель у світі є Сіднейський оперний театр, який виходить на Тихий океан у гавані Сіднея. Визначальною характеристикою будівлі є серія великих білих трикутних «мушель», які символізують велику кількість вітрильників у регіоні. Щороку цей центр сценічного мистецтва відвідує понад 8 млн людей. 2007 р. він був названий об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [176].

Порт-Морсбі є столицею та найбільшим містом Папуа-Нової Гвінеї з населенням понад 300 000 осіб. Місто віддзеркалює більш сільську та бідну структуру країни. Порт-Морсбі розкинувся вздовж прибережних бухт і схилів пагорбів та оточений плантаціями й молочними фермами. Це головний судновий термінал країни, який підтримує роботу лісопильних заводів, обробку тютюну та виробництво ремісничих виробів і бетону. Порт-Морсбі незмінно вважається однією з найменш придатних для життя столиць у світі. Як і багато інших міст у країнах, що розвиваються, Порт-Морсбі має нерозвинену інфраструктуру, погані державні служби, а також високий рівень зґвалтувань, пограбувань і вбивств. Слабка економіка, відсутність робочих місць та неефективне місцеве врядування залишили великі райони міста під контролем банд, відомих як raskols.

Сува, Фіджі, є найбільшою міською територією островів Тихого океану з населенням близько 326 000 осіб, що становить понад третину населення країни. Сува розвивалася як центр острівних регіонів Меланезії, Мікронезії та Полінезії.

У Суві розташовані тихоокеанські штаб-квартири багатьох банків і фінансових установ. Місто є головним кампусом Університету Південної частини Тихого океану (USP), який має кампуси в 12 острівних країнах Тихого океану. USP є одним із двох міжнародних регіональних університетів. (Університет Вест-Індії, який обслуговує 15 острівних країн у Карибському морі, є другим.) USP є міжнародним центром викладання, досліджень і підготовки з усіх аспектів тихоокеанської культури, довкілля, економіки та суспільства [176].

Отже, як бачимо, Австралія, Нова Зеландія і країни Океанії мають різний рівень соціально-економічного розвитку, що обумовлено їх економічно-географічним положенням, наявністю корисних копалин та інших природних ресурсів, рівнем людського розвитку в історичному контексті.

1.7. ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ НА ПОЧАТКУ XXI ст.

Реалізація ключових соціально-економічних завдань будь-якої країни передбачає формування державної політики в різних сферах. Враховуючи глобалізацію, вільне переміщення трудових ресурсів, бажання людей змінювати країну для подальшого життя важливою стає міграційна політика. Від напрямів формування міграційної політики країни залежать різні аспекти функціонування галузей господарської діяльності, зростає чи зменшується людський капітал. Міграційна політика, особливо на початку XXI ст., враховуючи динаміку складних політичних і соціально-економічних процесів, так само має змінюватися, підлаштовуючись під зовнішні та внутрішні чинники. На початку XXI ст. міграційна політика Австралії та Океанії почала

змінюватися та орієнтуватися на приваблення кваліфікованих мігрантів з різних країн світу, що дало змогу забезпечувати економічний розвиток, впроваджувати інновації та збільшувати конкурентоспроможність країн.

Одна з особливостей сучасної міграційної політики Австралії та Океанії – це система оцінювання мігрантів за такими критеріями, як вік, кваліфікація, робочий досвід, знання мови тощо. Ця система забезпечує прийом кваліфікованих мігрантів, які можуть прискорити розвиток економіки й підвищити рівень життя в країні. Окрім того, сучасна міграційна політика Австралії та Океанії спрямована на забезпечення гуманітарної допомоги й прийняття біженців з різних країн світу і забезпечення їм допомоги та захисту.

Також важливою особливістю міграційної політики Австралії й Океанії є гнучкість і адаптивність. Країни цього регіону швидко реагують на зміни на ринку праці та в економіці загалом, що дає їм змогу швидко змінювати міграційну політику щодо кваліфікації, робочого досвіду, знання мови та інших факторів. Країни регіону надають притулок біженцям і забезпечують їм доступ до освіти, медичної допомоги й соціального захисту. Однак сучасна міграційна політика Австралії та Океанії також має виклики й проблеми. Наприклад, іноді ці країни стикаються з нелегальною міграцією та експлуатацією мігрантів. Також бувають випадки дискримінації та нерівності щодо мігрантів з певних регіонів. Отже, формування міграційної політики є одним із ключових завдань розвитку Австралії та Океанії.

Питання, які стосуються різних аспектів міграції, міграційної політики, зокрема – і регіону Австралії та Океанії, розглядали такі науковці, як М. Баламуш, Дж. Блохер, К. Брікенштейн, Д. Гарбауї, А. Леманн, К. МакМайкл, Т. Пауелл, О. Риндзак, Х. Хауген, Т. Ямамото та ін. Водночас постійні зміни зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на формування міграційної політики, викликають потребу досліджувати особливості міграційної політики Австралії та Океанії, яка реалізується на початку XXI ст.

Міграції, які особливо посилилися на початку XXI ст., роблять суттєвий внесок у формування кількісного та якісного складу населення, економічний

розвиток, політичну та соціально-культурну сфери. Виходячи з зазначених тенденцій, дослідження, аналіз і розроблення міграційної політики стають елементами управління глобальними змінами, які впливають на безпеку, економіку, зайнятість, сталий розвиток держави. Державна міграційна політика передбачає цілеспрямовану діяльність органів державної влади, які регулюють міграції, а також, на основі врахування пов'язаних з ними факторів, оптимізують міграційну активність. Політика формується, виходячи з державних пріоритетів та інтересів суспільства, що сприяє зростанню якості життя та цілісності соціуму, забезпечуючи відповідність потребам людського розвитку [180]. Державна міграційна політика передбачає сукупність правової, адміністративної, фінансової й організаційної діяльності, на основі яких держава впливає на міграції в країні [181].

Пандемія COVID-19 підкреслила глибокі проблеми сучасного світу та посилила їх через наростання націоналізму, ксенофобії, расизму й страху перед мігрантами. В той час, як мігранти працюють у майже всіх секторах, більшість з них зайнята на тимчасових та нестабільних роботах і має лише номінальні трудові права або взагалі не має їх. Попри посилення екологічних змін та криз, триває ігнорування зміни клімату як вагомої причини для пошуку притулку й постійного місця проживання в іншій країні. Дані реалії ігнорують, що конфлікти, які тривають у багатьох частинах світу, зростання злиднів і голоду ставлять людей у вразливе становище та змушують їх мігрувати [182]. Зазначені проблеми багато в чому окреслюють напрями, актуальні для міграцій у Австралії й Океанії.

Регіон Австралії та Океанії характеризується значними міграціями та їх наслідками: на середину 2020 р. серед 41,8 млн чол. в регіоні було приблизно 9,1 млн мігрантів. Оскільки мігранти становлять приблизно 22% населення, регіон значно перевищує середні світові показники. Країнами з найбільшою часткою мігрантів є Австралія (30%), Нова Зеландія (29%), Палау (28%) і Науру (20%). Понад половина з 2 млн мігрантів, які походять з країн і територій Океанії, залишилися в регіоні, що віддзеркалює як економічні можливості, так і

соціально-політичні зв’язки. Це включає понад 61 тис. чол. з Океанії, які мігрували в одну з територій у Тихому океані. Більшість із понад 598 тис. австралійців, які проживають за кордоном, переїхали за межі регіону, що віддзеркалює постійні зв’язки з Великою Британією і походження мігрантів [183].

У першу трійку країн, що приймають біженців, входять Австралія (138 тис. осіб), Папуа-Нова Гвінея (11 тис. осіб) та Нова Зеландія (2,5 тис. осіб). За останнє десятиліття приблизно 11% всіх переселених біженців було прийнято в Австралії. Більшість біженців і шукачів притулку в Австралії походили з Малайзії, Китаю, Ірану, Афганістану та Пакистану. У 2018–2019-х рр. кількість місць у рамках Австралійської гуманітарної програми зросла до майже 19 тис. У 2019–2020-х рр. у рамках цієї програми Австралія надала 13 тис. місць із виділених на звітний рік 18,7 тис. місць. Програму на 2019–2020 рр. не було повністю виконано через тимчасове призупинення в березні 2020 р. видачі гуманітарних віз унаслідок обмеження на поїздки під час COVID-19. У річному бюджеті на 2020–2021 рр. уряд Австралії скоротив асигнування на 5 тис. гуманітарних місць, повернувшись на рівень до 2017 р., що передбачав виділення 13 тис. місць на рік [184].

2020 р. в регіоні Австралії та Океанії мігранти, що народилися за кордоном, переважно були вихідцями з Азії та Європи. За останні 30 років кількість мігрантів в Океанії, що народилися в Азії, зросла, тоді як кількість вихідців з Європи залишилася стабільною. 2020 р. Океанія була регіоном походження найменшої кількості мігрантів. Мігранти з Австралії й Океанії, які живуть за межами регіону, здебільшого селилися в Європі та Північній Америці. 2020 р. більшість нових внутрішніх переміщень в Океанії було спричинено стихійними лихами, а не конфліктами. У Вануату внаслідок природної катастрофи зареєстровано найбільше переміщень (80 тис. чол.), переважно викликаних циклоном «Гарольд». Інші масштабні внутрішні переміщення, спричинені стихійними лихами, було зареєстровано в Австралії,

Фіджі та Новій Зеландії. В Австралії нові переміщення були переважно запобіжними евакуаціями через інтенсивний сезон лісових пожеж [184].

Протягом останнього десятиліття трудова міграція в регіоні була переважно тимчасовою та сезонною через схеми трудової мобільності в Австралії й Новій Зеландії (Табл. 1.1).

Австралія є основним місцем перебування мігрантів у регіоні. Країна підтримувала велику іммміграційну програму багато десятиліть, набираючи мігрантів для вирішення проблем населення та нестачі робочої сили після Другої світової війни. У результаті на середину 2020 р. 30% із 25,5 млн мешканців Австралії – або 7,7 млн чол. – були народжені в інших країнах. Основними країнами походження були: Велика Британія (1,29 млн), Китай (653 тис.), Нова Зеландія (611 тис.), Індія (579 тис) і Філіппіни (286 тис.). Нова Зеландія є другим основним напрямком для мігрантів у регіоні. Майже 29% її мешканців – приблизно 1,4 млн з 4,8 млн – народилися в інших країнах. У середині 2020 р. країна прийняла багато мігрантів із Великої Британії (286 тис.), Китаю (144 тис.), Індії (122 тис.), Австралії (85 тис.) і Південної Африки (73 тис.) [183].

Таблиця 1.1

Мобільність праці в Австралії та Океанії [185]

Схема трудової мобільності	Країна призначе-ння	Відповідний регіон	Промисловість країн
Програма сезонних робітників (SWP)	Австралія	Тонга, Кірібаті, Самоа, Вануату, Папуа-Нова Гвінея, Фіджі, Науру, Соломонові Острови	Садівництво, аквакультура, сільськогосподарські сектори вирощування тростини та бавовни
Тихоокеанська схема праці (PLS)	Австралія	Фіджі, Кірібаті, Науру, Папуа-Нова Гвінея, Соломонові Острови, Самоа	Сільське господарство, са-дівництво, лісове госпо-дарство, готельний бізнес, туризм, переробка м’яса, рибальство, сектор догляду за людьми похилого віку
Визнаний сезонний	Нова Зеландія	Фіджі, Кірібаті, Науру, Папуа-Нова	Садівництво та виноградарство

роботодавець (RSE)		Гвінея, Самоа, Соломонові Острови, Тонга, Тувалу, Вануату	

Регіон залежить від індустрії туризму, причому в деяких країнах спостерігається сплеск туристів, які значно перевищують кількість постійного населення. 2019 р. 18 тис. мешканців Палау прийняли майже 90 тис. відвідувачів – майже вп'ятеро більше, ніж його населення. 2019 р. у Фіджі туризм досяг 31% ВВП країни [186]. Ці цифри спонукають сформулювати особливі вимоги до міграційних органів, багато з яких працюють з незначним людським і фінансовим капіталом.

Програми трудової міграції, такі як Програма сезонних робітників, Схема тихоокеанської робочої сили в Австралії й Схема зареєстрованих сезонних роботодавців (ЗСР) у Новій Зеландії, передбачають наймання мігрантів переважно з країн Тихоокеанського регіону та Південно-Східної Азії для роботи в сільському господарстві (в Австралії) й у секторах садівництва та виноградарства (у Новій Зеландії). Еміграція з тихоокеанських острівних держав до Австралії й Нової Зеландії має значний розмах через невелику кількість населення в цих державах і темпи розширення участі в цих програмах, особливо в Австралії, де немає встановлених обмежень. Більшість мігрантів, які беруть участь у цих програмах для сезонних трудящих, є вихідцями з Вануату й Тонги. Наприклад, згідно з оцінками, 2018 р. на роботу до Австралії та Нової Зеландії емігрували 13% населення Тонги від 20 до 45 років. Оцінка програм сезонних робітників показує, що, хоча економічні можливості, створені для мігрантів з острівних держав, стимулюють участь у них, від'їзд мігрантів може вплинути на зростання населення і традиційні соціальні системи, а також створювати витрати втрачених можливостей для місцевого виробництва [184].

У дослідженні [187] стверджується, що динаміка внутрішньої політики в Австралії впливає на політику щодо біженців. Держава не змогла змінити політику Австралії щодо біженців у 2000-х рр. через внутрішній тиск у країні.

Але під час правління прем'єр-міністра Т. Еббота Австралія впроваджувала політику, яка створювала бар'єр між нею та іншими країнами Індо-Тихоокеанського регіону. 2013 р. розпочато операцію «Суверенні кордони», котра негативно вплинула на біженців. Історично склалося так, що двопартійна підтримка в Австралії допомагала людям, які шукали притулку. Цю політику було оприлюднено не лише, щоб зменшити кількість смертей у морі, але й через ісламофобію та недовіру, вкорінені в австралійському суспільстві.

Оскільки австралійський уряд змінювався, це породжувало відмінності в політиці кожного прем'єр-міністра. Але спільною рисою була політика урядів, щодо обмеженої участі Австралії в підтримці біженців у рамках Індо-Тихоокеанського регіону. У випадку з біженцями Австралія більше покладається на треті сторони при вирішенні питань, переміщуючи біженців до Папуа-Нової Гвінеї чи Камбоджі або повертаючи їх на батьківщину. Австралія не хоче зняти обмеження на в'їзд біженців. Подібна позиція ґрунтується на традиційному побоюванні Австралії перед «зовнішнім світом», що віддзеркалюється на рівні формування міграційної політики. Динаміка внутрішньої політики та громадської думки впливає на політику Австралії щодо біженців, що змусило менші країни Індо-Тихоокеанського регіону вирішити цю проблему. Отже, Австралія навряд чи буде здатна відігравати важливішу роль в Індо-Тихоокеанському регіоні, якщо не може більше сприяти вирішенню проблем біженців [187].

Обмеження мобільності через COVID-19 порушили трудову міграцію та критичні джерела зайнятості й доходів у регіоні [188]. Тисячі мігрантів в Австралії втратили роботу або право на роботу через економічну проблематику чи закінчення терміну дії візи. Австралія та Нова Зеландія сильно постраждали від нестачі іноземних студентів під час пандемії [189], але поступово знову починають відкривати кордони для іноземних студентів і сезонних робітників [190]. Водночас велика освітня економіка Австралії базується на мобільності. Міжнародна освіта є важливою галуззю як для Австралії (37,6 млрд австралійських доларів), так і для Нової Зеландії (5,1 млрд новозеландських

доларів), куди щорічно прибуває приблизно 550 тис. студентів (в Австралію) та 125 тис. (у Нову Зеландію). Маршрути, які рекламують міграційні брокери, дали Австралії змогу вивести назовні ризик зараження, одночасно одержуючи прибуток від міжнародної мобільності студентів. Наприклад, за сім тижнів 2020 р. до Австралії в'їхало 47 тис. громадян Китаю в період спалаху COVID - 19 [191].

Для багатьох тихоокеанських острівних країн еміграція працівників може спричинити дефіцит ключових професій, але й приносить вигоду від грошових переказів від мігрантів і нових навичок серед тих, хто повертається. Наприклад, переміщення медичних працівників, які емігрували з Фіджі, Папуа-Нової Гвінеї, Самоа й Тонга призвело до нестачі медичних працівників у цих країнах [192].

Вплив зміни клімату і природних явищ на міграцію населення Австралії та Океанії нині незначний (не більше, ніж 10–12% міжнародних потоків), однак у разі збільшення інтенсивності й частоти стихійних лих, а також через збільшення кількості та щільності населення неминуче зросте потік екологічних мігрантів [193]. Водночас багато країн Океанії дуже вразливі до впливу довкілля та зміни клімату. Хоча заплановане переселення є найнебажанішим варіантом [194], держави погоджуються, що міграція, пов'язана з несприятливим кліматичним впливом, зросте, оскільки постраждалі території стануть непридатними для проживання [195]. Очікується, що Кірібаті стане непридатним до 2035 р., бо внутрішнє переміщення з низинних островів і прибережних регіонів спричиняє перенаселення та обмежений доступ до основних ресурсів [196]. Будучи потенційною країною призначення, Кабінет міністрів Нової Зеландії 2018 р. запропонував план дій для реагування на кліматичні переміщення та міграцію в Тихому океані [197].

Австралія й Нова Зеландія пропонують схеми сезонної праці, які дозволяють коротко- та середньострокову міграцію, щоб заповнити дефіцит робочої сили в галузях із сезонним попитом [198]. Австралія пропонує дві схеми праці. Програма сезонних працівників дає змогу сільськогосподарським

підприємствам і підприємствам, що розміщують, у певних регіонах наймати робітників із острівних країн Тихого океану та Східного Тимору для роботи до дев'яти місяців. З 2012 р. тут було зайнято понад 30 тис робочих місць. Додаткова тихоокеанська схема праці, запущена 2018 р., дозволяє схваленим роботодавцям із багатьох галузей наймати напівкваліфікованих працівників із тихоокеанських країн для міграції до Австралії на термін до трьох років. Сільське господарство значно залежить від робочої сили, яка постачається так, разом із відпочивальниками, які працюють [199].

Слід додати, що в Австралії діє національна система надання притулку, яка визначає, чи є люди, котрі звертаються по притулок, біженцями і чи мають вони захист. При несанкціонованому потраплянні до Австралії передбачене повернення до пункту відправлення або передання до іншої країни для розгляду [200].

Трудові мігранти, особливо ті, хто працює в сільськогосподарському секторі в Австралії та Новій Зеландії, суттєво підтримали виробництво, що покращило постачання продовольства місцевому населенню під час пандемії. Хоча трудові мігранти були вразливою групою під час кризи, вони також відіграли важливу роль, зробивши внесок у розвиток економік країн, які приймають. Через старіння мешканців деяких країн регіон покладається на мігрантів, щоб підтримувати відносну частку дорослих працездатного віку, протидіяти від'їзду громадян і компенсувати низькі рівні народжуваності, що падають нижче рівня відтворення населення.

Слід зазначити, що Австралія, яка має можливість взяти на себе лідерство в регіоні, повинна продовжувати та вдосконалювати поточні регіональні міграційні зусилля та далі розвивати міграційну політику, щоб активно реагувати на переміщення через зміну клімату. Ці дії реалізуються з урахуванням особливостей регіональної співпраці, мобільності робочої сили та нових міграційних схем у рамках правових норм. Виходячи з проаналізованих даних щодо міграційної політики регіону, слід відзначити, що доміграційна освіта, досвід роботи, попередні міграційні епізоди, а також знання англійської

мови, навчання в Австралії, соціальний капітал є важливими детермінантами інтеграції біженців на ринку праці в країні, що приймає. Вирішення міграційної проблеми полягає не лише в тому, щоб дати іммігрантам можливість реалізувати соціальний та економічний потенціал, а й у тому, щоб сприяти розвитку малих країн Океанії шляхом використання переваг трудової міграції.

Таким чином, у сучасному світі з покращеними можливостями мобільності формування державної міграційної політики стає особливо актуальним. На початку XXI ст. забезпечення та модернізація міграційної політики Австралії та країн Океанії відбувалися з урахуванням внутрішніх економічних потреб, зовнішніх чинників, тиску екологічних факторів та проблем нелегального переміщення. Залучення кваліфікованих трудових ресурсів дало змогу забезпечити економічне зростання, розвиток сільського господарства й освіти, що в підсумку збільшило конкурентоспроможність країн, які приймають. Важливим напрямом у регіоні є індустрія туризму, яка постійно розвивається. Політика міграції в Австралії та інших державах Океанії полягає, зокрема, в запровадженні програм трудової міграції, які передбачають пільгові умови та взаємне визнання кваліфікацій, що дає змогу заповнювати дефіцит трудових ресурсів. Зовнішнє оточення впливає на особливості австралійської політики стосовно біженців. Наразі країни Індо-Тихоокеанського регіону переважно самостійно вирішують цю проблему. Однак подібна позиція Австралії, яка полягає в обмеженому сприянні вирішенню проблем біженців, може стати перешкодою для посилення її ролі в Індо-Тихоокеанському регіоні.

1.8. УКРАЇНОЗНАВСТВО В АВСТРАЛІЙСЬКИХ АРХІВАХ ТА БІБЛІОТЕКАХ У XXI ст.

Австралія посідає одне з перших місць у світі з оцифрування архівних і друкованих матеріалів. Зокрема, в культурі, військовій та сімейній історії, імміграції. Доступ до оцифрованих матеріалів відкритий, як правило, через сайти архівних установ і бібліотек, де зберігаються ці документи. Окрім того, в

Інтернеті є низка баз даних для пошуку інформації про осіб, життя яких було пов'язане з Австралією. Ці електронні ресурси можуть дуже допомогти дослідникам історії української діаспори в Австралії та австралійсько-українських контактів.

Розповідь про ці скарби хотілося б розпочати з особистої нотки. Понад 40 років тому, коли я, студентка Мінського інституту культури, захопилася Австралією, неоціненну допомогу мені надала Алла Савеліївна Петриківська (1930–2019 рр.), випускниця філологічного університету Київського державного університету. Для Алли Савеліївни українська мова була рідною, і я пам'ятаю, як ми обговорювали з нею публікації, пов'язані з Австралією, в українському журналі «Всесвіт». Тоді ж, у глухих 1970-х рр. радянської влади, вона порадила мені тему «Історія бібліотек Австралії та їхня роль у культурному житті країни». Довгими зимовими вечорами у Державній республіканській бібліотеці в Мінську я читала й переписувала статті та книги, отримані на мікрофільмах з австралійських бібліотек через міжнародний міжбібліотечний абонемент. Уже тоді робота з австралійськими першоджерелами допомогла мені побачити, що в Австралії є підхід до бібліотек і – ширше – джерел інформації, який відрізняється від радянської періодики. З одного боку, це було прагнення австралійців зробити друковане слово максимально доступним для звичайної людини: чи то дитини, чи робітника, який живе у провінційному містечку. З іншого, швидко зростало застосування нових інформаційних технологій у бібліотечній справі та бібліографії. І хоча моя праця, яка стала дипломною роботою, так і залишилася неопублікованою, в мене назавжди збереглося «особливе» ставлення до австралійських бібліотек.

1990 р. моя мрія здійснилась – я вперше побувала в Національній бібліотеці Австралії в Канберрі, фотографію якої – легка сучасна будівля, що стоїть на березі озера, оточена спрямованими вгору білими колонами, – я колись розглядала в книзі в мінській бібліотеці. На той час карткові каталоги в Національній бібліотеці доживали останні роки, але вже читальна зала газет вражала технологічністю – там стояли десятки апаратів для читання

мікрофільмів усіх основних австралійських газет за весь період їхнього існування, з яких легко можна було надрукувати копію потрібної сторінки. Звичайно, після Радянського Союзу, де копіювання в бібліотеках було доступне лише професорам, а апарати для читання мікрофільмів у бібліотеках обчислювалися одиницями, це вражало уяву. Але найсильнішим враженням від того першого візиту виявилося інше – тільки вийшовши з бібліотеки, я раптом усвідомила, що ніхто не зажадав у мене паспорт і читацький квиток з фотографією певного розміру, ніхто – ні на вході, ані на виході – не обшукав мою сумку, не зажадав проштемпельований у певний спосіб контрольний листок. А працівники, що видавали книги та мікрофільми, були водночас і відмінними консультантами на тему вашого дослідження. У таку бібліотеку справді хотілося приходити знову й знову!

Тоді будівля Національної бібліотеки, споруджена 1968 р., розміщувалася в самому серці Канберри, у так званому парламентському трикутнику, неподалік від музеїв і національних галерей. Споруді ж Австралійського архіву потрапити туди пощастило не одразу. Як аспірантка Австралійського національного університету на початку 1990-х рр. я часто працювала в читальному залі цього архіву, позбавленого якоїсь аури минулого – він розміщувався на околиці Канберри, в бетонній будівлі самого репозиторію. Однак невдовзі й щодо архівів відбулася революція. 1998 р. архів перейменували на Національний архів Австралії й перемістили в красиву історичну споруду, яка називається Східний блок і розміщується в тому ж парламентському трикутнику, поряд із будинком старого Парламенту (нині там Музей демократії). Зміна у назві та місці розташування була пов’язана з новою концепцією бачення ролі архівів. Поряд із традиційним завданням зберігати документи, створені в державних установах, відтепер головним завданням архіву також стало сприяти їх широкому використанню. З цією метою архів зробив дуже багато – від організації найцікавіших виставок, що пропагують його колекції, до створення спеціальної кімнати з мікрохвильовою піччю та безкоштовними чаєм і кавою, де читачі архіву могли перекусити під час роботи.

Було також встановлено спеціальні штативи з лампами для фотоапаратів читачів, де вони можуть безкоштовно і високоякісно перезнімати архівні документи. Окрім того, архів підтримував видання книг та їх презентацію.

У зв'язку з презентаціями варто згадати цікавий факт «української присутності» в стінах архіву. 2005 р. архів, який підтримав видання моєї книги «Російські анзаки в австралійській історії», запросив на її презентацію відомого австралійського історика та заступника директора Австралійського військового меморіалу Майкла Маккернана. У полум'яній промові про австралійський мультикультуралізм він звернув увагу присутніх на свою жовто-блакитну краватку. Як виявилося, його дружиною була українка, і він знав про роль українців в австралійській історії не з чуток. На презентації також грав запрошений до архіву український бандурист, і всі разом ці символи вже 2005 р. свідчили, що в австралійському суспільстві зростає розуміння, що за англійським словом Russian є прихована, «субальтерна» – використовуємо цей новий термін – історія інших націй. Подивимося, як таке нове розуміння історії проявляється у роботі архівних установ Австралії.

В електронний каталог Національного архіву Австралії можна увійти через веб-сайт архіву http://naa.gov.au/, вибравши «RecordSearch». Шукати й використовувати оцифровані документи можна як гість, але для контактів з архівом потрібно зареєструватися. Варто сказати, що RecordSearch, пошукова система архіву, не віддзеркалює всі його колекції, але постійно поповнюється. Її програма також має один великий недолік, який треба враховувати під час пошуку прізвищ іммігрантів – вона дає змогу шукати тільки точне написання слова. Єдиною альтернативою є пошук слова з усіченим закінченням, коли ставиться знак «*» (wildcard).

Набравши у пошуковому полі Ukrain*, що включає слова Ukraine, Ukrainian, Ukrainians, в результаті одержимо майже 20 тис. документів. Для того, щоб скласти уявлення про них, зручно розсортувати їх за серіями (фондами), типами документів і тематикою. Відкривши будь-який документ у серії та натиснувши на позначення серії в ньому, можна отримати архівну

довідку про цю серію з інформацією про тип документа й про міністерство чи підрозділ, який створив цей документ.

20000 документів, пов'язаних із Україною, розпадаються на три великі групи. Це, насамперед, документи, пов'язані з Україною як державою, створені в австралійському Міністерстві закордонних справ і торгівлі, а також інших державних органах. Слід зазначити, що з 1920-х рр. австралійські державні органи бачили Україну як окрему територію як у складі Польщі, так і в складі Радянського Союзу (Див., наприклад, серії A432, A981, A2937, A11804).

Другу, найбільшу групу становлять документи, пов'язані з імміграцією українців, переважно після Другої світової війни. До цієї групи входять дуже змістовні документи щодо відбору потенційних іммігрантів, реєстраційні картки, що заповнювалися під час прибуття (значна частина їх оцифрована), документи реєстрації іноземців в Австралії й, нарешті, документи про натуралізацію (нині – отримання громадянства).

До третьої групи входять різноманітні документи, пов'язані з життям українських громад в Австралії. Тут і матеріали про реєстрацію й діяльність громадських організацій та церков, і листування, пов'язане з боротьбою української діаспори за права людини в Україні (за радянських часів). Цікавими є колекції фотографій (більшість з них оцифрована) та аудіо-візуальних матеріалів, що віддзеркалюють трудове, культурне, церковне й спортивне життя української діаспори.

Слід зазначити, що частина документів у різних серіях вже оцифрована та доступна для перегляду й скачування на сайті архіву. Частину документів архів сканує відповідно до своїх програм (наприклад, досьє, пов'язані зі службою в армії та імміграцією), інші ж стають доступними для всіх в електронній формі, якщо хтось, наприклад родич або дослідник, уже замовляв цей документ [201].

З сайту архіву можна замовити оцифрування будь-якого документа, проте вартість цієї послуги останніми роками збільшилась і становить 30 австрал. дол. і вище за досьє. На допомогу дослідникам в архіві є система грантів, що покривають вартість оцифрування справ [201].

Нині більшість документів стає доступною для користувачів через 20 років після створення [202]. Частину матеріалів у пізніших відкритих документах архів може закривати відповідно до чинного законодавства. Водночас позначка у графі про доступ до документа «Not yet examined» (у нашому масиві українських документів таких досьє майже 4 тис.) означає лише, що документ не перевіряв співробітник архіву; в цьому випадку дослідник, зареєструвавшись на сайті, може сам запросити допуск до нього через лінк Request copy [202].

Національна бібліотека Австралії (https://nla.gov.au/) містить багаті колекції книжок та періодичних видань українських організацій і авторів, що мешкають в Австралії. Для їх знаходження можна використовувати пошук за предметною рубрикою Ukrainian Australians та подібною. З будь-якого видання можна замовити електронні копії. Є українські матеріали й у відділі рукописів бібліотеки. Особливий інтерес становлять збірники «Український голод, 1932–1933, 1983–1994» [203]. Вони включають відео й аудіозаписи та транскрипти спогадів про голодомор, записані з розповідей українських іммігрантів в Австралії. Є кілька персональних фондів, наприклад, композитора Анатолія Мірошника та журналіста Степана Радіона.

Важливим джерелом поглибленішого пошуку матеріалів є створена у Національній бібліотеці пошукова система Trove (https://trove.nla.gov.au/). Її назву можна перекласти як Скарб, і це справді джерело інформації. Вона дає змогу шукати по публікаціях у більшості австралійських газет до 1955 р. та безкоштовно завантажувати знайдені матеріали. Цікаво, що назва України в австралійських газетах з’явилася ще 1806 р. Характерною рисою австралійського мультикультуралізму стала перша ластівка в оцифруванні українсько-австралійської періодики – газета «Вільна думка (Free Thought)» за 1949–1954 рр. На Trove є пошук і за іншими джерелами інформації, наприклад, з образотворчих матеріалів та фотографій, що охоплює колекції різних австралійських архівів і бібліотек. Тут можна наголосити на колекції

фотографій Майкла Террі, зроблених під час його служби в британських військах в Україні періоду Першої світової війни.

Поряд із федеральними установами, такими, як Національна бібліотека та Національний архів, багаті друковані й архівні колекції зберігаються в центральних бібліотеках штатів. Наприклад, у відділі рукописів Бібліотеки штату Новий Південний Вельс (https://www.sl.nsw.gov.au/) є найбагатші збори фондів українських громадських організацій цього штату (Українсько-австралійський архівний проєкт). Матеріали, пов'язані з Україною, можна знайти в персональних фондах відділу рукописів цієї бібліотеки [204]. У Бібліотеці штату Вікторія пошук показує цікаві добірки фотографій українців у таборах для переміщених осіб і в домашній обстановці [205]. Аналогічні матеріали можна знайти у відділах рукописів чи спеціальних колекцій та в бібліотеках інших штатів. Окрім того, матеріали українських громадських організацій зберігаються в бібліотеках і архівах самих цих організацій, але це вже тема іншого дослідження.

В Австралії є багаті ресурси для дослідження української діаспори через долі окремих осіб. Для збору біографічних відомостей найкращим відправним пунктом може бути RecordSearch Національного архіву Австралії. Тут є окрема пошукова система для пошуку осіб у пасажирських списках (Passenger arrivals) з другої половини 1920-х до 1970-х рр. (вони всі оцифровані). Цінними в біографічному сенсі є імміграційні досьє осіб, які в'їжджали до Австралії після Другої світової війни. Вони містять відомості про батьків, місця проживання та роботи до еміграції, знання мов. Це, до речі, у низці випадків дає змогу уточнити етнічне походження емігранта, бо нерідко особи, які народилися на території України, що входила до Радянського Союзу, змушені були під час розгляду їхніх документів видавати себе, наприклад, за громадян Польщі. Робили це, щоб уникнути депортації до сталінського Радянського Союзу. Імміграційні досьє часто містять фотографії іммігрантів. Реєстрація іноземців та натуралізація дають змогу простежити життя й роботу іммігранта в Австралії, отримати відомості про його родину. Додаткові відомості можуть

міститись у таких документах, як запити на запрошення родичів і друзів, досьє служб національної безпеки, особисті досьє військовослужбовців.

Важливим аспектом пошуку по цій базі є з'ясування форми написання прізвища й імені, під якими людина в'їхала до Австралії та жила в ній. Тут одразу треба зазначити, що колишнє написання їхніх прізвищ та імен найчастіше не відповідає нинішнім нормам транслітерації кирилиці. Так, українська літера «і» або російська літера «и» може бути передана англійськими літерами «i», «e», «ee», «ie», літера «у» – «u», «oo», «ou», «к» – «k», «c», «ck», «ч» – «ch», «tch», «tsch», «cz», літера «в», особливо в кінці слів, може перетворюватися на «ff» та «w». У деяких випадках, особливо це стосується дореволюційних іммігрантів, прізвища та імена можуть бути записані фонетично й, нарешті, в прізвищах можуть бути пропущені літери або зроблені описки. Особисті імена можуть бути записані англійською мовою, а в переміщених осіб, які прибули з Європи після війни, – польською або німецькою. Як уже зазначалося, база пошуку всіх архівних документів RecordSearch дозволяє використовувати wildcard «*» тільки в кінці слова. Тому при пошуку найкраще вводити лише перші літери прізвища, які супроводжуються знаком «*». Гнучкішим є пошук у пасажирських списках – він дає змогу використовувати wildcard і в середині слова на місці будь-яких «проблемних» літер.

Наприклад, при пошуку відомостей про українську родину Волковських ми не отримуємо результатів у RecordSearch при пошуку на Volkovsk*, проте у пасажирських списках при пошуку на Volko*sk* ми знаходимо написання прізвища як Volkofsky (фонетичне написання) та Volkotsky (помилка у транскрибуванні документа). При пошуку RecordSearch на Volkofsky бачимо запрошення їхнього родича на прізвище Wolkowsky, особисте ім'я котрого, до речі, пишеться в чотирьох варіантах: Voicih, Woicih, Woichiech і Wojciech. Однак, подолавши ці пошукові труднощі, ми знаходимо багаті матеріали, пов'язані з цією сім'єю.

Для подальших пошуків інформації про життя іммігрантів можна використати пошук по газетах у Trove. Імена пересічних мешканців нерідко згадувалися в австралійських газетах, особливо місцевих, у зв'язку з різними подіями – від дорожніх пригод до участі дітей у школі в спортивних змаганнях. Для біографічних відомостей можна звернутися до документів австралійських загсів. Вони організовані за штатами й надають безкоштовний пошук історичних відомостей про народження, шлюб і смерть. Відомості про народження закриті за останні 100 років, відомості про шлюб – за 50–70 років та смерть – за 30 років (період давності має деякі відмінності між штатами). За попередні роки можна замовляти за помірну плату електронні копії документів. Такі документи в Австралії зазвичай містять цінну біографічну інформацію – імена батьків, їх рід діяльності, місце народження іммігранта, імена й вік дітей, місце проживання тощо. Відомості про померлих пізніше можна знайти у The Ryerson Index (http://ryerson.arkangles.com/notices.php) – пошуковій базі, складеній на основі сповіщень у газетах про смерть (доведено до сьогодні). Повідомлення про смерть часто містять імена дітей, що дає змогу знайти нині живих нащадків. Новим джерелом, що швидко розвивається, є електронні бази кладовищ, іноді навіть з фотографіями надгробків. Існують й інші джерела інформації, що дають змогу простежити життя іммігрантів в Австралії, наприклад, списки виборців, які дають відомості про професію та місце проживання. Вони доступні на платних генеалогічних сайтах, таких як https://www.ancestry.com/.

І, говорячи про пошук біографічних відомостей про іммігрантів, слід нарешті згадати про таку важливу групу іммігрантів, як уродженці України, котрі служили у збройних силах Австралії та брали участь у Першій і Другій світовій війнах у їхньому складі. Якщо іміграти, які прибули після Другої світової війни в архівних джерелах часто ідентифікуються через слово Ukraine або Russian, то ранні іммігранти залишаються «невидимими» і ховаються під дахом Росії та росіян. Біографічні та архівні відомості про уродженців України, які брали участь у Першій світовій війні, я представила на сайті, присвяченому

російським анзакам (службовцям Австралійсько-новозеландського армійського корпусу) – https:// russiananzacs.net/. Кількість українських військовослужбовців у складі Австралійської армії у Другій світовій війні, за моєю оцінкою, становить не менше, ніж 200 осіб, а історія їхнього життя досі не досліджена. Відомості про них через пошук за місцем народження можна знайти на сайті Міністерства у справах ветеранів https://nominal-rolls.dva.gov.au/ refineSearch#PlaceSearch, а потім у службових досьє (багато з них оцифровані) у Національному архіві Австралії.

Отже, сучасні технології успішно долають відстані та допомагають досліджувати українську діаспору навіть у найвіддаленіших від України куточках землі

1.9. УКРАЇНЦІ АВСТРАЛІЇ ЧЕТВЕРТОЇ (ПОСТРАДЯНСЬКОЇ) МІГРАЦІЙНОЇ ХВИЛІ: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ВЛАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Актуальність теми дослідження пояснюється перш за все нинішнім російським повномасштабним вторгненням на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 р. і яке на сьогодні стало для української нації черговим випробовуванням на її міцність, національну консолідованість та стійкість. У таких умовах не останню роль відіграє фактор зовнішньої підтримки української держави й суспільства у боротьбі з російським агресором. Історичний досвід, як вітчизняний так і закордонний, переконливо доводить, що вагомим чинником, який забезпечує підтримку нації у її найважчі часи, є діаспора, представники якої, незважаючи на еміграцію, не поривали зв’язків зі своїм етнічним ядром і старалися всіляко підтримувати «велику батьківщину». За таких умов проблема української діаспори та її ролі в житті сучасної української держави й суспільства є досить актуальною.

Необхідність досліджувати зазначену наукову тему пояснюється тим, що на сьогодні потрібні наукові праці, в яких би по-новому висвітлювалась історія

української діаспори, зокрема її громадсько-культурна та політична діяльність. Це важливо зокрема для того, щоб визначити можливості й ступінь допомоги української діаспори нашій державі в період післявоєнної відбудови.

Серед української діаспори різних регіонів земної кулі українці Австралії залишаються спільнотою, якій приділяється найменше уваги з боку як наших державних органів, так і представників наукових та експертних кіл. Пояснення цьому, перш за все, знаходимо в значній географічній її віддаленості від України та малій кількості там українців порівняно з українською діаспорою США, Канади, Західної Європи, Латинської Америки тощо.

На сьогодні для нас є надзвичайно важливим вивчення української діаспори Австралії четвертої еміграційної хвилі, яка суттєво відрізняється від попередніх трьох як щодо її соціальної адаптації, так і щодо збереження національної ідентичності.

В українській радянській історіографії в силу ідеологічних причин тема української діаспори взагалі не досліджувалася. В закордонних виданнях в 1970- х рр. було опубліковано кілька праць про стан української мови в етнолінгвістичних умовах країн Північної Америки, а також окремі статті в науковому журналі «Український історик» [206]. Однак автори цих праць проблеми української діаспори Австралії якщо і досліджують, то лише побіжно.

Щодо безпосередніх досліджень української діаспори Австралії, то перш за все привертає увагу 4-й том Енциклопедії української діаспори, автором якого був професор Чиказького університету В. Маркусь [207]. Поряд з цим, у контексті дослідження культурно-просвітницької діяльності українців Австралії значний внесок зробили наукові праці Б. Анжюка [208], М. Болюха [209], І. Гриневича [206], С. Радіона [210] та інших. Серед сучасних вітчизняних досліджень з історії австралійських українців слід відзначити наукові дослідження О. Зернецької [211] та І. Бойко [212]. Однак на сьогодні проблеми українців Австралії четвертої міграційної хвилі в сучасній вітчизняній історіографії залишаються майже недослідженими.

Історія української діаспори Австралії сягає витоками останньої чверті XIX ст. В цей час на п'ятому континенті з'явилися перші українські переселенці, які були переважно вихідцями з західної частини України. Зазначені переселенці становили першу хвилю української еміграції. Причини еміграції полягали як в аграрній перенаселеності українських територій, так і в утисках: економічному, соціальному, політичному й національному гніті з боку австро-угорської й російської імперій. Нащадки цієї хвилі еміграції у шостому-сьомому поколіннях і нині проживають на території Австралії.

Друга хвиля еміграції українців до Австралії охоплювала період між Першою і Другою світовими війнами й була зумовлена поєднанням соціально-економічних та політичних причин. Емігрували переважно ті українці, які зі зброєю в руках боролися проти радянської влади, підтримували Центральну Раду, Директорію, Гетьманат. Це були великі й середні землевласники, торговці, службовці, священнослужителі, інтелігенція, солдати й козаки українських військових з'єднань. Проте в більшості наукових досліджень зазначається, що перед Другою світовою війною загалом українців було мало [213, p. 40].

Третя хвиля еміграції була викликана переважно політичними мотивами і розпочалася наприкінці Другої світової війни. Більшу частину цієї еміграції становили репатріанти з англійської, американської та французької окупаційних зон. Найчисленнішими серед них були колишні військовополонені, яких радянський тоталітарний режим вважав зрадниками. Істотну частину емігрантів становили люди, силоміць забрані на роботи до Німеччини. Були тут також, звичайно, й біженці, які відверто сповідували антирадянські погляди [214, p. 47].

Четверта, або так звана «заробітчанська» хвиля української еміграції до Австралії розпочалась у 1990-х рр. Ця еміграція принципово відрізнялася від попередніх трьох. Насамперед, її головні причини крилися не в політичному чи ідеологічному чиннику, а в економічних складнощах, які зазнали більшість громадян України в перші роки після проголошення незалежності. Скрутна

соціально-економічна ситуація, яка склалася в Україні в цей період, призвела до масового зубожіння та безробіття. Окрім того, в значній частині українського суспільства стала помітна втрата ціннісних орієнтирів, коли старі радянські цінності було знівельовано, а нові ще не утвердилися [215, с. 54–55]. Більшість громадян України виявилися неготовими жити в умовах ринкової економіки, яка диктувала свої норми та правила суспільної поведінки. Поряд з цим, як видно з опитувань українських емігрантів 1991–2004-х рр., багато з них не були задоволені корупцією в державних органах України, несправедливою правоохоронною системою тощо. Представники молодої української еміграції також відзначали відсутність реальних перспектив для професійної реалізації й дієвих соціальних ліфтів.

Австралія приваблює українських емігрантів вищими життєвими стандартами і значно більшими можливостями реалізувати свій потенціал. Мінімальний розмір платні за годину роботи тут становить 17,7 австрал. дол., або 672,7 австрал. дол. за 38-годинний робочий тиждень. Загальний розмір зарплат коливається за секторами зайнятості, однак у середньому становить 75603 австрал. дол. на рік [216]. Зважаючи на це, конкурс на професійну еміграцію в цю країну є дуже високим. Однак багатьом українцям це вдається.

Таким чином, з 1990-х рр. суттєво побільшало українських емігрантів до Австралії. На сьогодні в Австралії живе, за різними статистичними даними, від 30 до 50 тис. українців. При цьому, порівняно з індійською, китайською, ірландською та італійською діаспорами, відсоток українців в Австралії є незначним. Найбільше австралійських українців проживає в Мельбурні та Сіднеї. Окрім того, частина українських емігрантів знайшла помешкання у штатах Вікторія (5800 чол.), Новий Південний Вельс (5000 чол.), Південна Австралія (1500 чол.) і Квінсленд (880 чол.) [12].

Згідно з дослідженням SBS Census Explorer (2012 р.), більшість нинішніх австралійських українців народилася в Україні (43,2%), і лише 34,0% – в Австралії [217]. При цьому, приблизно 75,3% від загальної кількості всіх українських мігрантів в Австралії прибули туди з 1991 по 2001 рр. [218].

На сьогодні можна виділити чотири найпоширеніші способи еміграції до Австралії:

– возз'єднання з родиною;
– як політичний біженець;
– за студентською чи робочою візою (на запрошення компанії);
– взявши шлюб [219].

Хоча тут слід відзначити, що більшість українців приїжджає до Австралії вже з документами, які дають їхньому власнику змогу претендувати на постійне місце проживання. Також багато українців приїжджає до Австралії з тимчасовими візами, як туристи чи бізнесмени, й шукає шляхи, щоб згодом проживати тут постійно.

Стосовно працевлаштування українців, то в Австралії воно прямо залежить від їхньої кваліфікації та рівня знання англійської мови. Найпоширенішими професіями є розробник програмного забезпечення (software developers), бізнес-аналітик (business analysts) і системний адміністратор (systems administrators) [216]. Окрім того, до престижних професій належать лікарі, юристи й IT- спеціалісти. Значна кількість українських емігрантів з низькою кваліфікацією працюють і на будівництві (це стосується переважно тих, хто приїхав до Австралії за туристичною короткостроковою візою, але вирішив залишитись), у комунальному господарстві, обслуговуванні тощо. Цікаво, що представників робітничих професій австралійці надзвичайно поважають, адже всі розуміють, що на їхніх плечах лежить розбудова австралійської інфраструктури.

Розкриваючи соціальну адаптацію українців четвертої міграційної хвилі до австралійського середовища, можемо виділити три основні стратегії, якими вони керуються. Зазначені стратегії мають умовні назви: стратегія добробуту; стратегія успіху та стратегія самореалізації. Стратегія добробуту є одним із найпоширеніших типів життєвих стратегій і характеризується такими ознаками: рецептивна діяльність або спрямованість на засвоєння нових цінностей і стандартів; установка на придбання (а не на створення) матеріальних благ;

прагнення до матеріального комфорту й максимальної безпеки життя; спрямованість на досягнення стабільного та мирного життя [220].

В свою чергу, стратегія успіху характеризується такими рисами: орієнтація на активну діяльність і активну життєву позицію; спроможність жити й працювати в умовах невизначеності та ризику, оригінальність і різноманітність у виборі та реалізації культурного способу життя, постійна увага до зовнішнього визнання й схвалення [221].

Стратегія самореалізації, як зазначає вітчизняний дослідник О. Резнік, характеризується свідомою і практичною установкою особистості на творчість і трансформацію власного життя для самовдосконалення [215, с. 60].

На початковому етапі еміграції четвертої хвилі зазвичай переважали ті, хто дотримувався стратегії добробуту, позаяк основною їх метою було вижити в новому для них австралійському середовищі. Виходячи з зазначеної цільової установки, вони сформували й певний набір цінностей, який охоплював: прагнення до фінансової та матеріальної забезпеченості та конформізму; цінності традиціоналізму та сімейного добробуту тощо [222, с. 81–83]. В системі зазначених цінностей перевага надавалася перш за все задоволенню власних фізіологічних потреб, зокрема харчуванню, купівлі власного житла тощо.

Після 2004 р. можна помітити значну зміну в складі українських емігрантів до Австралії. З цього періоду, головною особливістю української міграції до Австралії стала зміна профілю мігрантів. Так, 2004 р. уперше в історії української міграції до Австралії кількість висококваліфікованих українців, які прибули до п’ятого континенту, перевищувала загальну кількість емігрантів менш кваліфікованих спеціальностей.

Цьому сприяли і тодішня економічна та технологічна кон’юнктура на австралійському ринку праці, й усе більше зростання попиту на висококваліфікованих мігрантів, зокрема ІТ-фахівців та інженерів. Саме вона призвела до зміни міграційної політики тодішнього лейбористського уряду Австралії, який з 2008 р. взяв курс на суттєве збільшення (до 30%) кількості

кваліфікованих мігрантів до Австралії [214]. В цьому контексті слід зазначити, що багато років Україна входила до списку країн із підвищеним ризиком нелегальної імміграції. Однак 24 березня 2012 р. австралійський Департамент імміграції та громадянства (DIAC) підвищив оцінку ризику нелегальної імміграції з України до Австралії до другого рівня [223] й тим самим суттєво спростив для українців процедуру отримання візи до Австралії.

Відтоді міграційна політика Австралії почала еволюціонувати від зосередження на залученні мігрантів для збільшення населення Австралії до залучення працівників – як тимчасових, так і постійних (кваліфікованих) мігрантів – для задоволення потреб економіки.

До Австралії почали приїжджати кваліфікованіші українці – з високим рівнем знання англійської мови, яких Австралія привабила високооплачуваними роботами, високим рівнем життя та перспективами в професійному зростанні. Саме вони переважно починають надавати перевагу стратегіям успіху і самореалізації.

При цьому значно змінюється й система їхніх цінностей. Тепер матеріальні цінності відходять на задній план, поступаючись іншим цінностям, до яких відносяться: націленість на професійний успіх і самореалізацію; орієнтація на відкриття нових можливостей та нового соціально-економічного статусу; індивідуально-орієнтовані потреби в творчому самовираженні й професійній самореалізації; інструментальні цінності, спрямовані на досягнення цілей, що пов’язані з отриманням перспектив і можливостей для самореалізації, створення сприятливого середовища для розвитку власного проекту, ініціативність, свобода, незалежність тощо.

Характерною рисою українських мігрантів цього періоду є їх активна життєва позиція і внутрішня здатність брати відповідальність на себе, а не покладатися на зовнішні обставини.

Реалізації зазначених життєвих стратегій сприяє і саме австралійське суспільство, яке загалом є досить лояльним і доброзичливим до українських емігрантів, а також не є упередженим у їх оцінці.

Стосовно відносин між Україною та Австралією, на політичному та громадянському рівнях сьогодні вони характеризуються як досить дружні й укріплюються з роками завдяки активній роботі української діаспори та лобіюванню інтересів України на рівні міждержавних відносин, зокрема в торгівельно-економічній та інвестиційній сферах [224].

Так, у липні 2015 р. активісти Української громади створили першу Австрало-Українську комерційну палату, що має на меті сприяти встановленню та посиленню економічних зв'язків між Україною та Австралією, залученню інвестицій до України [225]. Наприкінці 2015 р. з великим успіхом був проведений перший Австралійсько-Український форум з розвитку двосторонньої співпраці «OzUke2015» у Мельбурні. Учасники цього заходу заклали підвалини для посилення розвитку партнерства між Австралією й Україною, а також для зародження нових партнерств, бізнесових зв'язків та інтересів інвесторів між двома країнами, багатими на природні ресурси й людський капітал. Основними статтями українського товарного експорту до Австралії на сьогодні є добрива, судна, ядерні реактори, котли, машини [225].

Того самого року українець, студент Сіднейського університету Кирило Медвєдєв, разом з українкою Ольгою Олейніковою заснували стартап «Persollo», який допоміг значно спростити систему онлайн-покупок до одного кліка [219].

Окрім того, слід також відзначити надзвичайно масштабну, продуктивну та регулярну роботу української діаспори в Австралії з поширення інформації про події в Україні та активне лобіювання інтересів нашої країни в Австралії. Спільними зусиллями, численними акціями протесту українці домоглися підтримки України з боку Австралії. Зокрема Австралія була однією з перших країн Заходу, яка ввела санкції проти Росії, її уряд пообіцяв матеріальну підтримку Україні на відновлення Донбасу. Українські активісти виступали з акціями протесту, регулярно фінансово підтримували воїнів АТО та ООС і успішно відстоювали інтереси української держави в Австралії на політичному

рівні. Тут необхідно відзначити консолідацію молодої й старшої міграції, пов'язаної з Революцією гідності.

Особливо інтерес австралійського суспільства до України зріс під час Революції гідності та після збиття малазійського «Боїнга» у липні 2014 р. над територією України з багатьма австралійцями на борту. З 2013 р. колишній прем'єр-міністр Австралії Тоні Ебот виступав на підтримку України, за що й отримав декілька нагород і подяк від української діаспори Австралії [219].

Щодо громадського та культурного життя українців в Австралії, то воно є надзвичайно активним і переважно зосереджене в Мельбурні й Сіднеї. Окрім регулярних церковних подій та заходів в Українських суботніх школах, жвавим є громадське й академічне життя. Українські активісти виступають з акціями протесту, регулярно фінансово підтримують Сили оборони України та мають значні успіхи в лобіюванні інтересів української держави в Австралії на політичному рівні.

Початок російського повномасштабного вторгнення на територію України став вагомим чинником консолідації українців Австралії й активізації їхньої всебічної підтримки нашої держави у боротьбі з російською агресією. Особливо слід відзначити згуртованість, яку проявили представники молодого та старшого покоління австралійських українців у зв'язку з Революцією гідності й початком російської агресії щодо України.

Завдяки цій згуртованості в Австралії активізувалася діяльність створеного ще 1953 р. Союзу українських організацій Австралії (СУОА). До складу СУОА входять 22 організації закордонних українців [226]. Стосовно українського молодіжного руху в Австралії, то він представлений двома організаціями – Пласт і Спілкою української молоді (СУМ), які, поряд з організацією громадського і культурного життя української молоді в Австралії, підтримує також зв'язки з австралійськими й міжнародними молодіжними організаціями.

Активно розвивається в Австралії також український жіночий рух, представлений Союзом українок Австралії (СУА), створеним 1949 р.

Серед україномовних видань Австралії наймасовішими залишаються дві газети-двотижневики: «Вільна Думка» («Free Thought») та «Церква і Життя» («Church and Life»). На початку 1990-х рр. ці видання почали випускати англомовну сторінку. Нині газети видають усе українською та англійською [226].

Мовні потреби української громади Австралії покриваються трансляцією передач UATV, радіопрограмами в мережі «SBS Radio», радіо «Three ZZZ», радіо Брісбен (Ukrainian Radio Brisbane), а також мультикультурного радіо «MSRA2000» (м. Сідней) [226].

Окрім того, українці займають значне місце в науковому житті Австралії. Так, для дослідження української тематики тут створено два наукові центри. Перший – з вивчення української культури, мови, ідентичності (Mykola Zerov Center for Ukrainian Studies) в Університеті Монашу (University of Monash) під керівництвом відомого професора Марка Павлишина. Другий – Українська демократична ініціатива (Ukraine Democracy Initiative) – дослідницький і аналітичний центр Університету Сіднея в Австралії (University of Sydney) під керівництвом Ольги Олейнікової. Основними цілями центру є вивчення політичних та соціально-економічних трансформацій і розвиток демократії в Україні. Діяльність центру активно підтримують Віктор та Марія Рудевичі й Фундація українознавчих студій Австралії.

Можна зробити висновок, що четверта або так звана «заробітчанська» хвиля української еміграції до Австралії, яка розпочалася у 1990-х рр., принципово відрізнялася від попередніх трьох хвиль. Її головні причини крились у тяжкій соціально-економічній ситуації та труднощах, яких зазнало українське суспільство в 1990-х рр. В свою чергу, Австралія українських емігрантів приваблює вищими життєвими стандартами і значно більшими можливостями реалізуватися. В ході аналізу можемо виділити чотири найпоширеніші способи еміграції українців до Австралії: для возз’єднання з родиною; політичне біженство; еміграція за студентською чи робочою візою; шлюб з громадянином чи громадянкою Австралії.

Щодо соціальної адаптації українців четвертої міграційної хвилі до австралійського середовища можна виділити три основні стратегії, якими вони керуються, а саме: стратегія добробуту; стратегія успіху і стратегія самореалізації.

Стосовно збереження власної національної ідентичності українців Австралії відзначаємо значну активізацію українського громадсько-культурного життя після початку російського повномасштабного вторгнення на територію України. Особливо тут слід відзначити, що ці події об'єднали молоде та старше покоління австралійських українців. Зокрема, активізувалася діяльність створених іще в середині XX ст. українських культурно-просвітницьких організацій, Союзу українських організацій Австралії, Пласту, Спілки української молоді тощо. Окрім того, завдяки активній діяльності українців четвертої міграційної хвилі в Австралії був створений дослідницько-аналітичний центр Українська демократична ініціатива (Ukraine Democracy Initiative) та стартап Persollo.

1.10. ІСТОРІЯ ІНДУСТРІЇ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В АВСТРАЛІЇ

Туризм є динамічним феноменом, який постійно еволюціонує під впливом глобальних соціально-економічних процесів. Сучасні форми туризму суттєво відрізняються від підходів і практики минулих десятиліть. Австралія сьогодні є учасником глобального співтовариства, інтегрованим у численні міжнародні зв'язки. Її громадяни підтримують тісні соціальні, культурні та родинні відносини з багатьма країнами світу. Це сприяє зростанню туристичних потоків між Австралією й іншими країнами, водночас впливаючи на обмін культурними цінностями, розширення економічних можливостей і формування глобального світогляду. Унікальне географічне розташування Австралії та її багатий культурно-історичний спадок залишаються ключовими.

Окрім того, міцні зв'язки австралійців із іншими народами сприяють створенню міжнародної туристичної мережі, заснованої не тільки на

економічних вигодах, але й на спільних культурних і соціальних інтересах. У цьому контексті сучасний туризм стає не лише засобом економічного розвитку, а й платформою для міжкультурної комунікації, що сприяє зміцненню глобальної взаємодії.

Подорож до Австралії більше не сприймається як унікальна подія чи екзотична мандрівка, що трапляється лише раз у житті. Сучасний туристичний досвід формується під впливом широкого спектру мотиваційних факторів, які роблять зрозумілим, чому люди вирішують відвідувати країну. Туристи часто мають кілька цілей, подорожуючи, і можуть відвідувати Австралію неодноразово в житті. Динамічність туристичних вподобань, розвиток нових туристичних ринків та відкриття нових визначальних пам'яток потребують постійного впровадження інновацій від австралійської туристичної індустрії. Ці інновації є відповіддю на зміну потреби туристів, зокрема, на зростання ролі цифрових технологій та соціальних медіа. Традиційні методи просування та планування подорожей застосовують краудсорсингові платформі, такі як TripAdvisor, а онлайн-сервіси бронювання стали звичним інструментом для мандрівників.

Такі трансформації створюють значний потенціал для розвитку австралійського туризму, але водночас можуть містити ризики, які потребують кінцевого управління. Серед основних викликів – формування потреби та підтримка пізнаваного національного туристичного бренду, який цілеспрямовано просуватиметься.

«Tourism Australia» – корпоративна організація Співдружності, створена відповідно до Закону про туризм Австралії (2004 р.) – проводить масштабні дослідження спрямовані на підтримку туристичної галузі, щоб відповідні програми були забезпечені ресурсами й реалізувалися ефективно. Пріоритетним напрямом програм розвитку туризму є робота з ринками, які мають найбільший потенціал для повернення інвестицій і здатні принести користь для австралійської економіки.

«Tourism Australia» – та її попередник Австралійська туристична комісія (АТС) проводили туристичні маркетингові кампанії від імені галузі з 1967 р. Після федеральних виборів 2013 р. відповідальність за туризм, зокрема в Австралії, було передано до компетенції Міністерства закордонних справ і торгівлі під керівництвом міністра торгівлі та інвестицій. Очікуваним результатом програм є зростання попиту та розвиток конкурентоспроможної й сталої індустрії туризму в Австралії. Одним з основних інструментів досягнення цієї мети є реалізація партнерського маркетингу для цільових глобальних споживачів на ключових ринках [227].

Туризм – це сектор світової економіки, котрий швидко розвивається. В ньому Австралія має низку порівняльних переваг щодо задоволення попиту, що зростає. «Туризм 2020» – національна довгострокова туристична стратегія для індустрії туризму, спрямована на збільшення витрат відвідувачів країни, до 115 – 140 млрд. доларів США до 2020 р, а також на нарощування виробничих можливостей і конкурентоспроможності індустрії туризму Австралії. Стратегія включає політичні ініціативи щодо збільшення інвестицій у австралійський туристичний продукт, а також покликана забезпечити підхід, за якого візові умови й авіасполучення сприяли зростанню міжнародних відвідувань [228].

Міністерство туризму Австралії збільшило загальну інвестиційну базу за рахунок розвитку міцних партнерських відносин і пов’язаних з ними доходів, а також виявлення заощаджень, які можна реінвестувати в передовий маркетинг. Це сприяло збільшенню витрат на рекламу на 23 млн 2012–2013 рр. Заходи з підвищення ефективності бек-офісу дали змогу заощадити понад 10% протягом цього періоду, а в 2014–2015 рр. очікувалася подальша економія завдяки постійному впровадженню нових бізнес-систем.

Розуміння індустрії міжнародного туризму в Австралії. Міжнародні туристи купують пакет туристичних послуг від багатьох австралійських компаній (включно з перельотами, проживанням, харчуванням, розвагами, покупками, мальовничими екскурсіями, наземним транспортом і пам’ятками). Цінність цього комплексу для туриста більша, ніж сума його частин. Таким

чином, індустрію туризму Австралії можна охарактеризувати як ринок – де з одного боку туристи, які потребують набір послуг у різних знакових напрямках, а з іншого боку є багато австралійських компаній, що надають послуги в цих напрямках.

Tourism Australia – у партнерстві зі штатами, територіями та галуззю – діяли як посередники на цьому двосторонньому ринку, збільшуючи попит на Австралію як туристичний напрямок (з боку попиту) і сприяючи конкурентоспроможній та стійкій галузі (сторона постачання). За відсутності державного фінансування приватний сектор Австралії не пропонував би цю послугу, позаяк окремі туристичні підприємства не можуть виправдати оптимальний рівень інвестицій у промоцію країни, залишаючи туристичні активи недостатньо використаними. Подібно до інших двосторонніх ринків, міжнародна індустрія туризму Австралії є майданчиком, де туристи й австралійські компанії, що надають туристичні послуги, збираються разом для укладання угод.

Для успішного розвитку туристичної галузі важливо збалансувати попит і пропонування на ринку. Немає сенсу рекламувати торговий центр, якщо там бракує місць для паркування автомобілів, або магазини не мають товарів, потрібних покупцям. У випадку з ринком міжнародного туризму, Міністерство туризму Австралії працювало над залученням відвідувачів, допомагаючи розробити бажаний набір продуктів й потужностей сторони, що приймає, а також надаючи платформи (такі, як Австралійська туристична біржа, ATE), де оптові покупці та продавці туристичних продуктів могли здійснювати транзакції ефективніше [229].

У туристичній індустрії вже давно існують посередники – туристичні агенти, оптові продавці та в'їзні туристичні оператори (ВТО), що надають пакети туристичних послуг. Туристичні вебсайти (такі як WebJet і Wotif) теж є посередниками, які створюють ринок для відвідувачів, щоб ті могли бронювати послуги.

Міністерство туризму Австралії є посередником у національному масштабі, організовуючи такі виставки, як «ATE» та «Corroboree Greater China». Ці заходи є ефективними оптовими ринками, на яких австралійські продавці та іноземні покупці збираються разом, щоб укласти угоди про туристичні послуги та налагодити відносини на оптовому рівні.

Успішна виставка потребує збалансованості як покупців, так і продавців – надто мала кількість тих і інших може зменшити успіх такого заходу. Міністерство туризму Австралії, зокрема, дбає, щоб на виставках був представлений цілісний імідж австралійського бренду. Як показують ці два приклади, економічна концепція «двостороннього ринку» корисна для розуміння туризму та ширшої туристичної економіки. В економічній літературі для ілюстрації концепції двостороннього ринку часто використовують приклад платіжної системи кредитних карток, де посередник (наприклад, MasterCard або Visa) дає продавцям і покупцям змогу ефективно здійснювати транзакції, що особливо корисно під час подорожей за кордон.

Як і на виставці, успішна система оплати кредитними картками потребує від посередника залучення торговців (встановлення банкомату EFTPOS) та клієнтів, готових користуватися карткою, а не готівкою. Успішний посередник досягає балансу між цінами або відсотками, що виплачуються кожній стороні ринку (наприклад, плата за картки для продавця й бали лояльності для покупця). Іншим прикладом двостороннього ринку є оператор торговельного центру, якому необхідно залучити як власників магазинів, так і покупців, отримуючи орендну плату від власників магазинів та надаючи безкоштовну автостоянку для залучення покупців. Як показують ці приклади, на двосторонньому ринку часто існує «грошова сторона» і «сторона відсотку» для досягнення оптимального балансу між покупцями й продавцями. Австралія – це ринок для продавців і покупців туристичних послуг [230].

Концепція «двостороннього ринку» не тільки корисна для розуміння туристичних агентів, оптовиків, туристичних операторів і виставок, а й може з користю пояснити роботу всієї австралійської індустрії міжнародного туризму.

Австралія має знакові місця призначення, красу світового класу та природне середовище: Великий Бар'єрний риф, гавань Сіднея, Улуру та багато іншого. Туристи відвідують ці знакові місця і потребують широкого спектру туристичних послуг (готелі, ресторани, роздрібна торгівля, розваги тощо). При створенні туристичного ринку в новій локації виникає проблема «курка чи яйце», що потребує залучення як покупців, так і продавців для транзакцій на ньому. Справді, багато років деякі туристичні підприємства зазнавали невдачі, створивши занадто велике пропонування до того, як попит наздогнав їх (так було на початку з локацією Порт-Дуглас). Надмірний попит (що призводить, скажімо, до переповненого пляжу) може теж бути згубним. Відповідно, одним з ключових завдань для регулятора є досягнути балансу між попитом і пропозицією. В економічному сенсі австралійську індустрію міжнародного туризму можна розглядати як один величезний (на 30 млрд $) ринок, який надає широкий спектр туристичних послуг, включаючи проживання, їжу і вино, таксі та оренду автомобілів, шопінг, розваги, атракціони, події, авіаперельоти, мальовничі тури і круїзи. Водночас мільйони іноземних відвідувачів щороку приїжджають, щоб придбати пакет цих туристичних послуг і вражень [230].

Яка ж роль уряду в покращенні роботи цього надзвичайно цінного австралійського ринку міжнародного туризму? Важливо, що туристи купують не просто авіаквиток або номер у готелі, а пакет багатьох послуг, щоб створити святковий досвід – саме цей пакет і створює позитивні зовнішні ефекти, які є необхідною умовою для існування двостороннього ринку. Тобто, авіакомпанії, готельні мережі, ресторани, таксисти і магазини – всі разом створюють туристичний пакет, який є ціннішим для туриста, ніж сума його частин. Окрім іноземних туристів, місцеві мешканці також купують товари та послуги в ресторанах, таксі та магазинах, отримуючи переваги від розвитку індустрії гостинності.

Функцією уряду є не стільки забезпечити необхідну кількість готельних номерів для туристів, або збільшити пропускну спроможність аеропорту, скільки регулювання та планування дозволів, щоб уникнути вузьких місць в

ключових сферах туризму. Щоб усі елементи туристичного пакету зростали відповідними темпами, необхідними для обслуговування туристів, коли вони прибувають, і щоб туристів прибувало достатньо, для підтримки рівня завантаження потужностей на оптимальному рівні. Зокрема в Access Economics (2010) та Deloitte Access Economics (2013) наведено приклади вирішення відповідних проблеми та оптимізації туристичних потоків [231, 232].

Фінансовані коштом уряду туристична статистика та туристичні прогнози також допомагають покращити інвестиції в готелі та рішення щодо пропускної спроможності авіаліній порівняно з бумом і спадом 1980-х рр. Безсистемність розвитку туризму переважно відійшла в минуле, і цього було досягнуто завдяки отриманню кращої аналітичної інформації та дослідженням. Міністерство туризму Австралії у співпраці з «Austrade» (Австралійська комісія з торгівлі та інвестицій), штатами, територіями та галуззю працювали над створенням конкурентоспроможної й сталої австралійської туристичної індустрії. Підтримуючи збільшення пропускної спроможності повітряного транспорту, поліпшуючи дистрибуцію, допомагаючи бізнесу краще пропонувати продукт, який шукають відвідувачі. Ключовим чинником у цьому контексті є розуміння того, що саме потрібно туристам з нових ринків, таких як Китай, і відповідна реакція на зміну вподобань туристів на вже наявних ринках.

Звичайно, недостатньо мати чудовий продукт з великою кількістю доступних сервісів, потрібно ще й забезпечити попит на них. Тому Міністерство туризму Австралії витрачає до 85% своїх ресурсів (з усіх джерел) на формування попиту. Решта 15% ресурсів Міністерство туризму Австралії інвестує у стимулювання та розвиток пропонування (зазначимо, що Austrade та інші державні установи відіграють більшу роль на боці пропонування). Поліпшення функціонування австралійського ринку міжнародного туризму – як розвитку пропонування, так і зростання попиту – фінансує переважно уряд, на всіх рівнях Співдружності, штатів, територій та місцевих органів влади. Національна комісія з аудиту порушила питання про те, чи варто Міністерству туризму Австралії зосереджуватися лише на попиті. Окрім того, зусилля на

стороні попиту і пропозиції забезпечують правильний баланс, щоб покупці й продавці могли ефективно надавати транзакційні пакети туристичних послуг [233].

Туризм і маркетинг Австралії стрімко розвиваються. Нові ринки збуту (такі як Китай та Індія), зміни у смаках і мотивації мандрівників подорожей, а також нові методи маркетингу (такі як цифрові й соціальні медіа) – все це потребує постійного моніторингу та інновацій. Міністерство туризму Австралії проводить масштабні дослідження, аналіз і ретроспективний огляд, щоб гарантувати, що маркетинг Австралії, який фінансує держава, є ефективним і йде в ногу з часом. Ці дослідження проводяться, щоб керувати маркетинговими стратегіями, але висновки та матеріали досліджень ринку, також надаються австралійському бізнесу, щоб підвищити їхні шанси на успіх за мінімальних витрат.

Відвідування Австралії має для іноземних туристів тривалі наслідки, що виходять за межі витрат під час фізичного перебування в Австралії. Туристи, які відвідали Австралію, мають краще сприйняття країни, ніж ті, хто не відвідував Австралію. За 2014–2015 рр. Австралію відвідали 30 млн людей (витративши 260 млрд $) – значна кількість людей за кордоном, які мають сприятливіше уявлення про Австралію та які ймовірніше рекламуватимуть австралійські канікули, купуватимуть австралійські товари або розглядатимуть інвестиційні чи освітні можливості в Австралії.

У 2013–2014 р. витрати на міжнародний туризм становили 30,1 млрд $, що на 7% більше, ніж попереднього року. Кількість міжнародних відвідувачів у віці 15 років і старше зросла на 8% до 6,1 млн того самого року. 543600 осіб були безпосередньо зайняті в туристичній галузі (внутрішній і міжнародний) на 267000 підприємствах. Прямий туристичний ВВП становив 42 млрд $, або 2,8% від загального ВВП, з яких міжнародний туризм безпосередньо досяг 11,4 млрд $, що становить 5,2% зростання [234].

Компанія «Deloitte» (2013) визначила туризм як сектор світової економіки котрий, як очікувалося, зростатиме щонайменше на 10% швидше, ніж світовий

ВВП протягом наступних двох десятиліть, при середньорічному темпі зростання 4,08%. Deloitte також визначила туризм як порівняльну перевагу Австралії (індекс конкурентоспроможності 8,2 порівняно з середнім показником по галузі 5,2). На основі цієї комбінації порівняльних переваг і майбутнього глобального зростання попиту, туризм був визначений як один з «Фантастичної п'ятірки» майбутніх можливостей зростання для Австралії за версією Deloitte [235].

Серед важливих подій у туризмі Австралії можна виділити такі:

– Стратегія розвитку туризму до 2020 р., безпрецедентний рівень співпраці між галуззю та урядами Австралії та урядами штатів і територій для усунення бар'єрів на шляху зростання.

– Структура австралійських урядових агентств з міжнародного туризму (підпорядковане Міністру торгівлі та інвестицій) включають кілька інших агентств і механізмів, відповідальних за туристичну політику, залучення інвестицій у туризм, двосторонні та багатосторонні переговори щодо туризму, а також дослідження туризму [236].

Туризм є відносно добре зрозумілим поняттям: відвідувач – це мандрівник, який їздить до основного місця призначення за межі звичайного середовища на термін менше року з будь-якою основною метою (діловою, туристичною або іншою особистою), крім роботи за наймом у країні або локації, яку він відвідує. Відвідувач (внутрішній, в'їзний або виїзний) класифікується або як турист (гість з ночівлею), якщо його поїздка включає ночівлю, або як одноденний відвідувач (екскурсант) коли поїздка не передбачає ночівлі.

Для міжнародного туризму в Австралії різниця між перебуванням з ночівлею чи одноденного візиту не має великого практичного значення. Туризм Австралії зосереджується на міжнародних подорожах для відпочинку та ділових заходів, бо ці напрямки передбачають певну свободу дій, а отже, на них потенційно можна впливати за допомогою маркетингу. При цьому туризм стає все більш багатоцільовим. Наприклад, міжнародний бізнес-мандрівник, який

відвідує зустріч у Сіднеї, може додати поїздку на відпочинок, наприклад до Тасманії, щоб відвідати Музей старого і нового мистецтва (MONA). Таким чином, маркетинг орієнтований насамперед на туристів, які подорожують для відпочинку, також заохочує ділових мандрівників додати кілька ночей до подорожі. Це створює додаткову цінність для економіки Австралії. Окрім того, створення позитивного сприйняття Австралії серед туристів, які подорожують для відпочинку, може мати додатковий ефект у формі заохочення інтересу з боку ділових мандрівників та інвесторів.

У світі зростає розуміння того, що чимало людей живуть мандрівним життям. Наприклад, опитування TRA IVS показує, що 94% туристів з Нової Зеландії у 2013–2014 рр. були повторними відвідувачами Австралії [237]. Хоча все ще є багато людей, які живуть і працюють переважно в одному місці й приїжджають до Австралії лише раз у житті, люди все частіше подорожують, поєднуючи відпочинок і роботу в дорозі. Цьому сприяють розвиток авіаційного транспорту й сучасних комунікаційних технологій – смартфонів, мобільних комп'ютерів тощо: 90% користувачів смартфонів використовували свої пристрої для пошуку місцевих підприємств або послуг, 51% – для пошуку ресторанів і 47% – для пошуку туристичних послуг [238], причому рівень проникнення смартфонів в Австралії становить 81% [239], а в деяких країнах Азії цей показник навіть вищий. Наприклад, у Сінгапурі цей показник уже перевищив 85%, за даними дослідження Google 2013 р. [238]. Термін «економіка відвідувачів» описує цю ширшу концепцію туризму. Люди часто проводять час за межами звичного середовища з різними цілями – поєднуючи бізнес і відпочинок, відвідуючи друзів і родичів (VFR) – і здійснюючи повторні візити.

Маркетинг Австралії та роль Міністерства туризму Австралії у розвитку індустрії цілком виправдані з погляду економічної ефективності. Однак окрім економічної вигоди вони досягають кількох інших важливих соціальних переваг:

– туризм розширює економічні можливості в регіонах, зокрема тих, де можливості в таких галузях, як виробництво, зменшуються;

– економічні можливості та можливості працевлаштування для корінних громад завдяки розробці унікального австралійського туристичного досвіду й продуктів;

– маркетинг Австралії є важливою частиною економічної дипломатії, створюючи позитивне сприйняття та постійний брендинг Австралії за кордоном.

Конкурентоспроможна та ефективна туристична галузь потребує значної координації та співпраці між федеральним урядом, урядами штатів, територій та місцевими органами влади, а також між багатьма галузями, включаючи імміграцію та транспорт. Міністерство туризму Австралії співпрацювало з Відділом туризму Austrade (Австралійська комісія з торгівлі й інвестицій) підтримуючи також інші агентства, які несуть основну відповідальність за:

– трудові питання, включаючи дефіцит кваліфікованих кадрів і штрафні санкції, є проблемами, з якими стикається туристична галузь;

– двосторонні угоди про повітряне сполучення, що повинні на два роки випереджати попит і де важливим є проактивний підхід;

– потреба Австралії у постійному вдосконаленні й спрощенні видачі віз, щоб туристична галузь залишалася конкурентоспроможною;

– перегляд процедури видачі короткострокових гостьових віз, зокрема зважаючи на те, що шопінг стає все важливішою частиною туристичного досвіду, особливо для азійських туристичних ринків;

– формування статистичних збірників – таких як Австралійське бюро статистики (ABS);

– обстеження засобів розміщення туристів (STA), що життєво важливо для ухвалення рішень;

– сприяння пасажирам: імміграційні, митні та карантинні процедури у великих аеропортах потребують удосконалення;

– запровадження дієвих регуляторних дозволів для інвестицій у туризм, що багато значить для здатності індустрії йти в ногу з попитом.

Таким чином, міжнародний туризм Австралії є важливим полем для досліджень, як приклад оптимального балансу між зростанням економічних показників й підтримкою екологічної стабільності, забезпеченням збереження культурного багатства та активним залученням місцевих громад до розвитку туристичної індустрії.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Oceania. Region, Pacific Ocean // Britannica. URL: https://salo.li/Cb8Ca0C
2. Polynesian Culture // Britannica. URL: https://salo.li/172A8d9
3. Hiscock, P. Archaeology of Ancient Australia. Routledge: London, 2008. 338 p.
4. Lourandos, H. Continent of Hunter-Gatherers: New Perspectives in Australian Prehistory. Cambridge University Press: Melbourne, 1997. 390 p.
5. Wade N. From DNA Analysis, Clues to a Single Australian Migration. *The New York Times.* 2024. January. URL: https://salo.li/6b4a3Dd
6. Oceania / World data. URL: https://salo.li/0FCAfB5
7. World Bank National Accounts Data and OECD National Accounts Data Files / The World Bank. URL: https://salo.li/93b5BEe
8. Australian Defence Force in Afghanistan / Parliament of Australia. URL: https://salo.li/5A28ECe
9. Австралія вивела військовий контингент з Афганістану. *Interfax-Україна.* URL: https://salo.li/47F4Fcb
10. Iraq, 2003–09 // Australian War Memorial. URL: https://salo.li/4AF75E1
11. Місце Австралії в регіональній та глобальній політиці / ADASTRA FELLOWS. Аналітичний центр ADASTRA. URL: https://salo.li/c547BaB
12. 2017 Foreign Policy White Paper / Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade. URL: https://salo.li/2358922
13. Indonesia // Britannica. URL: https://salo.li/514e4D8
14. ASEAN Aims / Association of Southeast Asian Nations. URL: https://salo.li/4B0B9B6
15. About RAMSI / The Regional Assistance Mission to Solomon Islands (RAMSI). URL: https://www.ramsi.org/
16. Bilateral security treaty / Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade. URL: https://salo.li/495b110
17. 2016 Defense White Paper / Australian Government. Defense. URL: https://salo.li/70af2da
18. Australia's Trade in Goods with China in 2020 / Australian Bureau of Statistics. URL: https://salo.li/EAb777C
19. ANZUS Pact // Britannica. URL: https://salo.li/A166b58
20. Southeast Asia Treaty Organization (SEATO), 1954 / Office of the Historian. URL: https://salo.li/52e93e1
21. Огляд регіону ADASTRA. *Спецвидання: Австралія. Нова Зеландія. Океанія*. URL: https://salo.li/63b4636
22. Weapons of Mass Destruction / New Zealand Foreign Affairs & Trade. URL: https://salo.li/35a6FcB

23. Defense White Paper 2016 / New Zealand Government. URL: https://salo.li/BeB11Af
24. Afghanistan. Reconstruction: New Zealand in Afghanistan 2001–2021 // National Army Museum. URL: https://salo.li/a25C1FC
25. RAMSI Remembered / New Zealand Police. URL: https://salo.li/4cB7Cb9
26. Melanesia // Britannica. URL: https://salo.li/1a9e162
27. Polynesia // Britannica. URL: https://salo.li/c7b1E17
28. Micronesian Culture // Britannica. URL: https://salo.li/7F81343
29. Lea, D. Papua New Guinea in the Twenty-First Century: The Struggle for Development and Independence. Lexington Books: Lanham, 2023, 256 p.
30. Papua New Guinea // Britannica. URL: https://salo.li/740d424
31. Pacific Islands Forum. URL: https://salo.li/9A0F598
32. Понад 140 країн на Генасамблеї ООН підтримали українську формулу миру. *Укрінформ.* URL: https://salo.li/B6fE47E
33. Pacific Island States Continue Disproportionate Support of Israel at the UN. *The Diplomat.* 2024. January. URL: https://salo.li/B67bfd1
34. Australian Defence White Paper 2016. URL: https://salo.li/8E9B707
35. Australian Defence White Paper 2013. URL: https://salo.li/2621a17
36. Defending Australia in the Asia Pacific Century: Force 2030. *2009 Defence White Paper.* URL: https://salo.li/c0e7d81
37. Defence 2000: Our Future Defence Force. *2000 Defence White Paper*. URL: https://salo.li/eA64489
38. Defence White Paper 2016 / New Zealand Ministry of Defence. URL: https://salo.li/0e3E61e
39. The Australia, New Zealand and United States Security Treaty (ANZUS Treaty), 1951 / United States Department of State. URL: https://salo.li/6Aaa234
40. Military Expenditure (% of GDP) – New Zealand / World Bank. URL: https://salo.li/415BD04
41. Military Expenditure (% of GDP) – Australia / World Bank. URL: https://salo.li/9edA424
42. GDP (Current US$) – New Zealand / World Bank. URL: https://salo.li/12053b6
43. GDP (current US$) – Australia / World Bank. URL: https://salo.li/8195D82
44. Hayward-Jones J. Australia and Security in the Pacific Islands Region. *Regionalism, Security & Cooperation in Oceania*. P. 67–78. URL: https://salo.li/Eef9946
45. Clare A. Pacific Islands – key issues. URL: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_departments/Parliamentary_Library/Research/Briefing_Book/47th_Parliament/PacificKeyIssues
46. Pacific Maritime Security Program. URL: https://www.defence.gov.au/programs
47. Security Treaty between Australia, New Zealand, and the United States of America [ANZUS]. URL: https://salo.li/48cCa26
48. The North Atlantic Treaty. URL: https://salo.li/ae5a528
49. OECD Better Life Index. URL: https://salo.li/8821Ce1
50. 2017 Social Progress Index Results Table. URL: https://salo.li/6b811Ef
51. Castles F. G. Models for Europe? The lessons of other institutional designs. *The Survival of the European Welfare State* / Ed. by S. Kuhnle. London: Routledge, 2000. P. 202–216.
52. St John S. Redesigning the Welfare State in New Zealand. URL: https://salo.li/b122701
53. De Bruin A. M. Transformation of the Welfare State in New Zealand with special reference to Employment. URL: https://salo.li/9Bb3d4b
54. Belgrave M. Social Policy History: Forty Years on, Forty Years Back. URL: https://salo.li/5888B90
55. Гребенников В. В. Социальность государства в Новой Зеландии. *Право и государство: теория и практика.* 2016. № 4 (136). С. 77–80.
56. Carpinter P. Summary – History of the Welfare State in New Zealand. URL: https://salo.li/Bb89A2b

57. Hawke G. R. The making of New Zealand. Economic History. Cambrige University Press, 1985. 372 p.
58. Стефанчук Л. Г. Становление государства «всеобщего благоденствия» в Новой Зеландии. *Юго-Восточная Азия: актуальные проблемы развития.* Вып. XVIII. Москва: ИВ РАН, 2012. С. 299–314.
59. Семенова Л. Н. Политика социального реформизма в Канаде, Австралии, Новой Зеландии на рубеже XIX–XX вв. Минск: Экоперспектива, 2008. 328 с.
60. Prichard Muriel F. Lloyd. An Economic History of New Zealand to 1939. Auckland, 1970. 464 p.
61. Simkin C. G. F. Instability of a Dependent Economy: Economic Fluctuation in New ZeaIand 1840–1914. Oxford University Press, 1951. 208 p.
62. Таганский М. Демократическая республика Новая Зеландия. Санкт-Петербург, 1906. 21 с.
63. Чумаков Н. О народном самоуправлении в Новой Зеландии. Санкт-Петербург: Колокол, 1906. 39 с.
64. Кабанов Н. О земельном законодательстве в Новой Зеландии. Ростов на Дону: «Дон. речь» Н. Е. Парамонова, 1906. 16 с.
65. Байков В. Правовое положение и земельные порядки в Новой Зеландии. Москва: Труд и воля, 1917. 31 с.
66. The Oxford History of New ZeaIand. Wellington: Oxford University Press, 1981. 572 p.
67. New ZeaIand Official Yearbook. Wellington,1990.
68. Knutson D. Welfare Reform in New Zealand: Moving to a Work-based Welfare System. URL: https://salo.li/80600dD
69. Social Security Act passed 14 September 1938 / History Group of Ministry for Culture and Heritage. URL: https://salo.li/c3fEA9a
70. Social Security Programs Throughout the World: Asia and the Pacific, 2014. New Zealand. URL: https://salo.li/0dB0249
71. New Zealand. URL: https://salo.li/0F46108
72. Rockwell A. F. The New Zealand Social Security Act. URL: https://salo.li/AB5B0CD
73. Sinclair K. A History of New Zealand. Auckland, N.Z.: Penguin, 1988. 360 p.
74. Sinclair K. History of New Zealand. L., 1980. 351 p.
75. Social Security Act № 136 of 4 December 1964. URL: https://salo.li/480193c
76. Accident Compensation Act № 49 of 2001. URL: https://salo.li/7dAf228
77. Benefits and Payment. URL: https://salo.li/dEcE773
78. Страна Длинного Белого Облака. Медицина, здравоохранение Новой Зеландии. URL: https://salo.li/4F3ea9a
79. Earle A. A Narrative of a Nine Months Residtnce in New Zealand in 1827: Together with a Journal of Residence. *Tristan D'Acunha, an Island situated between South America and the Cape of Good Hope.* London: Longman, Rees, Orme, Brown, Green & Longman, 1832. 371 p.
80. Smith B. Earle Augastus (1793–1838). *Australian Dictionary of Biography* / National Centre of Biography. Australian National University. URL: http://adb.anu.edu.au
81. Cherry H., Barker M. A. *Dictionary of New Zealand Biography,* first published in 1990, updated January, 2012 // Te Ara – the Encyclopedia of New Zealand. URL: https://surl.li/omxbbi
82. Barker M. A. Station life in New Zealand. London, 1870. 277 p.
83. Barker M. A. Station Amusements in New Zealand. London, 1873. 278 p.
84. Long Moira M. Angas, George French. *Dictionary of New Zealand Biography*, first published in 1990 // Te Ara – the Encyclopedia of New Zealand. URL: https://surl.li/ziijwt
85. Angas G. F. Savage Life and Scenes of New Zealand. Vol. 2. London, 1847.
86. Bell L. Maori in European Art. Wellington, 1980. 138 p.
87. Jones P., Platts U. Nineteenth Century New Zealand Artists. Christchurch, N.Z.: Avon Fine Prints, 1980. 272 p.

88. Illustrating the Antipodes: George French Angas in Australia & New Zealand 1844–1845. Canberra: National Library of Australia, 2021. 380 p.
89. Galbreath R. Buller, Walter Lawry – Biography. *Dictionary of New Zealand Biography* / Ministry for Culture and Heritage.
90. Frederick Edward Maning. Pakeha Maori. *Gutenberg ebook,* originally published 1863. 100 p.
91. Trevor Bentley Pakeha Maori: The Extraordinary story of the Europeans who Lived as Maori in Early New Zealand. Penguin Books, 1999. 270 p.
92. Alfred Domett – prime minister of New Zealand // Britanica. URL: https://surl.li/cdkzai
93. William Pember Reeves // Britanica. URL: https://surl.li/ygiags
94. Mansfield K. In a German Pension and other Stories. London: Stephen Swift & C° Ltd, 1911. 251 p.
95. Mansfield K. Bliss and Other Stories. London, 1920. 176 p.
96. Mansfield K. The Garden Party and other Stories. London, 1922. 255 p.
97. Robinson & Wattie. The Oxford Companion to New Zealand Literature. Oxford University Press, 1998. 608 p.
98. Yska R. A Strange Beautiful Excitement: Katherine Mansfield's Wellington 1888–1903. Dunedin: Otago University Press, 2017. 296 p.
99. King M. Frank Sargeson. Auckland, 1995. 478 p.
100. McEldowney R. D. Frank Sergeson in His Time. Dunedin, 1976. 72 p.
101. Rhodes H. W. Frank Sergeson. Auckland, 1982.
102. An Affair of the Heart: A Celebration of Frank Sargeson's Centeneary / Ed. By Lay G. and Stratfotd S. Auckland, 2003. 234 p.
103. Newton J. Poetry – the Saxton Poets // Te Ara – the Encyclopedia of New Zealand. URL: https://salo.li/24B3CfA
104. Newton J. Poetry – Allen Curnow and Literary Nationalism // Te Ara – the Encyclopedia of New Zealand. URL: https://salo.li/6E98139
105. Allen Curnow. Biography. *New Zealand history*. URL: https://salo.li/bef6F9a
106. Curnow A. A Whim Whom's New Zealand: the Best of Whim Whom, 1936–1988 / Ed. by T. Sturm. Auckland, N.Z. : Vintage, 2005. 317 p.
107. Gee M. The Big Season. London: Hutchinson,1962.
108. Gee M. A Special Flower. London: Hutchinson,1965.
109. Gee M. In My Father's Den. London: Faber, 1979. 175 p.
110. Gee M. Plumb. London: Faber and Faber, 1978. 272 p.
111. Gee M. Games of Choice. London: Faber and Faber, 1976. 171 p.
112. Gee M. Meg. London: Faber, 1982. 251 p.
113. Gee M. Under the Mountain. London: Faber, 1979.
114. Stead C. K. New Zealand Literature // Britannica. URL: https://salo.li/99C8355
115. Crane R. J. Tickling History: Maurice Shadbolt and the New Zealand Wars. *JNZL: Journal of New Zealand Literature.* 1991. № 9. P. 59–70.
116. Crane R. J. Windows Into History: «Mediocre Heroes» in Maurice Shadbolt's New Zealand Wars Trilogy. *Ending the Silences: Critical Essays on the Works of Maurice Shadbolt* / ed. by R. J. Crane. Auckland: Hodder Moa Beckett, 1995.
117. Lawrence J. Out of the Rut and into the Swamp: The Paradoxical Progress of Maurice Shadbolt. *Ending the Silences: Critical Essays on the Works of Maurice Shadbolt* / ed. by R. J. Crane. Auckland: Hodder Moa Beckett, 1995. P. 1–37.
118. Arvidson K. The Waikato Chapters of Season of the Jew: Some Annotations. *Ending the Silences: Critical Essays on the Works of Maurice Shadbolt* / ed. by R. J. Crane. Auckland: Hodder Moa Beckett, 1995. P. 38–46.
119. Belich J. The New Zealand Wars and the Victorian Interpretation of Racial Conflict, 2nd Edition. Auckland: Penguin, 1988. 400 p.
120. Sylvia Ashton Warner. URL: https://salo.li/3c46956
121. Bill Pearson. Biography. URL: https://salo.li/2cFf2B4

122. Зернецька О. В. Духовна деколонізація: література маорі. *Слово і час*. 1992. № 4. С. 65–68.
123. O'Malley V. The Great War for New Zealand: Waikato 1800–2000. Wellington: Bridget Williams Books, 2016. 1272 p.
124. Keown M. Pacific Islands Writing: The Postcolonial Literatures of Aotearoa. New Zealand and Oceania. Oxford: Oxford University Press, 2007. 192 p.
125. Tuware H. No Ordinary Sun. Auckland, 1974.
126. Ihimaera W. The Matriarch. 2nd Edition. Auckland: Penguin, 2009. 512 p.
127. Ihimaera W. Sleeps Standing: Moetu. Auckland: Vintage, 2017. 220 p.
128. Perris S. Witi Ihimaera and the Dread Goddess. *Journal of New Zealand Literature.* 2015. № 33. P. 85–109.
129. Waivers L. Changing Directions. The Short Story in New Zealand. *Meanjin.* 1985. № 3. P. 355–356.
130. Грейс П. Гострий язик. *Всесвіт.* 1983. № 11. С. 94–97.
131. Evans M. The Politics of Maori Literature in New Zealand. *Meanjin.* 1985. № 3. P. 358–363.
132. Simms N. Maori Litertature in English: An Introduction. *World Literature. Today.* 1978. № 52.
133. Kaa K. Patricia Grace: Aspects and Stories in «Waikiki» and «The Dream Sleepers». *Spiral*. № 5. 1982.
134. The Penguin Anthology of New Zealand Verse. Wellington: Penguin Press, 1984. 186 p.
135. The Realm of New Zealand Masterpiece. *Scoop News co. n.*z. 1994. December,12.
136. Brown R. Irirangi Bay. Ta Matou Mangai – Three Plays of the 1990s: Irirangi Bay, Taku Mangai, Whatungarongaro / ed. by H. Kouka. Wellington: Victoria University Press, 1999.
137. Moura-Kokoglu, M. Narrating Indigenous Modernity is Transcultural Dimension in Contemporary Maori Literature. Amsterdam; a New York; Rodopi, 2011. 242 p.
138. Knudsen E. R. The Circle & the Spiral: A Study of Australian Aboriginal and New Zealand Māori Literature. Boston: Leiden, 2004. 356 p.
139. Hula Publishers. URL: https://salo.li/9e1CBdb
140. HarperCollins Publishers New Zealand. URL: https://salo.li/5f50fDD
141. Mumby F. A., Stallybrass F. H. From Swan Sonnenschein to George Allen & Unwin Ltd. London: Allen & Unwin, 1955. 100 p.
142. Penguin Books New Zealand. URL: https://salo.li/7e0Cd61
143. Hachette Aotearoa New Zealand. URL: https://salo.li/CA6f2Ad
144. Bateman Publishing. URL: https://salo.li/4708Cf4
145. Mary Egan Publishing. URL: http://www.maryegan.co.nz
146. About Awa Press. URL: https://salo.li/542827c
147. Potton & Burton. URL: https://salo.li/91140Fd
148. Auckland University Press. URL: https://salo.li/097B85d
149. Canterbury University Press. URL: https://www.canterbury.ac.nz/engage/cup
150. Massey University Press. URL: https://www.masseypress.ac.nz
151. Otago University Press. URL: https://www.otago.ac.nz/press/index.html
152. Te Herenga Waka Press. URL: https://teherengawakapress.co.nz
153. The Official History of New Zealand in the Second World War. New Zealand. Department of Internal Affairs. War History Branch. Wellington: Government Press, 1949.
154. Boege V. Climate Change and Conflict in Oceania Challenges, Responses, and Suggestions for a Policy-Relevant Research Agenda. *Policy Brief.* Toda Peace Institute. 2018. № 17. P. 1–17.
155. Yamamoto L., Esteban M. Vanishing Island States and sovereignty. *Ocean & Coastal Management.* 2010. № 53. P. 1–9.
156. McCubbin S., Smit B., Pearce T. Where Does Climate Fit? Vulnerability to Climate Change in the Context of Multiple Stressors in Funafuti, Tuvalu. *Global Environmental Change.* 2015. № 30. P. 3–55.
157. The Economics of Climate Change in the Pacific. URL: https://salo.li/3BDdF39

158. WHO. Human Health and Climate Change in Pacific Island Countries. Geneva: WHO, 2015.
159. Lal P., Kinch J., Wickham F. Review of Economic and Livelihood Impact Assessments of, and Adaptation to, Climate Change in Melanesia. Apia: SPREP, 2009.
160. Savage A., Bambrick H., Gallegos D. Climate Extremes Constrain Agency and Long-Term Health: A Qualitative Case Study in a Pacific Small Island Developing State. *Weather and Climate Extremes*. 2021. № 31.
161. Kirk M., Kiedrzynski T., Johnson E, Elymore A., Wainiqolo I. Risk Factors for Cholera in Pohnpei during an Outbreak in 2000: Lessons for Pacific Countries and Territories. *Pacific Health Dialog*. 2005. № 12 (2). P. 17–22.
162. Singh R., Hales S., de Wet, N., Raj R., Hearnden M., Weinstein P. The Influence of Climate Variation and Change on Diarrheal Disease in the Pacific Islands. *Environmental Health Perspectives*. 2001. № 109(2). P. 155–159.
163. Fritze J., Blashki G., Burke S. Hope, despair and transformation: Climate change John Connell Climate Change and Health: A Security Challenge in the Pacific Islands 13 and the Promotion of Mental Health and Wellbeing. *International Journal of Mental Health Systems*. 2008. № 2. P. 13–15.
164. Latai A., Taulealo A., Connell J. «Burn Like Hot Stones»: Children's Perceptions of Climate Change in Samoa. *Island Studies Journal*. 2023. № 1. P. 35–40.
165. Albert S., Bronen R., Tooler N., Leon J. Heading for the Hills: Climate-Driven Community Relocations in the Solomon Islands and Alaska Provide Insight for a 1.5°C Future. *Regional Environmental Change*. 2018. № 18 (8). P. 2261–2272.
166. Reuveny R. Climate Change – Induced Migration and Violent Conflict. *Political Geography*. 2007. № 2. P. 656–673.
167. Gleditsch N. P. Whither the weather? Climate change and conflict. *Journal of Peace Research*. 2012. № 49 (1). P. 3–9.
168. Vivekananda J. Action on Climate and Security Risks. *Review of Progress*. Den Haag: Clingendael, 2017.
169. Rüttinger L. A New Climate for Peace. Taking Action on Climate and Fragility Risks. Executive Summary. An Independent Report Commissioned by the G7 Members. 2015. P. 1–3.
170. Null S., Lauren H. R. Navigating Complexity: Climate, Migration, and Conflict in a Changing World / USAID Office of Conflict Management and Mitigation. Discussion Paper. 2016. November.
171. Petzold J., Ratter B.W. Climate Change Adaptation under a Social Capital Approach – An analytical Framework for Small Islands. *Ocean & Coastal Management*. 2015. № 112. P. 36–43.
172. Climate, Security and Peacebuilding: Challenges and Opportunities Across Scales Workshop Report. *Policy Brief*. Toda Peace Institute. 2022. № 145. № 14. P. 1–21.
173. Britannica. URL: https://salo.li/1Be0620
174. Новости & Финансы. *Таймс*. 2024. 11.02.
175. Порівняльна характеристика Австралії та країн Океанії. URL: https://salo.li/9b6B565
176. National Geographic Travel: Australia and Oceania. URL: https://salo.li/599134f
177. OK TEDI MINING. URL: https://salo.li/50247E9
178. За даними ABARES, лісові плантації в Австралії досягли мінімуму за 20 років. *Вісник лісової промисловості*. URL: https://salo.li/5e3a10F
179. Уряд Нової Зеландії розвиває деревообробну галузь. *Вісник лісової промисловості*. URL: https://salo.li/6382b35
180. Риндзак О. Т. Державна міграційна політика в контексті пріоритетів національної безпеки України. *Економіка України*. 2016. № 12. С. 72–81.
181. Баламуш М. А. Державна міграційна політика, державне управління і публічне адміністрування у сфері міграції: співвідношення та суб'єкти реалізації. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 85–90.
182. Spotlight Report on Global Migration. Friedrich-Ebert-Stiftung, 2022. URL: https://surl.li/jvvyeu

183. International Migration 2020 Highlights / United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2020. URL: https://surl.li/azittr
184. McAuliffe M., Triandafyllidou A. World Migration Report 2022 / International Organization for Migration (IOM). Geneva, 2021. 522 p.
185. Asia-Pacific migration data report 2020 / International Organization for Migration, 2021. URL: https://surl.li/oflfym
186. Economic Impact Reports / World Travel & Tourism Council. 2019. URL: https://surl.li/dxwseh
187. Afira M. R. I. P. The Role and Impact of Australian Refugee Policy in Asia-Pacific Region: From Australia-Cambodia Agreement to Rohingya Crisis. *Jurnal Mandala Jurnal Ilmu Hubungan Internasional.* 2021. № 4 (1). P. 102–113.
188. Pacific Labor Mobility, Migration and Remittances in Times of COVID-19 : Summary Report / World Bank. 2021. URL: https://surl.lu/nhydtd
189. Overseas Arrivals and Departures, Australia / Australian Bureau of Statistics. URL: https://www.abs.gov.au
190. The Department of Employment and Workplace Relations. URL: https://www.dewr.gov.au
191. Haugen H. O., Lehmann, A. Adverse Articulation: Third Countries in China-Australia Student Migration During COVID-19. *Dialogues in Human Geography*. 2020. № 10. P. 169–173.
192. Yamamoto T. S. et al. Migration of Health Workers in the Pacific Islands: a Bottleneck to Health Development. *Asia Pacific Journal of Public Health.* 2012. № (24) 4. P. 697–709.
193. Ochirova G. N., Moiseeva E. M., Maksimova A. S. The Relation of Environmental and Climatic Changes and Migration Situation in Oceania. *RUDN Journal of Economics.* 2019. № 27. P. 313–325.
194. Gharbaoui D., Blocher J. Limits to Adapting to Climate Change Through Relocations in Papua-New Guinea and Fiji / W. L. Filho & J. Nalau (eds). *Limits to Climate Change Adaptation. Climate Change Management Series.* Cham: Springer, 2018. P. 359-379.
195. McMichael C., Katonivualiku M., Powell T. Planned Relocation and Everyday Agency in low-Lying Coastal Villages in Fiji. *The Geographical Journal.* 2019. № 3 (185). P. 325–337.
196. Cauchi J. P., Correa-Velez I., Bambrick H. Climate Change, Food Security and Health in Kiribati: a Narrative Review of the Literature. *Global Health Action*. 2019. № 12 (1).
197. Pacific Governments Begin Regional Policy Dialogue on Climate Change / Migration and Human Security IOM. 2020. URL: https://salo.li/21705C3
198. Brickenstein C. Impact Assessment of Seasonal labor Migration in Australia and New Zealand: A Win-Win Situation? *Asian and Pacific Migration Journal*. 2015. № 1 (24). P. 107–129.
199. Agricultural Overview / Department of Agriculture, Fisheries and Forestry. 2023. URL: https://salo.li/902dC2f
200. Operation Sovereign Borders Monthly. Update: February 2023 / The Australian Border Force. URL: https://salo.li/7F8bAE5
201. National achives of Australia. URL: https://salo.li/b36989f
202. Archives Act 1983. URL: https://salo.li/c08F30c
203. National Library of Australia. Catalogue. URL: https://salo.li/f237f04
204. Пошук можна проводити за предметною рубрикою Ukrainians–New South Wales або шукати на Ukrain* у відділі рукописів
205. Пошук на Ukrain* обмежений Pictures Для лінків до вищезгаданих джерел можна використовувати путівники на генеалогічних сайтах, наприклад https://www.familysearch.org/en/wiki /Australia_Online_ Genealogy_Records/ і https://www.monlib.vic.gov.au/Family-and-Local-History/Family-History-Online-Resources
206. Гриневич І. Українці в державній австралійській статистиці. *Українці в Австралії*. Мельбурн, 1996.
207. Маркусь В. Українська західна діаспора на порозі XXI століття. *Українська діаспора*. 1993. Ч. 3. С. 21–31.

208. Анжюк Б. Національна ідентичність і мова в українській діаспорі. *Сучасність*. 1999. № 3. С. 128–140.
209. Болюх М. Комітет допомоги Україні. *Українці в Австралії*. Мельбурн, 1998. С. 190–198.
210. Радіон С. Нарис історії наукового товариства ім. Тараса Шевченка в Австралії (1950–1975). Мельбурн, 1993. 24 с.
211. Зернецька О., Трощинський В. Українці в Австралії. Українці в Європі. *Українці в світі*: колективна монографія. Київ: Наукова думка, 1990. С. 25–38.
212. Бойко І. Українська діаспора в Австралії як суб'єкт політики: дис. … канд. політ. наук: 23.00.04. Одеса, 2000. 188 с.
213. Oleinikova O. Life-Course Strategies and Labor Migration. *Journal of National Taras Shevchenko University of Kyiv: Sociology*. 2013. № 1(4). P. 34–41.
214. Oleinikova O. Beyond Two Decades of Social Transition in Ukraine: The Underestimated Power of Agency in Transition Research. *Australian and New Zealand Journal of European Studies*. 2013. № 5(2). P. 45–60.
215. Резнік О. Громадянські практики у перехідному суспільстві: досвід теоретико-прикладного дослідження. *Соціальні виміри суспільства*. 2011. Вип. 3. С. 52–62.
216. Досліджувати українську Австралію. URL: https://ukrainer.net/ukrainska-avstraliia.
217. Australian Bureau of Statistics. Migration, Australia, 2009-10, Australian Born and Overseas Born (Cat. no. 3412.0). Canberra, Australia: ABS, 2011.
218. Australian Bureau of Statistics. Migration, Australia, 2012–2013, Australian Born and Overseas Born (Cat. no. 3412.0). Canberra, Australia: ABS, 2014.
219. Ukraïner досліджує українську Австралію: цікава історія Ольги Олейнікової. URL: https://salo.li/cd605f3
220. Beine, M., Docquier, F., Rapoport, H. Brain Drain and Human Capital Formation in Developing Countries: Winners and Losers. *The Economic Journal*. 2008. № 118 (528). P. 631–652.
221. Volodko V. The Choice of Migration Country and Life Trajectories of Ukrainian Labour Migrants (Regional Aspect). *The Herald of Odessa National University. Issue «Sociology. Politology»*. 2007. P. 679–686.
222. Соболєва Н., Злобіна О. Інтереси та особистісні стратегії життя в перехідному суспільстві. *Соціальні інтереси в контексті соціокультурної модернізації* / За ред. О. Злобіної. Київ: ІС НАНУ, 2011. С. 271–289.
223. Reduction of Certain Student Visa Assessment Levels / The Department of Immigration and Citizenship (DIAC). 2012. URL: https://salo.li/0b4C2d5.
224. Посольство України в Австралії / Офіційний сайт. URL: australia.mfa.gov.ua.
225. Australia-Ukraine / Chamber of Commerce. URL: .http://aucc.biz
226. Українська діаспора сприяє зростанню популярності України в Австралії. URL: https://salo.li/01F3609.
227. Tourism Trends and Policies: OECD, 2014. URL: https://salo.li/cCb7FAE
228. Tourism Australia. Portfolio Budget Statement, 2014. URL: https://salo.li/35356Df
229. Rysman. The Economics of two-Sided Markets. 2009. URL: https://salo.li/Ec52E7d
230. Eisenmann P., Van A. Strategies for Two-Sided Markets: Harvard Business Review, 2006.
231. Access Economics. Perth Hotel Economic Impact Study, 2010.
232. Economic impact of a Western Sydney Airport: Deloitte Access Economics, 2013. URL: https://salo.li/9512cA3
233. National Commission of Audit: Towards Responsible Government. Phase One Report, 2014. Section 8.1
234. Tourism Research Australia. State of the Industry, 2014. URL: https://www.tra.gov.au/
235. Deloitte. Positioning for Prosperity: Catching the Next Wave, 2013. URL: https://salo.li/4171eA0
236. Tourism 2020 / Department of Resources Energy and Tourism. 2011. URL: https://www.aph.gov.ua

237. Tourism Research Australia: International Visitor Survey, 2014. URL: https://salo.li/429dEAe
238. Google with Ipsos MediaCT. Our Mobile Planet: Australia, 2013. URL: https://salo.li/e19C3E8
239. Deloitte. Media Consumer Survey, 2014. URL: https://salo.li/3860BF5

РОЗДІЛ ІІ
АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ (2019–2024 рр.)

2.1. АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Зміна динаміки міжнародних процесів на початку третього тисячоліття вплинула на всі регіони світу, не оминувши й такі віддаленні від нас землі як Австралія й країни Океанії. Традиційно найзалученішими у глобальний контекст міжнародних відносин є дві найрозвиненіші держави регіону – Австралія й Нова Зеландія. Невеликі острівні країни Океанії здебільшого зосереджені на внутрішніх питаннях, тож діють на міжнародній арені шляхом участі в роботі ООН та інших міжнародних організацій. Якщо на початку 2000-х рр. головним викликом для міжнародної безпеки вважався тероризм, то вже в наступному десятилітті стало зрозуміло, що ревізіоністські авторитарні режими не менше загрожують миру та добробуту. Російська агресія проти Грузії (2008 р.) й України (2014 р.), китайські військові провокації в Індо-Тихоокеанському регіоні, реалізація ядерних програм Ірану та КНДР чітко продемонстрували, що міжнародна система далека від стабільності й жоден регіон не може вважатися цілковито безпечним у довгостроковій перспективі. Індо-Тихоокеанський регіон (ІТР) є стратегічно важливим простором для всього світу, зважаючи на кількість акторів, рівень їхнього соціально-економічного розвитку та демографічний потенціал. Відповідно контроль над простором і можливість проекції сили в цій частині світу має глобальне значення. Важливим чинником є те, що не всі держави регіону влаштовує статус-кво світового порядку. Економічні досягнення останніх десятиліть спонукали керівників комуністичного Китаю взяти курс на жорстке протистояння зі Сполученими Штатами та їхніми союзникам у різних сферах: економічній, військово-стратегічній, дипломатичній, ціннісній та ін. Головними цілями Пекіна є ерозія й перегляд засад світового порядку, що склався після Другої світової війни та основними творцями якого є демократичні країни

колективного Заходу. КНР кидає стратегічний виклик США, прагнучи утвердити свої позиції на міжнародній арені як альтернативного центру сили й впливу. Наразі в ІТР немає відкритих конфліктів чи активних військових дій, але кількість суперечностей між країнами регіону (територіальних, релігійних, ідейно-політичних, світоглядних тощо) робить його потенційною ареною масштабних зіткнень у майбутньому. Однією з основних регіональних «ліній розламу», що має величезний конфліктний потенціал, є протистояння автократій та демократій.

Геополітичні процеси завжди стосуються контролю над територією, а основним інструментом у цьому контексті є військові засоби. За підтримки сателітів в Індо-Тихоокеанському регіоні (КНДР, Шрі-Ланки, РФ та ін.) КНР реалізує низку практичних ініціатив щодо розширення логістичних і військово-стратегічних можливостей. Серед останніх можна виділити такі: створити штучні острови в Південно-Китайському морі й розмістити на них китайську військову інфраструктуру, щоб розширити свою виключну економічну зону; створити обмеження для вільної навігації в регіоні шляхом нелетальних силових дій щодо цивільних суден; накопичити війська та засоби для потенційної силової операції з приєднання Тайваню, а також посилити агресивну риторику в бік місцевої влади та її союзників; активно підтримувати агресивні тоталітарні режими, як у регіоні так і поза ним (КНДР, РФ, Іран тощо), котрі використовуються як проксі сил у протистоянні зі США та Заходом загалом.

Основною відповіддю на ревізіоністську геополітичну стратегію КНР з боку західних демократій є те, що вони активніше нарощують оборонний потенціал, а також посилюють співпрацю в рамках систем колективної безпеки. Метою цих кроків є скоординувати дії щодо стримування китайських геостратегічних амбіцій. Значною перевагою демократій над автократіями є здатність створювати ефективні військово-політичні союзи. Єдність на основі спільних цінностей допомагає конструктивно взаємодіяти державам з різним економічним і військовим потенціалом. Відповідно система оборонних союзів

(NATO, ANZUS, AUKUS тощо) стає основним інструментом стримування агресивних автократичних режимів загалом та китайського зокрема. Наразі більшість ключових геополітичних гравців Індо-Тихоокеанського регіону – США, Японія, Австралія, Республіка Корея, Канада тощо – є демократіями, що входять до військово-політичних союзів і активно розвивають спільний оборонний потенціал.

Австралія відіграє важливу роль у балансі сил в Індо-Тихоокеанському регіоні. В історичному й соціокультурному сенсі держава є частиною англо-саксонського світу і має давні економічні та військово-політичні зв'язки зі США й Великою Британією. Сучасна зовнішньополітична стратегія Австралії характеризується кількома ключовими пріоритетами, що відповідають як глобальним викликам, так і регіональним інтересам. Австралійська зовнішня політика ґрунтується на прагматичному підході, що має на меті поєднання економічних інтересів з безпековими й активною участю в глобальних процесах. Серед пріоритетних напрямків зовнішньої політики Австралії в першій чверті XXI ст. можна виділити такі: Індо-Тихоокеанський регіон, відносини з КНР, союз зі США та країнами колективного Заходу, підтримка регіональної безпеки, співпраця в рамках міжнародних організацій, боротьба з кліматичними змінами, економічна дипломатія тощо.

Зважаючи на особливості географічного положення, Австралія приділяє значну увагу співпраці з країнами Азії та Індо-Тихоокеанського регіону. Її політика спрямована, насамперед, на зміцнення економічних, політичних і безпекових зв'язків з такими державами, як Китай, Японія, Індія, Південна Корея та країни ASEAN. ІТР має величезне економічне значення для Австралії, зокрема через систему торговельних відносин. Так, саме КНР є найбільшим торговельним партнером Австралії, зокрема, відповідно до даних Головного митного управління КНР, у першому кварталі 2023 р. товарообіг між державами становив $58,79 млрд, що на 10,9% більше від аналогічного періоду на рік раніше [1]. Відносини з Китаєм охоплюють торгівлю, інвестиції, студентську міграцію та ін. Однак останніми роками у відносинах між країнами

зростає напруження, передусім на тлі загострення геополітичного суперництва США й КНР. Австралія має давню історію союзницьких відносин зі Сполученими Штатами. Ще з 1951 р. існує Тихоокеанський пакт ANZUS укладений між Австралією, Новою Зеландією і США. Цей альянс багато значить для безпеки Австралії, зважаючи на специфіку розподілу сил у Індо-Тихоокеанському регіоні. Також Австралія і США є союзниками по AUKUS, разом з Великою Британією. Тристоронній оборонний блок було створено 2021 р., щоб сприяти Австралії в розробці й розгортанні атомних підводних човнів задля збільшення військової присутності Заходу в ІТР [2]. Також Австралія традиційно підтримує американські ініціативи щодо протидії тероризму й гарантування глобальної безпеки. Австралія активно працює над гарантуванням безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні. Зокрема, шляхом участі в різноманітних регіональних безпекових структурах, таких як Форум тихоокеанських островів і Чотиристоронній безпековий діалог (QUAD) разом зі США, Японією й Індією [3]. Австралія також відіграє важливу роль у підтримці стабільності на Тихоокеанських островах і допомагає малим країнам Океанії розвивати інфраструктуру та економіку.

Австралія відстоює інтереси малих країн Океанії в рамках співпраці з низкою міжнародних організацій, таких як ООН, СОТ, МВФ, Світовий банк тощо. Спираючись на принципи міжнародного права, Канберра активно виступає за розвиток глобальної торгівлі, вирішення міжнародних конфліктів дипломатичним шляхом, дотримання прав людини, а також підтримує боротьбу зі зміною клімату. Чимало країн Індо-Тихоокеанського регіону є вразливими до підвищення рівня моря та інших кліматичних викликів, тож зміна клімату є важливим аспектом зовнішньої політики Австралії, особливо у відносинах з ними. Хоча Австралія є великим експортером енергоресурсів, включно з вугіллям, вона бере участь у міжнародних переговорах щодо кліматичних змін і намагається балансувати економічні інтереси з екологічними зобов’язаннями. Так, 10 листопада 2016 р. Австралія ратифікувала Паризьку кліматичну угоду, яку прем’єр-міністр країни Малкольм Тернбулл назвав поворотною для

існування всього світу [4]. Канберра активно розвиває торговельні зв'язки, укладаючи угоди про вільну торгівлю, зокрема такі як Транстихоокеанське партнерство (CPTPP), Угода про вільну торгівлю між Австралією та ASEAN і Угода RCEP (Регіональне всебічне економічне партнерство) тощо. Торговельна дипломатія є одним із ключових аспектів зовнішньої політики Австралії, з акцентом на забезпечення доступу до нових ринків для австралійських товарів і послуг.

Міжнародна вага Австралії підкріплюється потужними силами оборони й готовністю використовувати жорстку силу для захисту національних інтересів країни. Канберра розглядає військову міць як чинник стримування від збройного примусу та потенційної перспективи прямої військової загрози, ймовірність якої наразі є низькою. Військові можливості дають Австралії змогу контролювати підходи до своєї території та реагувати на безпекові кризи в найближчому регіоні. Значні інвестиції уряду в розвідувальні й спостережні можливості дають австралійцям змогу передбачати ризики на повітряних та морських підходах, а також допомагати партнерам. Потужні та ефективні сили оборони посилюють здатність Австралії плідно співпрацювати з міжнародними партнерами, насамперед зі Сполученими Штатами. Також австралійські військові можливості дають Канберрі підстави робити внесок про підтримку глобальної безпеки, зокрема шляхом участі в коаліційних операціях [5].

З 2016 р. австралійський уряд узяв курс на збільшення витрат на оборону для підвищення боєздатності, гнучкості та потужності Австралійських сил оборони. Було збільшено масштаби регулярних оборонних розгортань у регіоні та розширено програму міжнародних навчань. Канберра усвідомлює, що сильні розвідувальні можливості необхідні для захисту інтересів держави. Національна розвідувальна спільнота покликана захистити Австралію від загроз безпеці за допомогою збору розвідданих, оцінки дій і консультацій для уряду. З цією ж метою вона широко співпрацює з закордонними колегами для реагування на загрози безпеці. Зокрема, співпраця Австралії з партнерами за

програмою Five eyes збільшує потужність та ефективність австралійської розвідки завдяки доступу до інформації та передових можливостей [5].

Австралія формує зовнішню політику на основі цінностей своєї спільноти. Держава визначає національну ідентичність не за расою чи релігією, а за спільними цінностями, серед яких політична, економічна та релігійна свобода, ліберальна демократія, верховенство закону, расова й гендерна рівність і взаємна повага. Прихильність до верховенства права простягається за межі австралійських кордонів. Канберра прагне захищати міжнародний порядок, де відносини між державами регулюються міжнародним правом та іншими правилами й нормами. Австралія діє прагматично, не прагнучи нав'язувати цінності іншим, але рішуче відстоює власну прихильність ліберальним інститутам, універсальним цінностям та правам людини.

Стратегічні пріоритети Австралії відносно саме Індо-Тихоокеанського регіону вперше сформульовано в Білій книзі з оборони 2013. Там зокрема наголошується, що американо-китайські відносини набувають критичної ваги у формуванні стратегічного середовища Австралії на наступні десятиліття й це пов'язано з увагою Сполучених Штатів до регіону через зміну балансу сил унаслідок піднесення Китаю. Також у документі підкреслюється, що починає формуватися нова Індо-Тихоокеанська стратегічна дуга, яка з'єднує Індійський і Тихий океани через Південно-Східну Азію. Індія, в свою чергу, стає важливим стратегічним, дипломатичним і економічним гравцем, який «дивиться на схід» та стає залученішим у регіональні процеси. Зростання обсягів торгівлі, інвестицій і енергетичних потоків у цьому ширшому регіоні підсилює економічну й безпекову взаємозалежність між державами. Тож ці фактори призводять до зростання міжнародної уваги щодо Індійського океану, через який проходять деякі з найжвавіших і стратегічно важливих торгових шляхів світу [6].

Ключові погляди та позиції австралійського уряду стосовно Індо-Тихоокеанського регіону було оновлено й уточнено в Безпековому стратегічному огляді, який вийшов 2023 р. Там зокрема наголошується, що

Індо-Тихоокеанський регіон стикається з конкуренцією, що зростає та діє на багатьох рівнях – економічному, військовому, стратегічному й дипломатичному. Всі ці рівні переплетені та доповнюються активною конкуренцією цінностей і наративів. Широкомасштабне нарощування звичайних та неконвенційних збройних сил без стратегічних домовленостей сприяє зростанню напруги й загрожує загостренням безпекової ситуації в регіоні на десятиліття вперед. Ризики військової ескалації не зменшують інших викликів, на кшталт наслідків змін клімату, економічного тиску, зазіхань на суб'єктність окремих країн тощо. Зважаючи на те, що економіка Австралії збільшує ступінь інтеграції зі світом загалом та ІТР зокрема, одним з її фундаментальних інтересів є захист цих зв'язків і глобального порядку, заснованого на правилах, від якого залежить міжнародна торгівля.

Австралія перебуває на перетині шляхів та інтересів в Індо-Тихоокеанському регіоні, що породжує безпрецедентні стратегічні виклики. Наразі регіональна безпекова ситуація в Австралії визначається такими чинниками: стратегічною конкуренцією між великими державами; застосуванням тактичних засобів примусу; прискоренням і розширенням військового потенціалу без необхідної прозорості цього процесу; швидким збільшенням нових та часом революційних військових технологій і можливостей; розповсюдженням ядерної зброї; підвищенням ризику помилкового розрахунку або неправильної оцінки воєнних загроз з боку провідних гравців. Відповідно, в Огляді наведено рекомендації щодо негайних дій Уряду задля зміни пріоритетів і можливостей оборони. Вони включають такі кроки: інвестування в атомні підводні човни зі звичайним озброєнням через партнерство AUKUS; розвиток здатності Австралійських сил оборони точно вражати цілі на великій відстані та виробництво боєприпасів на території країни; покращення здатності Австралійських сил оборони діяти з північних баз Австралії; підвищення спроможності швидко перевести проривні нові технології в потенціал Австралійських сил оборони у тісному партнерстві з австралійською промисловістю; інвестування в зростання й утримання

висококваліфікованої робочої сили оборони; поглиблення дипломатичного та оборонного партнерства з ключовими партнерами в Індо-Тихоокеанському регіоні [7].

Багато десятиліть Австралію і США поєднують міцні союзницькі відносини, тож не дивно, що держава активно підтримує західні демократії в рамках їхнього протистояння автократіям на чолі з КНР. Зокрема, Австралія разом з іншими англо-саксонськими державами входить до розвідувального альянсу П’ять очей (Five Eyes), у якому також беруть участь Канада, Нова Зеландія, США та Велика Британія. 2021 р. Австралія, Сполучені Штати й Велика Британія утворили військовий блок AUKUS, покликаний підвищити спільні оборонні можливості сторін та їхню здатність реагувати на актуальні безпекові виклики в регіоні. Зокрема згідно з домовленостями, Австралія має отримати технології для виробництва атомних підводних човнів. Також Австралія бере участь у чотиристоронньому діалогу з безпеки (QUAD), до якого крім неї входять Індія, США та Японія. Стратегічний діалог спрямований на посилення безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні, його метою заявлено розвиток партнерства в сфері безпеки на основі спільних цінностей та інтересів: верховенства закону, свободи навігації, поваги до територіальної цілісності й суверенітету, мирного врегулювання територіальних суперечок і свободи торгівлі [8]. Враховуючи заявлені цілі, очевидно, що основною метою об’єднання є стримувати геополітичні амбіції Китаю в регіоні.

Окрім Австралії, ще однією країною Океанії, яка відіграє помітну роль на міжнародній арені, є Нова Зеландія. Ця держава є другою за рівнем економічного розвитку в регіоні після п’ятого континенту. Нова Зеландія має розвинене сільське господарство і є значним постачальником продукції тваринництва на світовий ринок. Зважаючи на особливості свого історичного розвитку та становлення державності, Нова Зеландія, як і Австралія входить до англо-саксонського культурно-політичного простору. Відповідно й у безпековому контексті країна орієнтується на союзи з західними демократіями. Разом з Австралією і США країна входить до Тихоокеанського пакту ANZUS,

щоправда її членство було призупинено 1986 р., через оголошення без'ядерної зони у територіальних водах Нової Зеландії. Цей крок викликав негативну реакцію США, які оголосили про припинення союзницьких зобов'язань перед Новою Зеландією. Новий етап безпекового зближення між Вашингтоном і Веллінгтоном почався 2012 р. – Сполучені Штати зняли 26-річну заборону військовим кораблям Нової Зеландії відвідувати бази Міністерства оборони США та берегової охорони США по всьому світу. Також скасовується обмеження на військові навчання й заплановано розширення військової співпраці між двома країнами, незважаючи на продовження без'ядерної політики Веллінгтона [9]. Посилення співпраці двох країн відбувається на тлі глобальної конкуренції автократій і демократій та в контексті американської стратегії створення системи безпекових союзів демократичних держав в Індо-Тихоокеанському регіоні для протистояння китайському впливу.

Сучасну зовнішню політику Нової Зеландії спрямовано на створення безпечнішого, більш сталого майбутнього для громадян, й відповідно забезпечення їх процвітання та добробуту. Держава співпрацює з іншими країнами й регіонами, міжнародними організаціями для досягнення результатів, що відповідають цінностям Нової Зеландії й допомагають захистити її національні інтереси. Повагу до міжнародних правил і норм, а також прав людини Веллінгтон розглядає як основу безпечного світу загалом та необхідної умови для гарантування безпеки, процвітання й сталого розвитку Нової Зеландії. Відповідно до документа щодо Стратегічних намірів на 2024–2028 рр., який розробило Міністерство закордонних справ та торгівлі Нової Зеландії, пріоритетним завданням установи є сприяти глобальним зусиллям із на забезпечення миру й стабільності з акцентом на Тихоокеанський та Індо-Тихоокеанський регіони [10].

Нова Зеландія усвідомлює, що добробут її громадян прямо залежить від спільних з міжнародним співтовариством зусиль, спрямованих на вирішення загальних викликів (наприклад, зміна клімату), а також дотримання міжнародних правил збереження та раціонального управління спільними

природними ресурсами. Зокрема, Нова Зеландія заінтересована в захисті Антарктиди й раціональному управлінні природними ресурсами в Тихому океані. Велика увага також приділяється співпраці з тихоокеанськими партнерами для підтримки їх стійкості до змін клімату.

Пріоритетними напрямками роботи зовнішньополітичного відомства Нової Зеландії на середньострокову перспективу є: партнерство для Тихоокеанського регіону; поглиблення відносин з Індією, Південно-Східною Азією та ASEAN; збільшення експортних надходжень і їхня стабільність. Партнерство для Тихоокеанського регіону засноване на усвідомленні того, що в умовах постійного ускладнення ситуації в регіоні, Нова Зеландія й Австралія мають безумовний інтерес до підтримки стійкості тихоокеанських країн для вирішення коротко- та довгострокових викликів, у т.ч. зокрема стосовно змін клімату, безпеки, розвитку людини й економічного процвітання. Відповідно Нова Зеландія прагне максимально ефективно використати свої та Австралії порівняльні переваги задля скоординованої підтримки інших країн регіону. Серед основних завдань для реалізації зазначених цілей Нова Зеландія вбачає такі: 1) покращити координацію та управління на рівні зовнішньополітичного відомства та держави загалом для забезпечення прозорості й узгодженості взаємодії з Австралією щодо проблем регіону; 2) забезпечити структурованішу взаємодію з Австралією щодо проблем регіону, беручи до уваги сильні сторони кожної держави; 3) розширити можливості для спільної з Австралією роботи в регіональних та багатосторонніх форматах для вирішення пріоритетних завдань регіону [10].

Поглиблення відносин з Індією, Південно-Східною Азією та ASEAN принципово важливе для Нової Зеландії, насамперед зважаючи на їхній демографічний та економічний потенціал. Також, Південно-Східна Азія має вирішальне значення для процвітання і безпеки Нової Зеландії. Враховуючи зростання ваги Індії як глобального геополітичного гравця, її роль у в Індо-Тихоокеанському регіоні теж постійно посилюється. Індія має найбільше у світі населення й потужну армію, що допомагає їй ефективно відстоювати власні

стратегічні інтереси в ІТР. Відповідно ключовими завданнями на цьому треку Нова Зеландія вбачає: 1) поглиблювати двосторонні відносинии з Індонезією, Малайзією, Філіппінами, Сінгапуром, Таїландом й В'єтнамом; 2) демонструвати відданість Індо-Тихоокеанському регіону й давнім відносинам з ASEAN, зокрема шляхом створення всебічного стратегічного партнерства; 3) розбудовувати ближчі та глибші відносини з Індією, зокрема в економіці з метою отримати розширений доступ до ринку та укласти угоду про вільну торгівлю [10].

Збільшення експортних надходжень та їхньої стабільності є особливо важливим напрямом зовнішньої політики Нової Зеландії, враховуючи, що країна має невеликий внутрішній ринок. Відповідно її розвиток та процвітання потребують постійних забезпечення та покращення доступу до експортних ринків. Зважаючи на тенденції до сповільнення глобального економічного зростання, поступового відходу від політики відкритих ринків і проявів протекціонізму, вирішальне значення для економіки Нової Зеландії має розбудова диверсифікованої й розгалуженої мережі торговельних відносин. На цьому шляху новозеландський уряд вбачає кілька завдань: 1) розширювати та поглиблювати національну торгівельну архітектуру, Міністерство закордонних справ та торгівлі має зосередитись на забезпеченні двосторонніх угод про вільну торгівлю з перспективними ринками та підтримці й розширенні угод, зокрема в рамках Світової Організації Торгівлі; 2) працювати, щоб отримати максимальну цінність від виконання договорів про зони вільної торгівлі (ЗВТ). Зокрема ефективне використання інституційних структур ЗВТ, подолання торговельних бар'єрів та узгодження додаткових механізмів підтримки вільної торгівлі. Впровадження політики інтервенції для підтримки національних експортерів; 3) визначати й усувати нетарифні бар'єри, які перешкоджають зростанню експорту. Шляхом співпраці між урядом, а також регіональними й багатосторонніми форумами; 4) сприяти експорту шляхом просування та підтримки в уряді концепції створення великої кількості торгових місій; 5) створювати власні норми і правила одночасно з підтримкою багатосторонніх

торговельних інституцій з акцентом на залучення через СОТ, Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Індо-Тихоокеанську Рамкову економічну програму (IPEF) і Азійсько-Тихоокеанську організацію Економічної кооперації (АРЕС). Це забезпечить представлення інтересів Нової Зеландії та стане інструментом у протистоянні протекціонізму; 6) далі підтримувати економічну стійкість Нової Зеландії, зокрема шляхом посилення міжнародної взаємодії щодо економічної безпеки, протидії економічному примусу, успішного впровадження зеленої економіки тощо, а також зміцнення глобальних ланцюжків постачання [10].

Суттєво на динаміку міжнародної діяльності Нової Зеландії вплинула активізація війни РФ проти України 2022 р. Масштаби агресії та глобальність загрози через ядерний статус агресора актуалізували безпековий порядок денний у зовнішній політиці Веллінгтона. Як зазначають О. Зернецька та О. Мирончук: «нині уряд Нової Зеландії намагається розробити комплексний підхід до формування зовнішньополітичної стратегії та політики безпеки для того, аби якнайширше врахувати свої як регіональні, так і глобальні інтереси. Важливу роль у формуванні цієї політики відіграє вплив глобалізації , яка створює нову реальність для країни, актуалізує велику кількість загроз і спонукають до співробітництва з партнерами» [11, с. 107]. Авторки підкреслюють, що сучасна безпекова політика Веллінгтона формується під впливом геополітичних трансформацій в Індо-Тихоокеанському регіоні, які породжують низку нових викликів для всіх держав ІТР та Нової Зеландії зокрема. Центральним з них є загострення конкуренції між США та КНР, в рамках якого Вашингтон намагається згуртувати союзників для протистояння китайській загрозі [11, с. 107].

Австралія та країни Океанії стикаються з низкою глобальних і регіональних викликів, що мають різну природу й помітно впливають на стабільність їх економічного та соціально-політичного розвитку, а також їхню екологічну безпеку. До глобальних викликів можна віднести зокрема: зміни клімату й екологічні катастрофи; глобальна геополітична конкуренція, одним з

центрів якої є Індо-Тихоокеанський регіон; залежність від глобальних ринків та економічні потрясіння; міграція й вимушене переселення тощо. Серед регіональних викликів варто згадати насамперед такі: нестабільність і соціально-політичну вразливість Тихоокеанських острівних держав; вразливість до природних катастроф; енергетичну безпеку; питання риболовлі та морських ресурсів; залежність від зовнішньої допомоги.

Зміна клімату є одним з найсерйозніших викликів для Австралії та островів Океанії. В той час як для країн північної півкулі тенденції глобального потепління є проблемою майбутнього, через можливі наслідки для світової біосфери, то для мешканців південної півкулі навіть мінімальні підвищення середньорічних температур призводять до тяжких наслідків уже зараз. Підвищення рівня моря, екстремальні погодні умови, посухи й часті циклонічні шторми ставлять під загрозу життя та засоби існування мільйонів людей у південній півкулі, зокрема в Океанії. Особливо вразливі в цьому контексті низинні острівні держави (Тувалу, Кирибаті та ін.) які ризикують взагалі втратити території через підняття рівня океану. Через погіршення екологічних умов, підвищення рівня моря та соціально-економічну нестабільність, багато мешканців Океанії можуть стати кліматичними біженцями. Це викликає проблеми для Австралії й Нової Зеландії, як найрозвиненіших держав регіону. Вони вже стикалися з потоком мігрантів із деяких країн Океанії на тлі внутрішньополітичної нестабільності в цих державах.

Геополітична ситуація в Індо-Тихоокеанському регіоні характеризується наростанням конфліктного потенціалу на тлі конкуренції між США та КНР. У ширшому контексті йдеться про глобальне протистояння демократичних держав та автократичних режимів, яке суттєво загострилося на тлі широкомасштабного вторгнення РФ до України 24 лютого 2022 р. Загарбницька природа російської агресії, яка має всі ознаки геноциду, продемонструвала, що сучасна система міжнародних відносин має небагато дієвих запобіжників проти нападу мілітаризованих диктатур на інші країни [12]. Фактично, лише системи колективної безпеки та потужні військові союзи

можуть бути ефективним інструментом стримування й захисту для середніх і малих держав. Індо-Тихоокеанський регіон є однією з точок геополітичної напруги, бо тут розташовані як демократичні держави (США, Індія, Японія, Австралія тощо), так і автократії (КНР, КНДР та ін.), що прагнуть змінити баланс сил у регіоні й світі на свою користь. Питання національної безпеки, свободи судноплавства, торгівлі та впливу в Індо-Тихоокеанському регіоні є актуальними та природно непокоять Австралію та країни Океанії. Австралія й Нова Зеландія перебувають у непростому становищі, бо є стратегічними союзниками США, проте їхнім найбільшим торговим партнером є КНР [13]. Це породжує складну дипломатичну ситуацію для обох країн, особливо з огляду на активне нарощення присутності Китаю в Тихоокеанських острівних державах. Пекін пропонує країнам Океанії фінансову допомогу та інфраструктурні проєкти, що непокоїть західні держави, тому що, прив'язуючи до себе економічно слабкі держави, КНР просуває власні геополітичні інтереси. На тлі складної геополітичної ситуації Австралія активно посилює співпрацю з союзниками та партнерами в регіоні, щоб протистояти наростанню впливу Китаю. Це включає участь у безпекових альянсах, таких як QUAD (четвертний діалог між Австралією, США, Індією і Японією) і AUKUS (безпековий пакт Австралії, США і Великої Британії). Останній передбачає допомогу Австралії будувати атомні підводні човни, що має зміцнити оборонні позиції Канберри та її союзників в умовах геополітичної напруженості й конкурентної боротьби з КНР. Багато малих тихоокеанських країн отримують економічну допомогу від Китаю, Австралії, США та Нової Зеландії. Австралія намагається зберегти позиції як регіонального лідера, опікуючись тим, щоб через надмірна залежність від донорів малі країни Океанії не втратили політичної автономії. Проте на цьому шляху Канберра стикається з викликом прямої конкуренції з боку Пекіна, який прагне поширити свій геополітичний вплив на країни Океанії.

Окрім непростої геополітичної ситуації в регіоні, серйозним викликом для Австралії та країн Океанії є світові економічні коливання. Пандемія

COVID-19, торговельні суперечки, односторонні економічні обмеження призводять до значних негативних наслідків в економіці Австралії та малих тихоокеанських країн. Зниження попиту на сировину або перебої в ланцюгах постачання можуть спричинити значні економічні втрати, позаяк австралійська економіка так само, як у більшості країн Океанії, суттєво залежать від експорту природних ресурсів (газ, мінерали, сільське господарство тощо). Так, життєво важливою сферою для економік багатьох острівних держав є видобування морських ресурсів, на які багата Океанія, зокрема рибу та морепродукти. Водночас незаконний вилов риби, надмірна експлуатація ресурсів і забруднення океанів створюють серйозну загрозу для екологічної й відповідно економічної стійкості регіону. Основними викликами, з якими стикаються країни регіону в цьому контексті, є регулювання рибальства та захист власних водних територій.

Деякі країни Океанії мають значну залежність від імпорту енергоресурсів, що робить їх вразливими до світових коливань цін на нафту. В регіоні є значний потенціал для розвитку відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна і вітрова, але для цього потрібні інвестиції й технології. Для багатьох держав регіону значним викликом є їхня вразливість від природних катастроф. Циклони, землетруси, цунамі та виверження вулканів є частими в Океанії через географічне розташування регіону в зоні Тихоокеанського вогняного кільця. Через це країни опиняються під значним ризиком руйнувань, а міжнародна спільнота повинна докладати значних зусиль, щоб подолати наслідки катастроф, а також надати гуманітарну допомогу населенню. Так, тропічні циклони Гіта (2018) та Гарольд (2020) завдали значної шкоди, пройшовши через Соломонові Острови, Вануату, Самоа, Фіджі та Тонга. Вони спустошили прибережні райони, спричинили руйнування коралових рифів, засолення ґрунту та забруднення прісної води. Такі циклони впливають на місцеві екосистеми, спричиняючи ерозію ґрунту, руйнування лісів і затоплення прибережних зон [14].

Австралія та країни Океанії стикаються з комбінацією глобальних і регіональних викликів, які потребують спільних міжнародних зусиль та координації для їх подолання. Йдеться про геополітичні, економічні, безпекові, екологічні, міграційні й інші проблеми, з якими стикаються держави регіону, що без належного реагування може призвести до значних деструктивних наслідків. Провідними державами Океанії, що мають необхідний потенціал для реагування на виклики та боротьби з ними, є Австралія та Нова Зеландія. Обидві країни будують зовнішньоекономічні стратегії як з урахуванням власних національних інтересів, так і з усвідомленням своєї ролі відповідальних сил у регіоні, котрі мають підтримувати малі острівні країни Океанії. Стратегічна ситуація в регіоні формується в контексті глобального протистояння автократій і демократій, що прямо впливає на особливості зовнішньополітичних пріоритетів Австралії та Нової Зеландії. Соціокультурно обидві країни є частиною англосаксонського світу й «колективного Заходу», проте географічне положення визначає провідні напрями їхнього експорту й основних споживачів. Відповідно найбільшу загрозу для безпеки та економічної стабільності Австралії й Нової Зеландії несе посилення стратегічної конкуренції між США і КНР, адже Вашингтон є традиційним безпековим союзником для обох країн, а Пекін – їхнім найбільшим торговельним партнером. Наразі Канберра і Веллінгтон намагаються підтримувати баланс інтересів шляхом розбудови та зміцнення військово-політичних союзів з демократичними державами Індо-Тихоокеанського регіону, одночасно підтримуючи тісні економічні відносини з КНР.

Окрім геополітичних процесів, не менш важливою для зовнішньої політики Австралії й Нової Зеландії є боротьба зі зміною клімату, оскільки це безпосередньо впливає на економічну ситуацію в обох країнах, де сільське господарство є важливою складовою національної економіки. Для малих країн Океанії кліматичні явища на кшталт підйому рівня океану чи спустошливих циклонів взагалі можуть мати катастрофічні наслідки. Окрім прямої допомоги малим острівним країнам Австралія й Нова Зеландія активно просувають

кліматичний порядок денний на майданчиках різноманітних міжнародних організацій, а також співпрацюють з іншими країнами в рамках Паризької кліматичної угоди.

Австралія й Нова Зеландія беззаперечно та послідовно підтримують Україну в її боротьбі проти російської агресії, як на дипломатичному рівні, так і шляхом надання прямої фінансової та військової допомоги. Загальна допомога Києву від Австралії з початку повномасштабного вторгнення РФ 2022 р. становила понад 1,3 млрд австралійських $, з яких 1,1 млрд припадає на військову допомогу [15]. Нова Зеландія з початку повномасштабної фази російсько-української війни надала Києву понад 130 млн новозеландських $ допомоги, зокрема на виготовлення дронів та військово-медичні потреби [16]. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну обидві країни різко засудили дії Кремля та запровадили економічні санкції проти РФ.

2.2. ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ НА ПОЛІТИКУ У СФЕРІ ОБОРОНИ ДЕРЖАВ ОКЕАНІЇ ТА АВСТРАЛІЇ (2019–2024 рр.)

Глобальною тенденцією, яка безпосередньо визначає оборонну політику держав Океанії й Австралії, є суттєве збільшення світових видатків на озброєння та оборону. Відповідно, фактор військової сили починає все більше домінувати в міжнародних відносинах. 2022 р. глобальні військові витрати досягнули історичного максимуму в 2,24 трлн $ США. Причому, за даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру, якщо в усьому світі вони зросли на 3,7% у реальному вираженні, то військові витрати в Європі збільшилися на 13% – це найрізкіше річне зростання принаймні за 30 років. Видатки Китаю на оборону сягнули 292 млрд $. Пекін збільшив військові витрати 2022 р. на 4,2%. Але варто пам’ятати, що КНР останні 28 років систематично нарощувала витрати на безпеку та оборону і лише з 2013 р. вони зросли на 63%. Видатки Сполучених Штатів сягнули 877 млрд $, або 39% загальних світових військових витрат [17].

Сукупні військові витрати країн Азії та Океанії 2022 р. становили 575 млрд $. Це на 2,7% більше, ніж 2021 році й на 45% більше, ніж 2013 р. Така динаміка продовжує безперервну тенденцію до зростання, яка спостерігається щонайменше з 1989 р.

Військові витрати Японії зросли на 5,9% з 2021 по 2022 рр., досягнувши 46 млрд $, або 1,1% ВВП. Це найвищий рівень військових витрат Японії з 1960 р. У новій стратегії національної безпеки, опублікованій 2022 р., викладені амбітні плани збільшити військовий потенціал Японії протягом наступного десятиліття у відповідь на все нові загрози з боку Китаю, Північної Кореї та Росії [18].

Суперництво між Сполученими Штатами та Китаєм є другою глобальною тенденцією, яка впливає на оборонну політику держав Океанії, особливо Австралії.

У лютому 2022 р. було опубліковано Індо-Тихоокеанську стратегію США. Стратегія констатує, що Індо-Тихоокеанський регіон перебуває перед численними викликами, особливо з боку Китайської Народної Республіки [19]. А далі ці виклики перераховуються. Наголошується, що примус і агресія КНР охоплюють усю земну кулю, але найгостріше вони проявляються в Індо-Тихоокеанському регіоні. Від економічного примусу Австралії до конфлікту з Індією, зростання тиску на Тайвань і залякування сусідів у Східно-Китайському та Південно-Китайському морях. КНР також підриває права людини й міжнародне право, включаючи свободу судноплавства, а також інші принципи, які принесли стабільність і процвітання в Індо-Тихоокеанський регіон. У Стратегії підкреслюється, що колективні зусилля наступного десятиліття визначать, чи вдасться КНР змінити правила та норми, які принесли користь Індо-Тихоокеанському регіону й усьому світу. Завдання США і союзників полягатимуть не в тому, щоб змінити КНР, а в тому, щоб сформувати стратегічне середовище, максимальне сприятливе для США, а також для американських союзників та партнерів.

Китайська сторона негативно сприйняла положення Індо-Тихоокеанської

стратегії США. Міністр закордонних справ КНР заявив, що ця Стратегія спрямована не тільки на те, щоб стерти назву «Азійсько-Тихоокеанський регіон» та ефективні рамки регіональної співпраці в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (цим твердженням Китай заперечує існування терміна «Індо-Тихоокеанський регіон», який використовують держави Заходу), а й на те, щоб звести нанівець досягнення, які держави регіону підтримують спільними зусиллями протягом десятиліть. На думку китайського міністра, Індо-Тихоокеанська стратегія спрямована на створення різноманітних дрібних угруповань під гаслом «свободи та відкритості», стримування Китаю й спроби зробити країни Азійсько-Тихоокеанського регіону «пішаками» гегемонії США [20].

Положення Індо-Тихоокеанської стратегії США стосовно КНР були розвинені у виступі Державного секретаря Ентоні Блінкена у травні 2022 р. [21]. У промові в Університеті Джорджа Вашингтона за темою «Підхід адміністрації до Китайської Народної Республіки» він зазначив, що США хочуть не тільки зберегти міжнародний порядок, а й модернізувати його так, щоб він представляв інтереси, цінності та надії всіх країн, великих і малих і був здатний долати виклики сьогодення й майбутнього. Державний секретар зазначив, що президент Росії Володимир Путін становить явну та реальну загрозу основам міжнародного порядку. Напавши на Україну, він також атакував принципи суверенітету й територіальної цілісності, закріплені у Статуті ООН. Виступ Пекіна на захист війни РФ, спрямованої на знищення суверенітету України та забезпечення сфери впливу в Європі, має стати тривожним сигналом для всіх, хто вважає Індо-Тихоокеанський регіон домівкою. Китай – єдина країна, яка одночасно бажає змінити міжнародний порядок і має для цього економічні, дипломатичні, військові й технологічні потужності, додав Ентоні Блінкен. Якщо бачення Пекіна буде реалізовано, воно відштовхне всіх від універсальних цінностей, які значною мірою підтримували світовий прогрес останні 75 років, наголосив Державний секретар.

Зі свого боку, Посольство Китайської Народної Республіки в Сполучених

Штатах Америки у червні 2022 р. опублікувало «Комплексну, систематичну та детальну відповідь на промову Державного секретаря Ентоні Блінкена щодо політики Китаю». У зазначеній відповіді промова Державного секретаря поділена на 21 пункт, за якими китайське посольство звинувачує США в порушенні реального світового порядку й дезінформаційних кампаніях. Щодо військової агресії Росії проти України, то китайське посольство фактично повторює тези російської пропаганди. У нападі Росії на Україну звинувачуються США та політика розширення НАТО, а також засуджується постачання зброї Україні. Війна Росії проти України називається конфліктом і кризою [22].

У вересні 2021 р. було започатковане нове тристороннє партнерство з безпеки між Австралією, Великою Британією та Сполученими Штатами (AUKUS). Китай не згадувався під час його створення. Проте очевидно, що створення AUKUS є відповіддю на китайську політику в Індо-Тихоокеанському регіоні та є інструментом, який доповнює офіційні альянси США, робить внесок у забезпечення колективної військової переваги союзників над КНР і спрямований на забезпечення балансу сил у Індо-Тихоокеанському регіоні. Наскільки в сучасному світі важливо підтримувати баланс сил продемонструвала російська агресія проти України. Адже саме впевненість російського президента у неспроможності України протистояти російському військовому нападу, а також переконаність у майбутній безкарності та слабкості міжнародних безпекових інституцій багато в чому підштовхнули Росію до вторгнення в Україну. Цілком імовірно, що найближчим часом ми станемо свідками консолідації зусиль у протистоянні з КНР за допомогою нових безпекових угод США з партнерами.

2020 р. австралійський уряд видав оновлену Стратегію у сфері оборони. У документі наголошувалося, що стратегічне середовище Австралії погіршується швидше, ніж передбачалося в Білій книзі оборони 2016 р. [23, p. 3]. Зокрема, військова модернізація в Індо-Тихоокеанському регіоні призвела до розробки та розгортання нової зброї, яка кидає виклик перевагам військового потенціалу

Австралії. Сучасні кіберзагрози з боку деяких країн і недержавних організацій ще більше ускладнюють стратегічне середовище Австралії, зазначається в оновленій Стратегії оборони. Окрему небезпеку для Австралії становить військова та інша діяльність, спрямована на досягнення стратегічних цілей без провокування конфлікту. В Індо-Тихоокеанському регіоні ця діяльність варіюється від мілітаризації Південно-Китайського моря до кампаній з дезінформації та економічного примусу [23, p. 5]. На погляд австралійського уряду, стратегічна конкуренція, насамперед між Сполученими Штатами та Китаєм, буде основним рушієм стратегічної динаміки в Індо-Тихоокеанському регіоні [24, p. 11]. Оновлена Стратегія оборони визнала, що десятирічний термін стратегічного попередження про напад на Австралію вже не може бути належною основою для оборонного планування [23, p. 14]. Варто нагадати, що стратегічний час попередження – це час, потрібний противнику для нападу після того, як такий намір буде встановлено. Цей період визначається показниками підготовки та мобілізації ресурсів. Нові спроможності, включно з ракетами великої дальності, балістичними ракетами й наступальними можливостями в кібернетичному та космічному просторі, зменшили час стратегічного попередження [23, p. 15]. З огляду на ці та інші зміни в стратегічному середовищі, уряд Австралії вирішив зосередити оборонне планування на найближчому регіоні: від північно-східної частини Індійського океану, через морські й материкові частини Південно-Східної Азії до Папуа-Нової Гвінеї та південно-західної частини Тихого океану [23, p. 6]. Австралійський уряд узяв зобов'язання забезпечити гарантоване фінансування оборонного сектору. Оборонний бюджет має зрости за наступних 10 років до 73,7 млрд $ у 2029–30 рр. (42,2 млрд $ США на 2020–21 рр.) із загальним фінансуванням протягом десятиліття у 575 млрд $. Ця загальна сума включатиме приблизно 270 млрд $ США інвестицій в оборонний потенціал. Висновок про те, що оборонна реформа не може бути одноразовою, а сили оборони повинні постійно адаптуватися до мінливого стратегічного середовища Австралії та підтримувати узгодженість стратегії, можливостей і ресурсів, став

логічним підсумком аналізу викликів безпеці Австралії [23, p. 7].

За підсумками федеральних виборів 2022 р. ліберально-національний коаліційний уряд Австралії з прем'єр-міністром Скоттом Моррісоном зазнав поразки від опозиційної лейбористської партії на чолі з Ентоні Альбанезе. 23 травня 2022 р. Е. Альбанезе став прем'єр-міністром Австралії [25]. Вже через рік новий австралійський уряд представив публічну версію Стратегічного огляду оборони [26].

Уряд Австралії взяв до уваги рекомендації, викладені в Стратегічному огляді. 24 квітня 2023 р. міністр оборони Річард Марлз назвав Огляд переломним моментом для оборони. Він підкреслив, що зрештою дії уряду сприятимуть створенню армії з набагато цілеспрямованішою місією та розширеними можливостями [27]. Розглянемо Стратегічний огляд оборони 2023 р. детальніше. Автори документа наголошують, що Сполучені Штати більше не є однополярним лідером Індо-Тихоокеанського регіону, а конкуренція між Китаєм та США є визначальною рисою сьогодення. Водночас держави регіону модернізують збройні сили. Нарощування в КНР військової сили є найбільшим і найамбітнішим серед усіх країн. Це нарощування відбувається непрозоро та без пояснення стратегічних намірів Китаю. Ствердження суверенітету КНР над Південно-Китайським морем загрожує заснованому на правилах глобальному порядку в Індо-Тихоокеанському регіоні й негативно впливає на національні інтереси Австралії, наголошується в Стратегічному огляді оборони 2023 [26, p. 23].

На погляд уряду Австралії, наразі існує лише віддалена можливість вторгнення на австралійський континент. Водночас застосувати військову силу чи примус проти Австралії можливо й без прямого вторгнення. Розквіт ракетної ери в сучасній війні кристалізувався завдяки поширенню далекобійної високоточної ударної зброї й радикально зменшив географічні переваги Австралії. Кібервійна теж не обмежена географією. Оновлення оборонної стратегії 2020 р. поклало край тривалому припущенню в оборонному плануванні про те, що Австралія матиме 10 років, щоб запобігти, зазначається у

Стратегічному огляді 2023. Це потребує термінових дій, включно з підвищенням рівня військової готовності, прискоренням розвитку спроможностей, збільшенням витрат на оборону та відмову від звичайного підходу до розробки політики, управління ризиками та підготовки сил оборони [26, p. 24–25].

Вже традиційно в документі наголошується на необхідності альянсу зі Сполученими Штатами. Підкреслено, що найкращим захистом від ядерної ескалації, яка у поточних стратегічних обставинах є реальною, є ядерне стримування Сполучених Штатів і прагнення до нових шляхів контролю над озброєннями [26, p. 38]. Огляд визначив пріоритети переоснащення австралійських сил оборони. Важливими завданнями визнано придбання підводних човнів зі звичайним озброєнням і ядерними двигунами, прибережних маневрових суден (середніх і важких десантних катерів), бойових машин піхоти, а також високомобільної артилерійської ракетної системи (HIMARS). Разом із закупівлею HIMARS, уряд Австралії виступає за швидке придбання високоточних ударних ракет (Precision Strike Missile, PrSM) у всіх модифікаціях [26, p. 58–59]. Як підкреслював 2023 р. міністр оборонної промисловості Австралії, придбання HIMARS, які довели ефективність в Україні, а також десантних кораблів, забезпечить спроможність збройних сил діяти на відстані до 500 км, на відміну від теперішніх 40 [27]. Збільшення відстані до 500 км пов’язано з намірами уряду Австралії придбати високоточні ударні ракети (PrSM). Ці ракети, які розробила компанія «Lockheed Martin», мають замінити армійську тактичну ракетну систему (ATACMS) [28].

Стосовно AUKUS у Стратегічному огляді зазначено, що це партнерство особливо значуще для Австралії в контексті отримання асиметричних спроможностей. AUKUS надаватиме розширені можливості австралійським силам оборони в таких сферах як штучний інтелект, гіперзвукова техніка та обізнаність про ситуацію на морі [26, p. 72]. Партнерство AUKUS набуває особливого значення на тлі розробки в Китаї нового покоління атомних підводних човнів, які будуть тихішими, тож їх буде важче виявляти. Військові

експерти очікують, що ці китайські човни будуть готові до введення в експлуатацію протягом 10 років [29].

На фоні необхідності підвищити спроможності австралійських сил оборони, профільні структури стикаються з серйозними кадровими проблемами. Для вирішення кадрових проблем потрібен новаторський і сміливий підхід. Без креативної та гнучкої відповіді на кадрові проблеми ситуація з робочою силою в обороні погіршуватиметься, наголошено у Стратегічному огляді [30, p. 84]. Розв'язанню цієї проблеми сприятиме створення 180 000 безкоштовних місць у системі технічної та додаткової освіти (Technical and Further Education, TAFE). У межах TAFE навчатимуть необхідний персонал і для сектору оборони [27].

Австралійський уряд визначив такі завдання сил оборони: захищати Австралію та стримувати будь-які спроби напасти на державу з півночі; захистити економічні зв'язки Австралії з Індо-Тихоокеанським регіоном і світом; разом із партнерами сприяти колективній безпеці Індо-Тихоокеанського регіону і підтримці заснованого на правилах глобального порядку.

Відповідно до рекомендацій Стратегічного огляду негайні дії уряду щодо зміни пріоритетів спроможностей сил оборони огляду включали: інвестування в атомні підводні човни зі звичайним озброєнням через партнерство AUKUS; розвиток здатності сил оборони вражати цілі на великій відстані та виробляти боєприпаси в Австралії; покращення здатності сил оборони діяти з північних баз Австралії; збільшення спроможності швидко запровадити революційні нові технології в можливості сил оборони у тісному партнерстві з австралійською промисловістю; інвестування у зростання та утримання висококваліфікованої робочої сили; поглиблення дипломатичного та оборонного партнерства з ключовими партнерами в Індо-Тихоокеанському регіоні [26, p. 6–7].

За розрахунками австралійського уряду, реалізація пропозицій Стратегічного огляду 2023 р. у поєднанні з придбанням атомних підводних човнів зі звичайним озброєнням змінить структуру збройних сил та можливості оборони на найближчі десятиліття [26, p. 24].

Варто наголосити, що австралійський уряд усвідомлює актуальність сучасних технологій для сектору безпеки і оборони. 2020 р. австралійська група оборонних наук і технологій (Defence Science and Technology Group – DSTG) оприлюднила Стратегію оборонної науки і технологій до 2030 р. DSTG є головною агенцією уряду Австралії, відповідальною за застосування науки і технологій для захисту Австралії [30]. Оборона повинна залишатися гнучкою й оперативною в оцінці та реагуванні на зміни стратегічних обставин, пов'язаних із розвитком технологій, наголошується в документі. Стратегія зосереджує увагу на шістьох напрямах стратегічних досліджень: стійкий багатоцільовий простір; інформаційна війна; гнучке управління військами; забезпечення позиціювання, навігації й синхронізації; діяльність у середовищі хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної загроз; дистанційне підводне спостереження [31]. Розглянемо ці напрями детальніше.

Стійкий багатоцільовий простір зосереджений на забезпеченні надійного глобального зв'язку, навігації, визначенні часу і можливостей геопросторової розвідки безпосередньо для сил оборони.

Інформаційна війна спрямована на забезпечення змішаної поінформованості та сталого впливу на людську, інформаційну та фізичну сфери. В Стратегії підкреслюється, що в епоху інформації, якщо ви контролюєте інформаційне середовище супротивника за допомогою скоординованих і інтегрованих операцій впливу, кібервійни та електронної війни, ви контролюєте свого супротивника.

Гнучке управління військами передбачає, що завдяки швидшому та високоякіснішому ухваленню рішень, збройні сили Австралії зможуть синхронізувати дії в усіх сферах і на всіх оперативних рівнях. Така система забезпечує тактичний і стратегічний ефект. Військові мають розуміти як середовище, де вони діють, так і ефект, який вони хочуть створити. Все це дасть Австралії змогу краще використовувати військові ресурси, забезпечуючи ширше делегування повноважень, швидке і обґрунтованіше ухвалення рішень.

Напрям дослідження стосовно *забезпечення позиціювання, навігації та*

синхронізації обумовлений залежністю збройних сил від глобальних навігаційних супутникових систем. Ця загроза виходить за межі обмеження здатності орієнтуватись і потенційно впливає на інші фундаментальні можливості, такі як безпечний зв'язок, збір розвідданих, а також синхронізацію розподілених військових систем та мереж. Сили оборони Австралії повинні мати гарантовані можливості позиціонування, навігації й синхронізації, які забезпечать роботу в умовах погіршення чи блокування глобальних навігаційних супутникових систем.

Інший стратегічний напрям спрямований на забезпечення діяльності сил оборони в середовищі хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної загроз (ХБРЯ). Це пов'язано з тим, що загроза ХБРЯ атак на військові сили та цивільне населення зростає. Отже, сили оборони Австралії повинні мати здатність швидше та гнучкіше реагувати на ХБРЯ загрози; досягати покращеної обізнаності про ситуацію; безпечно, ефективно та безперешкодно маневрувати у складних забруднених середовищах тривалий час.

Дистанційне підводне спостереження передбачає розробку надводних і підводних датчиків, систем обробки інформації, зв'язку та об'єднання даних для дистанційного спостереження за підводним середовищем у зоні морської відповідальності Австралії [31].

29 лютого 2024 р. уряд Австралії опублікував Стратегію розвитку національної оборонної промисловості [32]. Стратегія містить такі складові: оборонно-промислові пріоритети; реформування закупівель; зростання та розвиток робочої сили; нові підходи до інновацій; зміни в роботі міністерства оборони, спрямовані на краще інформування промисловості про потреби й можливості міністерства.

В документі обґрунтовується необхідність зміцнити австралійську суверенну оборонно-промислову базу і визначається глобальне оборонно-промислове середовище. Наголошується, що сьогодні Австралія стикається з найскладнішим набором стратегічних викликів після закінчення Другої світової війни. Напружена боротьба цінностей і наративів у поєднанні з

широкомасштабним нарощуванням звичайних та нетрадиційних військ, означає зростання ризику військової ескалації. Наслідки зміни клімату посилюють виклики в австралійському регіоні, а такі дії, як економічний примус, обмежують суверенні права країни.

У Стратегії наголошується, що 2022 р. світові військові витрати досягли рекордного рівня. Зокрема, в Азії та Океанії витрати за цей час зросли на 45% [32, p. 1]. Такі глобальні події, як незаконне вторгнення Росії в Україну та пандемія COVID-19, спричинили тиск на ланцюги поставок і продемонстрували проблеми швидкого масштабування для задоволення нагальних потреб. Ці події також підкреслили необхідність стійких ланцюгів постачання з надійними партнерами й підсилили важливість внутрішнього виробничого потенціалу та промислових потужностей. У результаті все більше і більше націй прагнуть розвинути більшу самозабезпеченість, зазначається у стратегії. Отже, Австралії необхідно розширити оборонний потенціал через зміцнення суверенної оборонної промислової бази. Ця вимога набуває особливої ваги з огляду на зменшення географічної переваги Австралії, яка в минулому була значним стратегічним активом через віддаленість Австралії від решти світу. Сьогодні цей безпековий фактор стає все менш актуальним перед лицем нових загроз, з якими зіткається австралійський уряд [32, p. 2].

У Стратегії підкреслюється, що Австралії потрібен новий і цілеспрямованіший підхід до розвитку, підтримки та взаємодії з оборонною промисловістю. Зазначається, що, хоча оборонно-промислова база Австралії ніколи не буде повністю самостійною, вона має забезпечувати задоволення потреб оборони; стійкість до збоїв, завдяки зміцненню мережі ланцюгів постачання; конкурентоспроможність; інноваційність.

Стратегія наголошує, що потужна суверенна оборонна промислова база є частиною національної могутності Австралії. Ця промисловість також створює робочі місця і прокладає шлях для міжнародної взаємодії через підтримку надійних партнерів [32, p. 4–5]. Документ підкреслює, що австралійська оборонна промисловість обмежена трьома факторами: абсолютним масштабом;

швидкістю, з якою вона може адаптуватися чи зростати; визнанням того, що Австралія ніколи не буде повністю самодостатньою у виробленні оборонної продукції. Уряд Австралії врахував ці чинники, коли визначав три стратегічні результати, яких має досягнути австралійська оборонна промисловість.

Результат 1. Задовольнити нагальні потреби оборони, включно з постачанням нової техніки та озброєння, навчанням та самозабезпеченням.

Результат 2. Задовольнити майбутні потреби сил оборони, включно з інноваціями та розвитком оборонного потенціалу.

Результат 3. Внесок у сприяння процвітання Австралії [32, p. 15].

Для досягнення цих стратегічних результатів було визначено сім оборонних промислових пріоритетів. Успішне визначення пріоритетів розвитку промисловості означає, що оборона може отримати доступ до необхідних спроможностей у рамках наявних ресурсів. Ці спроможності повинні швидко масштабуватися і давати змогу інтегрувати новаторські рішення та забезпечувати асиметричну перевагу над противником [32, p. 17]. Розглянемо ці ініціативи детальніше.

Технічне обслуговування, ремонт, капітальний ремонт і модернізація літаків сил оборони Австралії. Суверенні можливості технічного обслуговування, ремонту, капітального ремонту й модернізації літаків мають вирішальне значення для оптимізації експлуатаційної готовності повітряних суден і гарантування їхньої безпеки, особливо під час конфліктів.

Безперервне морське суднобудування та підтримка. Австралія повинна мати промисловий потенціал і потужність для обслуговування, підтримки й модернізації військово-морських суден, включно з атомними підводними човнами.

Підтримка та вдосконалення загальновійськової сухопутної системи. Повністю функціональна інтегрована загальновійськова система з десантними можливостями має вирішальне значення для військової стратегії Австралії і дає об’єднаним силам змогу виконувати завдання. Цілеспрямована оборонна промисловість має вирішальне значення для проєктування, виробництва та

обслуговування транспортних засобів, обладнання й систем навчання, необхідних для подальшого функціонування загальновійськової сухопутної системи.

Внутрішнє виробництво керованої зброї і боєприпасів. Австралійські сили оборони використовують сотні різних типів керованої зброї і боєприпасів. Кожен тип може містити сотні або навіть тисячі компонентів. Міністерство оборони використовуватиме поетапний підхід до створення внутрішнього виробничого потенціалу керованої зброї і боєприпасів.

Розробка та інтеграція автономних систем. Автономні системи дають обороні змогу збільшувати дальність дій і летальність, а також посилювати захист сил. Високопродуктивні автономні системи є чинником збільшення сили в усіх сферах як у фізичному, так і в кіберфізичному сенсі.

Інтеграція та вдосконалення систем обізнаності та управління бойовими діями. Поінформованість про бойовий простір необхідна на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях управління військами в повітряній, морській, наземній, космічній та кібернетичних сферах. Оборона повинна інвестувати в системи та наведення, необхідні для сучасної зброї дальньої дії, підводної війни, а також комплексної протиповітряної та протиракетної оборони.

Тестування та оцінка, сертифікація та гарантія стійкості систем. Тестування та оцінка відіграють вирішальну роль у всіх елементах життєвого циклу спроможностей. Його роль полягає у забезпеченні безпеки та оперативної життєздатності спроможностей шляхом надання об’єктивних даних для кількісної оцінки ризику нових технологій, концепцій чи спроможностей у бойових операціях [33]. На окрему увагу заслуговують положення Стратегії розвитку оборонної промисловості, які стосуються реформування системи закупівель. Оборонні закупівлі мають змінитися у такий спосіб, щоб відповідати стратегічним обставинам і для того, щоб Австралія повною мірою скористалася можливостями, які надає будівництво австралійських атомних підводних човнів.

Консультації та взаємодія з оборонною промисловістю будуть важливими для реформи закупівель, наголошується в Стратегії. Міністерство оборони перегляне свій підхід до укладення контрактів з галуззю і застосовуватиме адаптованіший підхід до закупівель відповідно до терміновості та профілю ризику проєкту. Для проєктів з меншим ризиком запровадять простіші закупівлі, тоді як складніші проєкти потребуватимуть додаткових заходів для пом'якшення ризиків [32, p. 34].

Реформу системи контрактів і її реалізацію буде зосереджено на трьох ключових напрямах: перегляд та спрощення пакету австралійського стандарту для оборонних контрактів; розробка додаткових, гнучкіших механізмів укладання контрактів; додаткове керівництво, навчання та підтримка персоналу оборонних закупівель для реалізації системи контрактів відповідно до принципів адаптації, оперативності, гнучкості та з урахуванням ризиків [32, p. 35].

На погляд австралійського уряду, нові контрактні моделі забезпечать силам оборони початковий рівень можливостей швидше, ніж поточні контрактні вимоги. Вони сприятимуть безперервному розвитку спроможностей під час експлуатації та оперативно реагуватимуть на зміну стратегічного середовища. Оборонні контракти будуть реформовані так, щоб спростити та скоротити паперову роботу. Окрім того, планується збільшити експорт оборонної продукції за рахунок розширення співпраці з надійними міжнародними партнерами. Гнучкі моделі укладання контрактів підтримуватимуть безперервний розвиток і надання складних спроможностей, наприклад, посиленої інтегрованої протиповітряної і протиракетної оборони [32, p. 36].

Друга держава Океанії, оборонна політика якої варта уваги, – це Нова Зеландія. 2021 р. у Новій Зеландії проведено оцінку оборонної політики [34]. В документі наведено огляд проблем в обороні Нової Зеландії, а також рекомендації щодо зміни параметрів оборонної політики держави. Зокрема зазначалося, що стратегічна обстановка навколо Нової Зеландії погіршується, а

загрози безпеці зростають. Безпекову ситуацію навколо Нової Зеландії у найближчі десятиліття визначатимуть два фактори: стратегічна конкуренція й наслідки зміни клімату. Наголошується, що Нова Зеландія стикається зі світом, де стратегічна конкуренція все частіше стає тлом взаємин держав. Підйом Китаю є основним драйвером цієї конкуренції. У глобальному масштабі стратегічна конкуренція найпомітніша між Китаєм і Сполученими Штатами, але всі інші держави залучені до неї тією чи іншою мірою. Зростання стратегічної конкуренції збільшить імовірність конфронтації та конфліктів. Навіть за відсутності відкритого конфлікту стратегічне суперництво відбуватиметься у різних сферах бойових дій.

Прискорення змін клімату фундаментально вплине на глобальну безпеку, зазначається в оборонному документі. Зміна клімату призводить до екстремальніших наслідків погодних умов та зростання кількості стихійних лих і найгостріше торкається держав, менш підготовлених до реагування на природні катастрофи. Прямий вплив зміни клімату на безпеку людини все більше перетинатиметься з проблемами національної безпеки й посилюватиме їх. Для деяких країнах, зокрема в Тихоокеанському регіоні, ця загроза екзистенційна [34, p. 6].

2023 р. уряд Нової Зеландії оприлюднив заяву щодо оборонної політики і стратегії [35]. В цій Заяві сформульовано оновлену оборонну політику та викладено підхід уряду до поточної стратегічної ситуації. Документ містить рекомендації для Міністерства оборони та сил оборони щодо планування, операцій, взаємодії з міжнародними партнерами та інвестицій. Основною метою Заяви є сприяти просуванню та захисту чотирьох ключових державних інтересів: безпечна, суверенна та стійка Нова Зеландія; безпечний, стабільний і стійкий Індо-Тихоокеанський регіон; колективна безпека через сильну мережу партнерств; сильна міжнародна система, заснована на правилах. Ці інтереси реалізовуватимуться за рахунок активних дій та досягнення трьох цілей: просування й захист оборонних інтересів Нової Зеландії, особливо в Тихоокеанському регіоні; внесок у глобальні зусилля з колективної безпеки, які

сприяють захисту інтересів і цінностей Нової Зеландії; ефективного реагування на події в Новій Зеландії, а також там, де це необхідно [35, p. 8].

Очікується, що в наступні 15 років сили оборони Нової Зеландії потрібно буде розгортати частіше. Для цього вони повинні мати бойовий потенціал і стійкість, щоб діяти в різноманітних ситуаціях та середовищах. Також очікується, що обороні знадобиться більша гнучкість як для захисту від нових технологій, так і для їх використання [36].

Усвідомлення змін у безпековому стратегічному середовищі призвело до збільшення витрат новозеландського уряду на оборону. В рамках оборонного бюджету на 2023–2024 рр. Збройні сили Нової Зеландії отримали близько 5,3 млрд новозеландських $ (3,3 млрд $ США). У попередньому бюджетному періоді Сили оборони Нової Зеландії отримали близько 4,9 млрд новозеландських $. Армія Нової Зеландії має найбільшу частку фінансування серед збройних сил, отримавши 1,1 млрд новозеландських $. Також уряд виділив близько 1 млрд новозеландських $ Королівським військово-повітряним силам Нової Зеландії. Королівський військово-морський флот отримав близько 714 млн $ [37].

Оборонна політика невеликих острівних держав Океанії (в регіоні лише Папуа-Нова Гвінея, Фіджі й Тонга мають власні збройні сили) може розглядатися лише в контексті зовнішньої політики потужніших міжнародних гравців. Безпекове значення острівних держав Океанії зростає з посиленням конкуренції між США та Китаєм, яке є глобальним і безпосередньо впливає на безпекову політику океанських держав. Австралія є головним союзником США в регіоні й традиційно розглядає Океанію як частину своєї оборонної політики. Співпраця щодо безпеки на морі залишається наріжним каменем оборони Австралії в південній частині Тихого океану. В рамках Тихоокеанської морської програма безпеки Австралія постачає 22 патрульні катери класу 12 острівним країнам Тихого океану та Східному Тимору [38].

Китай намагається зміцнити свій вплив в Океанії, підписавши у квітні 2022 р. угоду про безпеку з Соломоновими Островами. Угода занепокоїла

Австралію та США тим, що Китай створив військову базу на Соломонових Островах [39]. Китай також прагнув укласти угоду про співпрацю з острівними державами Тихого океану, яка б охоплювала широке коле напрямів, зокрема безпеку та рибальство [24].

Своєю чергою, США, 12 острівних держав Океанії, а також Острови Кука та Французька Полінезія підписали Декларацію про Американське-Тихоокеанське партнерство. Підписання відбулося під час першого в історії саміту між США і тихоокеанськими острівними державами, який проходив у Вашингтоні протягом 28–29 вересня 2022 р. [40]. Президент Байден оголосив про виділення 810 млн $ США державам Тихого океану в рамках посилення зобов'язань перед партнерами [41].

Наприкінці травня 2023 р. Сполучені Штати й Папуа-Нова Гвінея підписали угоду, яка встановлює основу для розширеного партнерства та співпраці у сфері безпеки. Метою угоди є зміцнити відносини обох держав у сфері оборони. Угода, зокрема, містить такі розділи.

Статус персоналу США. Цей розділ визначає виключне право США здійснювати кримінальну, цивільну та адміністративну юрисдикцію над персоналом США. Персонал США, їхнє майно є недоторканними. Керівництво збройних сил США має повноваження застосовувати дисциплінарні заходи на території Папуа-Нової Гвінеї щодо персоналу США відповідно до законів і правил США.

Доступ до узгоджених об'єктів і територій та їх використання. Зазначений розділ регулює використання узгоджених об'єктів і районів для збройних сил США, підрядників США та інших. Такі узгоджені об'єкти й території можуть зокрема використовуватися для навчання, маневрів, транзиту, дозаправки літаків, посадки та евакуації літальних апаратів, технічного обслуговування транспортних засобів, суден і літальних апаратів, розміщення персоналу. Папуа-Нова Гвінея надає Сполученим Штатам усі узгоджені об'єкти та території без орендної плати або аналогічних витрат.

Безпека. Окремий розділ присвячено забезпеченню захисту та безпеки

збройних сил США та підрядників США, а також захист і безпеку власності США та офіційної інформації.

Рух літаків, транспортних засобів і суден. Відповідно до Угоди, літаки, транспортні засоби та судна можуть заходити, виходити та вільно пересуватися територією та територіальними водами Папуа-Нової Гвінеї з дотриманням відповідних правил повітряної, сухопутної та морської безпеки. Такі літаки, транспортні засоби й судна не підлягають сплаті зборів за посадку, стоянку, портових зборів, зборів за навігацію чи проліт, а також зборів за проїзд чи інші збори за користування [42].

Після підписання Угоди, наприкінці липня 2023 р., Папуа-Нову Гвінею відвідав міністр оборони США Л. Остін. У ході візиту американського посадовця було зазначено, що Угода про співпрацю в обороні поглибить зв'язки між Сполученими Штатами і Папуа-Новою Гвінеєю, зміцнить співпрацю та оперативну сумісність між силами оборони, а також, за потребою, сприятиме ліквідації наслідків стихійних лих [43].

Логічним продовженням боротьби за сфери впливу в Океанії стало підписання між Австралією та Папуа-Новою Гвінеєю нової безпекової угоди у грудні 2023 р. Повна назва документу – «Угода між урядом Австралії та урядом Папуа-Нової Гвінеї про рамки для тісніших відносин у сфері безпеки». Прем'єр-міністр Австралії Ентоні Альбанезе охарактеризував Угоду як значну та історичну. Угода зміцнює роль Австралії в поліцейській, судовій та оборонній сферах Папуа-Нової Гвінеї. Австралійський уряд пообіцяв виділити 200 млн австралійських $ (130 млн $ США) на підтримку безпекових ініціатив, зокрема навчальний центр для поліцейських новобранців [44].

Як зазначено в документі, Угода забезпечує основу для поглиблення та розширення двосторонньої співпраці за низкою традиційних і нетрадиційних пріоритетів безпеки; підвищення спроможностей; нарощування потенціалу; створення та вдосконалення інфраструктури безпеки; усунення обмежень для ефективних дій. Крім того Угода сприятиме регіональній безпеці та стабільності в Тихоокеанському регіоні. Угодою передбачається співпраця у

таких сферах: оборона; поліція; сектор права та юстиції; національна безпека; прикордонна, морська та авіаційна безпека; критична інфраструктура; кібербезпека; гуманітарна допомога та ліквідація наслідків катастроф; зміна клімату та навколишнє середовище; насильство над жінками та дітьми; безпека здоров'я; співпрацю в регіональних і санкціонованих ООН поліцейських і миротворчих операціях [45].

Двома глобальними тенденціями, які безпосередньо визначають оборонну політику держав Океанії, є суттєве збільшення світових видатків на озброєння та оборону, а також стратегічна конкуренція між Сполученими Штатами та Китаєм.

Найбільшу цікавість для України становить австралійський досвід реалізації оборонної політики. Протягом 2020–2024 рр. ця політика зазнала суттєвого перегляду. Усвідомивши майбутні стратегічні виклики перед Австралією у сфері безпеки, в березні 2023 р. австралійський уряд представив новий концептуальний підхід до національної оборони.

Розвиток спроможностей збройних сил вражати цілі на великій відстані та виробляти боєприпаси на власній території є тим пріоритетом, актуальність якого доведено у ході війни Росії проти України. Перед початком повномасштабного російського вторгнення в Україні, з різних причин, фактично не вироблялися боєприпаси і російська артилерія домінувала на полі бою. Можливість вражати ворожі цілі на великій відстані Збройні Сили України отримали з надходженням на озброєння ракет ATACMS восени 2023 р. Про їх успішне застосування Президент України В. Зеленський заявив у телеграм-каналі 17 жовтня 2023 р. Орієнтація Австралії на придбання далекобійніших і сучасніших ракет PrSM є прикладом для України, який варто наслідувати.

Збільшення можливостей швидкої інтеграції нових революційних технологій в оборонні спроможності, зокрема в партнерстві з промисловістю, а також інвестування у збільшення та утримання висококваліфікованої робочої сили в оборонній сфері є тими пріоритетами розвитку сил оборони Австралії,

які є актуальними і в Україні. На ці пріоритети варто звернути увагу українським науковцям у дослідженнях. Окремого вивчення заслуговують і стратегічні результати, яких має досягнути австралійська оборонна промисловість, а також оборонні промислові пріоритети, які дадуть силам оборони Австралії доступ до необхідних спроможностей у рамках наявних ресурсів.

З огляду на проблеми в українських оборонних закупівлях, які ще більше загострились у ході російської війни проти України, окрему увагу варто звернути на дослідження досвіду реформування австралійської системи оборонних закупівель.

Конкуренція між США і Китаєм стає все глобальнішою і триватиме далі. Візит Держсекретаря США до Китаю у червні 2023 р. мало що змінив у стосунках між двома державами. Отже, необхідно обережно ставитися до пропозицій залучення Китаю до післявоєнної відбудови України. США можуть негативно поставитися до співпраці України з КНР. Така співпраця, дуже ймовірно, буде використана у політичній боротьбі в США і може спричинити зменшення американської фінансової і військової допомоги Україні.

Окрім того, варто пам’ятати, що великі китайські гроші часто дорого коштують країнам, які їх позичають. Економічну (торгівельну) залежність Китай нерідко використовує як економічну зброю, щоб змінити поведінку держави, яка не погоджується з китайською політикою. Так само діяла Росія щодо до України, примушуючи нашу державу відмовитися від політики європейської та євроатлантичної інтеграції.

2.3. БЕЗПЕКА ПІДВОДНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ КАБЕЛІВ АВСТРАЛІЇ ЯК ЧИННИК ГЕОПОЛІТИКИ У XXI ст.

Цей підрозділ є третьою розвідкою автора, присвяченою надважливій частині глобальної комунікації – системі транснаціональних підводних телекомунікаційних оптико-волоконних кабелів. У першому дослідженні, яке

вийшло 2016 р. [46, 47], йшлося про історію розвитку цієї критичної інфраструктури з середини XIX ст. і окреслювалося її все більше значення для людства на початку XXI ст. Ця праця була першою системною публікацією в Європі, зокрема в Україні на цю тему. Друга розвідка була надрукована в червні 2024 р. В ній аналізувалися сучасний стан і перспективи розвитку підводних комунікаційних кабелів у Європейському Союзі [48]. Цілком логічним є звернення нині до аналізу геополітичної ситуації в Індо-Тихоокеанському регіоні (ІТР) і дослідження того, як Австралія на рівні держави захищає підводні кабелі, розглядаючи цю проблему в історичному, безпековому, оборонному, економічному, юридичному, технологічному, геостратегічному і геополітичному вимірах на глобальному рівні. Такий підхід дає змогу побачити основні тенденції у геополітиці кінця XX – початку XXI ст. в контексті заявленої проблематики.

На Австралію можна дивитися під різними кутами зору. З географічного погляду – це найстаріший, найпласкіший і найсухішій континент, який омивають Індійський і Тихий океани. З геостратегічного – це величезний острів, багатий на корисні копалини, який займає виграшну стратегічну позицію в Південній кулі Землі. З геополітичного – морська держава, найбільша територія в Південній півкулі Землі, яка має багатющі запаси природних копалин, котрі позитивно впливають на міжнародні взаємозв’язки. З історико-політичного – це колишня колонія Британської імперії, яка з плином часу перетворилася на державу з такою формою правління, як конституційна монархія і стала представницькою демократією.

З економічного погляду Австралія – це країна, яка займає 12-те місце серед найрозвиненіших держав світу. Сучасна Австралія за окремими показниками є лідером серед країн ОЕСР. Понад три десятиліття країна демонструє стабільні темпи зростання економіки, випереджаючи більшість країн ОЕСР. У 2001–2010 рр. середньорічні темпи зростання в Австралії становили 3,0%, у 2011–2017 рр. – понад 4%. 2022 р., за даними МВФ, ВВП Австралії зріс на 3,7%. За техніко-технологічним, науковим та інноваційним

розвитком її повною мірою можна назвати диджіталізованою державою. У глобалізованому світі початку XXI ст. вся австралійська економіка й життя п’ятого континенту загалом тримаються на інформаційно-комунікаційних потоках, які міцно пов’язують його з рештою світу. Саме в цій сфері країна залежить від підводних телекомунікаційних оптико-волоконних кабелів, які пов’язують Австралію з усім світом і є для неї як для острівної держави критичною інфраструктурою. Адже, якщо у випадку з іншими державами або континентами в разі різних обставин порушуються підводні кабелі й зникають, скажімо, Інтернет-зв’язок і/або передача даних, на допомогу швидко приходять і міжнародні оператори, які перекидають інформаційно-комунікаційний трафік на інші найближчі мережі, і ремонтні спеціалізовані судна, на яких є й батискафи, й інше обладнання для ремонту кабелів, і підводні човни. Навіть при цьому держави, які опиняються в такій нестандартній ситуації, втрачають мільйони $ на день. У випадку з Австралією все набагато гірше: вона надто віддалена від усього світу, щоб отримати допомогу швидко. І пошкодження підводних кабелів може призвести до руйнівних наслідків у економіці, фінансах, а також у всіх інших сферах життєдіяльності країни.

Найсвіжіші дані стосовно цього, отримані в липні 2024 р.: Австралію зв’язують з рештою країн 15 основних підводних комунікаційних кабелів. З їхньою допомогою вона отримує 97% інформаційно-комунікаційного потоку [49]. Загалом, якщо взяти до уваги й інші, не такі потужні підводні кабелі, «завдяки їм країна отримує 99% інформації» [50]. Отже, цифри дають уявлення про велику залежність Австралії від сучасних підводних кабелів.

15 основних кабелів, що поєднують Австралію зі світом – це не багато, якщо взяти до уваги, що всього на дні морів і океанів функціонують більше, ніж 500 комунікаційних кабелів. Але більшість з них перебуває надто далеко від п’ятого континенту. Ці 500 з лишком підводних кабелів, які перетинають нашу планету, передаючи найрізноманітніші дані, «включаючи приватну комунікацію (наприклад, послуги e-mail та різних месенджерів), банківські дані, біржові дані, медичні дані, наукові дані, на них тримаються також всі

урядові комунікації, трафік між центрами даних та потокове відео. Крім наземних захищених сховищ даних, дуже важко дізнатися, де ще зберігаються дані в міжнародних масштабах, підкреслюючи критичність підводних кабелів» [50].

Треба підкреслити, що, «як і в роки Холодної війни, і, навіть раніше, комерційні інтереси нерозривно пов'язані з національною безпекою в контексті телекомунікацій. Сьогодні світ залежить від чотирьох головних компаній, які прокладають підводні кабелі: американської SubCom, японської NEC Corporation, французької Alcatel Submarine Networks, та китайської China's HMN Tech, яка спочатку мала назву Huawei Marine Networks» [51].

Важливим є й те, що «інтернет трафік не тільки мандрує широкою мережею підводних оптико-волоконних кабелів, полегшує мільярди комунікацій щоденно, але й поширює розповсюдження **багатства, знань і влади.** Ця підводна структура стала центром геополітичного напруження між США та Китаєм». Як стверджує професор Капрі А. з Сінгапурського університету, «підводні кабелі відіграють критичну роль у глобальній комунікації та динаміці геополітичної влади… За один день відбувається транзакцій на 10 млрд дол.. Завдяки підводним кабелям, які поєднують глобальні економічні хаби, країни посилюють свою стратегічну роль. Від геополітики підводних кабелів, позначених гібридною Холодною війною, (особливо між США та Китаєм), залежить економічна влада і розвідувальні переваги» [52].

Ці кабелі життєво необхідні для глобальної економіки, мають довжину понад 1,4 млн км і з'єднують майже всі країни світу. Ця цифра постійно зростає, оскільки найбільші компанії «Amazon», «Google», «Meta» і «Microsoft» прокладають кабелі й оперують ними одноосібно, що становить орієнтовно половину всіх підводних кабелів у світі.

Показовим є й те, що Китай постійно посилює контроль над комунікаційними кабелями, а Сполучені Штати та їхні союзники намагаються переконати інші країни утримуватися від використання китайських кабелів.

Йдеться як про приватні, так і про урядові договори з КНР, бо такі кабелі вразливі для фізичного проникнення й отримання секретної інформації.

Яскравим прикладом такої поведінки США та їх союзників з унікального англомовного розвідувального альянсу «П'ять очей» («Five eyes»), до якого входять США, Австралія, Велика Британія, Канада та Нова Зеландія, була ситуація, яка сталася 2019 р., коли Адміністрація США виступила проти того, щоб Китай в особі компанії «Huawei» брав участь у прокладанні магістралі 5G. В аналітичній статті впливового австралійського мозкового центру «Lovy Institute» висловлюється думка, що «США розглядає Huawei як потенційну загрозу безпеці для цілісності мереж 5G у "П'яти очах". Якщо дозволити "Huawei" будувати магістраль 5G, це є ризиком іноземного втручання в національну інфраструктуру, не кажучи вже про шпигунство. Це судження не потребує технічних аргументів щодо функцій ядра та периферії мережі; той факт, що компанія "Huawei" може виконувати будь-які вказівки уряду Китаю, без сумніву викликає проблеми безпеки. Окрім того, існують потенційно тривожні зв'язки між компанією й китайськими розвідувальними та оборонними спільнотами» [53].

Позицію США однозначно підтримала австралійська розвідка. Нова Зеландія має серйозні занепокоєння щодо «Huawei», а Канада, ймовірно, піде за прикладом Америки […] Але раніше, цього ж року, стало відомо, що «Велика Британія обдумує, чи дозволити "Huawei" будувати компоненти мережі 5G країни. Витік цієї новини призвів до звільнення міністра оборони Великої Британії. Американська реакція на цю заяву була швидкою та прямою: США погрожували розглянути можливість обмеження обміну розвідданими з Великою Британією. Як і багато інших погроз від президента Дональда Трампа. Цю погрозу відкликали, але повідомлення було надіслано» [53].

Порушення цілісності кабелів не тільки завдає шкоди життєво важливим урядовим і безпековим комунікаціям, але й здатне спричинити паніку та соціальний неспокій, коли йдеться про велику аварію. На думку американського дослідника А. Бейтмана, щоб захиститися від такої ситуації,

Сполучені Штати та їхні союзники повинні мати відповідну підтримку і догляд за кабелями, а також, безсумнівно, належні ремонтні ресурси, так би мовити, «під рукою». А саме з цим є проблеми. А. Бейтман наводить такі цифри: «В світі існують тільки 60 спеціалізованих кораблів для укладання кабелів. І їх ледве вистачає, беручи до уваги постійний попит на прокладання нових кабелів та підтримку наявних. Англійська компанія SubCom має тільки шість таких кораблів у своєму флоті. Кораблі, що прокладають кабелі, не так просто побудувати, оскільки вони високо спеціалізовані, тому їхнє будівництво потребує багато часу і зусиль» [51].

Яскравим прикладом залежності країн від безперебійного функціонування транснаціональних підводних кабелів може бути аварія з пошкодженням підводних кабелів, що відбулася в Червоному морі у лютому 2024 р. Зазвичай пошкодження й аварії підводних кабелів можуть бути спричинені риболовними сітками, природними явищами (землетруси, виверження підводних вулканів, тайфуни, цунамі), корабельними якорями, акулами, які легко перегризають кабелі (за діаметром такі самі, як садові шланги для поливу городини, дерев та квітів), і навіть транспортними морськими вантажними суднами, як відбулося у інциденті в Червоному морі, коли одне з них почало тонути, і, дрейфуючи, пошкодило декілька підводних кабелів. За офіційними даними Сполучених Штатів, кабелі розірвав якір британського комерційного корабля «Rubymar», пошкодженого 18 лютого 2024 р. пострілом хуситів [54]. Корабель випустив якір, дрейфував кілька днів і, зрештою, затонув.

Найсвіжішою новиною в цьому аспекті стало навмисне пошкодження двох підводних кабелів у Балтійському морі китайським судном, ймовірно, за вказівкою рф, як пише «*World Street Journal»*. Це сталося 15 листопада 2024 р., коли китайське судно вийшло з російського порту Усть-Луга, однак не підняло якір і спершу перерізало комунікаційний кабель між Швецією й Литвою, а потім – між ФРН та Фінляндією. Китайське судно тягнуло якір 160 км. Китай поза підозрою, але тепер слідство з’ясовує, чи могла росія завербувати екіпаж,

вважаючи, що це цілком робоча версія (Канал ТСН від 15.11.2024 р., *Atlantic Council, 23 November, 2024)*. Шведська влада розслідує цю подію як диверсію.

Невдовзі після цього інциденту стався новий розрив кабелю між Швецією та Фінляндією. Як повідомило агентство «*Interfax – Україна»,* 12 грудня 2024 р. на інтернет-лінії між Швецією та Фінляндією сталися два нові розриви кабелю, тепер уже на суходолі (*Підкреслення. – О.З.)*. За повідомленням прес-секретаря Шведського управління пошти і телекомунікацій Петера Екстедта, тривогу з приводу інциденту підняв власник мережі «Global Connect». Уряд узяв інформацію до відома. Фінська поліція розслідує подію, й у зв'язку з обставинами події є підозра, що це диверсія.

Як говорив один з героїв роману Яна Флемінга: «Один раз – це випадок, два рази – збіг, три – підривна діяльність». Як на наш погляд, пошкодження підводних кабелів і на дні моря, і на суходолі в такому короткому темпоральному відтинку, – це новий тип асиметричної гібридної війни, яку впроваджує росія тепер уже не біля берегів островів Англії та Ірландії (як у 2020–2021 рр.), а значно ближче до країн Північної Європи, залякуючи їхні уряди й народи ймовірними діями в майбутньому та ще з більшими катастрофічними результатами.

Неможливість розрізнити навмисні атаки на кабелі й ненавмисні інциденти (які можуть бути природні або спричинені людською діяльністю) є проблемою через різні причини. По-перше, потенційні зловмисники можуть вигравати через складність у визначенні природи специфічних пошкоджень кабелів. По-друге, ця невизначеність породжує виклики надійності урядових та регуляторних заходів, націлених на кращу безпеку підводних кабелів [52]. Одним із перших, хто озвучив ідею про підводні кабелі, які є ключовим елементом морської торгівлі, був Пітер Баркер, котрий заявив 2018 р, «що стратеги знехтували підводними кабелями» [55].

Корейський дослідник Ю Джихун зауважує, що, незважаючи на їхню важливість, безпека підводних комунікаційних кабелів залишається відносно недооціненим аспектом морської безпеки. За його влучним виразом, «**підводні**

кабелі – це життєва кров глобальної комунікації. Вони полегшують безперервний потік інформації та підтримують сучасні економіки й суспільства. Індо-Тихоокеанський регіон, із його постійним економічним зростанням, дуже покладається на ці з'єднувальні кабелі. Такі країни, як Японія, Австралія та Сінгапур, – головні хаби глобальної мережі підводних кабелів, – вважають безпеку цих кабелів справою національних інтересів, так само, як і регіональних та глобальних» [56].

Цікаво, що статей учених з різних країн, які пишуть про австралійські підводні кабелі, побільшало саме 2024 р. Наприклад, тільки за липень вийшло три статті на цю тему: стаття С. Бешфілда з'явилася в Інтернеті 5 липня 2024 р, тоді як стаття Ю Джихуна – 20 липня 2024 р., стаття С. Мехуба – 31 липня 2024 р., а стаття Р. Медкафа – 3 вересня 2004 р. Такий вибух уваги і зацікавленості науковців та дослідників до означеної проблематики наводить на думку про актуальність проблеми не тільки безпеки підводних австралійських кабелів, але й загострення ситуації в ІТР та в світі загалом. Недарма багато дослідників, які пишуть про альянс AUKUS, куди ввійшли Австралія, Об'єднане Королівство і Сполучені Штати Америки, пов'язують його появу на світовій геополітичній арені з війною росії проти України. Напад рф на Україну порушив міжнародні договори, розхитав сучасний глобалізований світ і став підставою для багатьох країн змінити безпекову й воєнну стратегію, про що йдеться в їхніх офіційних документах.

Так, у «Національній стратегії оборони» (National Defence Strategy (NDS)), яку розробили японські політики, винятково важливим є твердження, що «агресія Росії проти України легко порушила саму основу правил, які сформували міжнародний порядок» [57]. За даними аґентства Reuters «НАТО сповіщає, що Москва може скоїти саботаж на підводних кабелях як частину війни проти України» [58].

Загалом численні закордонні експерти відзначають, що захист австралійських підводних кабелів на землі (там, де вони під'єднуються до

станцій) та на дні морів і океанів може стати сьогодні «золотим стандартом» [55] для інших країн.

Тож загострення ситуації в центрі Європи призвело до геополітичних змін у різних регіонах світу, надто – в Індо-Тихоокеанському регіоні, до якого входить Австралія. Вона докладає багато зусиль, щоб забезпечити нормальну життєдіяльність на п’ятому континенті, й почала робити кроки в цьому напрямі задовго до виникнення AUKUS.

Не можна не відзначити активність австралійсько-американських зв’язків на різних рівнях, надто – на рівні міністрів обох країн. Так, Міністр оборони Ллойд Дж. Остін III зустрівся 5 серпня 2024 р. в Пентагоні з віце-прем’єр-міністром і міністром оборони Австралії Річардом Марлзом. Як зазначається в прес-релізі Пентагону, «двоє офіційних осіб привітали історичний прогрес у всьому американсько-австралійському альянсі, включно з розташуванням збройних сил, інтеграцією оборонно-промислової бази та продовженням співпраці щодо передових можливостей. Посадовці також говорили про спільні виклики глобальній безпеці, включаючи примусову оперативну поведінку НВАК у Південному й Східно-Китайському морях, а також конфлікти в Україні та на Близькому Сході. Міністр Остін і віце-прем’єр-міністр Марлз підкреслили важливість розвитку оборонних зв’язків із регіональними союзниками та партнерами у підтримці спільного бачення вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону. Наступного дня обидві офіційні особи приєдналися до держсекретаря США Ентоні Блінкена та міністра закордонних справ Австралії Пенні Вонг на 34-й зустрічі Австралія-США. Міністерські консультації (AUSMIN) відбулися в Аннаполісі, штат Меріленд» [59]. Навіть з кількості зустрічей можна зробити висновки про регулярність та активну співпрацю Австралії та США у обговорюванні й вирішенні найважливіших питань, які передусім стосуються оборони та загострення ситуації в ІТР.

Австралія виходить з того, що, не вивчаючи сучасні тенденції розвитку кабельних технологій, не можна ефективно захищати підводні комунікаційні кабелі. Одна з них – це розвиток пропускної здатності кабелів. Дослідник Марк

Тінка наводить такі дані на 2023 р.: «підводні кабелі здатні передавати 1,5 петабіта на секунду річного трафіку» [60].

Окрім того, з 2020 р., замість удосконалення оптичного волокна, яке наближалося до фізичних технологічних меж, почали впроваджувати мультиплексування з просторовим розподілом, яке додало пари волокон до кабелів [60]. Завдяки додаванню пар волокон досягається більша загальна ємність. Однак ця тенденція просторового мультиплексування означає, що ремонт кабелів триватиме довше, а резервування порушується, оскільки більше даних зосереджено в одній кабельній системі [50].

Інша нова технологічна тенденція – це впровадження кабелів SMART (Science Monitoring And Reliable Telecommunication). Їх відмінність від телекомунікаційних оптико-волоконних підводних кабелів, які використовуються з моменту їх винаходу, полягає в тому, що різноманітні датчики розміщуються на самому кабелі [61].

Передусім ними опікуються океанологи, геологи, сейсмологи, екологи, які вивчають і поверхню землі, й дно океанів, тому що «датчики здатні відстежувати характеристики та фізичну цілісність кабелю з більшою точністю в різних точках розташування, а також контролювати проблеми навколишнього середовища, такі, як спостереження за кліматом і океаном, вивчення змін рівня моря, дослідження структури Землі, а також здійснювати моніторинг і виявлення небезпек (насамперед цунамі та землетрусів)» [16]. Кабелі SMART також цінні для військово-морських сил і можуть бути придатні для моніторингу підводного середовища для підводних човнів, доповнюючи морські кабелі прослуховування, гідрофони та інші датчики, які використовувалися для моніторингу активності підводних човнів з часів холодної війни [62].

Тож новий різновид підводних комунікаційних кабелів SMART (зауважимо, що цей акронім у перекладі з англійської означає «розумний». – *Примітка О. Зернецької*) викликає інтерес у дослідників різних спеціальностей: від тих, хто вивчає підводну біорізноманітність, проводить моніторинг і

попереджає про виверження підводних вулканів, а також ознаки зародження цунамі, аж до військових, спеціалістів розвідувальних служб, політиків, дипломатів.

За останні два десятиліття ми стали свідками дивовижного прогресу й злиття пріоритетів у наукових дослідженнях, технологіях датчиків океану, підводних телекомунікаційних кабелях, а також суспільних і політичних потребах, для вирішення основних екологічних загроз та зменшення небезпек. Гостра конкурентна боротьба йде й за уможливлення використання в оптиковолоконних підводних кабелях штучного інтелекту (ШІ), який уже використовують в інших галузях знань та секторах економіки.

Ці події відбуваються в той час, коли телекомунікаційна індустрія керує різким зростанням Інтернет-трафіку з багатьох джерел, включаючи високочастотну торгівлю на фондовому ринку, відеорозваги, мережі 5G, Інтернет речей (IoT), віддалені аудиторії й телеконференції, а також працевлаштування та роботу з дому, що особливо посилилось у зв'язку з пандемією COVID-19. 10 років тому існувало лише кілька великих трансокеанських компаній з монтажу кабелів, тоді як зараз провідні компанії з обробки даних (наприклад, Google, Apple, Microsoft, Amazon і Facebook) самі фінансують кабельні системи великої потужності [59].

Австралія вжила різних заходів для захисту своєї критичної інфраструктури морського дна. Вона відреагувала насамперед на захист кабелів біля Сіднея та Перта. Якщо глянути на карту світу, де позначені підводні комунікаційні кабелі в районі п'ятого континенту, то стає зрозумілим, що більшість з них виходить із океанських глибин на материк саме в районах розташування цих міст. Хоча Сідней тут веде перед. Не слід також забувати про уряд Співдружності, який дозволяє створювати «захисні зони» навколо маршрутів підводних кабелів. Цей захист науковець Семюел Бешфілд називає не просто «золотим стандартом», а «міжнародним золотим стандартом» [50].

На відміну від інших країн, Австралія давно зрозуміла важливість підводної кабельної безпеки. Колишній міністр закордонних справ Австралії,

голова мозкового центру «Policy Exchange» Алекзандер Даунер висловився в британському виданні *Spectator* 2022 р.: «В 1997 р. уряд Джона Говарда прийняв Телекомунікаційний акт, запровадивши захисні зони, обмежуючи діяльність біля підводних кабелів та накладаючи кримінальну відповідальність на тих, хто їх порушить. Нова Зеландія встановила штрафи до 50 тис. фунтів стерлінгів, для тих хто опинявся поблизу» [63].

Повертаючись до австралійського «Закону про телекомунікації», варто підкреслити його чіткість, доцільність і своєчасність. Зокрема, завдяки «Закону про телекомунікації» Австралія:

– оплачувана робота з найму надає найкращі можливості досягти соціального та економічного добробуту;

– пріоритетом працездатних є знаходження та збереження роботи;

– людям, які з якихось причин не можуть нині працювати, має надаватися допомога у пошуку роботи та розвитку навичок з акцентом на зайнятість;

– навела лад у складному питанні щодо превентивної діяльності фізичних та юридичних осіб в ареалі збереження комунікаційних підводних кабелів;

– створила три зони захисту підводних комунікаційних кабелів біля Сіднея та Перта;

– обмежила різноманітну діяльність, яка може пошкодити кабелі;

– закон криміналізує пошкодження підводних кабелів;

– він гарантує, що приватний сектор подає документи на прокладання кабелів, що починаються або закінчуються на австралійській землі [64];

– виконує різноманітні зобов’язання Австралії згідно з UNCLOS;

– завдяки закону існує потенціал для використання його як моделі на міжнародному рівні [65];

– він є правовою відправною точкою для захисту кабелів від ненавмисного пошкодження, спричиненого якорями та рибальським обладнанням;

– закон також закладає підвалини для нових дипломатичних ініціатив щодо підвищення стійкості підводних кабелів у морях та океанах між Індо-Тихоокеанськими країнами.

Відповідно до іншого правового документа, який прийняло австралійське Міністерство внутрішніх справ 2023 р., – «Закону про внесення змін до законодавства про безпеку (захист критичної інфраструктури)» – Австралія юридично позначає «комунікаційну» та «енергетичну» інфраструктуру як «критичну інфраструктуру» [66].

Великим внеском у захист підводних кабелів та захист Австралії від інформаційно-комунікаційного колапсу в разі пошкодження цієї критичної інфраструктури є її участь у партнерствах чотиристороннього діалогу з безпеки QUAD (Індія, Австралія, Японія та США) і тристороннього оборонного партнерства AUKUS (Австралія, Велика Британія та США). При цьому, в Австралії добре налагоджені політичні й дипломатичні двосторонні зв'язки з згаданими країнами обох альянсів, що дає їй змогу вести переговори з кожною з них у форматі двосторонніх переговорів. Особливо це стосується таких гострих проблем, як підводний кабельний зв'язок та стійкість підводних комунікаційних мереж.

Тому так важлива міжнародна координація. QUAD, AUKUS і багатосторонні форуми вже є можливістю для спільної роботи, але, як зауважили аналітики, «міжнародний правовий режим для підводних кабелів неоднорідний» [47].

Австралія також протидіє поширенню підводних кабельних мереж, що належать китайським компаніям, інвестуючи в нові кабельні проєкти в Тихому океані. А. Даунер наголосив, що має першорядне значення того, хто саме прокладає підводні кабелі. Відзначивши, що у проведенні цих кабелів традиційно ведуть перед американські, японські та французькі компанії, тому вони панують на цьому глобальному ринку, дослідник звернув увагу на прискорену активність китайської компанії «HMN Tech» (колишньої «Huawei

Marine Networks»), яка стала однією з найпотужніших у світі в цьому секторі інформаційно-комунікаційної економіки.

Дослідниця з Малайзійського університету Садія Рахман вивчає політику Китаю щодо посилення його ролі та впливу в прокладанні підводних комунікаційних кабелів. За її науковими спостереженнями, «ініціатива Китаю «Один пояс, один шлях» зрештою включила цифрові зв'язки під рубрику «Диджітальний шовковий шлях», намагаючись посилити технологічний вплив Пекіна в усьому світі. Розвиваючи двосторонню та багатосторонню співпрацю в таких сферах, як транскордонні оптоволоконні мережі, наземні станції супутникового відстеження, центри обробки даних, мережеві послуги 5G та інші ініціативи, президент Китаю Сі Цзіньпін стверджує, що «"Диджітальний цифровий шовковий шлях" пропонує інклюзивну цифрову економіку для всіх» [67].

Але аналіз цієї ініціативи доводить, що, всупереч твердженням Сі, розширення підводних кабельних мереж в ІТР у рамках «Диджітального шовкового шляху» дає Китаю явні переваги, набагато більше, ніж тільки подолання цифрових прогалин. Це включає доступ до великої кількості іноземних даних, сприяння розширенню китайських технологічних корпорацій у регіоні та посиленню впливу Китаю на режими глобальних технологічних стандартів [64]. Китайська технологічна корпорація «HMN Technologies» є лідером у просуванні будівництва підводних кабельних мереж в Індо-Тихоокеанському регіоні. «Відповідно до звіту "Submarine Almanac 2023", "HMN Technologies" брала участь у 16 проєктах прокладання підводних кабелів загальною вартістю 1,6 млрд $ США в 27 країнах регіону. В іншому звіті Міжнародного інституту стратегічних досліджень (IISS) стверджується, що Пекін завершив 11 проєктів підводного кабелю в Індонезії, сім – у Південній Кореї та шість – в Об'єднаних Арабських Еміратах. Орієнтовно за останнє десятиліття «HMN Technologies» завершила 108 проєктів, проклавши 60 тис. км підводних кабелів, що загалом приблизно в 1,5 раза перевищує відстань навколо Землі по екватору. Завдяки значному патронажу з боку китайської

держави «HMN Technologies» найшвидше зростає як виробник підводних кабелів за останнє десятиліття [67].

Шість років тому уряд Соломонових островів запропонував китайській компанії «HMN Technologies» створити кабельну систему. Реакція уряду Австралії була швидкою і ефективною. Отже, вони запропонували безкоштовно прокласти підводний кабель для його експлуатації на Соломонових островах. Австралійський експерт указав відразу на дві причини, чому Австралія зреагувала саме так. Ішлося про використання цього кабелю у воєнних цілях КНР, і в австралійських урядовців виникла підозра, що в цей підводний кабель буде вмонтовано пристрої для прослуховування, які можуть бути увімкнені пізніше [63]. Австралія володіє значною часткою комунікаційного кабелю, який з'єднує Сідней з Порт-Морсбі та Хоніарою (Begley Citation 2019). 2023 р. Австралія оголосила про партнерство з урядами Сполучених Штатів і Японії для фінансування Східно-Мікронезійського кабелю, який з'єднає Федеративну державу Мікронезії (FSM), Тараву в Кірібаті та Науру до кабельної системи (Урядовий департамент Австралії закордонних справ і торгівлі, цитування 2023). Ці проєкти демонструють, на що Австралія готова піти, щоб перешкодити втіленню китайських проєктів, пов'язаних з інфраструктурою підводних кабелів у Тихому океані.

Великою допомогою в цьому є приватно-державне партнерство, оскільки більшість критичної інфраструктури морського дна належить приватному сектору, котрий її експлуатує та ремонтує. Саме тому координація з урядом Австралії є важливою. В індустрії підводних кабелів бере участь багато гравців, і часто підводні кабельні мережі належать консорціумам фірм. У полі зору телекомунікаційної індустрії на першому плані є завдання прокласти швидкий, безпечний та стабільний канал даних. Водночас вона не повною мірою відчуває геополітичні нюанси, не повною мірою реагує на них і володіє не всім спектром нових морських загроз, не завжди знайома з новою тактикою «сірої зони», хоча її наразі активно використовують не тільки в Індо-Тихоокеанському регіоні, а й у Європі [50].

Уряд Австралії влітку 2024 р. оголосив, що «протягом чотирьох років витратить 18 млн австралійських $ на новий центр, спрямований на збереження підводних кабелів, які живлять національний Інтернет. Центр був названий “Cable Connectivity and Resilience Center”. Його завдання – захистити критично важливі підводні телекомунікаційні кабелі в Індо-Тихоокеанському регіоні від навмисного втручання зловмисників або випадкового пошкодження. Це важлива справа. Інтернет безпосередньо приносить австралійській економіці 167 млрд $ (або й більше) на рік. Ці кабелі дають змогу провадити будь-що: від мільярдів оновлень у соціальних мережах до колосальних транзакцій, які рухають світову економіку» [49].

Багато науковців стверджують, що Австралії потрібна стратегія безпеки підводних комунікаційних кабелів. Причому вона має бути комплексною, охоплюючи всі сфери безпеки. «Лінії сполучення морського дна не можна сприймати як належне. І як острівна держава, австралійці не можуть уникнути залежності від цієї підводної інфраструктури, тому її потрібно захистити» [50], – наполягає американський дослідник Семюел Бешфілд. Слушними є й інші його пропозиції:

– стратегія безпеки підводних телекомунікаційних кабелів повинна бути інтегрованою в оборонну та морську доктрину безпеки Австралії;

– необхідно визначити управління реагуванням критичної інфраструктури морського дна. Тут можуть знадобитися нова координаційна організація в рамках RAN (Royal Australian Navy – Королівський флот Австралії) або Міністерства внутрішніх справ, а також майбутній морський стратегічний флот Австралії, особливо, якщо ремонт підводних кабелів буде включений до можливого складу флоту;

– необхідно докласти зусиль для придбання платформ і організації моніторингу та захисту критичної інфраструктури морського дна. Такі заходи включають залучення підводних апаратів, датчиків та розширення функцій SMART Cable;

– оскільки більшість критичної інфраструктури морського дна експлуатується та ремонтується в приватному секторі, якому належить, координація між RAN та урядом із цими заінтересованими сторонами галузі є критично важливою;

– зусилля однодумців і скоординована відповідь будуть ефективніші, ніж односторонні реагування. Оскільки **морське дно є новим викликом для всіх націй** (*Виділення автора цієї статті. – О. З.*), виникає необхідність діалогу та обміну поглядами з іншими державами, такими, як Індія, Індонезія, В'єтнам [50];

– у цьому контексті надзвичайно важливою стає роль морської дипломатії та регіональної співпраці щодо захисту критичної інфраструктури – підводних комунікаційних кабелів.

Цю думку підтримує молода науковиця з Австралії Сілія Міхуб, яка зокрема стверджує, «що перехід від конфронтації до дипломатії є бажаною подією» [49].

Коли робота над нашим розділом доходила кінця, прийшло повідомлення з Вашингтона. Це – «Спільна заява щодо безпеки та стійкості підводних кабелів у глобально диджіталізованому світі» («Joint Statement on the Security and Resilience of Undersea Cables in a Globally Digitalized World»). Їх внесли США, Австралія, Європейський Союз, Федеративні Штати Мікронезії, Фінляндія, Франція, Японія, Маршаллові Острови, Нідерланди, Нова Зеландія, Португалія, Республіка Корея, Сінгапур, Тонга, Тувалу і Велика Британія з нагоди 79-ї щорічної Генеральної Асамблеї ООН і підписали 26 вересня 2024 р.

Країни, що її підписали, прагнуть до таких принципів спільного глобального підходу до гарантування безпеки, надійності, сумісності, стабільності та стійкості до розгортання, ремонту й обслуговування підводної кабельної інфраструктури.

1. Проєктуйте підводну кабельну інфраструктуру та послуги з урахуванням стійкості, резервування та безпеки. Створюйте та підтримуйте цю

інфраструктуру, використовуючи найкращі практики кібербезпеки, які полегшують міжнародне спілкування.

2. Розвивайте співпрацю […] для сприяння вибору безпечних і перевірених постачальників підводних кабелів для нових кабельних проєктів, зокрема для міжконтинентальних кабельних проєктів ІКТ.

3. Домагайтеся тіснішої координації між урядом і промисловістю для підтримки відповідального розгортання, обслуговування та ремонту підводних кабелів відповідно до встановлених міжнародних галузевих норм.

4. Підкресліть важливість просторового планування та планування маршрутів для сприяння скоординованому використанню морського дна, захисту кабелів від природних або антропогенних небезпек.

5. Поділіться з заінтересованими третіми сторонами та державними органами найкращими практиками щодо надання дозволів і регулювання підтримки міжнародних кабельних систем, а також допоміжних послуг.

6. Заохочуйте постачальників послуг підводних кабельних мереж, а також постачальників операційного і технічного обслуговування мати прозору власність, партнерства та структури корпоративного управління.

7. Розглядайте регулярні оцінки ризиків безпеки протягом життєвого циклу кабелю, беручи до уваги технічні та нетехнічні фактори ризику, такі як неправомірний вплив третьої країни на постачальників послуг, під час розробки та впровадження заходів із зменшення ризиків.

8. Сприяйте створенню механізмів зменшення ризику даних і заходів безпеки даних, щоб захистити кабельні мережі від несанкціонованого доступу та подвійних цілей до даних під час їхньої передачі або зберігання.

9. Дотримуйтеся чинного міжнародного права, як це віддзеркалено в UNCLOS, і національного законодавства та враховуйте відповідну політику на регіональному чи національному рівнях, а також відповідну найкращу галузеву практику, зокрема щодо оцінки та управління ризиками [68].

На підставі порівняльного аналізу принципів безпеки та стійкості підводних кабелів у глобально диджіталізованому світі, викладених у цитованій

Заяві, та пропозицій щодо захисту підводної інфраструктури Австралії С. Бешфілда, можна дійти висновку, що деякі положення є практично спільними, а іншими можна доповнити стратегію Австралії щодо безпеки її підводних кабелів, яку запропонував С. Бешфілд. При створенні Національної стратегії Австралії щодо безпеки підводних кабелів вважаємо за необхідне додати низку пропозицій професора Рорі Меткафа, голови Національного стратегічного коледжу (National Security College) в Національному австралійському університеті (The Australian National University), який він очолює з 2015 р. Це відомий учений і дипломат, державний діяч, один із творців нового концепту «Індо-Тихоокеанський регіон», концепту, котрий за останню декаду перетворився з інтелектуальної конструкції на реальний термін. Його підтримали насамперед Японія, яку можна вважати в деяких аспектах співавторкою цього концепту, а також Індія і багато середніх та малих країн цього величезного регіону й загалом – світу. Стаття Р. Меткафа «Австралійський шлях війни і миру» (вересень 2024 р.) є одним з наукових творів, який просякнутий глибоким розумінням цього, на нашу думку, видатного геостратега сучасності, геополітичної та геоекономічної ситуації в світі нині. Недарма він відкриває статтю аналізом російсько-української війни в Європі: «Слід відзначити, що Австралія показує відверту двопартійну підтримку України, включно з постачанням військового обладнання, незважаючи на двоїсте ставлення багатьох азійських країн, з якими Канберра має співпрацювати у врегулюванні виклику Китаю» [69]. Р. Медкаф не тільки виходить на бачення ролі та місця Австралії у світі, але й демонструє філософський погляд на це: «Австралійський шлях поєднує внутрішню силу духу, включаючи нові гарантії для національної інфраструктури та демократичних інститутів, із зовнішнім зміцненням. Останній елемент передбачає альянс і партнерство так само, як і національну військову модернізацію. Справді, враховуючи особливу невідповідність широких інтересів і обмежених можливостей Австралії, оборонна самостійність має значення лише в контексті альянсу» [69]. Зрозуміло, що коли він стисло дає

визначення австралійського шляху в умовах складних геополітичних напружень і потрясінь початку третьої декади XXI ст., вчений вкладає в поняття «національної інфраструктури» і таку критичну її галузь, як підводні комунікаційні кабелі. Адже саме вони, в разі захищеності та надійності, цілісності й доступності дають австралійській економіці змогу процвітати, а соціально-культурне життя континенту роблять гармонійним. Австралійський шлях великою мірою тримається на цій підводній кабельній мережі, захист якої визнається «міжнародним золотим стандартом», яка дає Австралії змогу комунікувати з усім світом.

Важливим висновком є тісна взаємопов'язаність між нічим не спровокованою війною росії проти України і ситуацією в Індо-Тихоокеанському регіоні. Напад російського агресора на суверенну Україну зламав усю конструкцію міжнародного порядку й розхитав положення Хартії ООН. Коли Україна отримала без'ядерний статус, серед країн-гарантів її незалежності та суверенності були і росія, і Сполучені Штати Америки, які на сьогодні не виконують обов'язків та гарантій. Це є прикладом для всієї міжнародної спільноти, що міжнародні угоди й протоколи, які підписали глави держав із Ради Безпеки ООН, не діють і, отже, не мають цінності. Один із висновків може бути таким: необхідно вивести російського агресора з Ради Безпеки. Це б радикально змінило конфігурацію й дії цього органу ООН.

Цінним і важливим є погляд на Україну під кутом зору країн Індо-Тихоокеанського регіону. За багато років до початку російської агресії проти України Австралія почала теоретично розробляти й згодом ввела в геополітичний і геоекономічний обіг концепт «Індо-тихоокеанський регіон», який підтримали Японія, Індія, США, Велика Британія, Європейський Союз та низка інших держав, що відкриває нові можливості в розумінні колишнього Азійсько-Тихоокеанського регіону, сприймаючи його щонайменше, як «Азійсько-Тихоокеанський регіон+». Введення нового концепту дає змогу говорити про велику наукову, політичну та дипломатичну роботу Австралії, про пошуки в подальшому підтриманні своєї безпеки як острівної держави,

тому що в розвитку і процвітанні вона на 99% залежить від безперебійного і надійного функціонування мережі підводних телекомунікаційних кабелів.

Австралія, яку омивають води Індійського і Тихого океанів, відчуває пряму належність до цього макрорегіону світу. Це дає їй змогу, так само як і іншим великим, середнім та малим державам, що входять до нього, сподіватися на менший тиск агресивної поведінки КНР, яка, маючи компанію «HMN Technology», з початку XXI ст. різко підвищила темпи й обсяги прокладання підводних комунікаційних кабелів, як для себе, так і для інших країн (або в альянсі з ними), що дало їй змогу стати 4-ю державою в світі після таких гігантів, як американська «SubCom», японська «NEC Corporation», французька «Alcatel Submarine Networks».

Це не може не непокоїти. Існують версії та припущення в таких державах, як США, Австралія й інших країнах демократії, що разом з прокладанням підводних кабелів китайська компанія «HMN Technology» контролюватиме потік даних, вбудовуватиме в підводні кабелі обладнання для прослуховування, активуватиме інші шпигунські пристрої після того, як кабель буде здано «під ключ».

На технологічному рівні ринок кабельних послуг керується найновішими тенденціями, наприклад, – використанням SMART cables. Одним із вирішальних чинників у конкурентній боротьбі за володіння найновітнішими розробками в цій галузі є використання штучного інтелекту. Переможцем стане той, хто швидше і краще зможе використати ШІ у функціонуванні підводних комунікаційних кабелів, що великою мірою дасть змогу усунути більшість кіберзагроз у глобальному підводному ландшафті та на суходолі.

Визначнішою подією для Австралії кінця XX ст. було прийняття Телекомунікаційного акта (1997 р.), який забезпечив чітке юридичне регулювання в системі австралійських підводних кабелів, що дало країні змогу значною мірою убезпечити свою мережу підводних кабелів і водночас стати зірковим прикладом підходів до цієї стратегічної проблеми для інших держав. Недарма інші держави почали називати її «золотим стандартом» або навіть

«міжнародним золотим стандартом». Можна зробити висновки, що тут відіграли роль не тільки політична та безпекова передбачуваність і державницький підхід Австралії до захисту підводної критичної інфраструктури, а й великою мірою географічне розташування континенту з його величезною віддаленістю від переважної більшості країн, а також стрімке входження у глобальний диджіталізований світ, який насамперед характеризується взаємопов'язаністю. Але Земля першої чверті XXI ст. значно відрізняється від Землі – «глобального села» кінця XX ст. Стрімкий розвиток технологій, проривні винаходи в різних галузях наук, як у нашому контексті – від переходу на підводні оптико-волоконні кабелі до їх мультиплексування з просторовим розподілом, винаходу SMART кабелів та найновітніших розробок зі штучного інтелекту, – все це посилює ризики та зменшує стійкість критичної інфраструктури. Вступ нових глобальних гравців у змагання за прокладання підводних кабелів – «Google», «Apple», «Microsoft», «Amazon» і «Facebook» – як їх називають «суперскейлерів» – іще більше ускладнює ситуацію. Так, вони мають такі статки, які далеко не всі країни навіть «золотого мільярда» можуть дозволити собі витрати на державні підводні комунікаційні мережі. Але ж суперскейлери не дуже опікуються апгрейдингом та здебільшого не вкладають фінанси в будівництво спеціальних суден для ремонту кабелів у випадку навмисного пошкодження або розриву через стихійні лиха. Причому всі такі випадки треба неодмінно розслідувати, контролювати, відстежувати причини й вести облік у міжнародному масштабі. Висновок, який з цього випливає: потрібно укладати приватно-державні партнерства, позаяк більшість критичної інфраструктури морського дна експлуатує на правах власності приватний сектор, а держави надають власникам дозвіл прокладати кабелі та стежать за виконанням норм національного законодавства.

Ось чому таким важливим є врахування безпеки та стійкості підводних комунікаційних кабелів як критичної інфраструктури в рамках «Національної стратегії оборони Австралії». Подібні кроки необхідні, щоб не втратити лідерство й захистити країну і континент від ризиків катастроф, масштаби яких

настільки загрозливі, що їх важко переоцінити. Необхідно зробити щонайменше три речі: поставити проблему захисту підводних кабелів на порядок денний суспільного обговорення як в Австралії, так і в інших країнах, тобто задіяти публічну дипломатію; віддзеркалити ці питання на рівні Національної стратегії оборони, відповідаючи на виклики і загрози першої чверті XXI ст. й надалі (хоча б до 2030 р.); зміцнювати партнерства і альянси з країнами світу й відповідними регіонами, аби мінімізувати безпрецедентні наслідки від терористичних дій авторитарних, тоталітарних режимів країн чи терористичних угрупувань.

Уже давно настав час як політикам, так і народам Земної кулі зрозуміти, що людство живе в ері комунікації, що саме останню на 99% втілено у глобальній мережі підводних комунікаційних кабелів, яку недарма називають критичною інфраструктурою, адже її втрата означає кінець життєдіяльності людства на планеті. Останні інциденти з розриву кабелів (як на дні моря, так і на суходолі) в Північній Європі означають новий тип асиметричної гібридної війни, за якою стоїть сіро-чорна загрозлива тінь росії. Такий тип гібридної війни може спалахнути де завгодно на планеті. Тож треба вкласти масу зусиль і спільних дій для збереження надійності, цілісності, безпеки та доступності інфраструктури оптоволоконних комунікаційних підводних кабелів, яка підтримує життя світової спільноти на планеті Земля.

2.4. ДОПОМОГА УКРАЇНІ ВІД АВСТРАЛІЇ ТА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ У ЇЇ ПРОТИСТОЯННІ ВОЄННІЙ АГРЕСІЇ РФ

З першого дня повномасштабного вторгнення Росії в Україну наша держава отримує небувалу підтримку світу. Це стосується як озброєння, так і гуманітарної допомоги, фінансування національної економіки й моральної підтримки від людей з різних країн та континентів. Напад Росії на Україну об’єднав світову спільноту в гарантуванні міжнародної безпеки й недопущенні поширення російської агресії. Не стали винятком і провідні держави

Тихоокеанського регіону – Австралія та Нова Зеландія, які також чітко окреслили проукраїнську позицію.

Міжнародна підтримка є сьогодні одним із головних чинників, які стимулюють перемогу України на полі бою з російськими загарбниками. Більшість держав надають допомогу, ґрунтуючись, передусім, на потребах України. Разом з тим серед основних мотивів, які спонукають низку держав світу підтримувати Україну, можна виділити такі: соціально-економічні; військово-політичні та стратегічні; геополітичні. Ще одним важливим мотивом є бажання знищити рашистську імперію без залучення власних людських сил, тобто без втрат. Адже Україна стала щитом від РФ, насамперед для Європи. Для країн-членів НАТО й союзників, які не межують ні з Росією, ані з Україною набагато простіше надавати підтримку для нашої країни, аніж самостійно вести війну.

Окрім цього, постачаючи в Україну озброєння та гуманітарну допомогу, країни-контрибутори стимулюють власну економіку, отримуючи додатковий прибуток у бюджет та створюючи нові робочі місця, що зрештою знижує напругу в суспільстві, а також випробують нові види озброєння й техніки не тільки в штучних умовах. Себто, в окремих випадках, мотиви допомоги стають також суто прагматичними.

За даними звіту Центру економічних стратегій, сукупна міжнародна бюджетна допомога Україні тільки 2022 р. становила 28,1 млрд $, що становить 60% від усього додаткового фінансування, яке отримав український бюджет на кінець 2022 р. [70]. Згідно зі звітом, який опублікував незалежний німецький аналітичний центр «Kiel Institute», обсяг фінансової, гуманітарної та військової допомоги, наданої Україні з 24 січня 2022 р. до 15 січня 2023 р. становить 143,6 млрд євро [71]. Це свідчить про те, що саме зовнішня фінансова стимуляція міжнародних партнерів включно з військовою допомогою допомагає Україні боротися з рашизмом і запобігати фінансово-економічному колапсу. За час повномасштабної війни Австралія та Нова Зеландія разом з союзниками продемонстрували, що є відданими й справжніми друзями нашої

країни. Численні заяви лідерів цих країн і матеріальна допомога від них не залишаються непоміченими та надають українцям впевненості у завтрашньому дні.

Уряди обох країн засудили агресивні дії РФ, підтримують суверенітет і територіальну цілісність України й закликають Росію припинити неспровоковане, несправедливе та незаконне вторгнення в Україну. Обидві країни надають Україні військову, фінансову й гуманітарну допомогу, відкрито критикують дії РФ, а також приєдналися до дій партнерів у частині західних санкцій та запроваджують свої, долучилися до міжнародних зусиль, спрямованих на активну протидію не лише РФ, але й прибічникам незаконного вторгнення.

2014 р. Австралія й Нова Зеландія засудили окупацію Криму та агресію Росії проти України і виступили на підтримку суверенітету й територіальної цілісності України, а також долучилися до широкомасштабних санкцій ЄС щодо Росії. Політичні та економічні заходи Австралія з Новою Зеландією та іншими країнами стали застосовувати як складову міжнародної реакції на збройну агресію РФ проти України ще з 2014 р. разом з ЄС, США, Канадою, Японією, Норвегією, Швейцарією та іншими країнами.

У поточній геополітичній ситуації Австралія й Нова Зеландія разом із союзниками офіційно стали на бік України і є одними з ключових партнерів нашої країни в протидії російській агресії. 24 лютого 2022 р. у перший день повномасштабного російського вторгнення на 15:45 на підтримку України виступили 48 держав та 5 міжнародних організацій, серед яких були Австралія та Нова Зеландія [72]. Засудивши нічим неспровоковане вторгнення країни-агресора в Україну, Австралія та Нова Зеландія долучилися до міжнародного співтовариства у заклику до Росії негайно припинити воєнні дії в Україні та в запровадженні низки заходів у відповідь на агресію та порушення територіальної цілісності й суверенітету України. 2 березня 2022 р. Австралія та Нова Зеландія приєдналася до 140 держав у голосуванні за резолюцію Генеральної Асамблеї ООН ES-11/1, яка засуджувала вторгнення Росії в

Україну та вимагала повністю вивести російські війська. Того ж дня Австралія й Нова Зеландія приєдналися до 39 держав-учасниць Римського статуту, які подали позов проти Росії до Міжнародного кримінального суду за війну, розв'язану в Україні [73].

З початком російсько-української війни зовнішня політика Австралії та Нової Зеландії зазнала суттєвих корекцій і змін. Від моменту повномасштабного російського вторгнення уряди обох країн активізували стратегічний діалог з союзниками та, декларуючи використання багатосторонніх підходів, роблять окремий наголос на зміцненні союзницьких відносин у протистоянні російській агресії як на євроатлантичному й трансатлантичному рівні, так і на регіональному. Без'ядерний статус Австралії та Нової Зеландії не заважає їм відігравати провідну роль у загальносвітових процесах. Пріоритетами їхньої зовнішньої політики є забезпечення миру та стабільності в Океанії, що вважається запорукою безпеки обох держав, підтримка вільної торгівлі на світовому ринку, протидія глобальному тероризму й конфліктам.

Однією з найважливіших ініціатив з безпекової політики, до яких залучені Австралія та Нова Зеландія, є протистояння російській військовій агресії, яка становить спільну загрозу для обох країн. Австралія та Нова Зеландія спільно з країнами-учасницями Об'єднаного експедиційного корпусу й іншими союзниками беруть участь у реалізації багатонаціональної навчальної операції «Interflex» з підготовки українських військових на території Великої Британії.

Найдієвішим інструментом впливу на країну-агресора з боку Австралії та Нової Зеландії, а також цивілізованої світової спільноти загалом, є санкційна політика. У відповідь на неспровоковану й невиправдану воєнну агресію РФ проти України Австралія та Нова Зеландія, спільно з міжнародними партнерами, зокрема з ЄС, запровадили безпрецедентні комплексні санкції, спрямовані на: обмеження здатності Кремля фінансувати війну; накладення помітних економічних і політичних витрат на російську політичну еліту; розмивання економічної бази Росії без перспективи модернізації. Тож обидві

країни демонструють консолідований та комплексний підхід до формування санкційних пропозицій.

Війна в Україні прискорила узгодження зовнішньополітичних цілей і пріоритетів Нової Зеландії, які набули жорсткішого конфронтаційного забарвлення. Нова Зеландія змінила підходи до санкційної політики й застосувала національні санкції проти причетних до розпалювання агресії. 9 березня 2022 р. новозеландський парламент одноголосно ухвалив Закон про санкції проти Росії (Russia Sanctions Act 2022), який дав Новій Зеландії змогу практично відреагувати на агресивні дії Росії й долучитися до глобальних зусиль з підриву російської військової машини [74].

Закон є базовим доктринальним документом новозеландського уряду, що встановлює рамки автономних санкцій проти Росії у відповідь на її вторгнення в Україну 2022 р. та окреслює основні риси позиціонування нинішньої владної команди країни. Він дозволяє накладати санкції на осіб, пов'язаних із вторгненням Росії в Україну, включаючи фізичних осіб, служби, компанії й активи, а також вводити санкції проти інших держав, причетних до російської агресії, включаючи Білорусь, поза рамками ООН [75]. Ухвалення нового закону ознаменувало поворотний пункт у зовнішній політиці країни – єдиний автономний режим санкцій країни пов'язаний з російським вторгненням. Закон про санкції проти Росії дозволяє Новій Зеландії вводити та застосовувати санкції у відповідь на російське вторгнення в Україну незалежно від системи ООН. Після прийняття цього законопроєкту російський уряд включив Нову Зеландію до списку іноземних держав, які вчинили «недружні дії» проти росії [76].

Майже відразу після ухвалення Закону про санкції уряд РФ 8 квітня 2022 р. заборонив в'їзд до Росії 130 новозеландським політичним діячам, працівникам оборонних відомств і розвідки та звинуватив Веллінгтон у здійсненні «русофобської зовнішньої політики, реалізованої на догоду західним державам» [77]. 31 липня 2022 р. на невизначений термін було заборонено в'їзд до Росії ще 32 новозеландським посадовцям, лідерам громадянського

суспільства та журналістам [78]. 1 серпня 2022 р. Держдума Росії ухвалила закон про заборону всиновлення російських дітей «недружніми країнами», до переліку яких увійшла й Нова Зеландія [79].

У відповідь на агресивні дії Росії Австралія запровадила низку заходів, серед яких: цілеспрямована заборона на поїздки для російських урядовців та інших осіб, пов'язаних з вторгненням в Україну; заборона експорту товарів для російських військових і сил безпеки; впровадження цілеспрямованих санкцій проти Росії, а також надання дипломатичної, військової та економічної підтримки Україні. Уряд Австралії ухвалив рішення заборонити експорт до Росії предметів розкоші, а також підвищити на 35% мита на імпорт усієї продукції з Росії та Білорусі, відмовитися від російських нафти, газу й інших енергоносіїв. Австралія екстрено прискорила видачу близько 1700 тимчасових гуманітарних віз для українських громадян [80]. Загалом Австралія запровадила санкції проти понад 1000 осіб і організацій, які підтримують незаконне вторгнення Росії в Україну. З метою тиску на російську військову машину Австралія й Нова Зеландія приєдналися до партнерів і оголосили про санкції проти Ірану за постачання безпілотників Росії у війні проти України [81].

Обидві країни засудили всіх фізичних та юридичних осіб Ірану, які підтримують незаконне і неспровоковане вторгнення Росії в Україну. Санкції, які запровадила Нова Зеландія, передбачають заморожування активів, заборону на в'їзд та обмеження комерційної діяльності в країні всіх іранських фізичних і юридичних осіб, які підтримують незаконне й неспровоковане вторгнення Росії в Україну [82].

Фактично Іран став третьою країною (включно з РФ та Білоруссю), щодо якої введено заборони відповідно до Закону про санкції проти Росії, оскільки єдиний автономний режим санкцій Нової Зеландії пов'язаний з російським вторгненням в Україну. Інші санкції повинні пройти через процес ООН, де на них майже напевно накладуть вето в Раді Безпеки.

В річницю повномасштабного вторгнення в Україну уряди Австралії та Нової Зеландії оголосили про нові санкції проти Росії та черговий пакет

військової допомоги. Додаткові цільові фінансові санкції й заборони на поїздки запроваджено щодо 90 фізичних та 40 юридичних осіб [83]. Під санкції потрапили концерн «Калашников», один із найбільших російських виробників зброї, розробник підводних човнів «Адміралтейські верфі», авіаційна компанія «Туполєв», ракетне конструкторське бюро імені академіка В. П. Макєєва і Курганмашзавод [84].

На третьому році повномасштабного вторгнення Нова Зеландія активно впроваджує санкції проти країни-агресора. У лютому 2024 р. уряд Нової Зеландії оголосив про розширення санкцій проти Росії, які передбачають введення граничної ціни, яку встановили країни Великої сімки на нафту російського походження, заборону на експорт підсанкційних товарів до Росії та Білорусі через треті країни [85]. Також санкції передбачають обмеження щодо 61 російської фізичної та юридичної особи, зокрема тих, хто брав участь у закупівельних мережах для ухилення від санкцій. Під обмеження потрапили також компанії, які закуповують технології російської оборонної промисловості, керівники банків та причетні до закупівлі зброї з Північної Кореї.

У травні 2024 р. Нова Зеландія запровадила черговий пакет санкцій проти 28 фізичних та 14 юридичних осіб, які надають військову підтримку Росії у війні проти України. Новий пакет санкцій спрямований на фізичних і юридичних осіб, причетних до передачі зброї з КНДР до Росії для використання проти України й на іранських суб’єктів, які беруть участь у наданні військової допомоги Росії, а також проти тих, хто сприяє примусовому переміщенню українських дітей до РФ [86].

Загалом з моменту ухвалення Закону про санкції щодо Росії в березні 2022 р. Нова Зеландія запровадила обмеження проти понад 1700 фізичних і юридичних осіб, а також низку торговельних заходів. Послідовне впровадження чергових пакетів санкцій демонструє, що Австралія та Нова Зеландія чітко засуджують загрози суверенітету України та людські жертви незаконної війни. Адресні санкції, спрямовані на конкретних осіб та групи,

чітко дають зрозуміти, що обидві країни засуджують тих, хто відіграє конкретну роль у сприянні незаконним і невиправданим діям Росії в Україні.

Австралія та Нова Зеландія підтримують Україну й міжнародне право та надають нашій державі вагому конкретну допомогу. Уряди цих країн укотре продемонстрували тверду, непохитну позицію в посиленні міжнародної взаємодії для того, щоб зламати агресивний потенціал Росії. Зокрема, оголосивши про нарощування санкційного тиску на агресора, готовність долучитися до міжнародних розслідувань злочинів Росії проти України та координації зусиль задля подолання продовольчої кризи, яку РФ спровокувала блокадою українських портів.

Важливим напрямком підтримки України є гуманітарна допомога. На 20 березня 2022 р. Австралія спрямувала 30 млн австралійських $ на гуманітарну допомогу, серед яких: 10 млн – різним неурядовим організаціям; 10 млн – Всесвітній продовольчій програмі; 8 млн – Фонду народонаселення ООН; 2 млн – Альянсу дій з надзвичайних ситуацій в Україні, а також щонайменше 70 тис. тонн вугілля для українських електростанцій [87]. Нова Зеландія своєю чергою задекларувала допомогу в розмірі 2 млн новозеландських $ (близько 1,4 млн $ США) на підтримку медичних закладів на місцях і забезпечення основних потреб, таких як продукти харчування та предмети гігієни [88].

Консенсус Австралії й Нової Зеландії щодо допомоги Україні є міцним і непохитним. Країни надають нашій державі матеріальну, військову, волонтерську, моральну та інформаційну допомогу. Австралійський і новозеландський уряди усвідомлюють, що військова допомога партнерів є однією з ключових умов для успіхів України на полі бою, а Сили Оборони України є єдиною європейською армією з досвідом повномасштабної війни з Росією. Вони продемонстрували, що здатні швидко опановувати зброю країн НАТО і використовувати її під час бойових дій. Тож Австралія та Нова Зеландія надають Україні значну військову допомогу: постачають оснащення й зброю та беруть участь у програмах підготовки українських військових [89].

Австралія й Нова Зеландія мають особливий статус основного союзника США поза НАТО. Цей статус характеризує виключно тісні стратегічні та військові відносини з країнами, які не є членами НАТО, а також визначає пріоритетність розвитку відносин з цими країнами, зокрема можливість участі в спільних оборонних ініціативах і проєктах, можливість проводити спільні військові дослідження, участь у низці обмежених контртерористичних заходів, постачання обмежених видів озброєння, тощо. Наявність такого статусу не визначається входженням країни у ті чи інші військові блоки [90].

За останні роки країни стали одними з провідних акторів, котрі роблять суттєвий внесок у підтримку України. З 2022 р. Австралія в рамках заходів партнерства з державами-членами НАТО значно посилила двосторонню підтримку для реалізації Україною права на самооборону, закріпленого у Статуті ООН, робить усе можливе для припинення війни і встановлення миру та стабільності в нашій країні. На жовтень 2022 р. Австралія надала Україні допомоги загалом близько 655 млн австралійських $ (462 млн $ США), зокрема 475 млн австралійських $ у формі військової допомоги та не менше за 90 захищених транспортних засобів Bushmaster [91].

У травні 2023 р. США та Австралія розпочали працювати над спільним пакетом військової допомоги Україні [92]. Цей спільний пакет був оприлюднений на саміті НАТО з безпеки в липні 2023 р. у Вільнюсі, на якому також був присутній прем'єр-міністр Австралії Е. Албанізі. З-поміж інших причин присутність Е. Албанізі на саміті НАТО викликана необхідністю оприлюднити цей спільний пакет допомоги [93].

До потужного оборонного пакету, з-поміж іншого, ввійшли 30 бронемашин Bushmaster, а загальна кількість Bushmaster, наданих Україні, досягла 120 одиниць [94]. Надання такої військової допомоги є свідченням повного політичного розуміння між країнами.

На Вільнюському саміті Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг високо оцінив Австралію як дуже важливого партнера НАТО і відзначив потужну військову і економічну підтримку України. Запрошення прем'єр-

міністра Е. Альбанізі також є свідченням поглибленого партнерства між НАТО й Австралією, спрямованого на забезпечення та підтримку безпеки в Євроатлантичному й Індо-Тихоокеанському регіонах [95]. Зобов'язання, оголошені 26 червня 2023 р., довели загальний внесок Австралії на підтримку України до 790 млн $, включаючи 610 млн $ у формі військової допомоги [96]. У березні 2024 р. Австралія долучилася до коаліції з безпілотників для України, яку очолюють Велика Британія та Латвія [97]. Цим самим австралійський уряд завідчив, що робитиме внесок у зусилля України з протистояння агресору.

Австралія демонструє непохитність у підтримці України. У жовтні 2024 р. більш ніж через рік після того, як Україна вперше висловила інтерес до австралійського старіючого парку танків Abrams M1A1, і через кілька місяців після того, як Австралія відхилила прохання пожертвувати приземлені вертольоти Taipan, уряд Е. Альбанезе ухвалив передати Україні 49 списаних танків Abrams американського виробництва в рамках пакету військової допомоги вартістю 245 млн $ [98]. Це рішення збільшить загальну вартість військової допомоги Австралії Україні з початку війни до понад 1,3 млрд $, тоді як загальна державна підтримка зараз перевищує 1,5 млрд $ [98].

Отже, Австралія є однією з найбільших держав-контрибуторів військової допомоги Україні поза межами НАТО, символом якої вже став бронетранспортер Bushmaster. Військова допомога з Австралії допомагає підтримувати потік озброєння до Києва та може заохотити інші країни, які досі вагаються щодо поставок зброї Україні [99]. Австралія демонструє також беззастережну двопартійну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України. Це засвідчила розмова Голови Верховної Ради України Р. Стефанчука зі спікером палати представників парламенту Австралії М. Діком 9 травня 2023 р. [100].

Нова Зеландія однією з перших почала підтримувати Україну в боротьбі за незалежність і справедливість. Відчувши особливість морального виклику цієї війни, Веллінгтон змінив власні підходи до санкційної політики й застосував національні санкції проти причетних до розпалювання агресії. Нова

Зеландія допомагає з фінансами для безпекових потреб, із постачанням амуніції та з навчанням військових, надає гуманітарну підтримку й незмінно сприяє на міжнародних майданчиках [11]. Країна рішуче засудила російське вторгнення в Україну й закликала Росію припинити військові операції в Україні та негайно вивести війська. Уряд Нової Зеландії анонсував невідкладне впровадження низки заходів, зокрема заборону на в'їзд представників російського уряду, пов'язаних із вторгненням, а також обмежив дипломатичну взаємодію, призупинивши двосторонні консультації з МЗС Росії [101].

У відповідь на дії Росії Нова Зеландія запровадила низку заходів, серед яких: цілеспрямована заборона на поїздки для російських урядовців та інших осіб, пов'язаних з вторгненням в Україну; заборона експорту товарів для російських військових і сил безпеки; призупинення двосторонніх консультацій міністерств закордонних справ. Уряд Нової Зеландії закликав Росію зробити «те, що правильно»: негайно припинити військові дії в Україні й вивести війська задля уникнення катастрофічної втрати невинних людей [101]. На третьому році незаконної війни, яку Росія розпочала проти України, рішучість Нової Зеландії протистояти агресії РФ не зменшилася. Послідовна санкційна політика країни проти Росії є демонстрацією безкомпромісного засудження незаконних дій Росії.

Політична риторика Нової Зеландії також залишається незмінною: непохитна підтримка України та її народу. Веллінгтон закликає Росію послідовно виконувати міжнародні зобов'язання, припинити військову агресію, вивести війська з України, а потім повернутися до змістовних дипломатичних переговорів.

Нова Зеландія продовжує активну санкційну політику, впроваджує заборону на в'їзд і експортний контроль проти Росії та Білорусі, а також надає дипломатичну, військову й економічну підтримку Україні. Масштаби заходів, яких вживає Нова Зеландія для засудження незаконного вторгнення Росії та підтримки самооборони України, є безпрецедентними, і ці зусилля схвалили Україна та міжнародні партнери [102]. В новозеландському

зовнішньополітичному відомстві відзначають, що агресивні дії Росії мають наслідки для глобального миру, безпеки та економічної стабільності, що своєю чергою впливає також на Нову Зеландію: «Самооборона України – це також боротьба за захист основних принципів, якими дорожать новозеландці: територіальна цілісність; недоторканість основних прав і свобод людини; заснована на міжнародних правилах система, на яку ми покладаємось для нашого миру та процвітання» [84].

13 квітня 2022 р. Нова Зеландія направила до Європи для допомоги Україні транспортний літак C-130H Hercules та 50 осіб допоміжного персоналу для виконання логістичних завдань. Два місяці команда подорожувала Європою, не в'їжджаючи на територію України, доставляючи обладнання та матеріали до розподільчих центрів для України. Таке рішення уряд Нової Зеландії ухвалив 11 квітня 2022 р., і тоді ж виділив ще 13 млн $ на військову, гуманітарну та правову підтримку України [103]. У травні 2022 р. Нова Зеландія направила до Великої Британії 30 військовослужбовців для навчання українських військових працювати зі 105-мм легкою польовою гарматою L119. На доповнення до цього 15 серпня 2022 р. уряд країни ухвалив рішення про додаткову відправку ще 120 військовослужбовців Збройних сил Нової Зеландії (NZDF) до Великої Британії для допомоги у підготовці українських солдатів. Тренування бійців ЗСУ є частиною низки дій новозеландського уряду, яка включає фінансову підтримку на суму понад 40 млн $ та запровадження санкцій щодо 840 фізичних і юридичних осіб [103].

Рішенням про забезпечення української армії додатковим нелетальним обладнанням та приладдям Нова Зеландія вкотре чітко заявила, що відповідатиме на заклик України щодо практичної підтримки для захисту українського народу від невиправданого російського вторгнення.

13 грудня 2022 р. Президент України В. Зеленський звернувся до парламенту й народу Нової Зеландії з закликом узяти на себе лідерство в підтримці на міжнародному рівні одного з пунктів формули миру, який стосується екологічної безпеки й розмінування [104]. Президент України став

другим іноземним лідером в історії країни, який звернувся до парламенту у Веллінгтоні. Глава держави закликав парламентарів країни проявити лідерство в міжнародних інституціях, зокрема в ООН, і на двосторонньому рівні з іншими державами, а також розпочати консолідацію світу заради протидії екоциду. Глава держави зазначив, що Нова Зеландія – одна з тих країн, яка розуміє, що руйнація навколишнього природного середовища дорівнює руйнації життя, і яка може допомогти в дипломатичній мобілізації свого регіону заради того, щоб реалізувати українську формулу миру, зокрема її 8 пункт – протидію екоциду [105].

Нова Зеландія засудила військову агресію РФ проти України та підтримує суверенітет і територіальну цілісність України в її міжнародно визнаних кордонах на всіх рівнях та в рамках міжнародних організацій. Нова Зеландія традиційно є співавтором резолюцій Генеральної Асамблеї ООН на підтримку суверенітету й територіальної цілісності України. Обсяг військово-технічної допомоги Україні з боку Нової Зеландії становить понад 15 млн $ США. Вона складається з виділення коштів на придбання летальної зброї та захисного спорядження; фінансування пального, медикаментів і харчових раціонів; виділення військовослужбовців сил оборони Нової Зеландії для підготовки Збройних сил України. Обсяг гуманітарної допомоги Україні від уряду Нової Зеландії на цей час становить близько 10 млн $ США. В контексті повномасштабного російського вторгнення варто також звертати увагу не тільки на фінансову підтримку України під час війни, а й на перспективи допомоги партнерів після закінчення бойових дій, позаяк Україні доведеться пройти складний шлях відбудови держави. Запорукою майбутньої швидкої й ефективної відбудови економіки України є інвестиції. Виступаючи на Форумі нової економіки «Bloomberg» («Bloomberg New Economy Forum») у листопаді 2022 р. Президент України Володимир Зеленський заявив, що Україна може стати джерелом нового глобального розвитку, як тільки відновить територіальну цілісність та гарантує надійний мир [106].

У цьому контексті Австралія заявила про готовність приєднатися до реалізації амбітного проєкту з післявоєнної відбудови України та інвестувати в українську економіку. Австралійський мільярдер і засновник компанії «Fortescue» Е. Форрест як якірний інвестор публічно зобов'язався вкласти перші 500 млн $ в один із інвестиційних фондів, який формує міжнародна фінансова група «Black Rock» для відновлення України [107]. Австралійський приватний бізнес та інвестори реальними діями демонструють, що Україна може стати джерелом нового глобального розвитку. Тим самим залучення австралійського приватного капіталу до реконструкції дасть змогу використати також кошти від урядів потенційних донорів та інших організацій, сприятиме координації зусиль усіх потенційних інвесторів та учасників відбудови України, щоб досягти єдності позицій та залучити інвестиції у ключові сектори економіки. Наразі ключовими аспектами двосторонньої взаємодії є безпекова співпраця і подальший захист свободи, економічні виклики й посилення макрофінансової підтримки України, протидія глобальним загрозам, які створила агресія Росії проти України і які відчуваються в усіх регіонах світу.

Австралія разом з Новою Зеландією входять до Міжнародної коаліції на підтримку незалежності й територіальної цілісності України – міжнародного неофіційного об'єднання країн і всесвітніх організацій, які є союзниками України у війні, яку розв'язала Російська Федерація проти незалежної держави. Вони не уникають прямої критики в бік країни-агресора. Натомість із урахуванням потенційних ризиків агресивної політики на адресу РФ лунають гострі звинувачення. Усвідомлення ризиків, спричинених повномасштабним вторгненням РФ в Україну, актуалізувало для Австралії й Нової Зеландії необхідність переглянути зовнішньополітичну стратегію, пріоритети у сфері міжнародної безпеки та форм реагування на традиційні та новітні загрози.

З самого початку повномасштабної війни українці отримали безпрецедентну підтримку з боку більшої частини цивілізованого світу. Причому допомога ця була всеосяжна, і, що дуже важливо, вона триває досі – попри сподівання росіян, «світ не втомився», «Європа не замерзла», «ніхто

нічого не забув». На початку повномасштабної війни Австралія та Нова Зеландія разом із Великою Британією, США, Канадою, Японією і низкою інших країн запустили надзвичайно зручні програми для українських переселенців. Уряд Нової Зеландії запровадив спеціальну українську візу (special Ukrainian visa), за якою особи, що мають дозвіл на постійне проживання, можуть привезти до країни родичів [108]. У лютому 2023 р. уряд ухвалив рішення продовжити термін дії цієї програми до 15 березня 2024 р. [109]. Австралія своєю чергою в екстреному порядку прискорила видачу близько 1700 тимчасових гуманітарних віз для українських громадян [110].

Важливою формою підтримки обох країн були візити в Україну лідерів Австралії та Нової Зеландії, що вкотре засвідчує їхню чітку проукраїнську позицію. Протягом 2022–2023 рр. мала місце помітна активізація українсько-австралійських та українсько-новозеландських контактів. Серед понад 20 двосторонніх заходів України та Австралії високого й найвищого рівнів варто виділити перші в історії двосторонніх відносин візит в Україну прем'єр-міністра Австралії Е. Альбанезе (3 липня 2022 р.) та візит в Австралію депутатської групи Верховної Ради України з міжпарламентської співпраці з Австралією (20–25 березня 2023 р.); відеозвернення Президента України В. Зеленського до парламенту Австралії 31 березня 2022 р.; зустрічі Президента України В. Зеленського і прем'єр-міністра Австралії Е. Альбанезе на полях саміту Групи Семи в Хіросімі (21 травня 2023 р.) та на полях саміту НАТО у Вільнюсі (11 липня 2023 р.)., а також телефонні розмови Президента України В. Зеленського з прем'єр-міністрами Австралії – С. Моррісоном (5 березня 2022 р.) та Е. Альбанезе (11 жовтня 2022 р.). 9 травня 2023 р. відбулася телефонна розмова між Головою Верховної Ради України Р. Стефанчуком і спікером палати представників парламенту Австралії М. Діком, а 2 червня 2023 р. пройшли зустрічі міністра оборони України О. Резнікова з міністром оборони Австралії Р. Марлзом та з міністром оборони Нової Зеландії Е. Літтлом на азійському безпековому саміті в Сінгапурі.

Україна й Австралія тісно взаємодіють по лінії зовнішньополітичних відомств. Ідеться про телефонні розмови між Міністром закордонних справ України Д. Кулебою з австралійськими колегами М. Пейн (28 березня 2022 р., 07 квітня 2022 р.) та П. Вонг (31 травня 2022 р.), а також про зустріч Міністра закордонних справ України Д. Кулеби та міністерки закордонних справ Австралії П. Вонг на полях 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку (20 вересня 2022 р.) та з прем'єр-міністром Австралії Е. Альбанезе на полях Саміту ASEAN у Пномпені (12 листопада 2022 р.).

Серед українсько-новозеландських контактів високого рівня варто виокремити промову Президента України В. Зеленського до парламенту Нової Зеландії 13 грудня 2022 р.; телефонні розмови між Президентом України В. Зеленським та прем'єр-міністрами Нової Зеландії – Дж. Ардерн (30 червня 2022 р.) і К. Гіпкінсом (01 травня 2023 р.); зустріч Прем'єр-міністра України Д. Шмигаля з прем'єр-міністром Нової Зеландії Дж. Ардерн на полях 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (21 вересня 2022 р.); зустріч Міністра закордонних справ України Д. Кулеби з очільницею новозеландського зовнішньополітичного відомства Н. Махутою під час міністерських заходів НАТО у Брюсселі (4 квітня 2023 р.) та перший в історії візит міністра оборони Нової Зеландії П. Хенаре в Україну 20 листопада 2022 р.

Чітку й послідовну позицію з підтримки цілісності та суверенітету України демонструють Австралія та Нова Зеландія на зовнішньополітичній арені. Австралія тисне на Китай і закликає Пекін «робити правильні речі», не постачати зброю та використати свій вплив на Росію, щоб покласти край війні в Україні [111]. Ще 7 березня 2022 р. тодішній прем'єр-міністр Австралії С. Моррісон закликав Пекін приєднатися до решти світу в засудженні російської агресії й до запровадження санкцій проти Москви, а також використати свій вплив для припинення війни. Питання про вторгнення Росії в Україну порушила також глава МЗС Австралії П. Вонг з китайським колегою Цінь Ганом на полях зустрічі G20 у Нью-Делі 2 березня 2023 р. і вкотре закликала Пекін використати свій вплив на Росію, щоб покласти край війні в Україні,

наголосивши, що світ очікує від Китаю відповідального лідерства щодо України [112]. Глава МЗС Нової Зеландії Н. Махута під час зустрічі з міністром закордонних справ КНР у Пекіні в березні 2023 р. висловила занепокоєння щодо будь-якої летальної допомоги від Китаю для Росії у війні проти України [113].

Громадяни Австралії та Нової Зеландії відгукнулися на заклик Президента України В. Зеленського в лютому 2022 р. до добровольців з-за кордону долучитися до захисту України від російської агресії. Австралійські та новозеландські добровольці у складі Українського інтернаціонального легіону зі зброєю в руках захищають Україну від російських окупантів. Від початку повномасштабного російського вторгнення четверо громадян Австралії [114] та троє громадян Нової Зеландії [115] загинули під час бойових дій в Україні, захищаючи свободу українського народу. Для багатьох співвітчизників вони були уособленням неофіційної участі їхніх країн у російсько-українській війні.

Майже одразу після вторгнення РФ в Україну Австралія й Нова Зеландія спільно з партнерами почали запроваджувати санкції та обмеження проти спортивної індустрії країни-агресора [116]. Австралійський та новозеландський уряд приєдналися до коаліції з 35 країн у заклику до Міжнародного олімпійського комітету відсторонити російських і білоруських спортсменів від участі в Олімпіаді 2024 р. Серед інших, до коаліції країн увійшли США, Японія, Велика Британія, Німеччина та Франція, яка приймала Олімпіаду [117].

На захист незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України стала Австралійська федерація українських організацій – головний орган українських громадських організацій в Австралії [118]. Результатом її співпраці з іншими громадськими організаціями Австралії стала програма «Українське кризове звернення» («Ukraine Crisis Appeal») – найбільша австралійська ініціатива зі збору коштів для України, яка залучила понад 2,5 млн $ США [119].

Говорячи про підтримку України з боку Австралії та Нової Зеландії, звісно, не можна забувати й про допомогу від звичайних громадян, які не

залишили українців один на один з бідою з перших днів війни, демонструючи солідарність з народом України. Чимало пересічних австралійців та новозеландців збирали і досі збирають найрізноманітнішу гуманітарну допомогу для українців, донатять у різноманітні фонди, влаштовують численні акції, допомагають адаптуватися на місцях та, звісно, підтримують морально. Активну позицію на підтримку України демонструють українські експати в Новій Зеландії, які ведуть просвітницьку та волонтерську діяльність. Небайдужі емігранти й новозеландці влаштовують аукціони, готують акції протесту, співпрацюють зі Світовим Конгресом Українців, записують інформаційні ролики, готують благодійні вечері, проводять лекції та семінари про Україну, розповідають про жахіття війни. Всі виручені кошти йдуть у фонди допомоги України [120].

У зв'язку з повномасштабним російським вторгненням в Україну нового виміру набули австралійсько-українські відносини у сфері науки, освіти та досліджень. Провідні австралійські університети разом з науковими організаціями й дослідницькими установами країни непохитно стоять на боці України і сповнені рішучості співпрацювати з українськими партнерами на всіх рівнях та підтримувати Україну як у подоланні безпосередніх наслідків війни, так і в її відновленні [121]. Австралійські дослідницькі організації в непростий для України час всебічно підтримують українських учених, демонструють непорушну солідарність і довірливе партнерство заради спільного майбутнього [122].

26 лютого 2023 р. з нагоди Дня Спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя Австралія та Нова Зеландія підтримали Спільну заяву Міжнародної Кримської платформи, в якій підтвердили непохитну відданість політиці невизнання незаконної анексії Кримського півострова та намагань незаконно анексувати інші території України. Нова Зеландія й Австралія спільно з іншими авторами заяви підтвердили готовність поглиблювати політичну, дипломатичну, фінансову, гуманітарну та іншу

підтримку України до повного відновлення її суверенітету й територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів [123].

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну зумовило серйозне переосмислення концептуальних підходів до зовнішньополітичної стратегії Австралії та Нової Зеландії, реформування системи національної безпеки з урахуванням змін міжнародного безпекового середовища й посилення трансрегіональних викликів і загроз, розробку нових цілей, пріоритетів та підходів до реалізації зовнішньої політики.

Національна безпека Австралії – країни з вразливим геополітичним розташуванням, цінною територією, ресурсами й значними розмірами, може бути надійно гарантована двома шляхами: за допомогою могутнього самостійного потенціалу стримування або за рахунок участі у впливових і потужних воєнних блоках. Тож важливе значення для гарантування національної безпеки й оборони Австралії, а також миру й стабільності на євроатлантичному просторі, особливо в умовах агресії Російської Федерації проти України, має співпраця Австралії з США й країнами НАТО.

Широкомасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. продемонструвало, що європейська безпека безпосередньо пов’язана з безпекою в Індо-Тихоокеанському регіоні. У цьому контексті Австралія прагне посилити свою оборону в розрізі російсько-української війни й бачить вихід у тісній координації дій з союзниками та партнерами – насамперед США й Великою Британією. Ще у вересні 2021 р. Австралія, Велика Британія та США створили військово-політичний союз AUKUS, спрямований на протидію експансіонізму КНР в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Взаємодія з найближчими сусідами, передусім із Новою Зеландією, залишається для Австралії традиційним і стабільним напрямком зовнішньої політики [124]. На глобальному ж рівні Канберра наразі опинилася посеред поля протистояння між колективним Заходом (насамперед США) та КНР. Така ситуація спонукає її згорнути тривалу політику балансування між цими полюсами сили та відкритіше стати на бік американського союзника.

Нині Австралія формує новий концептуальний підхід до національної оборони. Стратегічний огляд оборони, затверджений наприкінці квітня 2023 р., визначає пріоритетні напрямки реформування австралійської армії й міжнародної політики Канберри. Цей документ є найбільш кардинальним переглядом політики оборони Австралії з часів Другої світової війни [125].

Відзначимо, що важливе місце для Австралії в безпековому аспекті посідає Україна. Попри те, що визначальним чинником безпеки для Австралії є Китай, а точніше його стримування, в Австралії розуміють наслідки посилення Росії для Індо-Тихоокеанського регіону, тож питання України є одним із топових, а розуміння необхідності підтримувати нашу державу – чітким і ясним. Тож теза про те, Україна є важливою для Австралії, але менш пріоритетною у зв'язку з географією, втрачає актуальність. У Канберрі усвідомлюють зв'язок між безпекою в Європі та глобальною безпекою.

У березні 2024 р. Австралія та Велика Британія уклали оборонну угоду, яка має допомогти країнам разом реагувати на актуальні виклики й покликана полегшити спільну роботу збройних сил двох країн на території одна одної. Це положення передбачає також спільну підготовку українських військ у Великій Британії [126].

Австралія, своєю чергою, є одним із ключових партнерів України в Індо-Тихоокеанському регіоні. Інтеграція України до ЄС і НАТО також безпосередньо пов'язана з Індо-Тихоокеанським регіоном та конкретно з Австралією.

Тож з огляду на сучасні геополітичні реалії та необхідність посилити обороноздатність, пріоритетними напрями співпраці для обох країн мають бути, насамперед, здатність вибудовувати союзи задля спільної протидії загрозам, співпраця з союзниками в рамках спільних проєктів, а також доступ до новітніх оборонних технологій для подальшого спільного виробництва.

Повномасштабне російське вторгнення значною мірою вплинуло на сучасну безпекову політику Нової Зеландії, формування якої завжди було пов'язане з розвитком політичних процесів в Індо-Тихоокеанському регіоні

загалом та взаємодією з іншими регіональними потугами зокрема. Веллінгтону, втім, вдалося відокремитися від дискурсу його англо-саксонських союзників і сформувати власне коло інтересів [127]. З розвитком глобалізаційних процесів Нова Зеландія почала розширювати зусилля з підтримки миру та безпеки як на регіональному, так і на глобальному рівні, поєднуючи залучення до міжнародної діяльності у сфері безпеки та вирішення важливих регіональних питань.

Трансформації в Індо-Тихоокеанському регіоні зумовили появу нових викликів для Веллінгтона. Піднесення Китаю та загострення американсько-китайського протистояння безпосередньо впливають на інтереси Нової Зеландії. У таких умовах уряд країни намагається шукати баланс між прагненнями союзників протидіяти Пекіну й підтримкою з ним стабільних, безконфліктних відносин. Тож Веллінгтон намагається формувати безпекову політику так, аби бути готовим до нового загострення ситуації в регіоні та можливого розширення впливу Китаю за межі його нинішньої сфери інтересів [127].

Сучасна безпекова політика країни є комплексною й сфокусованою на регіональній оборонній співпраці, протидії терористичним загрозам і прискореному розвитку кіберрезистентності. Для повноцінної реалізації безпекових інтересів Веллінгтон розробляє структуровані стратегії, в яких передбачені чіткі принципи та заходи, що сприяють раціональнішому вирішенню проблем. Кульмінацією стало ухвалення Закону Нової Зеландії про санкції проти Росії.

Істотно на формування особливої політики Нової Зеландії у сфері національної безпеки вплинула географічна віддаленість від світових «гарячих точок» і центрів зіткнення інтересів інших держав. Характерною її рисою є те, що країна намагається знайти баланс між невтягуванням у вузли суперечностей та участю в формуванні простору безпеки в Індо-Тихоокенському регіоні [127]. Водночас Нова Зеландія досить автономно поводиться на міжнародній арені, не бажаючи повністю наслідувати політику союзників, таких як США й Австралія.

Нові реалії для Нової Зеландії постали з початком повномасштабного російського вторгнення. Російська агресія спонукала Нову Зеландію активізувати міжнародну діяльність з підтримання миру та безпеки й акцентувати як на регіональних, так і на глобальних безпекових питаннях, пов'язаних передусім із вторгненням Росії в Україну. На сьогодні уряд Нової Зеландії намагається розробити комплексний підхід до зовнішньополітичної стратегії та політики безпеки для того, аби якнайширше врахувати регіональні й глобальні інтереси. Важливу роль у формуванні цієї політики відіграє вплив глобалізації, яка створює нову реальність для країни, актуалізує велику кількість загроз і спонукає співпрацювати з партнерами. Невипадково уряд Нової Зеландії наразі обговорює можливість приєднання до неядерної частини альянсу AUKUS, який заснували Австралія, Велика Британія та США, зокрема, для стримування Китаю [128].

Пріоритетом стратегії Нової Зеландії в реагуванні на зовнішні виклики є протидія російській агресивній політиці, здатній змінити міжнародний порядок. Нова Зеландія розглядає Росію як безпосередню й постійну загрозу міжнародному миру, котра агресивними діями порушує основні принципи Статуту ООН і має відповідати за злочини. Нова Зеландія підтримує справедливість і стоїть на боці України в її боротьбі з воєнною російською агресією. Долучення Нової Зеландії до санкційної політики колективного Заходу стало важливим чинником як допомоги Україні, так і демонстрації підтримки справедливої боротьби нашої держави й суспільства за незалежність і демократичні засади розвитку. Проблема міжнародного миру та безпеки залишається однією з найважливіших для Нової Зеландії у XXI ст.

Наукове вивчення й осмислення наративів австралійського і новозеландського урядів, ООН, урядів США, Великої Британії, Франції та інших держав дають змогу всебічно проаналізувати роль і місце Австралії та Нової Зеландії в сучасному турбулентному світі, що набуває особливої актуальності в контексті війни, яку розв'язали російські агресори проти України [129]. Австралія та Нова Зеландія, як і найбільші міжнародні партнери

Києва, такі як США та Велика Британія, пообіцяли підтримувати Україну до кінця. Фраза «стільки, скільки буде потрібно», якою послуговуються, оцінюючи війну та військові потреби України, стала визначальною в політичних заявах високопосадовців обох країн і їхніх ключових союзників. Незмінна політична й практична підтримка України демонструє спроможність Австралії та Нової Зеландії робити власний вагомий внесок у формування міжнародної підтримки протидії російській агресії.

Практичні дії Австралії й Нової Зеландії переконливо свідчать, що всі російські наративи і намагання російських спецслужб просунути в українське суспільство тезу про те, що світ втомився від війни й темпи надання військово-технічної допомоги зменшилися, абсолютно не відповідають дійсності. Україна за трагічних умов перетворилася на один із головних світових трендів, що надає їй чимало переваг та можливостей. Тепер же завдання полягає в тому, щоб розумно скористатися ними, в першу чергу, для кращого майбутнього України.

2.5. АВСТРАЛІЙСЬКА НАУКОВА СПІЛЬНОТА І ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНІ

Австралію й Україну пов’язує тривала та довірлива співпраця у сфері науки, освіти й досліджень. Обидві країни об’єднує наявність розвинутих науково-технічних секторів, що створює підґрунтя для реалізації спільних проєктів та ініціатив у цій сфері.

На сьогодні між Україною та Австралією динамічно розвивається наукове партнерство за такими напрямами: матеріалознавство; хімічні й біологічні науки; телекомунікаційний сектор; медичні дослідження; інформаційні технології. Започаткування 2018 р. діяльності Австралійського космічного агентства надало помітного імпульсу двосторонньому діалогу в аерокосмічній галузі. Активно розвивається взаємодія між українськими та австралійськими вченими в соціогуманітарних науках.

Українські науковці беруть активну участь у реалізації міжнародних науково-дослідних проєктів у провідних австралійських університетах. Головними темами цих розробок є металофізика, оптична фізика, геологія, хімія, охорона здоров'я.

В реалізації тих чи інших форм австралійсько-української науково-технічної співпраці бере участь низка установ НАН України: Інститут геохімії, мінералогії й рудоутворення ім. М. П. Семененка, Інститут колоїдної хімії та хімії води ім. А. В. Думанського, Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича, Інститут сцинтиляційних матеріалів, Інститут ядерних досліджень, Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка, Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН і МОН України.

Серед установ соціогуманітарного профілю: Інститут всесвітньої історії, Інститут соціології, Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Австралійськими партнерами українських інститутів є Школа наук про Землю Університету Кертіна у Перті, Королівський ботанічний сад Вікторії, Сіднейський університет, Університет Фліндерса та Університет Південної Австралії в Аделаїді, Центр медичної радіаційної фізики Університету Вуллонгонга у Вуллонгонзі, Австралійська соціологічна асоціація.

Важливим напрямом двосторонньої взаємодії є антарктичні дослідження. 4 листопада 2022 р. в Австралії завершилося 41-ше засідання Комісії зі збереження морських живих ресурсів Антарктики, під час якого Україна прийняла головування в цій організації на два роки. Це надзвичайно важлива й особлива подія, оскільки Україна наразі очолює Комісію вперше з часу вступу в 1994 р. Комісія захищає морські живі ресурси в регіоні та контролює їх вилов, бо Антарктика важлива не тільки для наукових досліджень стану всієї планети, а й для рибного промислу [130].

З перших днів безпрецедентної повномасштабної агресії РФ проти України міжнародна наукова спільнота виявила надзвичайну солідарність з Україною та її народом.

Зарубіжні академії наук, міжнародні наукові організації, університети, окремі науковці різних країн об'єднали зусилля у протистоянні російській агресії й для допомоги українській науковій спільноті. Потужна підтримка міжнародної дослідницької спільноти полягає в запровадженні програм надання тимчасових стипендій, грантів, відкритті додаткових позицій у рамках поточних проєктів і започаткуванні нових, згортанні співпраці з науковими установами країни-агресора.

З моменту воєнного вторгнення РФ Австралія демонструє солідарність з Україною у боротьбі проти російської агресії, підтримує суверенітет і територіальну цілісність України, веде активну санкційну політику щодо країни-агресора, яка розв'язала війну проти України [99].

На підтримку України Австралія надає нашій країні не лише військову, політичну, фінансову, гуманітарну підтримку, але й сприяння в науці та освіті.

Війну, яку Росія почала проти України, адекватно оцінюють науковці на Австралійському континенті. Трагічні події в Україні, спричинені нічим не спровокованим збройним вторгненням військ Російської Федерації на територію нашої країни 24 лютого 2022 р., викликали співчуття й відгук австралійської наукової спільноти. Провідні австралійські університети, численні наукові організації та дослідницькі центри, австралійські академії наук рішуче засудили агресивну війну проти мирної країни й висловили підтримку науковим і освітнім установам України та всьому українському народу [122].

Нічим неспровоковану й незаконну військову агресію Росії проти суверенної України рішуче засудила Австралійська академія наук і висловила підтримку українському народу та українській науковій спільноті [131]. Академія наук закликала негайно припинити воєнні дії задля збереження життів мирного населення, залучити дипломатичні заходи, спрямовані на

розв’язання і врегулювання військової агресії. Австралійська академія наук підтримала офіційні заяви Міжнародної наукової ради (International Science Council) та глобальної наукової мережі Міжакадемічного партнерства (InterAcademy Partnership) із засудженням військової агресії РФ [122, с. 131].

Австралійська рада академій наук (Australian Council of Learned Academies, ACOLA) 10 березня 2022 р. поширила спільну заяву, в якій засудила російську військову агресію проти України, зазначивши, що війна призвела до величезних людських втрат і матиме руйнівний вплив на фізичне й психічне здоров’я людей багатьох поколінь [132]. Члени Австралійської ради академій наук – усі академії наук Австралії – закликали врегулювати ситуацію згідно з міжнародними правилами відповідно до принципів міжнародного права та з максимальною повагою до прав і життя людини, а також територіальної цілісності й суверенітету націй. Австралійські академії наук висловили солідарність з Національною академією наук України, українськими університетами та народом України, наголосивши, що, поки триває війна, українські дослідники не можуть діяти для покращення світу за допомогою нових знань та інновацій. Члени Австралійської ради академій наук підтримали заяви інших провідних міжнародних наукових і дослідницьких організацій, зокрема: Міжнародної наукової ради (International Science Council), Науки Європи (Science Europe), Федерації європейських академій медицини (Federation of European Academies of Medicine), Міжнародного союзу академій (International Union of Academies). Звернення підписали президенти всіх австралійських академій наук: Академії соціальних наук, Академії технологій та інженерії, Академії гуманітарних наук, Академії охорони здоров’я та медичних наук і Австралійської академії наук.

Провідні австралійські університети також виступили з ініціативами засудження російської агресії та підтримки України. Солідарність з українським народом у його захисті суверенітету й свободи засвідчив Австралійський національний університет у Канберрі. Він рішуче засудив Росію за вторгнення в Україну та грубе порушення фундаментальних

принципів міжнародного права і Статуту ООН. В офіційній відозві, опублікованій 3 березня 2022 р., Австралійський національний університет повідомив, що розірвав усі зв'язки з Росією, включаючи спільну наукову діяльність з російськими науковими установами та закликав усі заклади вищої освіти Австралії долучитися до цієї ініціативи [133]. Військову агресію РФ проти України рішуче засудив Мельбурнський університет і оголосив програму підтримки для студентів та наукових працівників, які постраждали від воєнного вторгнення [134]. Сіднейський університет висловив глибоке співчуття всім постраждалим у війні та підтримку суверенітету України. На знак солідарності з іншими науковими установами, університет розірвав зносини з російськими постачальниками вищої освіти [135]. В заяві Австралійського католицького університету йдеться про те, що його зусилля і молитви спрямовані на відновлення миру в Україні, на підтримку українського народу в мужньому протистоянні у нічим не спровокованій російській агресії, а напад на суверенну державу Україна спрямований на руйнацію мирного демократичного устрою країни, загрожує глобальному світовому порядку й може призвести до катастрофічних наслідків. «Для вторгнення немає ні підстав, ані юридичного, ані морального виправдання. Жахливі акти агресії є цинічним порушенням усіх засадничих принципів міжнародного права, які підривають верховенство права як основу цивілізованого суспільства. Поведінка агресора занурює сучасний світ в епоху непередбачуваності та більшої нестабільності», – йдеться у заяві [136]. Австралійський католицький університет запевнив університетську спільноту, що не підтримує зв'язків ні з однією російською установою і має намір активно дотримуватися своєї позиції.

У березні 2022 р. група науковців і дослідників з багатьох провідних університетів Австралії звернулася з відкритим листом до ректорів та віце-канцлерів австралійських університетів із закликом допомогти тим студентам з України, Росії й Білорусі, які не можуть продовжити навчання через війну чи репресивні режими. «Тисячі українських студентів не можуть продовжити навчання, тому що їхні міста зазнають бомбардувань з боку російських

військових. Ми закликаємо всі австралійські університети розглянути спеціальні варіанти зарахування та стипендії для студентів та аспірантів, які не можуть продовжити навчання в Україні через російську військову агресію», – йдеться у листі [137].

На думку авторів листа, підтримка австралійських університетів має поширюватися не лише на українських студентів, які не можуть навчатися через російську військову агресію, а й на тих студентів у Росії та Білорусі, які виступають проти війни і яких за участь в антивоєнних мітингах та публікації в соціальних мережах виключають з університетів. Лист також містить заклик до університетів сприяти тим білоруським і російським студентам, які «публічно виступили проти війни і, як наслідок, більше не можуть продовжувати навчання у своїй країні» [138].

До речі, аналогічну пропозицію європейські університети зробили для відрахованих студентів у Білорусі після президентських виборів 2020 р. Відкритий лист із проханням до всіх австралійських університетів розглянути спеціальні варіанти зарахування й стипендії для студентів і аспірантів, які не можуть навчатися в Україні через війну, зібрав майже 140 підписів.

Провідні австралійські університети активно відгукнулися на цей заклик. Австралійський національний університет та університет Ла Троба взяли на себе зобов’язання створити спеціальні українські стипендії. В Австралійському національному університеті з другого семестру 2022 р. діє стипендіальна програма для студентів з України, а також програма візитів для українських науковців, які можуть подорожувати до Австралії та мають намір співпрацювати з одним з університетів. В університеті Ла Троба створено дослідницьку стипендію, яка пропонує навчання для переміщених українських студентів, згідно з якою будь-який студент або аспірант, у якого є гуманітарна віза, має право подати заявку на фінансову підтримку університету [138].

Сіднейський університет пропонує стипендію з фінансуванням на два-три місця для аспірантів українських університетів з метою навчання, а також фінансову підтримку до 12 місяців. Університет збільшив кількість місць для

стипендій, які пропонуються шукачам притулку або біженцям, до чотирьох. Дві стипендіальні програми для біженців і шукачів притулку, відкриті також для потерпілих від війни в Україні, запропонував університет Ньюкасла. Різноманітну підтримку, зокрема фінансову – гранти та позики українським студентам надає університет Маккуорі, де розроблена також спеціальна схема стипендій HDR для кваліфікованих українських абітурієнтів. 10 стипендій для студентів, які потребують прихистку, запропонував університет Квінсленда. Українські студенти, які постраждали від війни, можуть також скористатися міжнародними програмами, які діють в університеті Канберри, в Університеті Вуллонгонга, Королівському Мельбурнському технологічному університеті й Мельбурнському університеті, та отримати 20-відсоткове зниження плати за навчання. Університет Кертіна для підтримки студентів, переміщених зі своєї батьківщини, надає стипендію гуманітарного фонду, яка підтримує біженців – студентів і аспірантів [139].

Окрім університетів та наукових установ на захист і підтримку України рішуче стали й окремі австралійські вчені. У відповідь на звернення Національної академії наук України до іноземних членів відомий австралійський літературознавець, українець за походженням, професор Університету ім. Монаша в Мельбурні, іноземний член НАН України М. Павлишин закликав зарубіжних колег – іноземних членів НАН України всіма доступними засобами протистояти агресії РФ проти України: поширювати заяви з засудженням російського вторгнення в Україну (і сприяння Білорусі російській агресії проти України); припинити співпрацю з організаціями, які фінансують Російська Федерація чи Білорусь, а також фізичними особами в Російській Федерації та Білорусі; відсторонити науковців з РФ і Білорусі від участі в міжнародних конференціях [140, с. 132; 139, с. 54].

За вагомий внесок у розвиток української науки, інтеграції її у європейський і світовий простір, значні здобутки в розбудові системи українознавчих пріоритетів в освітньому процесі й у різних сферах наукової діяльності, збереженні та популяризації багатовікової етнокультурної

спадщини українського народу й активне сприяння формуванню сучасної української нації і національної свідомості професор Марко Павлишин нагороджений відзнакою НАН України «За наукові досягнення».

Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну австралійська наукова спільнота чітко демонструє підтримку незалежності й територіальної цілісності України. Засудження жорсткої та нелюдської тактики ведення війни РФ в Україні супроводжуються відповідною риторикою представників австралійських громадських і наукових організацій.

28–30 березня 2022 р. у столиці Австралії Канберрі на базі Центру європейських студій Австралійського національного університету відбувся міжнародний колоквіум на тему «Напад Росії на Україну». Учасники колоквіуму розглянули різнопланові аспекти неспровокованого широкомасштабного нападу Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 р. Основна його мета – надати дослідникам, студентам і широкій австралійській громадськості глибоке розуміння нападу на Україну як загрози з боку РФ засадничим принципам, цінностям і нормам ліберальної демократії. До участі в представницькому зібранні були залучені представники дипломатичного корпусу, провідні австралійські вчені й експерти, представники громадських організацій. Учасники колоквіуму одностайно засудили брутальну агресію Росії проти України та звернулися до РФ з рішучою вимогою негайно припинити воєнні дії [140].

Повномасштабне вторгнення РФ призвело до значного зростання громадської активності австралійської молоді. Під час спілкування в форматі відеозв’язку зі студентами 20 австралійських університетів 3 серпня 2022 р. Президент України Володимир Зеленський закликав молодь підтримувати Україну, відстоювати правду та розвінчувати міфи, котрі фабрикує російська пропагандистська машина [141].

Австралійсько-українські відносини у сфері науки, освіти та досліджень набули нового виміру в зв’язку з повномасштабним російським вторгненням в Україну. В ході конструктивного науково-освітянського діалогу, що

активізувався після 24 лютого 2022 р. українські й австралійські вчені обговорюють нагальні потреби та перспективи відбудови української науки, а також потенціал майбутньої співпраці у двосторонньому й глобальному контексті.

З перших днів російського вторгнення головним пріоритетом австралійської наукової спільноти та, можливо, й головним внеском на захист і підтримку України було утримання уваги до України та згуртування наукового співтовариства демократичного світу на її боці. Австралійські університети й наукові організації робили та роблять усе необхідне для того, щоб переконати світову наукову спільноту, що допомога Україні відповідає їхнім національним інтересам.

Провідні австралійські університети разом з науковими організаціями та дослідницькими установами країни з самого початку російської повномасштабної війни, розв'язаної з порушенням норм міжнародного права, непохитно стоять на боці України і сповнені рішучості співпрацювати з українськими партнерами на всіх рівнях і підтримувати Україну як у подоланні безпосередніх наслідків війни, так і в її відновленні [122].

Австралія запроваджує чергові санкції проти фізичних та юридичних осіб країни-агресора. Під них, зокрема, нещодавно потрапили російські компанії, що постачають передові технології, електроніку та обладнання для збройних сил РФ, а також Національний дослідний центр «Курчатовський інститут» [142].

Важливу роль у поширенні правдивої інформації про події в Україні відіграють два центри українознавства, що функціонують в Австралії: Центр українських студій при Макуорійському Університеті в Сіднеї та Центр україністики ім. Миколи Зерова при Університеті Монаша в Мельбурні, який є провідним осередком українознавчих студій в Австралії. Фінансову підтримку студентам, які там навчаються, надають члени Комітету «Приятелів енциклопедії українознавства» та Фундації українознавчих студій Австралії. Окрім того, вже традиційно, стипендії для студентів, котрі вивчають українську мову, спонсорують австралійські меценати Віктор і Марія Рудевичі. Директор

центру професор Марко Павлишин нагороджений державною нагородою України орденом «За заслуги» ІІІ ступеня.

Попри всі виклики й труднощі, спричинені повномасштабним російським вторгненням, австралійсько-українська науково-технічна співпраця динамічно розвивається. Аналіз стану двосторонньої науково-технічної взаємодії між Україною та Австралією за останні роки свідчить не тільки про стабільний розвиток, але й про появу нових ініціатив і вдосконалення форм науково-технічної співпраці.

Представники австралійської наукової спільноти усвідомлюють, що відбудова України буде надзвичайно складним завданням, яке потребуватиме солідарності та мобілізації всіх учасників. Однак вона також відкриває можливості для зміцнення співпраці, орієнтованої на майбутнє оновлення й модернізацію української науки, а також для подальшої інтеграції України до європейського та міжнародного дослідницького простору.

Австралійські дослідницькі організації в непростий для України час на практиці реалізують всебічну підтримку українських учених, демонструють непорушну солідарність і довірливе партнерство заради спільного майбутнього про що, зокрема, свідчать нещодавні ініціативи Австралійської академії наук.

У червні 2022 р. у Варшаві відбувся форум «Академічна співпраця на підтримку українських науковців», на якому було створено міжнародну координаційну групу наукових організацій високого рівня для реалізації конкретних заходів на підтримку наукової спільноти України щодо відновлення успішної глобальної системи науки та інновацій в Україні після війни. До складу групи ввійшла й Австралійська академія наук [143].

Національні академії наук – члени координаційної групи ухвалили План дій з підтримки української науки як під час війни, так і після її завершення. 10 пунктів цього Плану передбачають заходи з підтримки молодих дослідників, налагодження та поглиблення співпраці з міжнародною науковою спільнотою, збереження за вітчизняними вченими, що перебувають за кордоном, української афіліації, надання грантів на спільні дослідження, надання

наукового обладнання та доступу до дослідницької інфраструктури, міжнародних наукових журналів тощо [144]. Вагома складова Плану дій – планування післявоєнного відновлення вітчизняної науки з урахуванням її розвитку.

1 травня 2023 р. Австралійська академія наук спільно з «Breakthrough Prize Foundation» започаткувала програму підтримки українських учених, які постраждали внаслідок війни з РФ – «Українсько-австралійський дослідницький фонд». Ця ініціатива, що реалізується через індивідуальні гранти, включає два напрями, кожен з яких сприяє наданню практичної допомоги, що дає українським науковцям змогу далі вести науково-технічну діяльність.

Перший напрям сприятиме реалізації короткотермінових візитів українських дослідників до австралійських науково-дослідницьких установ для участі у проєктних дослідженнях і конференціях, які, своєю чергою, створюватимуть можливості для довгострокової співпраці між австралійськими та українськими вченими, а також широкими міжнародними науковими співтовариствами.

Другий напрям надає практичну підтримку дослідженням, які проводяться в Україні. В рамках цієї діяльності українські вчені отримають доступ до провідних інфраструктурних можливостей Австралії, таких як суперкомп'ютерні потужності, мікроскопія й мікроаналіз, а також телескопи. Українські вчені зможуть надсилати наукові дані та зразки до об'єктів Національної стратегії інфраструктури спільних досліджень Австралії (National Collaborative Research Infrastructure Strategy, NCRIS) з передачею результатів до українських науково-дослідних інститутів. Ця діяльність дасть українським науковцям змогу працювати й публікувати наукові статті у власних інститутах в Україні, а також брати участь у міжнародній співпраці [145].

Для фінансування ініціативи Фонд «Breakthrough Prize» надав Австралійській академії наук 800 тис. $. Загалом підтримку отримали

21 український науковець: 12 – у рамках першого напряму програми і 9 – у рамках другого.

Ініціатива Австралійської академії наук та зусилля з надання допомоги українським науковцям є частиною глобального руху на підтримку українських вчених і здійснюються відповідно до Плану дій із 10 пунктів, розробленого для забезпечення заходів, спрямованих на відбудову сучасної й глобально інтегрованої системи науки та досліджень в Україні [146].

Своєю чергою українські вчені щиро дякують австралійським колегам за підтримку, допомогу та незмінну солідарність. Свідченням цього є колективна монографія відділу глобальних і цивілізаційних процесів ДУ «Інституту всесвітньої історії НАН України» «Історичний та соціокультурний розвиток Австралії у XX столітті» [147].

Ця монографія – результат багаторічної роботи колективу авторів і перше в Україні комплексне міждисциплінарне дослідження, в якому розглядаються такі важливі питання історичного розвитку Австралії в XX ст. як її зовнішня і внутрішня політика; еволюція соціального комплексу держави, концепція «суспільства добробуту»; самобутність і специфіка культурних, літературних та медійних процесів, що формували національну самоідентифікацію; розвиток вищої освіти; розбудова національної інноваційної економіки країни; трансформація стану аборигенів у суспільстві; збереження унікального природного середовища континенту; інституціональні особливості української діаспори в Австралії.

Прикметно, що монографія вийшла з присвятою: «Дружньому народу Австралії з сердечною подякою за його допомогу Україні у боротьбі проти російської агресії». Так українські науковці дякують австралійському народу й це дуже символічно. Безперечно, що вихід цієї монографії сприятиме поглибленню двосторонньої українсько-австралійської співпраці з суспільно-гуманітарних наук.

Важливу роботу з інформування про події війни в Україні, передусім серед студентів австралійських закладів вищої освіти, виконує Посольство

України в Канберрі. Низка заходів супроводжується інформаційною кампанією за участі студентів австралійських університетів. На важливості широкого інформування молоді про руйнівний вплив війни наголосив Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австралії В. Мирошниченко під час виступу перед 350 студентами на тему війни Росії проти України в коледжі Університету Нового Південного Вельсу [148].

В рамках проєкту «Українська книжкова поличка», який реалізується під патронатом Першої леді України Олени Зеленської, Посольство України в Австралії організувало друк 5 тис. книг завдяки фінансуванню діаспори. Кожну з 10 книг було надруковано тиражем 500 примірників та передано дітям-переселенцям у школи, садочки, осередкам організацій «Пласт» і «СУМ». Цей проєкт сприяє популяризації української літератури серед молодого покоління за кордоном. Презентація проєкту «Книжки без кордонів» відбулась у кількох містах Австралії: Мельбурні, Перті, Аделаїді, Брисбені та Сіднеї [149].

Отже, реальні кроки й практичні дії Австралії на підтримку української наукової спільноти свідчать про те, що глобальний інтерес до війни в Україні не ослаб, так само як і рівень міжнародної підтримки. Австралія стоїть на боці України та допомагати їй здобути мир на своїх умовах. Україна заінтересована в подальшій інтенсифікації політичного діалогу з Австралією та сприянні двосторонній співпраці у сферах оборони, торгівлі, інвестицій, науки та культури. Подальший розвиток і поглиблення двосторонніх науково-технічних відносин між Україною й Австралією має стати одним із важливих питань взаємовигідної співпраці. Зважаючи на науковий потенціал України і Австралії, безпрецедентну міжнародну допомогу, сьогодні є реальні можливості збільшити обсяг і поглибити двосторонню співпрацю в усіх галузях науки.

Перспективним напрямом взаємодії є співпраця в енергетиці, оскільки енергетика буде однією з першочергових сфер післявоєнного відновлення України, а Австралія має необхідні технології та досвід у реалізації спільних енергетичних проєктів, зокрема з Польщею. В цьому контексті перспектива співраці з Україною може викликати інтерес не лише в представників

австралійського бізнесу, але й у наукових і дослідницьких установ у частині реалізації спільних довгострокових проєктів та контрактів.

Україна заінтересована в досвіді Австралії з антарктичних досліджень, бо Австралія має велику історію вивчення Антарктиди. Україна без сумніву використовує будь-який майданчик, особливо на багатосторонньому рівні, щоб донести світу, що відбувається насправді, аби вжити конкретних заходів, щоб стримати агресора. Антарктида є континентом, де Україна активно посилює наукові й дипломатичні позиції. Причому йдеться не лише про антарктичну станцію «Академік Вернадський», але й про можливість впливати на підтримання екології в регіоні. Зараз Україна бореться за засудження російських кліматичних злочинів. Тож наразі є всі можливості активізувати антарктичний напрямок двосторонньої співпраці, зокрема спільні антарктичні дослідження й ефективне управління антарктичними станціями. Можливими формами майбутньої двосторонньої взаємодії тут може бути участь українських учених у конкурсах наукових проєктів, які фінансує австралійська сторона, а також обмін досвідом антарктичних експедицій та ефективного управлінням антарктичними станціями.

Надзвичайної важливості набуває сьогодні об’єктивне, науково-експертне осмислення та пояснення українсько-австралійських відносин. Тож у цій царині відкриваються широкі можливості поглибити двосторонню співпрацю в соціогуманітарній сфері. Перспективними напрямами є реалізація спільних українсько-австралійських проєктів із популяризації культурно-історичних здобутків України в Австралії.

Тож війна, яку Росія розпочала проти України, знаходить адекватну оцінку австралійської наукової спільноти, яка демонструє підтримку незалежності й територіальної цілісності України та доводить спроможність робити внесок у формування міжнародної підтримки протидії російській агресії.

2.6. СОЦІАЛЬНІ СИСТЕМИ АВСТРАЛІЇ ТА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТ.): ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Наразі держави з добре розвиненою економікою вкладають кошти в підвищення рівня добробуту громадян і захищають їхні права. Це повною мірою справедливо щодо Австралії та Нової Зеландії, які досягли значних результатів в охороні здоров'я, освіті, соціальному захисті. Австралія й Нова Зеландія – розвинені країни та світові лідери в соціальному забезпеченні. Ці країни, розташовані в Тихоокеанському регіоні, мають схожі історичні, культурні та економічні умови, проте їхні соціальні системи мають певні відмінності. Наприкінці XX – на початку XXI ст. на соціальні системи Австралії й Нової Зеландії суттєво вплинула глобалізація з її викликами та загрозами, яка внесла корективи в побудову й функціонування цих систем.

Важливо, що в соціальних політиках обох країн широко використовується поняття добробуту. Зазначимо, що інтерес до добробуту як частини державної політики почав проявлятися з боку політиків та економістів англосаксонського світу в другій половині XX ст. Особливо це проявлялось у Великій Британії та США, де зростання такого інтересу було підкріплено розвитком нових способів вимірювання добробуту та зростанням кількості наукових досліджень, що зосереджувалися на зв'язку між економічними показниками й рівнем задоволеності життям.

Поява міжнародних індексів добробуту, таких як Індекс соціального прогресу або Індекс людського розвитку ООН, також стимулювала інтерес до теми добробуту на глобальному рівні, дозволяючи урядам порівнювати свої досягнення з іншими країнами та розробляти нові підходи для поліпшення життя громадян. У контексті цих змін уряди почали впроваджувати різні стратегії для підвищення добробуту, включаючи розвиток програм соціальної підтримки, інвестування в освіту й охорону здоров'я, а також створення

стійкішої економічної системи, яка враховує екологічні обмеження та соціальні потреби.

В результаті концепція добробуту вплинула на формування державної політики, спрямованої на покращення якості життя громадян. У Великій Британії, наприклад, уряди запроваджували програми, які передбачали активні інвестиції в освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру для підвищення загального рівня добробуту. В США увага до добробуту сприяла розробці нових підходів до соціальної політики, зокрема в сферах охорони здоров'я й соціального забезпечення. Політики все частіше усвідомлюють важливість забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу [150].

В Австралії та Новій Зеландії також уживаються активні заходи з підвищення добробуту громадян. Ці країни розробляють стратегії, котрі враховують специфіку їхніх суспільств та економік, і прагнуть забезпечити сталий розвиток на основі принципів соціальної справедливості й рівності Отже, розглянемо особливості соціальних систем Австралії та Нової Зеландії, зосередившись на соціальному забезпеченні, освіті, пенсійних системах і системах охорони здоров'я.

Загальна характеристика соціальних систем та соціального забезпечення

Соціальна політика Австралії та Нової Зеландії по праву належить до кращих у світі. Державні інститути цих країн надають необхідні послуги всім соціальним групам, створюючи гарантії включеності в суспільство для безробітних, бездомних, бездітних, багатодітних, осіб із інвалідністю та інших.

Переважно така підтримка полягає у виділенні людям, що належать до категорій ризику, грошових сум у формі державної допомоги, соціальних виплат, пенсій тощо. Зазначимо, що корінні мешканці Австралії (аборигени) та Нової Зеландії (маорі) повністю забезпечені соціальними благами у сфері трудової зайнятості. Сприятливі пільгові умови для безробітних і регулярні виплати їм із національних фондів часто призводять до того, що люди не

шукають роботу, живучи лише на соціальну допомогу від державних органів. Проте керівництво цих країн іде на це, вважаючи за обов'язок забезпечити населення необхідними соціально-економічними благами. Окрім того, через економічну кризу, що почалася 2020 р., першочерговим завданням урядів Австралії та Нової Зеландії стало збереження гідного рівня життя власних громадян.

Соціальна система Австралії включає широкий спектр програм підтримки, таких як допомога з безробіття, пенсії, виплати на дітей та інші види соціального забезпечення. Глобалізація й економічні зміни вплинули на ринок праці, що потребує адаптації системи соціального захисту до нових умов. 2020 р. витрати на соціальний захист становили близько 8,1% ВВП [151].

Соціальне забезпечення в Австралії складається з системи виплат населенню, які надає федеральний уряд. Такими платежами керує «Центрлінк» («Centrelink») – відомство, яке входить до складу Міністерства соціальних служб країни. Воно було утворено 1997 р. і є одним із шести державних агентств. «Центрлінк» займається реалізацією 140 соціальних програм, а також виплатою всіляких компенсацій від імені низки державних органів на загальну суму 154 млрд $ [152] (2021 р. сума збільшилася на 14%).

Основне завдання «Центрлінк» – створення єдиної централізованої платформи різних органів з надання соціальних послуг. До неї входять Міністерство закордонних справ та торгівлі, Міністерство інфраструктури, транспорту, регіонального розвитку та комунікацій, Міністерство освіти, Міністерство сільського господарства та ін. Отже, самі відомства звільнені від такої діяльності. За оцінками деяких експертів, якщо виходити з розмірів організації та обсягів роботи, «Центрлінк» входить до сотні найбільших компаній Австралії. Бюджет агентства становить 3,4 млрд $, а його послугами регулярно користуються понад 6,5 млн осіб.

Основними виплатами, які надає відомство, є:

– ABSTUDY – допомога для студентів з-поміж представників корінних народів і одноразові виплати першокурсникам;

– державна пенсія (age pension) – для осіб, які планують вийти на пенсію, або пенсіонерів віком 65 років та старших;

– дитяча допомога сім'ям, які живуть віддалено від місць навчання й діти яких не можуть регулярно відвідувати школу (assistance for isolated children);

– студентська допомога (austudy payment), призначена для студентів очної форми навчання у віці 25 років і більше;

– допомога з догляду (carer allowance) – для осіб, які доглядають за неповнолітніми 16–17 років та дорослими від 18 років з інвалідністю;

– допомога з догляду за дитиною (carer allowance – child) – для осіб, які доглядають дитину до 16 років з інвалідністю;

– оплата послуг доглядальниці (carer payment) – для людей, які забезпечують догляд за особою з інвалідністю повний робочий день;

– пенсія з інвалідності (disability support pension) – для осіб, які не мають можливості працювати протягом двох років через хворобу, травму чи інвалідність;

– подвійна сирітська пенсія (double orphan pension) – для людей, котрі виховують дітей, які втратили обох батьків;

– виплати у зв'язку з вагітністю та пологами (maternity payment) – одноразова допомога для компенсації витрат після народження дитини;

– допомога тим, хто шукає роботу (jobseeker allowance) – для людей, які втратили роботу й нині її шукають;

– батьківська виплата (parenting payment) – для батьків або опікунів як компенсація витрат на виховання дітей до шести років у разі повної сім'ї та до восьми років для одиноких батьків;

– доплата до освіти пенсіонерів (pensioner education supplement) належить пенсіонерам як компенсація витрат на освіту;

– спеціальна допомога (special benefit) – для людей, які перебувають у тяжкому фінансовому становищі, не мають можливості прогодувати себе й права на іншу виплату (ця послуга затребувана переважно серед іммігрантів);

– допомога для молоді (youth allowance) – для студентів денної форми навчання від 15 до 24 років, а також для частково зайнятих студентів до 21 року.

Важливо, що «Центрлінк» здійснює належні виплати після перевірки доходів і активів, що належать заявникам. Така процедура може серйозно вплинути на розмір соціального платежу, який перераховується австралійцеві.

Виплати з безробіття називаються в Австралії допомогою тим, хто шукає роботу. Ця міра націлена на безробітних від 22 до 64 років. Щоб мати право на його отримання, людина має активно шукати роботу та подати відповідну заяву. «Центрлінк» проводить спеціальні програми професійної перепідготовки, забезпечує часткову зайнятість осіб передпенсійного віку без втрати права на отримання допомоги. Зазвичай її виплачують шість місяців, але цей період може бути продовжено до 12 місяців і більше. Відомство також спрямовує такого безробітного на волонтерську роботу, яка оплачується з розрахунку 20,8 $ на годину (але не більше за 15 год. на тиждень), при цьому допомога зберігається. Австралійські виплати з безробіття не мають часового обмеження. Теоретично можна залишатися безробітним протягом усього трудового життя.

У березні 2020 р. у зв’язку з початком економічної кризи уряд Скотта Моррісона фактично подвоїв допомогу з безробіття, встановивши додаткову надбавку до неї (jobseeker programme), яка становила 350 $ кожні два тижні протягом найближчих шести місяців. Цей захід поширюється як на безробітних, так і на самозайнятих осіб та індивідуальних підприємців. На ту саму суму збільшилася допомога з догляду за дитиною. Крім того, 31 березня 2020 р. 6,5 млн австралійців з низькими доходами (менше за 1200 $ на місяць) отримали одноразову виплату 478 $ [153]. Це рішення уряду було спрямоване на стимулювання внутрішнього попиту з боку всіх одержувачів соціальної допомоги, ветеранів, пенсіонерів і сімей, які претендують на податкові пільги. Поряд із цим особливо нужденним громадянам було надано можливість

одноразово зняти пенсійні накопичення зі своїх рахунків у приватних пенсійних фондах.

Соціальна система Нової Зеландії забезпечує допомогу з безробіття, пенсії, виплати на дітей та інші види підтримки. Особливу увагу приділяють підтримці маорі та інших корінних народів, що дає змогу зменшити соціальну нерівність. 2020 р. витрати на соціальний захист становили 7,4% ВВП [154].

Показники соціального добробуту в Новій Зеландії переважно високі, що підтверджується її становищем серед провідних держав світу за низкою параметрів рейтингу Індексу кращого життя ОЕСР (OECD Better Life Index [155]). Соціальне забезпечення вже давно є важливою частиною внутрішньополітичного життя новозеландців. При цьому основні соціальні послуги фінансуються переважно за рахунок загального оподаткування і надаються населенню в заявному порядку. Пенсійна система Нової Зеландії фінансується з внесків роботодавців, найманих службовців. Виплати здійснюються після того, як громадяни досягнуть пенсійного віку.

Види допомоги з соціального забезпечення в Новій Зеландії класифікуються так:

– допомога з дитячої інвалідності (child disability allowance) – для осіб, які доглядають за дитиною до 18 років з інвалідністю повний робочий день;

– підтримка тим, хто шукає роботу (jobseeker support), яка раніше називалася допомогою з безробіття (unemployment benefit), – для безробітних у віці 18 років і старше;

– пенсійне забезпечення (superannuation) передбачено для пенсіонерів, які досягли 65 років;

– допомога для сиріт (orphan’s benefit) – для дорослих новозеландців на виховання дітей-сиріт до 18 років;

– підтримка єдиного батька (sole parent support) – для одиноких батьків 19 років та старших, які доглядають дітей до 14 років;

– компенсація витрат на проживання (supported living payment) призначена для осіб, які не можуть працювати через інвалідність, а також для людей, які доглядають осіб з інвалідністю;

– допомога на дитину, яка опинилася без підтримки (unsupported child's benefit), призначається людям, що виховують дітей, які залишилися без батьківського піклування через розпад сім'ї;

– ветеранська пенсія (veteran's pension) – для колишніх військовослужбовців Нової Зеландії, які отримали інвалідність у бойових чи надзвичайних умовах;

– допомога молодим батькам (young parent payment) – для молодих людей 16–18 років, які залишилися без піклування батьків. Допомога виплачується в разі виховання батьками дітей до 14 років;

– молодіжна допомога (youth payment) – для молодих людей 16–17 років, які не хочуть жити з батьками та не отримують від них підтримки.

Ставка допомоги з безробіття з 1 квітня 2021 р. становила від 119 до 275 $ на тиждень залежно від віку заявника, статі (жінки мають привілеї), його сімейного стану, профспілкового членства (члени профспілки отримують надбавку) та наявності дітей. При цьому безробітний отримує право на допомогу навіть за часткової зайнятості. Але якщо дохід заявника до оподаткування перевищить певну величину (від 73 до 95% суми допомоги), то його виплату буде припинено [156].

Свого часу керівництво Нової Зеландії критикували за те, що зниження рівня безробіття з 11,2% 1992 р. до менш ніж 4% у 2000-х рр. було досягнуто переважно за рахунок часткового переведення безробітних на допомогу по хворобі (sickness benefit) та по інвалідності, які «вигідніші» для безробітних і «статистично зручніші» для Веллінгтона [157]. Уряд відкидав ці нападки, заявляючи, що якщо й були спотворення, то в наступні роки їх було виправлено.

Характерною ознакою соціальної політики Нової Зеландії є програма «Державне житло» (State Housing) – програма проживання для новозеландців з

низькими доходами в побудованих державим коштом у 1930-х рр. окремих будинках на сім'ю з двома або трьома спальнями. Такі приміщення надаються нужденним за помірну орендну плату. Після приватизації понад 30 тис. об'єктів державного житла у 1990-х рр. на ринку житлової нерухомості подібні будинки затребувані, оскільки вони побудовані високоякісно, на відміну від «дірявих» (leaky) будинків, зведених у 2000-х рр. [158]. Уряд лейбористів, обраний 2017 р., припинив розпродавати державні будинки у грудні того самого року через «непідйомні» орендні ставки в приватному сегменті житлового ринку, зростання чисельності населення та зниження частки власного домоволодіння [159].

Зараз у веденні державної керівної компанії «Kāinga Ora» перебуває близько 69 тис. житлових будинків «State Housing» [160]. З 2014 р. до програми соціального проживання почали включати приватні недорогі об'єкти, які передаються «Kāinga Ora» для управління. Організація виступає і як орендодавець державного житлового фонду, і як проєктувальник та забудовник міських кварталів. За 2020 р. керівна компанія побудувала 1 тис. нових будинків (7% від загального обсягу житлового будівництва в країні). Зараз у приміщеннях «State Housing» проживає багато представників корінного населення Нової Зеландії (маорі), які орендують 36% таких об'єктів за договорами соціального найму [161].

На сьогодні орендна плата за державне житло прив'язана до рівня доходу орендарів (income related rents), тож ті, хто має низький заробіток, сплачують менше за ринкову вартість оренди. Там, де дохід домогосподарства відносно високий, орендна плата встановлюється за ринковою ставкою.

На додаток до державного житла уряд Нової Зеландії надає субсидію на проживання (до 10 тис. $), яку орендар може витратити на оренду, харчування чи погашення банківських кредитів. У деяких випадках орендар може отримати знижку на оплату електроенергії й телефонного зв'язку.

Пенсійні системи Австралії та Нової Зеландії

В соціальній політиці Австралії привабливим є феномен досить швидкої (за 30 років) розбудови однієї з найбільших у світі пенсійних систем за показником співвідношення активів пенсійних фондів до ВВП країни (після Нідерландів та Канади) [162].

Пенсійна система Австралії має довгу історію, що починається з кінця XIX ст. Перший державний пенсійний фонд було створено 1908 р. у відповідь на все більшу потребу в соціальному забезпеченні літніх людей. Спочатку пенсії надавалися тільки громадянам, які довели свою нужденність. 1945 р. введено універсальні пенсії для всіх осіб від 65 років, фінансовані з загальних податків.

У 1980-х рр. австралійська пенсійна система зазнала значних змін. 1992 р. було введено «Superannuation Guarantee», яка зобов'язує роботодавців відраховувати певний відсоток зарплати працівника на його пенсійний рахунок. Спочатку цей відсоток становив 3%, а на сьогодні він зріс до 10%. Отже, сьогодні в Австралії є два основних джерела пенсії [163]: пенсійне забезпечення, яке оплачується переважно за рахунок внесків роботодавців із заробітної плати (SG), і державна пенсія за віком, яку виділяє уряд.

Більшість австралійських найманих працівників мають пенсійні накопичення у збалансованих фондах, які вони інвестують у акції компаній на світових фондових ринках. На додаток до відрахувань роботодавця найманий службовець може сам робити внески, переказуючи гроші у свій фонд. Для більшості людей вислуга років збільшує державну пенсію за віком і забезпечує їм додатковий дохід.

У липні 2019 р. пенсійний «кваліфікаційний» вік (вік виходу на пенсію за старістю) був підвищений з 65 до 66 років. Він збільшувався на шість місяців кожні два роки і досяг 67 років у липні 2023 р.

Щоб претендувати на отримання пенсії за віком, найманому працівнику потрібно бути податковим резидентом Австралії щонайменше 10 років. При цьому, з 20 березня 2021 р. [164] її мінімальні значення становлять 14300 $ на рік для одиноких людей і 21500 $ на рік – для подружніх пар. Пенсіонери, які

отримують низьке забезпечення з приватних пенсійних фондів, можуть збільшити розмір пенсії за старістю максимум до 17100 $ на рік для самотніх людей і до 25800 $ на рік – для подружніх пар. У 2020–2021 рр. держава підвищила пенсії на 9%.

Останніми роками пенсійна система Австралії вдосконалюється. З 2021 р. уряд впровадив низку реформ, спрямованих на підвищення прозорості й ефективності системи «Superannuation». Серед нововведень – створення рейтингових систем для пенсійних фондів і впровадження обов'язкової звітності щодо витрат. 2023 р. запроваджено систему «Stapling», яка дає працівникам змогу зберігати той самий пенсійний рахунок при зміні роботи, що зменшує адміністративні витрати й забезпечує більшу стабільність пенсійних накопичень.

Отже, пенсійна система Австралії перебуває в трійці найкращих у світі. Однією з головних переваг пенсійної системи країни є її стабільність та надійність. Система «Superannuation» дає громадянам змогу накопичувати значні кошти на старість, забезпечуючи їм гідний рівень життя. Окрім того, обов'язковість відрахувань гарантує, що всі працівники, незалежно від рівня доходів, мають можливість отримувати пенсію. За даними Австралійського бюро статистики, на кінець 2022 р. середній розмір пенсійних накопичень на особу становив близько 168500 австрал. $.

Незважаючи на значні переваги, пенсійна система Австралії має і недоліки, які рельєфно проявилися під час економічної кризи 2020 р. Існує проблема нерівності в розмірах пенсійних накопичень, яка виникає через різний рівень доходів працівників. За даними Австралійського інституту супернагляду, жінки мають на 30% менші пенсійні накопичення порівняно з чоловіками. Окрім того, часті зміни в законодавстві можуть створювати невизначеність і додатковий стрес для громадян. Серед проблем пенсійної системи Австралії можна також зазначити низьку відповідальність пенсійних фондів перед вкладниками, реінвестування коштів учасників у сумнівні проєкти, шахрайства та фінансові порушення; дублікатні пенсійні рахунки на одного учасника

програми SG, серйозне навантаження на пенсійну систему через стійко низький рівень народжуваності та збільшення очікуваної тривалості життя тощо.

На ці виклики австралійська держава планує знайти відповіді через проведення найближчим часом широкомасштабних податкової та пенсійної реформ, хоча у світлі економічної кризи, що почалася після 2020 р., результати пенсійної реформи можуть виявитися недосяжними в короткостроковому плані. В такому разі основним завданням Канберри залишиться не допустити злиднів та значного падіння доходів літніх австралійців.

Нова Зеландія має унікальну пенсійну систему, відому як «NZ Superannuation», створену 1938 р. Ця система забезпечує всім громадянам, що досягли 65 років, фіксовану пенсію, яка фінансується з державного бюджету. Це гарантує мінімальний рівень доходу для всіх літніх людей, що сприяє зменшенню бідності серед пенсіонерів. За даними Міністерства соціального розвитку Нової Зеландії, середній розмір пенсії для одинокої особи становить близько 21 380 новозел. $ на рік. «NZ Superannuation» не залежить від попередніх доходів або внесків працівників, що робить її однією з найсправедливіших систем у світі.

Загальне пенсійне забезпечення за старістю керівництво Нової Зеландії запровадило одним із перших у світі (1898 р.) – після Німеччини (1889 р.) та Данії (1891 р.) – і відтоді вона постійно вдосконалюється.

Головна відмінність новозеландської пенсійної системи від австралійської полягає в тому, що аж до 2007 р. пенсії в Новій Зеландії були повністю державними та розподілялися державним Новозеландським пенсійним фондом (New Zealand Superannuation Fund, NZSF) [165]. Причому влада встановила законом 1977 р., що пенсія має становити 80% від середньої зарплати найманого робітника на момент, коли той досягне 60 років, і не залежати від інших «додаткових доходів» [166]. У цьому ще одна відмінність даної пенсійної системи від австралійської, в якій регулярне тестування доходів та активів платників податків може призвести до скорочення або навіть скасування державної пенсії за віком. Отже, досі пенсіонери в Новій Зеландії

отримують більшу частину грошей із NZSF, який у разі дефіциту коштів фінансується з загальнодержавного бюджету. Пенсійні витрати держави становлять приблизно 25% бюджету і, за розрахунками аналітиків, до 2050 р. зростуть до 60%. Причому Нова Зеландія – одна з чотирьох країн, які виплачують фіксовану універсальну пенсію за віком (решта – Канада, Данія та росія) [167].

У липні 2007 р. на додаток до новозеландської державної пенсії за вислугу років було впроваджено програму добровільних пенсійних накопичень «KiwiSaver». Наймані працівники можуть перераховувати на вибір 3, 4, 6, 8 або 10% від свого валового доходу, а роботодавці вносять фіксовані та оподатковувані прибутковим податком 3% на рахунок майбутнього пенсіонера.

Учасники програми «KiwiSaver» можуть обрати одну з кількох «затверджених державою схем заощаджень». Усі накопичення однієї людини повинні перебувати в одній програмі, але наступного року її можна буде поміняти. При цьому в кожній схемі пропонується перелік із п’яти керованих приватними (переважно австралійськими) банками фондів для інвестування заощаджень відповідно до очікуваного ризику та прибутковості. Австралія та Нова Зеландія мають взаємну угоду, що дозволяє австралійцям, які переїжджають до Нової Зеландії, переводити пенсійні накопичення до «KiwiSaver» на узгоджену з австралійською владою схему пенсійного забезпечення. Ця угода діє й у зворотному порядку – щодо новозеландців, які працюють в Австралії.

Пенсійна система Нової Зеландії має певні недоліки. Так, «KiwiSaver» змушена багато в чому орієнтуватися на фінансовий ринок Австралії як розвиненіший і співпрацювати з австралійськими банками при розміщенні коштів. У зв’язку з цим новозеландці висловлюють невдоволення високими комісіями, які стягують австралійські банки при управлінні пенсійними накопиченнями. Програму критикують також за її субсидування з боку держави, вигоду від чого отримують забезпечені новозеландці. Проблемою є також забезпечення ефективності пенсійної системи в умовах старіння

населення. Хоча система «NZ Superannuation» забезпечує стабільний дохід для всіх пенсіонерів, вона може бути недостатньою, щоб забезпечити комфорт, особливо в умовах зростання вартості життя. За даними дослідження університету Отаго, близько 40% пенсіонерів Нової Зеландії мають додаткові доходи, окрім державної пенсії, для покриття витрат.

Тому проводяться реформи для покращення системи «NZ Superannuation». Одним з головних завдань уряду є забезпечення фінансової стабільності системи в умовах старіння населення. Зокрема, було запроваджено заходи щодо підвищення ефективності управління державними пенсійними фондами та стимулювання громадян до добровільних пенсійних заощаджень через програми «KiwiSaver».

Освіта в Австралії і Новій Зеландії

Освіта є важливою складовою соціального розвитку будь-якої країни. Середня й вища освіта в Австралії та Новій Зеландії є одними з найякісніших у світі, демонструючи високий рівень академічних досягнень і підготовки фахівців. Обидві країни активно інтегруються в глобальну освітню спільноту, що забезпечує їх системам освіти адаптивність до сучасних викликів. Глобалізація, яка посилюється завдяки технологічному прогресу, суттєво впливає на навчальні процеси та форми освіти. Окрім цього, пандемія COVID-19 спричинила трансформації в освітніх системах цих країн, примушуючи їх впроваджувати інновації та розробляти нові моделі навчання. Розглянемо середню та вищу освіту в Австралії та Новій Зеландії в умовах сучасних викликів, використовуючи актуальні статистичні дані й аналізуючи вплив глобалізації та пандемії.

Система освіти в Австралії є однією з найрозвиненіших у світі. Вона включає початкову, середню й вищу освіту, а також професійне навчання та освіту дорослих. Університети Австралії приваблюють значну кількість міжнародних студентів, що сприяє культурному обміну й економічному зростанню. За даними «Australian Bureau of Statistics», 2020 р. кількість міжнародних студентів становила понад 440 тис. чол. [168].

Середня освіта в Австралії є обов'язковою для дітей від 6 до 17 років. Вона включає три рівні: початкову школу (1–6 класи), молодшу середню школу (7–10 класи) та старшу середню школу (11–12 класи). Випускники отримують Сертифікат про закінчення середньої школи (Senior Secondary Certificate of Education, SSCE), що є ключовим документом для вступу до закладів вищої освіти.

Австралія стабільно показує високі результати в міжнародних оцінюваннях. 2022 р. австралійські учні зайняли 13 місце серед країн OECD у тестах PISA (Programme for International Student Assessment) за рівнем математичної та природничої грамотності й 16 місце серед країн OECD – за рівнем читання [169]. Це демонструє стабільний високий рівень академічних досягнень.

Значні зміни у підходах до навчання та викладання в австралійських школах спричинила глобалізація. Зокрема, навчальні плани орієнтовані на розвиток глобальних компетенцій, таких як багатомовність, міжкультурну комунікацію й критичне мислення. Кількість іноземних учнів у школах Австралії постійно зростає; 2023 р. їх кількість перевищила 35 тис., що вказує на зростання культурної різноманітності та потребує адаптації навчальних методів в австралійських школах [170].

Пандемія COVID-19 змусила австралійські школи перейти на дистанційне навчання, що виявилося серйозним викликом як для учнів, так і для викладачів. За даними дослідження 2021 р., понад 70% австралійських учнів зіткнулися з труднощами під час навчання онлайн [171]. У відповідь на це уряд Австралії інвестував значні ресурси в розвиток цифрових платформ та навчальних матеріалів для підтримки дистанційного навчання.

Вища освіта в Австралії представлена університетами, які надають як бакалаврські, так і магістерські й докторські програми. На 2023 р. в країні налічується 43 університети, з яких 37 є державними [172]. Австралійські університети відомі дослідженнями та високою якістю викладання, що підтверджується їх позиціями у міжнародних рейтингах.

Заклади вищої освіти Австралії щорічно приймають понад 1,5 млн студентів, з яких близько 450 тис. – іноземні студенти [172]. Найпопулярнішими серед іноземних студентів є спеціальності у сферах бізнесу, медицини, інформаційних технологій та інженерії.

Глобалізація суттєво вплинула на вищу освіту в Австралії. Країна активно залучає іноземних студентів, які становлять близько 30% усього студентського контингенту [173]. Це не тільки підвищує економічний потенціал країни, але й сприяє розвитку культурного обміну та міжнародних академічних зв'язків.

Значний вплив на вищу освіту в Австралії спричинила також пандемія COVID-19. Зокрема, обмеження на подорожі призвели до різкого зменшення кількості іноземних студентів у 2020–2021 рр., через що втрачено близько 1,8 млрд австрал. $ для університетів [174]. Водночас пандемія прискорила впровадження дистанційного навчання та розвиток гібридних моделей освіти, що зберігаються й після пандемії.

Середня освіта в Новій Зеландії обов'язкова для дітей від 6 до 16 років. Вона включає три рівні: початкову школу (1–8 класи), молодшу середню школу (9–11 класи) та старшу середню школу (12–13 класи). Випускники отримують Національний сертифікат про освітні досягнення (National Certificate of Educational Achievement, NCEA).

Новозеландські учні показують високі результати в міжнародних освітніх рейтингах. Щодо якості освіти, то за рівнем грамотності читання, знань з математики та природничих наук у рамках Програми ОЕСР з міжнародної оцінки учнів PISA учні в середньому набрали 509 балів, що більше ніж у середньому по ОЕСР (497 балів). 2022 р. Нова Зеландія посіла 12 місце за рівнем знань із природничих наук і 14 місце з читання [169]. Дівчатка перевершують хлопчиків за рівнем знань у середньому на 5 балів, що нижче за середній показник ОЕСР (8 балів). Все це свідчить про стабільно високу якість середньої освіти.

Сьогодні 74% дорослого населення Нової Зеландії від 25 до 64 років мають диплом про повну середню освіту, що близько до середнього показника

ОЕСР (75%). Це більше відноситься до чоловіків, ніж до жінок – серед чоловіків повну середню освіту мають 75%, а серед жінок – 73%. Це важливо, адже наявність хорошої освіти є однією з необхідних передумов отримання роботи.

Система середньої освіти в Новій Зеландії також зазнала впливу глобалізації та має відповідати на її виклики. Навчальні програми акцентують на екологічній освіті, міжкультурній комунікації й технологіях. Окрім того, зростає кількість іноземних учнів, що вчаться в новозеландських школах; 2023 р. їхня кількість досягла 20 тис. [175]. Уряд Нової Зеландії активно розвиває програми обміну учнями й викладачами з іншими країнами, що сприяє інтеграції в глобальну освітню спільноту.

Пандемія COVID-19 змусила школи Нової Зеландії перейти на онлайн-навчання. Це виявилося викликом для учнів у віддалених регіонах через обмежений доступ до інтернету та цифрових ресурсів. Проте уряд швидко відреагував, забезпечивши учнів необхідними засобами для дистанційного навчання [176].

Освітня система Нової Зеландії високоякісна й приваблює багато іноземних студентів. Вища освіта в Новій Зеландії представлена вісьмома державними університетами, які надають програми від бакалаврату до докторантури. Університети країни відомі дослідженнями з сільського господарства, екології, медицини та інформаційних технологій [175]. Вони пропонують різноманітні програми, зосереджені на дослідженнях та інноваціях. Згідно з даними New Zealand Ministry of Education, 2020 р. в країні навчалося понад 115 тис. іноземних студентів [177]. Після пандемії цифри дещо змінилися: на 2023 р. у новозеландських університетах навчалося близько 180 тис. студентів, з яких приблизно 36 тис. (20%) були іноземцями [178]. Найбільший попит мають сьогодні програми з гуманітарних і природничих наук, інженерії та медицини.

Глобалізація стимулює міжнародну співпрацю й академічний обмін у Новій Зеландії. Університети країни активно залучають іноземних студентів і

викладачів, створюючи багатокультурне академічне середовище. Це не лише сприяє підвищенню якості освіти, культурному збагаченню академічного середовища та інтеграції країни в міжнародну освітню систему, але й підвищує конкурентоспроможність країни на міжнародній арені [179].

Вища освіта в Новій Зеландії змінилась у результаті глобальної пандемії. Закриття кордонів у 2020–2021 рр. призвело до значного зменшення кількості іноземних студентів, а значить – до скорочення доходів університетів. Водночас вони швидко перейшли на онлайн-навчання, що дало змогу продовжити освітній процес навіть за умов пандемії [180].

Системи середньої й вищої освіти в Австралії та Новій Зеландії демонструють високий рівень розвитку й адаптації до умов глобалізації та пандемії COVID-19. Глобалізація сприяє посиленню культурної різноманітності й міжнародної співпраці, тоді як глобальна пандемія стимулювала розвиток цифрових технологій і нових моделей навчання. Обидві країни активно розвивають освітні системи, щоб забезпечити високий рівень підготовки фахівців та підтримувати конкурентоспроможність у глобальному освітньому просторі. Активне залучення іноземних студентів в обох країнах сприяє їх економічному розвитку та міжнародній співпраці. Глобалізація також впливає на зміст навчальних програм, роблячи їх універсальними й орієнтованими на розвиток глобальних компетенцій.

Охорона здоров'я в Австралії та Новій Зеландії

Системи охорони здоров'я в Австралії та Новій Зеландії зазнали значних змін з початку XXI ст., відповідаючи на виклики часу й прагнучи забезпечити високу якість медичної допомоги для всіх громадян. Введення сучасних технологій, розширення доступу до медичних послуг і акцент на психічне здоров'я стали важливими аспектами еволюції охорони здоров'я в цих країнах. Австралія та Нова Зеландія мають схожі підходи до організації охорони здоров'я, але кожна країна має унікальні особливості й стратегії, спрямовані на задоволення потреб їх населення. Обидві країни прагнуть того, щоб їх системи охорони здоров'я були не тільки доступними та ефективними, а й стійкими до

викликів, таких як старіння населення, зростання хронічних захворювань і вплив глобальних пандемій.

Система охорони здоров'я Австралії базується на моделі змішаного фінансування, що включає державне страхування та приватне медичне страхування. Австралійці мають доступ до високоякісних медичних послуг, незалежно від їхнього доходу. 2020 р. витрати на охорону здоров'я становили 10,3% ВВП [181]. Охорона здоров'я в Новій Зеландії також фінансується за змішаною моделлю, з акцентом на державні послуги. Основним джерелом фінансування є податки, що забезпечує безкоштовний доступ до основних медичних послуг для всіх громадян і постійних мешканців. Витрати на охорону здоров'я 2020 р. становили 9,7% ВВП [182].

Система охорони здоров'я Австралії, відома як «Medicare», забезпечує всеосяжний доступ до медичних послуг для громадян і постійних жителів країни. Зазначимо, що ця система умовно безкоштовна. Вона не надає повністю безкоштовних медичних послуг, але здебільшого може значно скоротити їхню вартість. Річ у тім, що разом з прибутковим податком кожен постійний мешканець Австралії зобов'язаний щорічно сплачувати внесок за «Medicare» (т. зв. «Medicare Levy») в розмірі 2,0% від свого заробітку. Це правило працює для всіх, незалежно від суми заробітку. Хоча, звичайно, з тих, хто заробляє більше від певного ліміту, утримується ще один додатковий внесок.

Систему «Medicare» було введено 1984 р., але значні зміни та покращення, включаючи впровадження електронних медичних записів («My Health Record») і розширення телемедичних послуг, відбулися саме у XXI ст. Крім «Medicare», важливу роль в австралійській системі охорони здоров'я відіграє приватне медичне страхування, надаючи додаткові послуги та знижуючи навантаження на громадські лікарні.

В останні десятиліття уряд Австралії приділяв особливу увагу покращенню доступності медичної допомоги у віддалених і сільських районах, а також впровадженню сучасних інформаційних технологій для підвищення ефективності системи охорони здоров'я.

Система охорони здоров'я Нової Зеландії також ґрунтується на принципах загального доступу, що фінансується за рахунок податків. Основний акцент зроблено на координацію між різними рівнями медичної допомоги від первинної медичної допомоги і до спеціалізованих послуг. З початку XXI ст. Нова Зеландія зосередилася на покращенні координації між різними рівнями медичної допомоги та розвитку програм профілактики захворювань, а в останні десятиліття приділяє особливу увагу психічному здоров'ю й доступності високоякісної медичної допомоги для маорі та інших корінних народів.

Охорона здоров'я в Новій Зеландії переважно безкоштовна – понад 75% медичних послуг оплачує держава, яка фінансує утримання лікарень і госпіталів, оплату невідкладного лікування всім мешканцям країни.

Окрім того, держава залишає за собою право надавати субсидії незаможним громадянам на оплату послуг сімейного лікаря. А первинну допомогу та спостереження надають саме сімейні лікарі, інститут яких набув широкого розвитку в країні. Держава надає підтримку сім'ям з дітьми від 6 до 17 років, щоб ті могли безбоязно звертатися до свого сімейного лікаря. Існують також знижки для придбання ліків за рецептами, а «всі витрати, пов'язані з вагітністю, пологами і материнством, оплачує держава на 100%».

Стоматологічна допомога для школярів безкоштовна. Вартість ліків невисока, як уже говорилося, завдяки субсидіям із боку держави. На купівлю ліків за рецептами знижки встановлюються так, щоб вартість ліків не перевищувала певної суми. Взагалі ж у новозеландську систему охорони здоров'я вкладається стільки коштів, що кожен, хто звертається по допомогу, отримує її на найсучаснішому та високоякісному рівні. Лікарні не гірші, ніж у Європі. У країні понад 9 тис. лікарів, з них близько 5 тис. – сімейні. У лікувальних закладах працює чимало іноземних фахівців.

Важливе місце в системі охорони здоров'я займає медичне страхування. Суто новозеландська особливість – кожному, хто на законних підставах перебуває на території країни, держава гарантує повну компенсацію моральної та фізичної шкоди, заподіяної нещасним випадком. Також страховка

виплачується потерпілому протягом 24 год. за умови відсутності його вини. Ця державна система особистого страхування відома як програма ACC, або Схема відшкодування шкоди життю й здоров'ю, заподіяної внаслідок нещасного випадку.

В обох країнах доступність медичних послуг залежить від географічного положення. У віддалених і сільських районах доступ до медичної допомоги може бути обмежений через нестачу медичних фахівців та інфраструктури. У XXI ст. уряди Австралії та Нової Зеландії впроваджували різні програми, спрямовані на покращення доступу до медичної допомоги в цих районах, включаючи фінансові стимули для медичних працівників і розвиток телемедицини. Так, Австралія запровадила програму «Royal Flying Doctor Service», яка надає медичну допомогу у віддалених регіонах за допомогою авіації, Нова Зеландія – програми підтримки сільських медичних працівників, включаючи навчання й фінансову допомогу. Важливу роль відіграють мобільні клініки, які забезпечують доступ до медичних послуг для населення у віддалених районах.

Якість медичних послуг в Австралії та Новій Зеландії оцінюється за різними показниками, такими як задоволеність пацієнтів, доступність спеціалізованих послуг і результати лікування. У XXI ст. обидві країни запровадили програми акредитації медичних закладів та системи моніторингу якості, щоб забезпечити високі стандарти медичної допомоги.

Основними викликами для обох систем охорони здоров'я залишаються проблеми з фінансуванням, нестача медичних працівників і необхідність модернізації інфраструктури. Австралія й Нова Зеландія покращують якість медичних послуг, включаючи інвестиції в освіту та професійний розвиток медичних фахівців.

Сьогодні стають усе актуальнішими проблеми психічного здоров'я. В Австралії та Новій Зеландії, як і в інших розвинених країнах світу, зростає кількість людей, які страждають на депресію, тривожні розлади та інші психічні захворювання. Обидві держави активно збирають статистичні дані й

проводять дослідження для розуміння масштабів проблеми та розробки ефективних стратегій. Важливим завданням охорони психічного здоров'я залишається доступність послуг. В Австралії та Новій Зеландії впроваджуються програми, спрямовані на покращення доступу до психіатричної допомоги, включаючи розвиток служб підтримки й консультування. Важливе значення мають громадські організації, котрі надають підтримку та інформацію для людей, які страждають на психічні захворювання.

Важливою проблемою для будь-якої країни світу є ефективність її системи охорони здоров'я за критичних умов. Пандемія COVID-19 стала серйозним випробуванням для систем охорони здоров'я у всьому світі. Значною мірою вона вплинула й на системи охорони здоров'я Австралії та Нової Зеландії. Незважаючи на відносно стійкі та розвинені системи, ці країни також зіткнулися з унікальними викликами – з проблемами навантаження медичних закладів, нестачею персоналу й ресурсів. Пандемія також призвела до змін у доступності та якості медичних послуг. Багато планових операцій і консультацій було відкладено, що створило додаткові труднощі для пацієнтів.

Водночас Австралія та Нова Зеландія швидко адаптувалися до нових умов. Уряди обох держави впровадили екстрені заходи, включаючи будівництво тимчасових лікарень і збільшення виробництва медичних засобів. Тож відповідь на виклики пандемії COVID-19 показала здатність систем охорони здоров'я Австралії та Нової Зеландії швидко адаптуватися й ефективно реагувати на кризові ситуації. Впровадження нових технологій, таких як телемедицина, і масштабні програми вакцинації стали ключовими елементами цієї успішної адаптації. Незважаючи на труднощі, обидві країни продемонстрували високу готовність захищати здоров'я громадян та мінімізувати наслідки пандемії.

Отже, з початку XXI ст. системи охорони здоров'я Австралії й Нової Зеландії пройшли через значні зміни та покращення. Обидві країни зіткнулися з викликами, такими як доступність медичних послуг у віддалених районах і необхідність забезпечувати високої якості медичної допомоги. Пандемія

COVID-19 додала додаткові складності, але також стала каталізатором для впровадження нових технологій і стратегій. Важливо покращувати системи охорони здоров'я, щоб вони могли ефективно відповідати на поточні та майбутні виклики, забезпечуючи високу якість медичної допомоги всім громадянам.

Системи охорони здоров'я Австралії та Нової Зеландії розвиваються, щоб відповідати на нові виклики й забезпечувати високий рівень медичної допомоги. У майбутньому обидві країни планують модернізувати системи охорони здоров'я. Інновації, цифровізація, розширення доступу до медичних послуг і підтримка психічного здоров'я залишаються ключовими напрямами для обох країн. В Австралії розглядаються можливості розширити телемедицину та покращити доступ до медичних послуг у віддалених районах. Нова Зеландія покращує медичну допомогу для корінних народів та розвиває програми психічного здоров'я. Успішне впровадження цих стратегій допоможе покращити якість медичної допомоги та забезпечити здоров'я населення у майбутньому.

Значно вплинула на соціальний розвиток Австралії та Нової Зеландії спричинила глобалізація. Вона вплинула на соціальні системи обох країн через економічні й культурні зміни. Зростання міжнародної торгівлі, міграція та культурний обмін сприяли розвитку різних секторів, але також створили нові виклики. Соціальний захист: економічна глобалізація вплинула на ринок праці, що вимагає адаптації систем соціального захисту. Зокрема, це стосується підтримки для нових категорій працівників, таких як тимчасові та сезонні працівники. Освіта: в обох країнах збільшення кількості міжнародних студентів сприяє економічному зростанню й культурному обміну. Водночас зростає тиск на університети щодо забезпечення високих стандартів освіти та доступності для місцевих студентів. Охорона здоров'я: глобалізація сприяла розвитку медичних технологій і обміну знаннями, але також підсилила конкуренцію за медичний персонал. Обидві країни змушені адаптуватися до зростання попиту на медичні послуги через міграцію та старіння населення.

Проаналізувавши соціальні системи Австралії й Нової Зеландії, можна зробити певні висновки.

1. Концепція добробуту займає все важливіше місце у політичному дискурсі та державній політиці Австралії й Нової Зеландії. Хоча досягнуто значного прогресу в упровадженні заходів, спрямованих на підвищення якості життя громадян, перед урядами стоять значні виклики, серед яких пошук балансу між економічним зростанням і підвищенням добробуту, особливо в умовах обмежених ресурсів та все більших потреб населення, та необхідність адаптації політики до швидких змін у глобальному контексті, таких як технологічний прогрес, кліматичні зміни, демографічні зрушення, глобальні пандемії тощо. Це потребує нових підходів до формування політики, що враховують не лише економічні, але й соціальні та екологічні фактори. Необхідна розробка стратегій, що враховують специфічні потреби різних груп, забезпечуючи при цьому соціальну справедливість і рівність. Успішна реалізація політик добробуту може значно підвищити рівень життя громадян і сприяти сталому розвитку суспільства загалом.

2. Соціальна політика Австралії та Нової Зеландії полягає в будівництві та підтримці системи соціального забезпечення, що охоплює широкі верстви населення й заснована на перевірених часом схемах соціальної допомоги та цільових допомогах для захисту доходів у разі наростання криз. При всій схожості соціальні політики країн мають свої особливості. У соціальній політиці Австралії привабливим є феномен будівництва у досить короткий термін (за 30 років) однієї з найбільших у світі пенсійних систем за показником співвідношення активів пенсійних фондів до ВВП країни (Австралія перебуває в трійці найкращих у світі після Нідерландів та Канади). У новозеландській системі соціального забезпечення очевидний наголос на розгорнуту програму будівництва державного житла, яке затребуване у корінних мешканців країни (маорі), що мають значний вплив на владні кола.

3. Соціальні системи Австралії та Нової Зеландії еволюціонують під впливом глобалізації. Обидві країни досягають успіхів у забезпеченні

високоякісної освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Водночас нові виклики на кшталт пандемії, інші кризи потребують перегляду й модернізації соціальних стратегій. Отже, подальший розвиток соціальних систем Австралії та Нової Зеландії залежатиме від здатності урядів ефективно реагувати на глобальні зміни й забезпечувати добробут громадян.

4. Актуальні підходи Канберри та Веллінгтона до соціальної політики представляють значний інтерес для науковців, а також цілком успішно їх могла б застосовувати українська влада вже сьогодні, а поготів – у поствоєнний період. Тому ця проблематика потребує подальшої підвищеної уваги дослідників.

2.7. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО МАОРІ НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ

Культура і мистецтво маорі – народності Нової Зеландії – вражають оригінальністю й естетичною довершеністю. В XX ст., ставши відомими за межами Полінезії, вони привертають увагу шанувальників у всьому світі. Ними зацікавлюються вчені-культурологи і антропологи. Культуру і мистецтво маорі вивчають як у Новій Зеландії (А. Рід, Е. Семонд, М. Данн, Т. Барроу, Т. Тернер), так і в інших країнах. Такий інтерес до далекого народу пояснюється, мабуть, тим, що проблема маорі та їх мистецтва є загадкою, не менш цікавою, ніж таємниця близького до Нової Зеландії острова Пасхи чи віддалених у просторі культур майя та інків. Питання виникають одразу ж. Хто такі маорі? Звідки та як вони потрапили до Нової Зеландії?

Вчені вважають, що перші люди на тих островах з'явилися десь на межі минулого й теперішнього тисячоліть. Хто вони були, досі не з'ясовано. Тільки в легендах самих маорі, предки яких заселили Нову Зеландію в X–XIV ст., збереглися спогади про першовідкривачів цих островів – «людей землі». Та про гігантських безкрилих птахів, заввишки як слон, – моа, на яких ті прадавні люди полювали. Нині вчені-археологи знаходять підтвердження цим легендам:

знаряддя для полювання на моа та кістяки вимерлих птахів, що вражають велетенськими розмірами.

Предки теперішніх маорі – хоробрі мореплавці, вправні суднобудівники й рибалки, мужні воїни – відважно вирушали безмежними просторами Тихого океану шукати нові землі та кращі місця для рибальства. За легендами, предки маорі жили в країні Гаваїки. Країна Гаваїки – це й легендарна прабатьківщина полінезійців, і міфічна земля, де мешкають Духи предків, і цілком реальні полінезійські острови, такі, як архіпелаг Гаваї чи острови Саваї (діалектна форма слова «Гаваїки»). Гаваїкі з легенд маорі – це Центральна Полінезія, архіпелаг Таїті.

Якось, розповідається в легенді, відважний морський рибалка Купе вступив у двобій з ватажком кальмарів і почав переслідувати його. Купе заплив дуже далеко й раптом побачив незнайому землю, вкриту височезними деревами. На них гніздилося безліч дивовижних птахів. Високі гори на цій землі огортав білий туман. Ао-Теа-Роа – «Довга Біла Хмара» – назвав цей острів легендарний рибалка. Ця поетична назва Нової Зеландії збереглася у мові маорі й нині. До того ж наприкінці XX – на початку XXI ст. мова маорі разом з англійською мовою та жестовою мовою (для глухих новозеландців) стали трьома офіційними мовами Нової Зеландії.

Аж через кілька століть після того, як Купе розповів односельцям про чудову далеку землю, їхні нащадки вирішили переселитися туди. Пояснювалося це рішення переважно тим, що на їхньому острові так само, як у всій Полінезії, було обмаль землі. В середині XIV ст. з Гаваїки до Ао-Теа-Роа вирушило багато великих довгих човнів. Відпливали цілими родинами, везучи з собою знаряддя праці та насіння культурних рослин. Так почалося велике переселення предків маорі – перехід через океан, – перехід, який став героїчною сторінкою в історії полінезійців.

Вдячна пам’ять народу ретельно зберегла назви всіх човнів, імена жерців, керманичів і предків, від яких походять сучасні маорі. Надовго – майже на півтисячоліття – маорі опинились у повній ізоляції від світу й за цей період

створили культуру, яка багато в чому відрізняється від загальнополінезійської. В Новій Зеландії клімат був набагато суворіший, а природні умови – не такі сприятливі, як на батьківщині цього народу. Доводилося пристосовуватися до холоду, повсякчасної боротьби з погодою. Це сприяло розвиткові таких рис характеру маорі, як мужність, витривалість, прямота. Ось чому маорі називають «спартанцями Полінезії».

Зміна кліматичних умов кардинально змінила матеріальну культуру маорі. Для суворого клімату Нової Зеландії вже не придатним був легкий одяг з лубу, який носили в тропіках. Тому переселенці освоїли виготовлення одягу з дикого новозеландського льону – з нього почали виробляти плащі та накидки, майстерно вплітаючи поміж стебельцями собачі шкурки й пташине пір'я. Плащі робили як для холодних днів, так і для тепліших, а також для різних нагод. Їх прикрашали кольоровим кантом – візерунком, у якому гармонійно сполучалися білий, червоний та чорний кольори або жовтувато-білий, червоний і зелений кольори. Виготовлення тканин, одягу, плетіння кошиків та посуду, готування їжі було традиційно жіночою справою [183,186].

Чоловіки займалися всіма іншими життєво необхідними ремеслами. Вони вдосконалювали знаряддя праці для обробки головної культури – солодкої картоплі – кумари, навчилися будувати теплі житлові будинки – фари, роблячи стіни з товстих солом'яних матів і заглиблюючи долівку нижче рівня землі. Крім житлових будівель, вони зводили чимало інших споруд, що тепер сприймаються як шедеври маорійської культури і мистецтва. Це й фаре-руанги – «будинки зборів», що є просторими приміщеннями з величезних колод, фаре-тапере – «будинки розваг», патака – комори для зберігання врожаю та їстівних запасів (вони схожі на казкові хатинки на одній ніжці) й фаре-кура – «будинки знань» – своєрідні школи чи майстерні, де мудрі майстри – стохунга – навчали молодь, передаючи їй знання і досвід.

Вправність у якомусь ремеслі чи мистецтві – справа честі для кожного маорі. Серед них є чудові будівельники, корабели, різьбярі по дереву, каменю, а також фахівці з татуювання – одного з найдавніших мистецтв маорі. Майстрів

цієї справи громада особливо поважає. Адже малюнок на обличчі, руках, стегнах не тільки прикрашав чоловіка, підкреслюючи фізичну красу та мужність, а й був своєрідним «паспортом», з якого можна було дізнатися про походження людини, її родовід, соціальне становище. Треба відзначити, що в епоху перших контактів з європейцями – XVII–XIX ст. – у племінній організації суспільства маорі вже відбувалося соціальне розшарування. Татуюванням прикрашались і жінки, але не таким багатим, як у чоловіків: татуювалися тільки вуста й підборіддя. Наш моніторинг сучасного культурного та політичного життя Нової Зеландії підтверджує, що жінки-маорі досі прикрашають себе татуюванням вуст і підборіддя. Причому йдеться не тільки про пересічних представниць цього народу, але й про жінок – членів парламенту Нової Зеландії на початку XXI ст., а також маорійок – представниць видавничої справи цієї країни.

Заняття мистецтвом, що охопило всі прошарки населення, навіть вождів (наприклад, вождь Те Куха в XIX ст. уславився на все узбережжя Затоки Достатку як досконалий різьбяр по дереву), мало не тільки прикладне значення. Воно допомагало, як вірили маорійці, спілкуватися з численними богами та пращурами, котрих остров'яни вважали своїми захисниками.

Основний образ маорійського мистецтва – людина. «Мистецтво маорі – передусім іконографічне мистецтво», – відзначає відомий новозеландський етнолог і письменник Теренс Барроу. – «Нова Зеландія йде в річищі загальнополінезійської традиції, в якій переважає фігура людини, наприклад, на Гаваях на островах Суспільства й Кука та на Маркізьких островах. Але за абсолютною силою впливу та різноманітністю концепцій маорійський митець перевершував усіх інших полінезійських майстрів у трактуванні тікі» [184].

Слово «тікі», вживане стосовно будь-якого предмета, котрому майстер надав людської подоби, походить від імені персоніфікованої первісної людини Тікі – маорійського Адама. В маорійському різьбленні образ людини найчастіше репрезентує предка. Винятки становлять дуже рідкісні зображення богів або портретні фігури.

Існують найрізноманітніші різновиди тікі. По-перше, – скульптурні барельєфи та горельєфи. По-друге, – тривимірні скульптури, вирізьблені на стовпах у селищних полях, садах, перед входом до оселі. По-третє, – звичайні скульптурні зображення людей. Згідно з маорійськими уявленнями, предки після смерті оберігають живих нащадків і піклуються про них. Тому низки портретів предків вирізьблено на фасадах та фронтонах, на головках і бантингу будинків, одвірках та наличниках вікон. Людська дерев'яна фігурка увінчувала будівлю. І кожна з них – не абстрактний образ, а зображення конкретного предка, ім'я якого знають усі мешканці селища. За маорійськими віруваннями, в цих вирізьблених образах предків спочивають їхні душі: а в реальному житті ці образи художньо втілюють історію племені [185].

Обличчя статуй вирізьблені дуже тонко, на них навіть видно татуювання, яке було на обличчі предка. Цікаво, що маорі цінують не так портретну схожість, як точність передання візерунка татуювання. Взагалі, мабуть, не було такого предмета побуту, який би не прикрашався витонченим орнаментом, стаючи, завдяки цьому, витвором мистецтва. Багатим різьбленням укривалися саркофаги вождів, скриньки для головних уборів з пір'я птахів, зброя маорі – таїаха (вкорочений спис), на одному кінці якої вирізблювалось обличчя з висунутим язиком. Висунутий язик – дуже поширений мотив у зображенні тікі. Вважається, що він надає силу воїнові й відлякує ворога, а отже – і злих духів. Тому тікі з застрашливим виразом обличчя та висунутим язиком так часто зображуються на будинках, човнах і знаряддях праці.

Маорі також вправні майстри з плетіння тарілок, таць та інших побутових речей. Вони також мають свої звичаї в готуванні їжі, а також винайшли цікавий спосіб запікання картоплі та інших наїдків у своєрідних пічках, розташованих нижче рівня землі (слід зауважити, що земля Нової Зеландії багата на гейзери). Колись продукти загортали в листя, тепер користуються алюмінієвою плівкою та невеликими залізними плетеними ящичками, які є в кожній оселі маорі. Приготування національних страв стало простішим, але від того вони не стали

менш смачними. До речі, приготування їжі національними способами входить сьогодні до ритуалу прийому гостей-туристів.

«Тіканга» – це правила, якими керуються маорі, а пакеха – правила для гостей. Для того, щоб унаочнити, наскільки традиції маорі живі не тільки в їхніх громадах, але й у новозеландському суспільстві загалом, наведемо кілька прикладів із сучасного життя.

– Не можна торкатися голови маорі, це можна зробити тільки тоді, коли вас запросять зробити це. Не можна передавати їжу через голови інших людей. Не можна класти капелюха на стіл, а також сідати на подушки.

– «Та Моко» – це традиційне татуювання, яке наноситься на обличчя. Нанесення моко – священні й ціняться серед маорі, як «таонга» (скарб). Тату, що наносяться над очима, говорять про духовну мудрість чоловіка, а ті, що під очима, – розповідають про його фізичні якості. Не буває двох однакових татуювань.

– Коли гості заходять до будинку зустрічей – «варенуї», вони повинні зняти взуття та капелюхи й залишити їх перед будинком. У взутті може бути тільки голова зборів. У цій традиції закарбоване таке. Вхід до будинку зустрічей «варенуї» означає перехід із зовнішнього світу, де господарює Туматуенга – бог війни – до внутрішнього світу, де живе бог миру – Ронго-ма-Тане. А сам будинок зустрічей – це структурна репрезентація предків маорі. Тож, коли ви входите до «варенуї» з босими ногами та непокритою головою, це знак поваги. Сенс його в тому, що ви спілкуєтеся з маорійськими пращурами з відкритим розумом.

– «Каракіа» – традиційні заклинання та молитви, за допомогою яких відбувається захист гостьового дому перед приготуванням їжі. «Каракіа» також вважається формальним вітанням, коли відбувається церемонія.

– «А поухірі» – маорійська вітальна церемонія, яка включає привітання, танці, співи. Вона виконується не тільки для гостей маорі, але й перед початком будівництва нової школи, приходу нових родин з дітьми до школи чи прийому нових колег на роботу.

– В разі привітання маорі торкаються носами один одного. Це теж сакральне дійство. Проходить воно так: два маорі або маорі й чужинець підходять один до одного та дещо нахиляються, щоб доторкнутися до лоба й носа один одного. Вважається, що в цей момент вони дихають одним повітрям і дають одне одному зрозуміти свої думки [186].

– Не можна переступати через кого-небудь, хто сидить на підлозі.

– Не можна сидіти на столі або спиратися на стіл [187].

Щоби дати уявлення про всю складність, глибину та поетичність вірувань маорійців, наведемо два маленьких уривки з космогонічних міфів маорі. «Протягом багатьох віків, до того, як були створені небо, земля і небесні тіла, існувала темрява – невідчутна, незбагненна, невидима, непізнаванна», – розповідається в першому міфі. А ось як починається другий міф: «З Розвитку з'явилося Зростання; зі Зростання з'явилась Енергія; з Енергії з'явилася Думка; з Думки з'явилася Свідомість; зі Свідомості з'явилося Бажання…» [184].

В культурі та мистецтві маорі є чимало тем, відмінних від загальнополінезійських. Мистецтву маорі властивий візерунок зі спіралей та звивин. Його знаходимо й у татуюванні, й у різьбленні, й у настінних розписах. В основі цих вигадливих орнаментів і арабесок лежить обличчя чи фігура людини. Техніка різьблення напрочуд висока: різьблені площини часто мають шість, а то й більше рівнів глибини. Слід зважати на те, що до появи європейців маорі не знали металу. Їхня неперевершена техніка різьблення розвивалася на базі дометалевих знарядь. Як свідчать фахівці, маорі за свою історію виробили більше різноманітних форм кам'яного знаряддя, ніж будь-який інший народ світу.

На новій батьківщині природа подарувала маорі чарівний нефрит, який вони назвали «поунаму» (до речі, перша збірка оповідань письменника маорі Віті Шгмаера називається «Поунаму, поунаму» …» [187, p. 101]), – камінь, якого не було в інших полінезійців. Надзвичайно твердий, він у вправних руках майстрів ставав різцем; молоток виготовлявся з китової кістки. Праця з таким знаряддям потребувала винятковой витривалості, уважності, сили, не кажучи

вже про художній смак та бездоганне володіння класичними прийомами. Маорі, так само як стародавні китайці, наділяли нефрит магічною силою і виготовляли з нього дивовижні прикраси. Найвідоміша й найкоштовніша з них – «хеї-тікі» («хеї» означає «предок»). Це, так би мовити, образ пращура. Ця фігурка з непропорційно великою головою, схиленою над правим плечем (твердий нефрит чинив опір майстрові, тож йому важко було вирізьбити рівно поставлену голову) приваблює довершеністю. Хеї-тікі з рівно поставленою головою є великою рідкістю й неймовірною цінністю для маорі. Хеї-тікі жінки носять на тонкому ремінці або шнурці на шиї.

Символізуючи пам'ять про предка, ці фігурки мають велику цінність для власниці. З ними пов'язане релігійне вірування: хеї-тікі уособлює, зокрема богиню родючості Тіна-Те-Іваїва. У давнину цю прикрасу носили чоловіки й жінки, згодом вона стала тільки жіночою. Звичайно, металеві інструменти, що їх привезли з собою європейці-переселенці, полегшили умови праці маорійських різьбярів, і нині для туристів хеї-тікі виготовляють цілком сучасним способом – штампуванням із зеленої пластмаси. Важко уявити, що масова культура в такій формі, як тиражування для туристичного попиту предметів сакрального буття маорі, дісталася до далеких берегів Ао-Теа-Роа разом із хвилями глобалізації. Але все-таки корінний народ Нової Зеландії намагається відстоювати кордони своєї культури як у мистецтві, так і в повсякденному житті. Наприклад, більшість пакеха – тобто білих новозеландців, як їх називають маорі, – знають багато традицій корінного народу й не порушують їх. Для туристів же або зарубіжних студентів, які навчаються в Новій Зеландії, вони незнайомі. Тому, коли останні прибувають на острови Нової Зеландії, їм роздають буклети, де стисло перелічується, чого не можна робити в присутності маорі, щоби ненавмисно не образити їх.

Маорі – сміливі воїни. Вони довели це не тільки перемогами над білими завойовниками-пакеха у війнах XIX ст. за землю, що з давніх-давен належала маорі. Мужніми та витривалими бійцями вони проявили себе під час Другої світової війни, яка стала для новозеландців часом визначення своєї

національної ідентичності. Нова Зеландія надіслала на Другу світову війну 26 батальйонів. Саме 26-й батальйон був сформований виключно з воїнів-маорі й покрив себе славою.

Але війни не скінчуються. Глобалізація зробила нашу планету маленькою. Новини про напад на Україну з боку рф були поширені у далекій Ао-Теа-Роа того самого дня, що й у Європі. І от маорі, які перш за все цінують справедливість, беруть участь у війні України проти російського агресора. Ми не знаємо, скільки їх, адже такі дані – доки йде війна – військова таємниця. Проте ми знаємо, що вони воюють пліч-о-пліч з українськими воїнами, через те, що з полів битви надходять сумні новини про загиблих воїнів-маорі. На момент написання цієї статті вже троє маорі віддали життя за свободу України [188]. «У серпні 2022 р. загинув доброволець Домінік Абелен, тіло якого не можуть знайти досі», – повідомляє один з українських телеканалів. – «У січні цього року внаслідок артилерійського обстрілу загинув гуманітарний працівник з Нової Зеландії Ендрю Бегшоу, коли намагався врятувати літню жінку» [189]. «38-річний солдат-доброволець з Нової Зеландії Кейн Те Тай загинув під час бою на сході України», – повідомляє британська газета «The Guardian» з посиланням на Міністерство закордонних справ Нової Зеландії. За інформацією видання, у травні 2022 р. колишній військовий Те Тай разом з американським другом, який теж раніше служив, допомагали волонтерам у Харкові, проводили майстер-класи з першої медичної допомоги, доставляли гуманітарну допомогу на деокуповані території.

У березні 2023 р. під час визволення села поблизу Бахмута разом з побратимами новозеландець натрапив на підвал, де окупанти утримували українських полонених. Те Тай серед полонених упізнав українського бійця Олександра Соколова, якого росіяни тримали без їжі та води понад два місяці. Він схуднув на 40 кг і був на порозі небуття, але Те Тай раптом почув: «Нова Зеландія!» і попросив українських бійців запитати у пораненого Соколова українською мовою, як його справи [190], і врятував його. Майже 10 років Те Тай був військовим Нової Зеландії, потім став співзасновником благодійної

організації з програми ментального здоров'я ветеранів. Служив в Афганістані. В Україні доєднався до Міжнародного легіону. Тренував групу інших добровольців поблизу Вугледара. Для багатьох у Новій Зеландії Те Тай був обличчям неофіційної участі країни у війні проти агресора в Україні. Він писав про свої битви та повсякденне життя в Instagram і Facebook. У нього залишилася 12-річна донька [190].

Останній із загиблих від руки росіян воїн-маорі – третій на їхньому рахунку. Сміливий маорі став героєм і в Україні, і в себе на батьківщині. На церемонії його поховання в Новій Зеландії був виконаний бойовий танок Га́ка (маор. – haka) – маорійський ритуал, що поєднує танок, спів і своєрідну міміку. Гака є неодмінним атрибутом громадських (весілля, похорон, зустрічі шанованих гостей) і державних заходів у Новій Зеландії. Гаку з прадавніх часів виконували чоловіки-маорі перед битвами з ворогом. Понад те, на пошану героя цей танок виконали й студенти Оклендського університету. Зрозуміло, що в лавах студентів є і пакеха, і закордонні студенти, але вшановуючи Кейн Те Тайя, вони об'єднались і разом віддали шану герою-маорі, який поліг за незалежність України.

Ці події говорять багато про що. І про те, що традиції та культура маорі глибоко занурились у загальнонаціональну новозеландську культуру. І про те, що Нова Зеландія як суверенна держава і як член Співдружності націй слідом за Великою Британією, Австралією й іншими державами, що входять до Співдружності, підтримує Україну в тяжкі часи випробувань, коли російська навала зазіхає на її свободу та незалежність і вбиває її громадян. І про те, що культурні традиції маорі розвиваються у XXI ст. Адже культура та мистецтво маорі мають потужне тисячолітнє коріння, в центрі якого лежить повага до людини, до предків, до всього родоводу й богів, з якими маорі спілкуються через пісні, хорали, танці та інші фольклорні традиції, які видаються необхідними й пакеха – нащадкам білих переселенців, котрі знаходять у культурі маорі той об'єднавчий початок, який дає культурі Зелених островів змогу квітнути й у XXI ст.

2.8. ЗЛОЧИН І ПОКАРАННЯ В СЕЛІ КАЛО (ПАПУА-НОВА ГВІНЕЯ): СЛІДАМИ М. М. МИКЛУХО-МАКЛАЯ З XIX ДО XXI ст.

Океанія – це регіон світу, який заселяли також уродженці України чи особи з українським корінням із самого початку виходу Російської імперії на обшири Тихого океану. Досить назвати капітана першої російської експедиції Юрія Лисянського з Ніжина або мандрівника Миколу Миклухо-Маклая, батько якого походив із запорозьких козаків. Однак їхня присутність в океанійській історії представлялася в одній упаковці з представниками російської імперської історії, й лише нещодавно вітчизняні мандрівники зайняли законне місце в історії України.

Втім, крізь призму імперської історії формувалося сприйняття й іншої сторони – Океанії та її мешканців. Традиційно історію російської присутності в Океанії трактували як історію відкриття нових земель, вивчення життя корінних мешканців та збирання відповідних колекцій. За радянських часів до неї додалася сильна антиколоніальна складова. Історики засуджували представників західних колоніальних держав і протиставляли їм гуманістичну позицію російських мандрівників. Корінне населення тихоокеанських островів було об’єктом вивчення або, в разі колоніалізму, стороною, що страждає. Однак у країнах Океанії вже з другої половини XX ст. вчені почули голоси корінних мешканців, які не хотіли бути лише об’єктом колонізації. Навпаки, представляючи недавню історію контакту зі своєї перспективи, вони вказували на свою активну позицію в подіях, що відбувалися. Західні й, передусім, австралійські історики, котрі вивчають Океанію, для віддзеркалення цієї активної ролі корінних жителів, як правило, використовують термін «indigenous agency» [191–193].

І це не лише політкоректна фраза. Мій досвід польової роботи та контактів з місцевими мешканцями в селах, де побував Миклухо-Маклай, дали мені змогу на власні очі побачити найскладніше плетиво подій, закарбованих у тканину історичної пам’яті, та взяти безпосередню участь у «децентралізації»

океанійської історії. Це багатошаровий процес, у якому за ззовні видимими явищами виявляються невидимі, але не менш суттєві. Як приклад такої новаторської подорожі в океанійську історію можна навести вивчення й осмислення одного з епізодів експедицій Миклухо-Маклая, в якому він, як традиційно описується в маклаїстиці, запобіг каральній експедиції до села Кало в 1881 р.

Село Кало розміщене на південному березі Нової Гвінеї, за 200 км на схід від нинішньої столиці країни Порт-Морсбі, в затоці Худ. Села на берегах цієї затоки, – Хула, Кало, Карепуна (Кеапарі), Маупа, – стали першим форпостом місіонерської діяльності після запровадження місії Лондонського місіонерського товариства в Хануабаді. Саме тут виріс нинішній Порт-Морсбі. Томас Безвік, перший білий місіонер, оселився в селі Хула 1879 р., а в інших селах місіонерську роботу вели так звані «тичери» (teachers) – остров'яни полінезійських островів, яких європейці вже встигли ознайомити з християнством. У селах затоки Худ оселилася група тичерів з островів Кука: в Кало жив тичер Матеруа з сім'єю, у Карепуні – Анедереа з сім'єю й у селі Хула – Таріа.

У березні 1881 р. до Австралії надійшли перші відомості про трагічні події в селі Кало, мешканці якого влаштували різанину, вбивши 12 осіб, зокрема чотирьох тичерів, їхніх дружин і дітей. Факти, які зібрали британські місіонери Томас Безвік та Джеймс Чалмерс, представляли таку послідовність подій. Анедереа, який страждав від малярії, мав вирушити з сім'єю до Хануабади на лікування. За ним з Хануабади приїхав тичер Мататухи (він походив з острова Раівоває, острова Товариства). В цей час у селі Хула поширилися чутки про те, що тубільці Кало мали намір убити свого тичера Матеруа та його родину. Таріа, який жив у Хула, вирушив розслідувати ці чутки, але Квайпо, вождь Кало, запевнив його, що вони є помилковими і що Матеруа – його друг. Незважаючи на запевнення Квайпо в дружбі, дружина Матеруа наполягала на його від'їзді. Нарешті було вирішено вивезти їх разом із хворим Анедереа.

Наступного дня в Кало зайшов човен з Анадереа, його родиною, Таріа та Мататухи; вони прямували до Ханаубади й мали забрати по дорозі Матеруа з сім'єю. Поки човен стояв у гирлі річки, чекаючи на Матеруа, навколо них зібрався натовп, і вождь Квайпо розважав гостей якнайдружніше. Але з появою Матеруа настрій натовпу змінився: воїни Кало напали на тичерів, вбивши їх усіх, включаючи дружин та дітей. Хоча нападники отримали інструкції Квайпо не чіпати корінних мешканців сіл Хула та Керепуна, які супроводжували човен, двоє юнаків із села Хула були пронизані списами в запалі бійні. Невдовзі після цього їхнім родичам з села Хула виплатили відшкодування [194, 195]. Вже з цих повідомлень можна зрозуміти, що з погляду стратегії бою перенесення атаки до моменту прибуття Матеруа не мало особливого сенсу. Дві атакувальні групи були б ефективнішими. Але, очевидно, з самого початку було ретельно сплановано колективне покарання всієї групи місіонерів. Пізніше майно сім'ї Матеруа публічно спалили, що зайвий раз доводить серйозний намір убивць і «показовий» характер їх «дійства».

Хоча різанина не була спонтанною, місіонери в листах до газет Австралії висловлювали думку, що вона не була спровокована. Наприклад, місіонер Вільям Лооз писав, що тичерів, очевидно, вбили «з суто диявольських спонукань. У їхньому селі не жила жодна біла людина, і тут не діяв жоден із факторів, які спричинили інші масові вбивства. Жага крові сильніша за будь-яку пристрасть, навіть пограбування» [196]. Трагедія в Кало глибоко вразила місіонерів Безвіка та Чалмерса, чиїми вихованцями були вбиті тичери, в будинках яких вони неодноразово бували і навіть хрестили їхніх дітей. Вони вважали, що має бути проведене «рішуче, суворе і зразкове покарання, яке зупинить лихоманку масових вбивств… Нехай покарання буде або жорстоким, або його не буде зовсім» [197]. Річ у тім, що капітан британського судна, відряджений розслідувати недавній напад на команду китайської джонки, що стався внаслідок конфлікту китайців з мешканцями села Маупа, залишив усе без наслідків, вирішивши, що в конфлікті були винні самі полінезійці. Австралійська громадська думка, висловлена в листах до газет, також

критикувала недостатність колишніх покарань. «Якщо праведна відплата неприємна для офіцерів військово-морського флоту, ми готові взятися за неї самі», – писав у газету житель Квінсленду [198].

Серед цього хору голосів, що вимагали відплати, зазвучав зовсім інший голос, голос мандрівника й антрополога Миколи Миклухо-Маклая, вже відомого в Австралії тривалим мирним перебуванням серед папуасів північно-східного узбережжя Нової Гвінеї та особистим хрестовим походом проти викрадення тубільців океанських островів для роботи на австралійських плантаціях. У листі коммодору Дж. Вілсону, який очолював військово-морські сили Австралії, він повідомляв, що островітяни Південних морів «безумовно, не жорстокіші й не мстивіші за білих, які до них навідуються час від часу (шкіпери й торговці), і що вони знають, як оцінити та зрозуміти справедливе й безкорисливе ставлення». «Незнання звичаїв і мови чорних, – вів далі він, – ускладнює білим з'ясування справжніх обставин справи» [199, с. 291–292]. Звертаючись до коммодора Вілсона, Маклай хотів запобігти повному знищенню всього села австралійською каральною експедицією. Він вважав, що необхідно знайти «справжніх винуватців, тобто підбурювачів» і покарати лише їх. «Так тубільці зрозуміли б, що справедливість білих не така, як їхня справедливість, що змушує їх мстити за смерть когось із своїх вбивством будь-кого із жителів його села» [200, с. 367].

Коммодор Вілсон прислухався до аргументів Миклухо-Маклая й запросив його до участі в експедиції на кораблі «Вулверин», що прямував до Кало. У Порт-Морсбі до них приєднався священик Чалмерс, який також вважав, що ідея Вілсона полягала в тому, щоб показати тубільцям різницю між правосуддям і помстою. Однак план раптової атаки на село, коли дві атакувальні групи – одна з моря, а інша з суші – мали взяти її в кліщі, який розробив коммодор Вілсон, не спрацював. Воїни Кало в повному військовому обмундируванні помітили групу, що рухалася до села суходолом, і вступили у бій, а потім спробували оточити другу групу, що висадилася з моря. Тільки випадкове вбивство вождя Квайпо та його родичів змусило воїнів Кало відступити. Бажання Вілсона

публічно повісити Квайпо не увінчалось успіхом, і йому довелося задовольнятися його трупом, ексгумованим для впізнання лише наступного дня. Проте коммодор компенсував ці невдачі «показового» покарання, зруйнувавши будинок Квайпо і демонстративно роздавши подарунки вождям сусідніх сіл, які не брали участь у різанині [201, 195].

І в повідомленні коммодора Вілсона Адміралтейству, і в публікаціях у пресі ця каральна експедиція є зразковою акцією, яка нейтралізувала небезпечного вождя Квайпо й запобігла подальшому насильству щодо європейців. Однак реакція мешканців села, що дійшла до наших днів в усній традиції, була помітно іншою. Є підстави вважати, що для громади Кало каральна експедиція стала не зразковою демонстрацією сили, наочним уроком європейської справедливості, а невиправданим актом агресії.

Я приїхала туди разом із Девені Тему – моїм колегою з Австралійського національного університету, який мав родинні зв'язки з жителями Кало та сусідніх сіл. Ми відвідали кузена Девені на ім'я Тау Ямо – шановну людину, яка колись працювала в місті, але під старість повернулася до рідного села. Показуючи Тау малюнки Миклухо-Маклая, зроблені в Кало, я згадала відвідування ним Кало у зв'язку з убивством тичерів. Виявилося, що Тау знав про ці трагічні події, що відбулися 130 років тому. Причому це було більше, ніж знання історичного факту, але я не відразу зрозуміла складні пласти минулого, які сколихнуло моє запитання. Певний час ми перебували в будинку Тау, а потім пішли селом до того місця, де колись стояв будинок першої місії. Наш шлях пролягав повз величезний укритий мохом стовп у два людські обхвати завтовшки. Як виявилося, це був стовп, що залишився від будинку Квайпо. Віддалена історія почала ставати для мене реальною. І потім, стоячи з Тау й Девені під величезним баньяном біля будинку місії, я зрозуміла з їхньої розмови, що, дізнавшись, що мене цікавлять події, пов'язані з убивством тичерів, Тау відразу послав по нащадків Квайпо, але вони не прийшли. Коли потім ми йшли селом і зупинилися біля історичного стовпа, родичі Квайпо сиділи на веранді сусіднього будинку й бачили нас, але не наважилися підійти.

Тільки тепер мені стало зрозуміло, що ці давні події, які для мене були тільки історичним епізодом, залишалися для мешканців села живою історією. Від Девені я дізналася, що досі в сусідніх селах село Кало сприймають як зачумлене через його давнє трагічне минуле. Почуття сорому та каяття стало важливим елементом колективної психології мешканців села. Досить сказати, що 2009 р. вони провели церемонію очищення, окроплюючи кокосовою олією всі місця біля гирла річки, де було вбито місіонерів. Тепер вони планували розшукати родичів убитих тичерів на островах Кука і Раівоває й запросити їх у Кало на церемонію примирення, зібравши гроші їм на авіаквитки.

Саме від Тау я почула такі важливі для мене слова про те, як мешканцям Кало доконче потрібно повернути правду про своє минуле. Передаючи йому нотатки Миклухо-Маклая про відвідування Кало та копії його малюнків, я пообіцяла їм, що зберу для них документальні відомості про історію їхнього села та про трагічні події 1881 р. Результатом цієї обіцянки стали дві книги: «Early Accounts of Hood Bay and Aroma People, 1857–1880: A Collection of Documents» і «The Kalo Massacre and Reprisal, 1881: A Collection of Documents» (Canberra, 2014), які я підготувала з Крісом Баллардом за участю також Девіда Тему. У цих збірках представлені тексти з архівних щоденників перших місіонерів, офіційні повідомлення військових та адміністраторів, нариси мандрівників, натуралістів, золотошукачів, газетні нотатки.

Книги були готові до нашої другої поїздки до Кало 2014 р., вже більш офіційної, по лінії Австралійського національного університету. Цього разу ми зупинилися на ніч у будинку пастора. Слід сказати, що нині церква в Папуа-Новій Гвінеї є незалежною від Англії й Австралії, всі священники – корінні мешканці країни, які здобули релігійну освіту в Папуа-Новій Гвінеї. Я передала книги Тау та пастору, й незабаром у будинку зібралися місцеві. Тепер я повною мірою оцінила поради колег, які мали досвід польової роботи в Новій Гвінеї: «Не розраховуйте отримати інформацію відразу у відповідь на ваші запитання, людям треба дати час подивитися та обговорити ваші питання та матеріали; важливо дочекатися того моменту, коли вони будуть готові говорити». Саме це

й відбувалося зараз. До нас прийшли правнуки вбитого вождя Квайпо, причому один із них символічно носив ім'я Матеруа – на згадку про вбитого тичера Матеруа. Принесли вони і матеріальний об'єкт, що сполучає їх із минулим – величезну палицю-лопатку для розпушування землі, що належала Квайпо. Всі розглядали малюнки Миклухо-Маклая, зроблені в їхньому селі, «прочитуючи» їх та розповідаючи про те, що не видно європейцю. А потім мої «інформанти» заспівали. Ці піснеспіви (уте сонг) – дивовижний жанр, у якому переплітаються різні культурні традиції. В основі їх лежить полінезійський хоровий спів, який привнесли в культуру новогвінейців полінезійські тичери, мова – місцева, меланезійська, зміст – релігійний, але це не абстрактне релігійне прославлення бога, а реакція на проблеми, що хвилюють їх, переломлені через сутність християнського віровчення. Так і в цих піснях постійно говорилося про Матеруа і англійською звучав рік – 1881, решта була мовою Кало.

Ці зустрічі змусили мене не покладатися на європейське висвітлення конфлікту, складене за документальними джерелами, а звернутися й до бачення його з іншого боку – мешканців Кало та новогвінейців. Цей корпус матеріалів включає історії, які записали місіонери та мандрівники, усні оповідання, що передаються з покоління в покоління в різних кланах села Кало та у прилеглих селах, пісні, а також відеозапис реконструкції подій, який зробила група новогвінейців, розміщений на Youtube. Аналізуючи цей корпус матеріалів, варто зазначити, що місцеві мешканці розрізняють розповіді, що передаються без змін, та власні сучасні міркування про події минулого, які можуть суттєво відрізнятися.

Не вдаючись у подробиці, можна сказати, що ці розповіді дуже варіабельні в описі конкретних подій, що викликали різанину, як це часто буває в усній історії. Проте в них є кілька постійних мотивів: жінка, пов'язана з вождем Квайпо (його перша дружина, молодша дружина, сестра, овдовіла сестра в траурі або просто жінка в жалобі), прийшла до тичера Матеруа, щоб попросити тютюну. Матеруа (або його дружина) образили її (пхнули зі сходів, і вона впала на землю, зламавши ногу, або вони кинули їй в обличчя горіх

бетеля, який вона принесла в подарунок, або просто прогнали її геть). Саме ця образа, завдана жінці, й змусила вождя та його синів помститися місіонерові, вбивши всю місіонерську групу, що зібралася до Кало...

У той час як тригер – прохання про тютюн, що закінчилося трагічно, – однаковий у всіх оповіданнях, глибинні причини не завжди чітко формулюються, але здаються цілком очевидними: приниження шановної жінки та реакція її родичів, зобов'язаних захищати її гідність, вбиваючи всіх, хто належить до «племені» кривдника. Коммодор Вілсон відкинув історію з тютюном, написавши, що «я… не вважаю сварку в тому вигляді, в якому вона була, чимось більшим, ніж сварка між двома жінками» [195]. Однак Чалмерс, який добре розумів норми життя новогвінейців, вважав цю «образу» серйозною справою.

Ми можемо краще зрозуміти події в Кало, якщо уважніше вивчимо і другу частину історії – про «покарання», розповіді, які порушують ширше питання: про роль каральних експедицій взагалі. Почнемо з того, що не в усіх місцевих історіях згадується покарання з боку європейців. Якщо ж факт його включається до усного переказу, фігурує він у зовсім несподіваному ракурсі. Оповідачі, незважаючи на докори совісті, які вони відчувають нині, досі вихваляють доблесть предків: «Мешканці села Кало одного ранку вранці побачили кораблі та мобілізували всіх своїх боєздатних чоловіків, щоб кинути виклик британському флоту». В їхніх розповідях про висадку британських морських піхотинців звучить відверте глузування: «На той час більшість жінок Кало голили голови, а морські офіцери, які прийняли їх за чоловіків, оточили їх і потім продемонстрували силу європейських рушниць, застреливши сільську свиню» [202].

Водночас вони підкреслюють неспівмірну суворість покарання: попри заяву коммодора Вілсона про те, що його морські піхотинці вбили всього чотирьох воїнів Кало, оповідачі свідчать, що вони «вбили понад 30 воїнів і знищили всю чоловічу лінію вождя Квайпо» [203]. Згідно з іншою розповіддю, захоплених «підбурювачів повернули до села, де їх було розстріляно на очах у

жителів» [204]. Очевидно, що ці події запам'яталися мешканцям як акт залякування, а не демонстрація європейської справедливості, на яку сподівалися Миклухо-Маклай і Чалмерс. Саме так події минулого представлені в постановці, записаній на відео [205]. Що ж до пізніших міркувань, коли оповідачі дивляться на події минулого зі століття нинішнього, то досить процитувати дуже важливе зауваження Тау: «Наші люди… на той час не порушили жодного закону, тому що не було закону, який зобов'язує їх не вбивати, тому що в той час вбивство було звичайною справою... Але коли сюди прибули кораблі Королівського флоту, я думаю, що вони порушили свій власний закон, вбивши понад тридцять людей» [206].

Християнство, а разом з ним і економічний розвиток, прийшло в Кало пізніше, ніж в інші села, й мешканці Кало вважають себе такими, які зазнали божественного покарання за події далекого минулого. «Показове» покарання каральної експедиції 1881 р. звучить крізь століття, але сприймається зовсім не так, як очікували коммодор Вілсон і Миклухо-Маклай. У центрі колективної пам'яті залишається необхідність прямого примирення між двома народами Океанії – папуа-новогвінейцями та мешканцями островів Раротонга й Товариства. Європейці, такі як я, наприклад, можуть лише допомогти їм із матеріалами, але свою історію відтепер новогвінейці осмислюють, зберігають і продовжують самі.

Але й ми, представники інших народів, є не лише сторонніми спостерігачами океанійської історії. Вона може стати й для нас важливим джерелом для осмислення минулого, допомогти подивитися іншими очима на власну історію. Саме це стало для мене головним підсумком моїх зустрічей із людьми Кало. Якось уранці пастор Карі Мореа, котрий знав, що я «з Русії», підійшов до мене і розповів, що він уночі слухав новини транзистором (електрики в них немає, тільки батарейки та двигуни), і ось він дуже сподівається, що Росія і Україна колись зможуть примиритися, і він молитиметься, щоб агресія зупинилася. Це був вересень 2014 р., через кілька місяців після захоплення Криму... До чого мені було соромно і гірко, соромно

перед новогвінейцями, які глибоко каються за вбивство, яке скоїли їхні предки 130 років тому, тоді як Росія не покаялася ні за сталінські мільйони, ані за нові злочини. Рік тому з початком повномасштабної війни мої новогвінейські друзі написали мені одними з перших через Фейсбук, турбуючись за долю України. Це і є нова Океанія, яка з об'єкта вивчення стає суб'єктом історії.

2.9. АВСТРАЛІЙСЬКО-ТАЙСЬКІ ВІДНОСИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Тематика підрозділу стосується таких питань, як розвиток відносин держав Південно-Східної Азії, впроваджених реформувань та застосованих моделей економічного зростання. І, врешті, того, що Україна могла б прийняти як необхідні складові, вивчаючи співпрацю Австралії й Таїланду. Досліджувати зазначений наратив важливо з огляду одержання необхідної інформації та знань про Австралію і Таїланд, а також для опанування інформацією з метою поглибити співпрацю з цими державами регіону Південно-Східної Азії.

Дослідженню теоретичного й практичного досвіду двосторонньої співпраці держав Південно-Східної Азії присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема науковців Інституту всесвітньої історії НАН України. Водночас взаємодії Королівства Таїланд з Австралією не потрапили до уваги вітчизняних учених. Таке можна пояснити певною закритістю Королівства Таїланд, практичною відсутністю англомовних тайських джерел у мережі Інтернет, географічною віддаленістю й складною для опанування тайською мовою.

Серед праць загального плану про двосторонню співпрацю в світі й регіоні привертають увагу засадничі розробки професорів В. В. Копійки, О. В. Зернецької, Л. Д. Чекаленко, О. А. Коппель та інших [207–209, 147, 210]. До згаданих додамо праці зарубіжних, переважно американських учених: Бруно Лете, Оле Вевера, Ронні Ліпшуца та ін. [211, 212].

Водночас зазначимо, що в Україні історія й розвиток Таїланду, як і співпраця Австралії з Королівством, докладно не вивчалися.

Королівство Таїланд у перекладі з тайської означає Країна вільних (ประเทศไทยเป็นประเทศเสรีชน) або Сіам (สยาม) – так називалась держава до 1949 р. Столиця Бангкок або Крунг Теп (กรุงเทพฯ) – місто пахощів, або пахуча гавань: колись сюди доставляли запашну деревину. Країна має дуже вигідне географічне розташування – в самому центрі материкової Південно-Східної Азії. Таїланд – красива країна. Це – земля кількох морів, гір, пагорбів, пальмових і каучукових лісів, рівнин та довгої берегової лінії вздовж Сіамської затоки (1875 км) й Андаманського моря (740 км), не враховуючи 400 км узбережжя Андаманських островів. Таїланд межує на заході з М'янмою, на сході – з Лаосом і Камбоджею, на півдні – з Малайзією.

Таїланд є ключовою державою в Асоціації держав Південно-Східної Азії – ASEAN (Association of South East Asian Nations – політична, економічна і культурна регіональна організація, що об'єднує 10 країн регіону). Водночас, зручний доступ Таїланду до Китаю та Індії, а також до інших країн Східної Азії, таких як Японія й Республіка Корея, робить цей величезний споживчий ринок іще більшим [213].

Дружні відносини Таїланду й розширення мережі угод про вільну торгівлю з іншими країнами відкрили торговельний доступ до ринків як усередині регіону, так і за його межами. Це, в поєднанні зі стратегічним розташуванням Королівства, перетворило країну на регіональний центр міжнародних подорожей і торгівлі, а також на центр розвитку різних галузей промисловості, з яких найуспішнішими є автомобільна й агропромисловість. Завдяки сприятливому інвестиційному клімату, підприємницькому духу та відкритому суспільству Таїланд обрало багато підприємств, медіа-компаній, а також міжнародних та неурядових організацій для відкриття представництв і офісів у цій країні.

Міжнародні зв'язки Таїланд розвиває за принципом рівновіддаленості та співпраці. Визнає важливість міжконфесійного діалогу й намагається

побудувати мости між різними культурами та релігіями, щоб черпати силу з різноманітності. Держава, як заявлено, також віддана сприянню безпеці людини та правам людини. Таїланд є учасником більшості міжнародних документів з прав людини та прагне відігравати активну й конструктивну роль у цьому питанні. Таїланд був обраний членом Комісії ООН з прав людини з 2001 по 2003 рр. і членом Ради з прав людини (HRC) на 2010–2012 рр. Він також був обраний на однорічний термін як Президент Ради 2010 р. і подавав заявку на переобрання до Ради на наступний термін.

Маючи багатогранну практику відкритості й залучення, Таїланд і надалі відіграватиме активну роль у просуванні міжнародного партнерства та багатосторонньої співпраці з розбудови світу миру, прогресу й процвітання для всіх.

Таїланд відіграв ключову роль у створенні міжнародної Спільноти ASEAN, й надалі зміцнює регіональну та субрегіональну співпрацю з широкого спектру питань. Королівство також намагається відігравати активну роль у розв'язанні глобальних проблем на різних форумах, включаючи Регіональний форум ASEAN (ARF), Східно-Азійський саміт (EAS), Азійсько-Тихоокеанську економічну спільноту (ATEC) та Азійський форум – Європейська зустріч (ASEM). Окрім того, Таїланд є активним прихильником приєднання інших держав до ASEAN, а також підтримує регіональну та субрегіональну інтеграцію.

Завдяки таким структурам, як Ініціатива Бенгальської затоки для Мультисекторального технічного та економічного співробітництва (the Bay of Bengal Initiative for Multi-sectoral Technical and Economic Cooperation, BIMSTEC), Стратегія економічного співробітництва Айяваді – Чао Прайя – Меконг (the Ayeyawady – Chao Phraya – Mekong Economic Cooperation Strategy, ACMECS), співпраця у Субрегіоні Великого Меконгу (the Greater Mekong Sub-region GMS cooperation) та Ініціатива для інтеграції ASEAN (Initiative for ASEAN Integration, IAI) тощо, Таїланд сприяє технічній співпраці та розбудові економічного потенціалу сусідів, ділячись з ними та іншими країнами, що

розвиваються, своїм досвідом і найкращими практиками у сферах своєї компетенції. До таких сфер належать сільське господарство, охорона здоров'я, туризм і освіта, а також проєкти, натхненні різними королівськими ініціативами та концепціями, такими як філософія економіки достатності, заміна сільськогосподарських культур та сприяння сталим альтернативним джерелам існування.

Таїланд твердо відданий багатосторонності в Організації Об'єднаних Націй (ООН) як опорі своєї зовнішньої політики та найефективнішому підходу до вирішення глобальних проблем. Як один із перших членів ООН з 1946 р., Таїланд активно працює з усіма агентствами ООН у Таїланді, Південно-Східній Азії та інших частинах світу. Бангкок є центром багатьох регіональних офісів мережевих організацій ООН, таких як Економічна і соціальна комісія для Азії й Тихого океану (ESCAP), Продовольча та сільськогосподарська організація (FAO), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) і Південно-Східна Організація міністрів освіти Азії та її секретаріат (SEAMEO) [214].

Відповідно до міжнародних зобов'язань Таїланд відіграє активну роль у миротворчих операціях у багатьох частинах світу, як от у Східному Тиморі, Бурунді й Дарфурі. Крім того, він направив оперативну групу з боротьби з піратством, щоб приєднатися до Об'єднаних морських сил (CMF) в Аденській Затоці протягом вересня – грудня 2010 р. та липня – листопада 2011 р.

Таїланд залишається відданим підтримці й розвитку міжнародної безпеки та оголосив про свою кандидатуру на місце непостійного члена Ради Безпеки ООН на 2017–2018 рр. Таїланд як прибережна держава Малаккської протоки надає важливого значення піратству та морській безпеці, також тісно співпрацює з багатьма країнами для запобігання міжнародному тероризму, визнає важливість боротьби з першопричинами тероризму, зокрема бідністю, соціальною несправедливістю, релігійною нетерпимістю та існуванням регіональних і міжнародних конфліктів [213, 214].

Окрім того, Королівство працювало над сприянням міжнародному партнерству для досягнення Цілей розвитку тисячоліття ООН, а також для

вирішення різноманітних проблем розвитку: від продовольчої безпеки до зміни клімату та від погіршення навколишнього середовища, інфекційних захворювань до проблем зі здоров'ям. Таїланд також бере активну участь у запобіганні катастрофам і боротьбі з ними та має давні традиції гуманітарної допомоги. Він надав допомогу людям, які постраждали від останніх стихійних лих у таких країнах, як М'янма, Гаїті, Індонезія, Пакистан, Нова Зеландія, Японія та Україна [215].

Активно розвиваються відносини між Австралією і Королівством Таїланд [216]. Країни плідно співпрацюють у різноманітних сферах, прагнуть поглибити взаємодію на тлі посилення міжнародної напруги.

З огляду на загострення безпекової ситуації в світі, зокрема в регіоні, обидві країни дійшли висновку про необхідність розширити безпекову співпрацю. 15 лютого 2024 р. прем'єр-міністри країн – Прем'єр-міністр Королівства Таїланд Прают Чан-о-ча та Прем'єр-міністр Австралії Скотт Моррісон – узгодили рішення посилити двосторонні відносини до рівня стратегічного партнерства. Нагадаємо, що Таїланд і Австралія мають глибокий досвід двостороннього партнерства, заснованого на міцній доброзичливості й дусі дружби з моменту встановлення дипломатичних відносин 1952 р. «Ми погоджуємося довести відносини до рівня стратегічного партнерства, щоб розпочати нову главу нашої розширеної взаємодії і повністю реалізувати потенціал нашої співпраці», – заявили очільники урядів двох країн [217].

Стратегічне партнерство Таїланду і Австралії ґрунтуватиметься на зобов'язанні зміцнювати двосторонні відносини для подальшого процвітання обох країн, а також миру й стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні. Партнерство спиратиметься на Угоду про двосторонню співпрацю (2005 р.) та інші документи й механізми, які охоплюють такі сфери, як політична безпека, торгівля та інвестиції, соціальний розвиток, відносини між людьми й інші сфери спільного інтересу.

Стратегічне партнерство, на переконання сторін, закладе основу для того, щоб обидві країни могли спільно розвивати нові напрями співпраці та

позиціонувати свої країни у світі, а також спільно реагувати на швидкі темпи перемін у регіональній динаміці й спільних викликах.

Оголошуючи Стратегічне партнерство, сторони підтвердили спільні інтереси у відкритому, всеохопному, квітучому та стійкому Індо-Тихоокеанському регіоні й тверду відданість регіональній архітектурі, зосередженій на ASEAN, зокрема Східно-Азійському саміту як головному форуму регіону під керівництвом лідерів для обговорення стратегічних питань. Країни підтримали принципи, сформульовані в Перспективі ASEAN щодо Індо-Тихоокеанського регіону, включаючи центральне місце ASEAN, відкритість, прозорість, інклюзивність, систему, засновану на правилах, належне управління, взаємну повагу, взаємну довіру, взаємну вигоду та повагу до суверенітету й міжнародного права.

Керівники також підкреслили важливість субрегіону Меконг для регіонального миру та безпеки й зобов'язалися зміцнювати субрегіональні рамки, включаючи Стратегію економічної співпраці Айяваді-Чао Прайя-Меконг (ACMECS).

«Ми будемо поглиблювати наші зв'язки на основі дотримання Статуту Організації Об'єднаних Націй, принципу вільного та відкритого ринку та протидії протекціонізму, а також взаємно шанованих правил і норм, які формували наші відносини протягом багатьох десятиліть», – зазначається в Спільній декларації про стратегічне партнерство Королівства Таїланд і Австралії (Joint Declaration on a Strategic Partnership between the Kingdom of Thailand and Australia), яку уклали керівники урядів Австралії й Королівства Таїланд. Документ підписали: Scott Morrison – Prime Minister of Australia – і General (Ret.) Prayut Chan-o-cha – Prime Minister of the Kingdom of Thailand [217].

Важливим кроком до поліпшення торговельних операцій між країнами стало рішення скасувати подвійне оподаткування (ст. 24. Методи усунення подвійного оподаткування) [218].

Відповідно до положень чинного законодавства Австралії, які стосуються кредиту австралійського податку, сплаченого в країні за межами Австралії (що не впливає на загальний принцип цього положення), тайський податок, сплачений згідно з законодавством Таїланду та з цією Угодою, прямо чи шляхом вирахування, щодо доходу, отриманого особою, яка є резидентом Австралії, з джерел у Таїланді, дозволено використовувати як кредит проти австралійського податку, що сплачується.

Якщо компанія, яка є резидентом Таїланду і не є резидентом Австралії, для цілей австралійського податку виплачує дивіденди компанії, яка є резидентом Австралії та яка прямо чи опосередковано контролює не менше ніж 10% голосів першої згаданої компанії, кредит, згаданий у параграфі (1), включає тайський податок, який сплатить ця перша згадана компанія щодо тієї частини її прибутку, з якої виплачуються дивіденди.

Сплачений податок у Таїланді включає суму, еквівалентну сумі будь-якого упущеного податку, який за законодавством Таїланду та відповідно до цієї Угоди підлягав би сплаті як податок на прибуток, але для звільнення або зменшення податку на цей дохід у результаті діяльності: (a) розділи 31, 33, 34, 35(2), (3), (4) або 36 (4) Закону про сприяння інвестиціям B. E. 2520, бо ці положення були чинні на дату підписання цієї Угоди та незмінні з дати підписання цієї Угоди [218].

Беручи до уваги високий рівень номінального ВВП Таїланду, зростання доходів місцевих мешканців та стабільну соціально-економічну ситуацію в країні, Таїланд залишається ключовим партнером також і України серед країн регіону Південно-Східної Азії на довгострокову перспективу. Україна зі своїм економічним, науково-технічним, аграрним та промисловим потенціалом, а також географічним розташуванням може бути важливим партнером Таїланду для виходу на ринки країн Східної Європи та Європейського Союзу.

Українська сторона приділяє увагу диверсифікації зовнішньої торгівлі й залученню іноземних інвестицій у нові сфери співпраці, а також участі в перспективних інфраструктурних проєктах, які запланував до реалізації Уряд

Таїланду. Протягом останніх років активно розвивається співпраця Торгово-промислових палат України і Таїланду. 20 липня 2021 р. відбулося спільне засідання керівництва ТПП палати України й Тайської торгової палати – Ради торгівлі Таїланду, де серед питань обговорювали проведення бізнес-форуму за участі ділових кіл обох держав [219].

Для створення сприятливих умов для двосторонньої торгівлі 16 грудня 2021 р. в м. Бангкок підписано Меморандум про взаєморозуміння між Радою експортерів та інвесторів при МЗС України й Радою торгівлі Таїланду [219].

У співпраці з Офісом з просування експорту та компанією COIN 17 лютого 2022 р. було організовано вебінар Go Asia для розширення присутності української харчової продукції на ринках Таїланду, Сінгапуру та В'єтнаму.

Особливі перспективи має науково-технічна співпраця. 2008 р. українська ракета-носій «Дніпро» розробки ДКБ «Південне» вивела на орбіту перший тайський супутник зі спостереження за Землею – THEOS. 2021 р. започатковано сталу взаємовигідну співпрацю між Державним космічним агентством України та Агентством геоінформатики й розвитку космічних технологій Таїланду (GISTDA).

Розвиваються гуманітарні зв'язки за значної підтримки української діаспори в Таїланді. 9 грудня 2020 р. Сторони домовилися провести 2021 р. третій раунд політичних консультацій між зовнішньополітичними відомствами України й Таїланду, а також інавгураційне засідання Спільної комісії з питань торгівлі між Урядом України та Урядом Королівства Таїланд. Поглиблення політичного діалогу та розвиток торговельно-економічних зв'язків є пріоритетними питаннями порядку денного відносин України з Таїландом [220].

Знаковим є те, що Королівство Таїланд, як і Австралія, допомагає Україні протистояти російському агресору. Королівство Таїланд надало четверту партію гуманітарної допомоги для українського народу. Про це повідомило Міністерство закордонних справ Таїланду. Таїланд доставив цю партію через

Товариство Червоного Хреста Таїланду [221]. У Міністерстві закордонних справ країни відбулася церемонія доставки четвертої партії гуманітарної допомоги з Таїланду для українського народу вартістю 2 млн бат. Про це повідомив Пан Сарун Чароенсуван, Постійний секретар у закордонних справах Королівства. четверта партія гуманітарної допомоги передана Товариству Червоного Хреста України для закупівлі необхідних речей для українського народу, який постраждав від війни, що триває.

Таїланд послідовно надавав гуманітарну допомогу Україні через різні канали, включаючи ЮНІСЕФ, Товариство Червоного Хреста Таїланду й Товариство Червоного Хреста Республіки Польща, на загальну суму 22,5 млн бат (приблизно 640 000 $ США).

Отже, попри постійний дипломатичний тиск російського загарбника, який розбудував у Королівстві Таїланд доволі міцну економічну платформу ще за радянських часів, політика держави залишається відданою положенням міжнародного права із захисту суверенітету і територіальної цілісності країн, наданню гуманітарної допомоги українському народові.

2.10. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ АВСТРАЛІЇ У 2019–2024 рр.

Оборонна промисловість будь-якої країни створюється та розвивається, виходячи з її соціально-економічного стану, геополітичної ситуації та участі у військово-політичних блоках. Оборонно-промисловий комплекс (ОПК) Австралії у XX–XXI ст. пройшов певні етапи розвитку:

I (1901–1938 рр.) – зародження оборонного виробництва під протекторатом Великої Британії;

II (1939–1950-ті рр.) – розвиток оборонного виробництва в умовах Другої світової війни й у післявоєнний період;

III (1951–1990-ті рр.) – залучення іноземних інвестицій та інноваційних технологій в економіку країни, трансфер цивільних технологій подвійного призначення в оборонне виробництво;

IV (1991–2018 рр.) – введення ліцензій і дозволів на виробництво для іноземних виробників озброєння та військової техніки;

V (з 2018 р. і донині) – розвиток ОПК відповідно до національної експортної стратегії.

Зосередимося на останньому, п’ятому етапі еволюції ОПК Австралії.

У рамках реалізації Білої Книги оборони (2016 р.) МО (Міністерство оборони) Австралії прийняло «План оборонно-промислового потенціалу», котрий передбачає створення міцної та конкурентоспроможної на міжнародному рівні бази оборонної промисловості, яка сприятиме задоволенню потреб оборонного потенціалу й розвитку економіки Австралії [222]. План містить державні стратегії та програми, спрямовані на зміцнення потенціалу місцевої промисловості щодо забезпечення обороноздатності. В ньому визначаються правила виходу на ринок підприємств, які бажають приєднатися до оборонної промисловості Австралії, і програми, доступні підприємствам, що вже постачали товари та послуги для потреб оборони. У плані запроваджено нову оцінку суверенного оборонно-промислового потенціалу й перелік пріоритетів його розвитку. План узагальнює комплексну інвестиційну програму та визначає майбутні інвестиційні можливості.

Отже, метою австралійського уряду до 2028 р. було проголошено створення оборонної промисловості, що має потенціал і стійкість для задоволення оборонних потреб Австралії.

Виділимо головні стратегічні підходи Плану:

– розширена оборонно-промислова база, де гнучкі малі та середні підприємства (МСП) краще взаємодіють з місцевими і глобальними оборонними компаніями й не залежать виключно від Австралійських сил оборони;

– пріоритетні інвестиції уряду в оборонну промисловість і максимальна участь австралійських підприємств у роботі оборонного сектору;

– розвиток інновацій та підвищення конкурентоспроможності оборонної промисловості за рахунок розширення співпраці між підприємствами, університетами й науково-дослідним сектором;

– підвищення експортного потенціалу оборонної промисловості за допомогою стимулювання внутрішнього попиту;

– розвиток партнерства в обороні та промисловості, яке дасть Австралії змогу підготуватися до змін у стратегічному середовищі й зростання технологічної складності виробництва. Цього можна досягти шляхом підготовки висококваліфікованого кадрового потенціалу [222].

2018 р. австралійський уряд поставив перед собою амбітне завдання – посісти дев'яте місце в рейтингу найбільших експортерів зброї у світі. Країна розраховувала за 10 років увійти до десятки головних експортерів зброї та зрівнятися за обсягами експорту озброєнь із Великою Британією й Німеччиною. Задля цього уряд готовий виділити з бюджету кошти на кредитування підприємств і створення сприятливих умов збільшення експорту товарів та послуг військового призначення. Уряд Австралії сприяє експорту товарів військового й подвійного призначення, програмного забезпечення і технологій відповідно до австралійських законів про експортний контроль. Державні поставки ведуться через Австралійське оборонне експортне управління, яке підтримує експортний потенціал австралійської оборонної промисловості.

Виділимо деякі з оборонних контрактів і поставок, що відбулися за сприяння Австралійського оборонного експортного управління:

– понад 70 компаній уклали контракти на понад 3 млрд австрал. $ у рамках глобальної інвестиційної програми «Joint Strike Fighter Program» [223];

– Австралія виготовляє захищені мобільні автомобілі «Thales Australia Bushmaster», які використовуються в низці країн, включаючи Україну, Фіджі, Нідерланди, Нову Зеландію та Велику Британію;

– в кількох країнах використовується активна ракетна приманка «Nulka», яка захищає кораблі від ракет. Концепцію ракети-приманки ініціювала в Австралії Організація оборонної науки і технологій (DSTO) і розробила в партнерстві з Міністерством оборони США та системами ВАЕ. Нині вона розгорнута на більш ніж 150 військових кораблях Австралії, США й Канади;

– австралійська компанія «Droneshield» виробляє інноваційні системи боротьби з дронами на основі штучного інтелекту. В липні 2023 р. вона отримала рекордне замовлення на 33 млн австрал. $ від урядової агенції США. Раніше компанія отримала замовлення на 9,9 млн австрал. $ від іншого клієнта зі спільноти «Five eyes».

Спостерігається динаміка зростання оборонного бюджету Австралії. Якщо 2016 р. оборонні витрати становили 23,7 млрд $ – 1,3% ВВП країни [224], то до 2022 р. вони зросли до 32,3 млрд $ [4], тобто в 1,4 рази. 2022 р. Австралія займала 13 місце у світі по оборонному бюджету (1,9% ВВП) [225]. Витрати уряду Австралії на оборону в 2023–2024 рр. досягнуть 53 млрд австрал. $ порівняно з 49 млрд австрал. $ у 2022–2023 рр. У «Національній обороні: стратегічний огляд оборони на 2023 рік» викладено план оборонного планування та забезпечення ресурсами до 2032–2033 рр і надалі.

Уряд Австралії інвестує в першочергові пріоритети, визначені у Стратегічному огляді оборони, зокрема:

– 9 млрд $ на програму атомних підводних човнів у рамках партнерства AUKUS;

– 4,1 млрд $ на можливості завдавати ударів на великі відстані;

– 3,8 млрд $ на інфраструктуру північної бази;

– 900 млн $ на оборонні інновації.

Перша Стратегія національної оборони, опублікована 2024 р., деталізує інвестиційні пріоритети відповідно до огляду. Уряд Австралії також заклав до бюджету 90 млрд австрал. $ на програму придбання нових потужностей з 2022–2023 по 2026–2027 рр. [226]. Через зростання загрози з боку Китаю Австралія планує вдвічі збільшити оборонний бюджет та досягти витрат у 100 млрд

австрал. $ на рік, разом з тим передбачається активно скорочувати військові програми заради вивільнення коштів на морську складову захисту. Навесні 2024 р. уряд Австралії оголосив план збільшити оборонні витрати, який передбачає поступове зростання з 32,4 млрд $ до 64,4 млрд $ до 2033 р. Зростання здійснюватиметься планово від 3 млрд $ до 7 млрд $ на рік [227]. Зокрема 1,9 млрд $ планується додатково отримати за рахунок відмови від збільшення кількості літаків F-35 з 72 до 100. За новою програмою додаткових закупівель F-35 не передбачено.

Прийнято також рішення скоротити замовлення на корейську БМП AS21 Redback з 450 до 129 машин. Це дасть змогу заощадити ще 10 млрд австрал. $ Скороченню підлягають і кошти на закупівлю двох кораблів підтримки та на модернізацію оборонних об'єктів у Канберрі. Це в підсумку становитиме 73 млрд австрал. $, які буде перерозподілено на інші програми.

Пріоритетною програмою стане будівництво атомних підводних човнів, на які планується витратити до 63 млрд австрал. $. Австралія ухвалила замовити у Великої Британії атомні підводні човни класу SSN-A, які будуватимуть на її потужностях, окрім ядерної компоненти, яку збиратимуть британці. Ще 32 млрд австрал. $ планується витратити на 6 новітніх фрегатів класу Hunter, які мають посилити австралійський флот. Отже, акцент на океанську складову в програмі Австралії стає її прагматичним вибором, якій свідчить про намір ліквідувати загрозу ще на підступах до континенту. На орієнтацію проти китайської загрози вказує і вкладання 18 млрд австрал. $ для розбудови баз на півночі Австралії [227].

Державні інвестиції у нові технології відбуваються через:

– програму «Advanced Strategic Capabilities Accelerator» (ASCA), яка розпочалась у липні 2023 р. і має стимулювати розробку нових та інноваційних технологій для Сил оборони Австралії. ASCA прагне прискорити придбання технологій, особливо в приватного сектору та дослідницьких інститутів. Пріоритети ASCA включають гіперзвук, спрямовану енергію, надійну автономію, квантові технології, інформаційну війну та вогонь на великих

відстанях. Уряд Австралії інвестує в ASCA 748 млн австрал. $ протягом наступних чотирьох років і 3,4 млрд австрал. $ протягом наступного десятиліття;

– партнерство AUKUS зі Сполученими Штатами та Великою Британією, в якому основна увага приділяється розвитку оборонних інновацій. Партнери AUKUS співпрацюють за шістьма передовими можливостями в рамках другого напряму AUKUS: кіберпростір, штучний інтелект і автономія, квантові технології, підводна війна, електронна війна та гіперзвукова/контргіперзвукова техніка. Метою AUKUS є підтримувати обмін технологіями між союзниками, а також усунути бар'єри для передачі інтелектуальної власності, внутрішнього виробництва та внутрішнього обслуговування ключових озброєнь, технологій і можливостей;

– групу оборонної науки й технологій (DSTG), котра є провідним агентством уряду Австралії, відповідальним за застосування науки і технологій для вирішення проблем оборони та національної безпеки. Це створює можливості для партнерства між промисловістю, науковими колами та урядом для надання перспективних оборонних технологій у ключових галузях, включаючи спостереження й космічні технології; хімічний, біологічний, радіологічний і ядерний захист; робототехніку та автоматизацію; кібер- і операційний аналіз;

– австралійську мережу оборонних наук та університетів (ADSUN) на чолі з DSTG, яка забезпечує взаємодію та співпрацю оборони з національною інноваційною екосистемою. До її складу входять: Центр оборонної науки (Західна Австралія), Мережа оборонних інновацій (Новий Південний Уельс), Альянс оборонної науки Квінсленду, Партнерство оборонних інновацій (Південна Австралія та Північна Кароліна), Інститут оборонної науки. Мережа підтримує комерційні можливості, надаючи консультації щодо пріоритетів, можливостей, потреб та прорахунків оборони, а також допомагаючи підприємствам налагодити ланцюжок постачання оборонного потенціалу;

– «Trusted Autonomous Systems» (TAS) – перший в Австралії центр спільних оборонних досліджень, який працює з Міністерством оборони над підвищенням обороноздатності Австралії за допомогою передових автономних і роботизованих технологій;

– Національне наукове агентство CSIRO, що має досвід оборонних досліджень від ранніх розробок до випробувань. Його проєкти включають Квінслендський центр передових технологій, дорожню карту штучного інтелекту, прогнозування океану «Bluelink» і «DARPA Challenge»;

– Австралійську мережу промисловості та оборони (AIDN) – засновану на членстві галузеву асоціацію оборонної промисловості, що діє по всій Австралії;

– «Defense Trailblazer» – нову організацію на чолі з Університетами Аделаїди та UNSW, мета якої – змінити способи спільної роботи дослідників та промисловості для вирішення реальних оборонних проблем. Уряд Австралії й університети-партнери інвестують по 50 млн $, при цьому очікується, що 140 млн $ надійде від промисловості. Його мета – представити 100 нових оборонних технологій за чотири роки [226].

Зупинимося докладніше на програмі будівництва атомних підводних човнів і наявних здобутках щодо її виконання. Австралійська програма підводних човнів зі звичайним озброєнням та атомними двигунами передбачає, що як приватні особи, так і підприємства мають допомагати в будівництві нової суверенної галузі для створення й підтримки цього критично важливого потенціалу. 1 липня 2023 р. було створено Австралійську агенцію з підводних човнів для придбання, будівництва, доставки, технічного управління, підтримки й утилізації австралійських атомних підводних човнів зі звичайним озброєнням у рамках партнерства в AUKUS.

Помітною подією для AUKUS і австралійської промисловості стало те, що уряд Австралії повідомив про вибір партнерів з будівництва та обслуговування атомних підводних човнів, а згодом оголосив Австралію суверенним партнером для будівництва і обслуговування атомних підводних

човнів зі звичайним озброєнням. Цей стало важливим кроком на шляху Австралії до будівництва, експлуатації й обслуговування атомних підводних човнів, який одночасно зміцнів промислову базу підводних човнів усіх трьох партнерів по AUKUS [228].

Важливим питанням є безпека реалізації проєкту. Відомо, що оборонна промисловість, національна безпека та безпека бізнесу пов'язані. В міру зростання кількості кібератак, випадків шпигунства й іноземного втручання сектор безпеки та оборонна промисловість мають працювати разом, щоб усунути ризики шкоди суверенітету й національним інтересам. Тому атомні підводні човни та пов'язані з ними технології потребуватимуть посиленого контролю безпеки порівняно з тими, що вже застосовуються в оборонній промисловості, а також у військово-морському суднобудуванні й постачанні. Це багато значить для створення інтегрованої колективної виробничої бази, передбаченої AUKUS. Австралійська програма створення атомних підводних човнів SSN-AUKUS є найбільш значним промисловим і технічним проєктом в історії Австралії. Австралійська промисловість має стати «готовою до AUKUS», виконавши відповідні вимоги до безпеки й даних, необхідних для участі в тристоронній програмі створення атомних підводних човнів. Згідно з цим австралійська промисловість і наукові кола мають підготуватися до участі у програмі створення атомних підводних човнів зі звичайним озброєнням, розглянувши реалізацію таких вимог безпеки, що наведені у Програмі безпеки оборонної промисловості (DISP), багаторівневій програмі членства, що ґрунтується на Основах принципів оборонної безпеки (Принцип 16, Контроль 16.1, Безпека оборонної промисловості), а також на втіленні Основ політики захисної безпеки, викладених у «Посібнику з протидії іноземному втручанню в австралійському університетському секторі», який опублікувала Цільова група університету з іноземного втручання (UFIT) [229].

Якщо австралійська промисловість і наукові кола реалізують вимоги та стратегії, викладені в цих політичних документах, вони матимуть основу для участі в австралійській програмі створення атомних підводних човнів.

Всебічний розгляд питань безпеки допоможе також підвищити довіру між партнерами.

Програма передбачає будівництво об'єкта, який буде виробничо-технічним та інженерно-виробничим цехом з обслуговування й ремонту вузлів і засобів морської ядерної установки. Він також прийматиме, оброблятиме, знезаражуватиме й тимчасово зберігатиме низькоактивні радіоактивні матеріали, що утворюються на атомних підводних човнах зі звичайним озброєнням, які будуть експлуатуватися на авіабазі «HMAS Stirling» з 2027 р. Очікується, що будівництво об'єкта розпочнеться 2025 р. і неухильно відповідатиме вимогам ліцензування Австралії. Згідно з цим, Австралійське агентство з підводних човнів (ASA) подало заявку на отримання окремої ліцензії у Австралійського агентства з радіаційного захисту та ядерної безпеки (ARPANSA) для будівництва об'єкта в установленому порядку. А 17 липня 2024 р. генеральний директор ARPANSA повідомив, що вони видали ліцензію ASA відповідно до розділу 32 Закону Австралії про радіаційний захист і ядерну безпеку 1998 р. Ця ліцензія дає дозвіл готувати майданчик для радіаційного об'єкта (контрольований промисловий об'єкт або CIF) у «HMAS Stirling» на острові Гарден, Західна Австралія [230]. Отже, при проєктуванні та будівництві цього об'єкта для австралійських атомних підводних човнів зі звичайним озброєнням ASA надає пріоритет найвищим стандартам безпеки для людей, населення та довкілля.

Нині уряд Австралії розвиває програму будівництва австралійських атомних підводних човнів зі звичайним озброєнням. Він визначив партнерів із концептуального проєктування нової верфі з будівництва підводних човнів «Submarine Construction Yard» (SCY) у Південній Австралії. Компанії «Kellogg, Brown and Root» (KBR) та спільні підприємства AECOM та «Aurecon» були оголошені партнерами з проєктування нового SCY у Південній Австралії в Осборні. KBR має великий досвід підтримки проєктування й управління проєктами будівництва об'єктів інфраструктури наземної, повітряної та морської оборони по всій країні та проєктуватиме територію SCY, заплановану

для об’єктів з обробки та виробництва сталі. Спільні підприємства AECOM та «Aurecon» розроблять концептуальний проєкт для решти об’єкта, призначений для обладнання, складання та введення в експлуатацію австралійських атомних підводних човнів зі звичайним озброєнням. До складу проєктних груп входять фахівці з ядерної інфраструктури та досвідчений персонал, який брав участь у попередніх інфраструктурних проєктах верфей в Осборні, Хендерсоні та країнах-партнерах AUKUS. Комплекс SCY займатиме понад 75 га та буде побудований з дотриманням найвищих стандартів безпеки.

Заступник прем’єр-міністра Річард Марлес заявив, що цей проєкт створить тисячі місцевих робочих місць і допоможе забезпечити набуття найважливішого оборонного потенціалу в історії країни. «На піку розвитку до 4000 робітників буде залучено для проєктування та будівництва інфраструктури заводу з будівництва підводних човнів в Осборні, тоді як очікується, що ще 4000–5500 робочих місць буде створено безпосередньо для будівництва атомних підводних човнів у Південній Австралії» [231]. Попередні підготовчі роботи для підтримки майбутнього будівництва SCY в Осборні, розпочались у грудні 2023 р. з підготовки майданчика будівництва нової автостоянки.

У партнерстві з урядом Південної Австралії уряд Альбанезе також проєктує й будує нову Академію в Осборні для навчання та підготовки елітних кадрів військово-морського суднобудування. Міністр оборонної промисловості Пет Конрой заявив, що будівництво SCY в Осборні надасть висококваліфіковані робочі місця на десятиліття вперед, забезпечуючи фінансову безпеку тисячам австралійців: «Цей проєкт гарантує, що Австралія опиниться в авангарді виробництва найсучасніших підводних човнів у світі, і є ще одним прикладом того, як уряд Альбанезе продовжує співробітництво з AUKUS» [231]. Проєкт будівництва Академії є частиною інвестицій австралійського уряду в цю програму на суму 53–63 млрд австрал. $ протягом наступного десятиліття, включаючи приблизно 2 млрд австрал. $ інвестицій в інфраструктуру Південної Австралії лише за кілька років. Це ще одна важлива

подія, яка гарантує, що будівництво першої австралійської SSN-AUKUS розпочнеться до кінця цього десятиліття.

До особливостей розвитку оборонної промисловості Австралії V етапу (з 2018 р. і донині) можна віднести:

– прийняття національної експортної стратегії розвитку оборонної промисловості, спрямованої на забезпечення умов зростання експорту продукції військового й подвійного призначення, шляхом державної підтримки вітчизняних підприємств і створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних компаній;

– створення Спеціального експортного фонду зі статутним капіталом 3 млрд $ з метою надати пільгові кредити на поповнення обігового капіталу суб'єктам ОПК, орієнтованим на експорт товарів і послуг військового та подвійного призначення (2018 р.);

– затвердження стратегічного кадрового плану для оборони (2018 р.). Згідно з ним визначено квоти щодо навчання молодих спеціалістів необхідним професіям за рахунок підприємств, а також кількість робітників, які потребують перепідготовки;

– прийняття комплексної інвестиційної програми в шести напрямах: розвідка, спостереження, радіоелектронна війна, космос і кібернетика; людські ресурси, інфраструктура, інформаційно-комунікаційні технології, матеріально-технічне забезпечення; повітряна та морська мобільність; морська й протичовнова війна; аерокосмічні війська; наземні сили. 2019 р. для кожного з шістьох напрямів уряд підготував стратегії промислового розвитку. В стратегіях враховано основні рішення уряду 2018 р., стан реалізації пріоритетів суверенного промислового потенціалу та власні ініціативи оборонної промисловості;

– визначення суверенних пріоритетів оборонного промислового потенціалу:

а) будівництво верфей для проєктування та виробництва підводних човнів, фрегатів та малих військових суден, що матиме вирішальне значення для досягнення нових можливостей та ефективності у суднобудуванні;

б) модернізація сухопутних бойових машин до рівня наступного покоління, при якому рівень технологій має бути значно вищим, ніж у попередніх поколінь. Для цього австралійська промисловість повинна мати потенціал для проєктування, розробки, виробництва, інтеграції та модернізації нових систем та обладнання;

в) підвищення радіолокаційних здібностей активних і пасивних фазованих решіток, у виробництві яких сьогодні Австралія займає провідні позиції. Це підвищить здатність виявляти противника й матиме вирішальне значення для наступальних та оборонних операцій. Отже, австралійська промисловість повинна посилювати можливості проєктувати, розробляти, виробляти, обслуговувати й модернізувати пасивні та активні радіолокаційні системи з електронним скануванням;

г) технології зниження вразливості бойової амуніції воїна. Австралійська промисловість має вдосконалювати та модернізувати технології скритності й живучості, рівень балістичного захисту, який дає воїнам перевагу в бою;

д) розробка програмних додатків щодо обробки сигналів у кібербезпеці, радіолокаційних, гідролокаторних і акустичних технологіях, підтримці радіоелектронної боротьби;

е) спостереження та збирання розвідувальних даних, аналіз, розповсюдження й інтеграція складних систем. Оборонна промисловість повинна мати здатність проєктувати, розробляти, підтримувати та модернізувати потенціал спостереження з тим, щоб можна було збирати, аналізувати та поширювати великі обсяги даних. Це включає розробку й модернізацію датчиків і програмного забезпечення, загоризонтних радіолокаційних систем, космічних систем ситуаційного спостереження, криптографічного обладнання, інтеграцію розвідувальних та інформаційних систем у командування й управління, зв’язок, комп’ютерні та розвідувальні

мережі, інтеграцію між платформами та системами зброї, які забезпечують захист;

є) початкове й експлуатаційне тестування, оцінка, сертифікація та забезпечення оборонних платформ і систем є спільною оборонною та промисловою метою. Для цього необхідні кваліфікована робоча сила й обладнання, здатні гарантувати безпеку, доступність і зручність використання оборонних платформ та систем як у мирний час, так і під час військових операцій. Це має забезпечити швидку модифікацію та модернізацію на місцевому рівні;

ж) дослідження, проєктування, розробка й виробництво боєприпасів, стрілецької та кінетичної зброї будуть і надалі основою військового потенціалу Австралійських сил оборони. Їх вестимуть переважно промислові підприємства в рамках низки великих закупівель та підтримки проєктів;

з) всебічне технічне обслуговування аерокосмічних платформ – комплексне або спеціалізоване технічне обслуговування гелікоптерів і літаків, таких як винищувачі F-35A та безпілотні літальні апарати, має вирішальне значення як для стримування, так і для ефективного проведення військових операцій. Оборонна промисловість має забезпечувати їх ремонт і технічне обслуговування на різних етапах робочого циклу. Для цього необхідні навички й технології, що дають змогу знизити стратегічні та експлуатаційні ризики [232].

Для розвитку оборонної промисловості уряд Австралії використовує системи стимулів, грантів і підтримки з боку інших державних та приватних установ, а саме:

– уряд Австралії працює над створенням нового механізму фінансування Національного фонду реконструкції вартістю до 15 млрд австрал. $. Це сприятиме залученню інвестицій у пріоритетні галузі австралійської економіки, включаючи оборону, критично важливі технології та сучасне виробництво;

– управління підтримки оборонної промисловості (ODIS) пропонує консультації та підтримку малим і середнім підприємствам у співпраці з оборонною промисловістю;

– грант на підвищення глобальної конкурентоспроможності оборони допомагає підприємствам інвестувати в проєкти, які розширюють їх оборонний експортний потенціал. Розміри грантів становлять від 15 000 до 150 000 $ на суму до 50% вартості інвестицій у проєкти;

– грант «Пріоритет суверенних промислових можливостей» забезпечує фінансування підприємств для створення промислових потужностей, які відповідають пріоритетам суверенних промислових можливостей МО. Він пропонує гранти від 50000 до 1 млн $ на суму до 50% вартості проєкту;

– програма підтримки індустрії спільних ударних винищувачів – грант на підтримку надає підприємствам фінансування для розробки нових або покращених можливостей на етапі підтримки Програми спільних ударних винищувачів. Гранти становлять від 50000 до 250000 $ на фінансування до 50% прийнятних витрат проєкту на 1 і 2 етапах [226].

Досліджуючи розвиток оборонної промисловості Австралії у 2019–2024 рр., не можна оминути підтримку України в її війні проти росії. Йдеться і про зброю, й про гуманітарну та енергетичну підтримку. Після 24 лютого 2022 р. Австралія почала допомагати Україні з озброєнням і за місяць стало відомо про перший пакет військової допомоги на більш ніж 15 млн $. Тоді Австралія передала Україні 20 бронетранспортерів Bushmaster. Вже у квітні 2022 р. Австралія надала новий пакет військової допомоги, до якого ввійшли артилерійські гаубиці M777 і боєприпаси до них. У середині літа було оголошено про передачу бронетранспортерів M113 для української армії, а також нової партії бронетранспортерів Bushmaster, які на той момент уже пройшли випробування на полі бою. Через кілька місяців Австралія знову передала Україні бронемашини Bushmaster і направила контингент інструкторів для навчання українських військ на території Європи. Згодом Австралія поставила в Україну бронемашини M113, вантажівки, причепи, антидронові

комплекси Slinger, катери Sentinel 830R RHIB, переносні зенітні ракетні комплексів RBS 70 NG, здатні знищувати цілі ворога на відстані 9 км. Австралія також приєдналася до коаліції дронів для України. Протягом 2023–2024 рр. Австралія теж надавала Україні військову допомогу, а саме: обладнання для розмінування, портативні рентгенівські апарати, 3D-принтери з металу й системи протидії дронам.

Однак Австралія передала не всю допомогу, яку бажала б отримати Україна. Так, вона відмовилася передавати винищувачі F-18 Hornet і гелікоптери Taipan, які підлягали утилізації, мовляв ця пропозиція від України була надана занадто пізно. Україна закликала передати для ЗСУ списані танки Abrams і вже у жовтні 2024 р. уряд Австралії ухвалив передати Україні 49 танків Abrams, сукупною вартістю 164 млн $, через те, що вони будуть замінені на танки нової модифікації.

Окрім озброєння, Австралія допомагає Україні й у гуманітарній сфері та енергетиці. 2023 р. країна виділила 110 млн $, з яких частину було виділено на гуманітарну допомогу – житло, медичні послуги, воду, санітарні потреби. 2024 р. стало відомо, що австралійський уряд виділить іще 31 млн $ на підтримку України: 20 млн $ в енергетичний фонд і 11 млн $ як гуманітарну допомогу. При цьому Австралія один раз відправляла в Україну партію вугілля. Торік Україна знову звернулася до Австралії по аналогічну допомогу, але натомість уряд Австралії вирішив надати Києву фінанси на 32,5 млн $, мотивуючи це тим, що Україна розташована за 13 тис. км і можна знайти вугілля ближче [233].

Нещодавно уряд Австралії оголосив про найбільший із початку повномасштабного вторгнення рф пакет військової допомоги Україні на суму близько 250 млн австрал. $, що еквівалентно приблизно 169 млн $ США. Згідно з повідомленням на сайті австралійського уряду, на саміті лідерів НАТО у Вашингтоні віце-прем’єр-міністр і міністр оборони Річард Марлз зустрівся з президентом України Володимиром Зеленським та партнерами з Індо-Тихоокеанської четвірки, де він підтвердив прихильність Австралії у підтримці України її захисті від незаконного вторгнення рф. Відзначається, що

оголошений пакет військової допомоги містить ракети ППО; озброєння класу «повітря – земля», включно з керованою зброєю; протитанкову зброю; боєприпаси для артилерії, мінометів, гармат і стрілецької зброї; партію якісного взуття, що дасть змогу Збройним силам України працювати на передовій. Так уряд Австралії збільшує військову допомогу Австралії Україні до більш ніж 1,1 млрд $ від початку повномасштабного вторгнення Росії, а загальний обсяг допомоги перевищив 1,3 млрд $ [234].

Австралія також приєднається до нової ініціативи НАТО з безпеки та навчання для України як оперативний партнер. Це є доповненням до підготовки українських новобранців, яку проводять військовослужбовці Австралійських сил оборони в Сполученому Королівстві в межах Operation KUDU. Під час візиту до Вашингтона заступник прем'єр-міністра також долучився до інших партнерів у підписанні Меморандуму про взаєморозуміння щодо коаліції дронів. Це слідує за зобов'язанням уряду Австралії надати Україні 30 млн австрал. $ на безпілотники в межах коаліції. Підсумовуючи, можна зробити висновок, що у 2019–2024 рр. Австралія модернізує оборонно-промисловий комплекс, оптимізує програми виробництва озброєнь відповідно до наявних ресурсів і спільних програм з партнерами за AUKUS.

2.11. АВСТРАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І РОЗРОБОК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасному глобалізованому світі наука, освіта, технології та інновації стали рушійними силами соціально-економічного прогресу й важливою складовою співпраці між країнами. Розвинені країни та країни, що розвиваються, нарощують кадровий потенціал у науково-технологічній сфері, збільшують інвестиції в дослідження та розробки (ДР) і створюють або розширюють власну науково-дослідну інфраструктуру, підвищуючи конкурентоспроможність національних наукових установ.

Глобалізація прискорила трансформацію інноваційного бізнесу. Сучасні транснаціональні корпорації (ТНК) відкривають за кордоном дослідницькі підрозділи, розвивають співпрацю з місцевими науковими установами, збільшують прямі іноземні інвестиції у ДР, розширюють торгівлю інтелектуальною власністю. З метою залучити прямі іноземні інвестиції ТНК у сферу ДР уряди створюють привабливі умови для інвесторів, що сприяє доступу науково-дослідних організацій до глобальних технологічних ланцюгів, компенсує дефіцит внутрішніх інвестицій, стимулює попит на кваліфіковані кадри й інноваційні розробки та посилює конкуренцію в національній економіці.

В розвинених країнах посилюється конкуренція за висококваліфіковані кадри й студентів. Завдяки створенню сприятливих умов для дослідницької діяльності та впровадженню ефективних механізмів міграційної політики уряди країн – технологічних лідерів отримали доступ до глобальних резервів талантів. Водночас в інших країнах спостерігається відплив кадрів із науково-технологічної сфери.

Важливою тенденцією останніх десятиліть стало зростання ролі міжнародної науково-технічної співпраці (МНТС) у багатьох галузях досліджень. Партнерські відносини між науковцями прискорили інтеграцію знань і передового досвіду в національні економіки та підвищили результативність дослідницької діяльності. МНТС стало не лише важливим засобом вирішення національних і глобальних проблем, а й необхідним інструментом зовнішньої та внутрішньої політики країн. Уряди усвідомлюють переваги МНТС і стимулюють підвищення рівня міжнародних наукових зв’язків, оскільки вони здатні змінити глобальне лідерство країни в ДР.

Згадані тенденції глобалізації мають різні прояви на рівні країн. Розвиток науки, технологій та інновацій в Австралії – яскравий приклад трансформацій у сфері ДР в останні два десятиліття.

Необхідно відзначити, що дослідження особливостей розвитку ДР в умовах глобалізації є актуальними й для України, оскільки вітчизняна сфера ДР

потребує змін у різних аспектах, як-то фінансове і кадрове забезпечення, співпраця наукових установ з бізнес-сектором, прискорення впровадження результатів ДР у реальний сектор економіки. Тож висвітлення актуальних трансформацій у ДР в Австралії та їхніх наслідків видається надзвичайно важливим для визначення перспектив розвитку науки в Україні.

Враховуючи актуальність проблеми, автори прагнули на прикладі Австралії окреслити особливості структурних змін у фінансуванні та кадровому забезпечені ДР у країні, визначити роль держави у її розвитку, висвітлити участь Австралії в глобальних інтеграційних процесах, проаналізувати двосторонні та глобальні зв'язки національних наукових установ і пріоритетні галузі їхньої співпраці з зарубіжними організаціями.

При підготовці розділу автори використали офіційні документи уряду [235–238] і парламенту [239] Австралії, звіти міжнародних організацій (ЮНЕСКО, ОЕСР) [240–244], доповіді та прес-релізи Австралійської ради наукових академій (ACOLA) [245–247], нормативно-правові акти [248–249], дослідження науковців і експертів офіційні аналітичні звіти, виконані на замовлення австралійського уряду.

Серед досліджень закордонних учених варто відзначити роботи австралійських авторів, які проаналізували соціально-політичні та науково-технологічні аспекти розвитку країни. Це монографії Дж. Блейна [250], С. Макінтайра [251], Д. Ламбертона [252], Т. Катлера [253], Е. Танга [254], А. Елнасрі, Й. Фокса [255], Я. Ватта [256], Т. Бреннана [257], В. Колдера [258], С. Блекберна, М. Фріленда [259], Дж. Ніланда [260], А. Рейка і С. Вайєрса [261], Дж. Гімона [262] та інших. Важливе місце у вивченні розвитку Австралії у вітчизняній історіографії посідають доробки працівників Інституту всесвітньої історії НАН України. Серед праць українських учених слід згадати дослідження доктора політичних наук О. В. Зернецької [263,47, 264].

В офіційних аналітичних оглядах і звітах, наукових публікаціях австралійських фахівців висвітлено особливості формування науково-технологічної та інноваційної політики в країні, основні передумови й етапи

реформ у промисловості та науково-освітній галузі [253–254]. Автори відзначають, що політика уряду в кінці XX ст. і на початку 2000-х рр. була спрямована на подолання залежності економіки Австралії від сировинного експорту, підвищення конкурентоспроможності експортоорієнтованих галузей, прийняття законодавчих актів щодо створення інституційних і економічних умов інноваційного розвитку, удосконалення системи вищої освіти й розширення інноваційного підприємництва в університетах, створення дослідницьких підрозділів на підприємствах, стимулювання інвестицій приватного сектору в науково-освітню сферу та збільшення попиту на ДР [254]. На переконання авторів, ухвалені в цей період урядові акти, як-то стратегія «Побудова конкурентоспроможної Австралії» (1991 р.), Акт про консолідовані фонди розвитку (1992 р.), Акт про венчурний капітал (2002 р.), Акт про підтримку вищої освіти (2003 р.), програма «Підтримка можливостей Австралії» (2001 р.), сприяли комерціалізації ДР та прискорили модернізацію промисловості [249–251, 254]. Створення мережі спільних дослідницьких центрів, надання урядових грантів, премій, податкові пільги для підприємств, які впроваджували інноваційні розробки, – ці урядові заходи стали фундаментом для співпраці науково-освітнього сектору і приватних підприємств в Австралії.

В аналітичних доповідях експерти обґрунтовують важливість залучення іноземних студентів та висококваліфікованих кадрів до науково-дослідної діяльності в Австралії; дають об’єктивну оцінку стану МНТС в університетах і державних установах та значущості участі науковців у спільних міжнародних проєктах [255, 259]. Досить значна увага приділяється в публікаціях залученню прямих іноземних інвестицій у ДР, участі іноземних технологічних компаній у комерціалізації інноваційних розробок та їх фінансування [258–260].

Відзначаючи сильні позиції сфери ДР в Австралії, високий рівень освіти інтелектуального потенціалу, експерти також указують на негативні тенденції, що спричинили зменшення наукоємності ВВП країни, скорочення витрат бізнес-сектору на ДР після 2010 р., і пропонують заходи для їх подолання.

Аналіз інформації, отриманої з наведених публікацій, звітів і урядових документів, дав змогу сформувати авторське бачення трансформацій у науково-технологічній сфері Австралії в останні два десятиліття.

Австралія є високорозвиненою країною з багатогалузевою економікою і конкурентоспроможним науково-технологічним потенціалом, високим рівнем міжнародної інтеграції. Сучасна Австралія за окремими показниками є лідером серед країн ОЕСР. Понад три десятиліття країна демонструє стабільні темпи зростання економіки, випереджаючи більшість країн ОЕСР. У 2001–2010 рр. середньорічні темпи зростання в Австралії становили 3,0%, у 2011–2017 рр. – понад 4%. 2022 р. за даними МВФ ВВП Австралії зріс на 3,7% [265]. ВВП на душу населення Австралії 2021 р. становив 60400 $ США, що перевищує показники Великої Британії, Німеччини, Франції, Кореї та Японії [266].

Мета внутрішньої політики уряду – зробити Австралію більш квітучою, успішною й інноваційною. Про успіхи уряду в побудові інноваційної економіки на основі досягнень науково-технологічної та освітньої галузі свідчать високі міжнародні рейтинги. Всебічну характеристику науково-освітнього й інноваційного потенціалу, інноваційної спроможності та результативності науково-технічної й інноваційної політики в країні дають Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index, GII), Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index, GTCI), Індекс людського розвитку (Human Development Index).

Австралія в глобальних рейтингах належить до категорії країн з високим рівнем життя, про що свідчить її п’яте місце у світі за Індексом людського розвитку 2021–2022 рр. Країна має високі показники тривалості життя, доступу до високоякісної освіти й медичного обслуговування.

Важливим індикатором ефективності економічної політики та інституційних реформ в країні є GCI, за яким Австралія 2020 р. посіла 18 місце [267].

У рейтингу інноваційних економік 2020 р., який склала компанія «Bloomberg», Австралія входить до двадцятки найбільш інноваційних країн світу. Інноваційний індекс розраховується «Bloomberg» на вибірці з понад 200 країн. Австралія посіла 20 місце (74 бали) серед 60 країн світу завдяки таким складовим інноваційного індексу: «продуктивність праці» (8 місце), «інтенсивність ДР» (18), «ефективність вищої освіти» (15), «активність патентної діяльності» (6), «інтенсивність високотехнологічної сфери» (21). Найнижче місце Австралія має за складовими «додана вартість виробництва в % до ВВП» (56 місце), «концентрація дослідників» (31) [268]. Важливу характеристику інноваційного потенціалу дає GII. В доповіді 2021 р. під назвою «Відстеження інновацій в умовах кризи COVID-19» Австралія посіла 25 місце серед 132 країн світу [269].

Австралія вирізняється серед країн ОЕСР високим рівнем освіти і підготовки кадрів: вона посіла перше місце за Індексом рівня освіти і підготовки кадрів (United Nations Development Programme: Education Index 2021), що підтверджує конкурентоспроможність її освітньої системи [270]. Уявлення про рівень знань, професійні здібності населення в країні, можливості зростання для талановитої молоді, політику уряду щодо залучення і створення умов для розвитку місцевих та закордонних талантів дає GTCI. 2022 р. Австралія посіла дев’яте місце за GTCI серед 134 країн і друге – серед країн Східної Азії та Океанії. Для порівняння: Велика Британія мала 10 місце, Канада – 15, Нова Зеландія – 18 Ізраїль – 23, Японія – 24 [271]. Розглянемо рейтинги Австралії за складовими GTCI.

У глобальній конкуренції за таланти Австралія є однією з країн-лідерів GTCI. За показником залучення талантів до країни, створення сприятливих умов для їх життєдіяльності Австралія посідає п’яте місце в світі; за результатами політики зовнішньої й внутрішньої відкритості – дев’яте, толерантності до мігрантів – шосте місце.

Австралія входить до п’ятірки країн – провідних експортерів освітніх послуг, конкуруючи з країнами-лідерами в цій галузі, а дохід від їх експорту

сягає десятків мільярдів $. Дослідження показало, що інтелектуальний капітал Австралії та сучасна дослідницька інфраструктура приваблюють висококваліфікованих фахівців з усього світу, які приїздять отримати освіту, відкрити бізнес або працювати в приватних і державних установах. Сьогодні Австралія є не тільки міжнародним центром вищої освіти, а й імпортером дослідників. Країна демонструє високі позиції за такими критеріями: «індекс розвитку талантів» (6 місце), «індекс утримання талантів» (10) та «глобальні знання» (6). Про якість освіти в Австралії й ефективність політики уряду в науково-освітній галузі свідчать такі складові GTCI: «формальна освіта» (7 місце), «вища освіта» (3), «ранг університетів» (5).

Результати міжнародних рейтингів показують, що австралійські університети належать до найкращих міжнародних закладів вищої освіти і демонструють високі рейтинги: 23 входять до списку 500 відомих університетів світу за версією Academic Ranking of World Universities (ARWU). Сім університетів 2021 р. увійшли до першої сотні: Мельбурнський (32), Квінслендський (47), Сіднейський (60), Університет Монаша (75), Австралійський національний університет (79), Університет Західної Австралії (99) [272]. Діяльність австралійських університетів можна вважати одним з головних факторів становлення та розбудови національної системи вищої освіти [273, с. 96]. Важливим досягненням та предметом гордості австралійців є наступність і спадковість у розвитку університетської освіти. Австралія зуміла знайти й утримати певний баланс: з одного боку, інтегруватись у світовий освітній простір, з іншого – зберегти безперечні переваги національної системи вищої освіти, основою якої є університети [274, с. 86].

Австралійські університети сьогодні – це не тільки освітні, а й міжнародні науково-дослідні центри, центри інноваційного розвитку. Наукові кадри, які навчаються у докторантурі в австралійських університетах, є основним ресурсом відтворення науково-технологічного потенціалу країни.

Отже, економічні успіхи Австралії ґрунтуються не тільки на використанні її багатих природних ресурсів, а й на впровадженні ДР у науково-освітніх установах країни і лабораторіях бізнес-сектору. Досягнення наукових установ Австралії в медицині, нанотехнологіях, біотехнологіях, фармацевтиці, ІКТ, геології, а також у хімічній та гірничій галузях відомі в усьому світі. З 1915 р. 16 австралійських дослідників стали лауреатами Нобелівської премії.

Австралія має доволі високу інтенсивність дослідницької діяльності, оскільки її внесок у глобальний обсяг наукових публікацій (3,3%) майже вдесятеро перевищує її частку в глобальному населенні (0,34%). 2019 р. науковці Австралії опублікували 87187 статей у рецензованих наукових журналах і виданнях, що на 22% більше, ніж 2015 р. [275]. Одним із ключових показників науково-технологічного розвитку країни є кількість патентних заявок на винаходи, зареєстрованих у патентних відомствах. 2019 р. австралійські розробники зареєстрували 29758 заявок і посіли дев'яте місце в рейтингу серед провідних країн світу [276]. Необхідно наголосити, що для досягнення лідерських позицій у ДР багато значили ініціативи уряду, парламенту, незалежних наукових установ Австралії, спрямовані на розроблення і ухвалення нормативно-правових документів.

Стратегічні документи та рішення уряду щодо розвитку ДР

Національні еліти, які приходили до влади в Австралії протягом останніх 20 років, продовжували політику попередніх урядів – нарощували потенціал ДР, удосконалювали законодавство, розробляли й реалізовували стратегії та програми. 2009 р. було ухвалено програмний документ «Інноваційна програма на XXI ст.», де визначено сім основних пріоритетів інноваційного розвитку Австралії [277]: державне фінансування високоякісних досліджень, які дадуть змогу вирішити національні проблеми й відкриють нові можливості для зростання економіки; урядова підтримка чисельності кваліфікованих дослідників у державних наукових установах і університетах; сприяння розвитку сучасних інноваційних галузей промисловості шляхом комерціалізації результатів наукових досліджень; зміцнення взаємодії між науковими

установами та бізнесом; активізація участі австралійських дослідників у міжнародних проєктах. У 2013–2016 рр. реформи уряду Австралії були спрямовані на розвиток малого й середнього наукоємного бізнесу, технопарків, венчурного фінансування та збільшення інтелектуального потенціалу. Пріоритетом урядової політики на цьому етапі став розвиток професійної освіти, особливо в природничих і фізико-математичних науках. Австралійський уряд розробив комплекс заходів для підтримки підприємств, які проводять ДР, і втілив їх у програмі «Research & Development Tax Incentive» [278]. Позитивним результатом впровадження програми та інших ініціатив уряду стало значне збільшення витрат бізнес-структур на ДР.

На формування політики щодо ДР суттєво вплинула Національна програма в галузі науки й інновацій (NISA), прийнята 2015 р. [279]. На її впровадження виділено 1,1 млрд $ і запропоновано 24 заходи, спрямовані на усунення проблем у ДР, підвищення конкурентоспроможності наукових установ, покращення дослідницької інфраструктури та створення Інноваційного фонду Організації наукових і промислових досліджень (CSIRO) та Фонду біомедичних розробок. Важливим кроком у впровадженні заходів NISA стало заснування в Австралії незалежної консультативної ради «Наука та інновації Австралії» (ISA, з 2022 р. – IISA), яка відіграє ключову роль у підготовці аналітичних матеріалів, стратегічних документів щодо стану й перспектив розвитку сфери ДР в країні; є головним консультантом уряду, парламенту з реалізації державної політики в промисловості, інноваціях і науці [250].

2017 р. незалежна рада ISA підготувала Стратегічний план розвитку науково-інноваційної системи «Австралія 2030: процвітання через інновації», де окреслено проблеми в ДР та обґрунтовано 30 рекомендацій, що сприятимуть їх вирішенню [280]. Головна мета плану – подолати відставання Австралії від країн ОЕСР у науці та інноваціях та зберегти лідерські позицій в них. 2018 р. австралійський уряд підтримав 17 рекомендацій експертів ISA та ухвалив план розвитку ДР до 2030 р. [281].

Щоб розширити співпрацю між промисловістю й закладами вищої освіти (ЗВО) та стимулювати впровадження результатів ДР у реальний сектор економіки 2021 р. уряд ухвалив План дій щодо комерціалізації університетських досліджень [282], на реалізацію якого передбачено 2,2 млрд $.

Аналіз урядових рішень щодо розвитку сфери ДР в Австралії показав, що уряд вважає використання науки, технологій та інновацій життєво важливим для підвищення продуктивності й економічного зростання країни та планує посилювати фінансову підтримку сектору ДР, щоб підвищити конкурентоспроможність австралійської економіки в межах ОЕСР. В урядових документах підкреслено, що процвітання Австралії в середньостроковій перспективі залежатиме від впровадження ДР і сучасних технологій у сфері послуг і промисловості.

Попри заходи для посилення інноваційного потенціалу національної економки, австралійські науковці та експерти звертають увагу на негативні тенденції у фінансовані наукових установ і впровадженні результатів їхньої діяльності в реальний сектор економіки. Зокрема, науковці Австралійської академії наук наполягають на необхідності вдосконалити механізми фінансування ДР та збільшити інвестиції на їх здійснення; рекомендують провести загальнонаціональний огляд сучасного стану ДР і розробити довгострокову інвестиційну стратегію розвитку науки. Підтримує позицію науковців Академії щодо вдосконалення моделі фінансування досліджень і віце-канцлер Мельбурнського університету Дункан Маскелл [283].

Експерти ISA у звіті «Забезпечення ефективних державних інвестицій в інновації, науку й дослідження», де окреслено актуальні тенденції в дослідницькій діяльності університетів, державних установ, корпоративного сектору Австралії, також звертають увагу на необхідність розробити 10-річний інвестиційний план, який забезпечить збалансоване фінансування ДР у короткостроковій і довгостроковій перспективі.

Керівники державних наукових установ та ЗВО Австралії висловлюють занепокоєння скороченням частки фундаментальної науки в загальних обсягах

фінансування ДР. Так, віцеканцлер Австралійського національного університету Брайан Шмідт [284] заявив, що новий уряд повинен забезпечити баланс між фундаментальними й прикладними дослідженнями. Президент Австралійської академії наук Джон Шайн вважає, що уряду не слід очікувати швидкої або легкої віддачі від фундаментальних досліджень, і пропонує переглянути підходи до фінансування досліджень у гуманітарних та соціальних науках.

Слід відзначити інтерес до проблем і перспектив розвитку ДР з боку членів парламенту Австралії, які активно обговорюють заходи уряду, програми, звіти, аналітичні доповіді експертів щодо стану науки. Зокрема, в матеріалах парламентських слухань звертається увага на прорахунки уряду, які призвели до скорочення фінансування ДР у бізнес-секторі та відставання Австралії від країн ОЕСР у комерціалізації розробок наукових установ і університетів [285]. Для об'єктивного висвітлення сучасних тенденцій та проблем у сфері ДР Австралії проведено статистичний аналіз даних щодо фінансового та кадрового забезпечення наукових установ.

У фінансовому забезпеченні ДР Австралії простежується кілька актуальних тенденцій. Здатність країни ефективно відповідати на сучасні глобальні й національні виклики зараз значною мірою залежить від розвитку і підтримки науково-технологічного потенціалу. Індикатором його стану є фінансове та кадрове забезпечення дослідницької діяльності в країні. Важливим показником фінансового забезпечення наукових установ є валові внутрішні витрати на ДР. Дані, наведені в табл. 2.1 та 2.2, ілюструють структуру фінансування ДР за секторами діяльності.

За даними Австралійського бюро статистики, у 2019–2020 рр. валові внутрішні витрати на ДР становили 35,6 млрд австралійських $, або 1,79% ВВП (табл. 2.1). З 2011 р. вони зросли на 3,9 млрд австралійських $, зокрема в секторі вищої освіти – на понад 43%, в неприбуткових організаціях – на 41%. Водночас у державному й підприємницькому секторах вони здійснювалися нерівномірно, що негативно позначилося на їхній частці у ВВП [286].

Як можна бачити з табл. 2.1, основним виконавцем ДР в Австралії залишається бізнес (підприємницький сектор), хоча на час дослідження його частка скорочувалася; на другому місці – ЗВО, частка яких, навпаки, поступово зростала; третім за значущістю виконавцем ДР є державний сектор, частка якого останнім часом зменшилась, а на неприбуткові організації припадало понад 3% виконуваних у країні ДР. Для порівняння: в країнах – інноваційних лідерах частка витрат на ДР у державному секторі коливається від 14,6% (Японія) та до 33,1% (Канада). У Великій Британії співвідношення між частками витрат на ДР у державному секторі, бізнес-секторі й секторі вищої освіти становить 6,5:69:22,5. Частка університетів у виконанні ДР в Австралії значно вища, а частка приватного сектору – значно нижча, ніж у середньому в ОЕСР (відповідно, 16,5 і 71%) [287].

Таблиця 2.1

Динаміка валових внутрішніх витрат на виконання ДР в Австралії в 2011–2020 рр., млн австралійських $ (у поточних цінах)

	Сектори – виконавці ДР				
	Разом	Підприємницький	Державний	Вищої освіти	Неприбуткових організацій
2011–2012	31699	18321	3549	8885	944
2013–2014	33472	18849	3752	9919	952
2015–2016	31179	16659	3959	9549	1011
2017–2018	33062	17438	3329	11235	1060
2019–2020	35602	18171	3384	12714	1333
	Частка витрат на ДР за секторами діяльності в загальних витратах, %				
2011–2012	100,0	57,8	11,2	28,0	3,0
2013–2014	100,0	56,3	11,2	29,6	2,8
2015–2016	100,0	53,4	12,7	30,6	3,2
2017–2018	100,0	52,7	10,1	34,0	3,2
2019–2020	100,0	51,0	9,5	35,7	3,7

Джерело: побудовано за даними: Technology and innovation. URL: https://salo.li/801BCDe

Щодо розподілу валових внутрішніх витрат на ДР за секторами-інвесторами, то аналіз даних доводить, що зменшення частки бізнесу в фінансуванні ДР стало основним фактором, який призвів до скорочення наукоємності ВВП та відставання Австралії від країн ОЕСР: частка валових

внутрішніх витрат на ДР у ВВП зменшилася з 2,11% 2012 р. до 1,79% 2019 р., а витрат державного сектору – з 0,24% до 0,17% ВВП [288]. Сьогодні Австралія посідає 20-те місце за цим показником серед країн ОЕСР.

Для забезпечення цілісності циклу дослідницької діяльності важливим є дотримання економічно обґрунтованих пропорцій між витратами на різні види робіт: фундаментальні (Ф), прикладні (П) та дослідно-конструкторські розробки (Р). Аналіз структури витрат на ДР за видами робіт в Австралії показав, що співвідношення Ф:П:Р дорівнює 20:38:42. За період, що аналізується, спостерігається тенденція до зменшення видатків на фундаментальні ДР і збільшення на прикладні дослідження та розробки, які переважно фінансуються коштом бізнес-структур; 80% видатків на фундаментальні ДР фінансує держава.

Світовий досвід дає нам підстави стверджувати, що частка фундаментальних досліджень має зростати, бо саме вони стають підґрунтям для проривних інновацій.

Порівняльний аналіз індикаторів розвитку сфери ДР свідчить, що на формування сучасної структури науково-освітньої галузі в Австралії суттєво впливає її історичний зв’язок із Великою Британією, розширення зовнішньоекономічних зв’язків зі США і Канадою [287–288].

Особливості розподілу державних інвестицій на ДР в Австралії (див. табл. 2.2). Попри те, що підприємницький сектор забезпечує найбільший обсяг фінансування ДР в Австралії, держава зберігає важливу роль у фінансуванні ДР на всіх адміністративних рівнях. Результати аналізу федерального бюджету показали, що уряд Австралії виділяє мільярди австралійських $ на фінансування ДР у всіх секторах За останні два десятиліття державні інвестиції зросли майже втричі й 2020 р. перевищили 12 млрд австралійських $. Водночас їхня частка у ВВП скоротилася з 0,68% 2011 р. до 0,56% 2020 р., що менше ніж у середньому в ОЕСР (0,6% ВВП).

Таблиця 2.2

Державні інвестиції в ДР за секторами в окремі роки,
млн австралійських $.

Сектор	2000–2001	2005–2006	2010–2011	2015–2016	2019–2020	2020–2021
Разом	**4164,80**	**6046,98**	**8872,96**	**9593,22**	**10321,29**	**12016,02**
Державний	1137,50	1420,47	1744,69	1875,85	2029,35	2239,61
Підприємницький	739,30	1264,02	2277,84	2944,39	2742,48	2786,23
Вищої освіти	1928,90	2375,59	3145,63	3490,54	3611,11	4704,46
Багатогалузевий	358,90	986,90	1704,40	1280,94	1915,07	2260,50
Приватний неприбутковий	0	0	0	0	10,20	12,50
Закордонні інвестиції	0,20	0	0,40	1,50	13,08	12,72
	Частка державних інвестицій у ДР за секторами, %					
Разом	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Державний	27,3	23,5	19,7	19,6	19,7	18,6
Підприємницький	17,7	20,9	25,7	30,7	26,6	23,2
Вищої освіти	46,3	39,3	35,5	36,4	35,0	39,2
Багатогалузевий	8,6	16,3	19,2	13,4	18,6	18,8
Приватний неприбутковий	-	-	-	-	0,1	0,1
Закордонні інвестиції	0,0	-	0,0	0,0	0,1	0,1

Частка державних інвестицій у ДР за секторами,%

* *Багатогалузевий сектор включає спільні проєкти дослідників із різних секторів.*
Джерело: побудовано за даними: Science, research and innovation (SRI) budget tables. URL: https://salo.li/ff5F927

В структурі прямого бюджетного фінансування ДР найбільша частка припадає на сектор вищої освіти (39,2%). Держава здійснює цільове конкурсне фінансування досліджень в університетах, орієнтованих на певні пріоритети розвитку австралійської економіки. Іншим пріоритетним напрямом державного фінансування ДР є спільні проєкти дослідників із різних секторів: за 20 років (2000–2021 рр.) їх фінансування збільшилося в 6,3 раза і сягнуло 2,3 млрд австралійських $ (табл. 2.2). Значні інвестиції з федерального бюджету також спрямовуються на підтримку ДР у бізнес-секторі – близько 2,8 млрд австралійських $ 2020 р., що в 3,8 раза більше ніж 2000 р. Австралійський уряд

активно використовує податкові пільги для компаній, що інвестують у ДР, а також компенсує частину їхніх витрат на ДР [287].

В Австралії існує 16 державних дослідницьких агентств, які фінансуються з федерального бюджету. Їх фінансування з 2000 р зросло удвічі й 2020 р. досягло 2,2 млрд австралійських $, натомість їхня частка в його загальному обсязі в цей період зменшилася з 27,3 до 18,6%. Найбільше коштів на ДР з федерального бюджету отримують такі дослідницькі агентства: Організація наукових і промислових досліджень (CSIRO), дослідницькі організації в обороні, Австралійська організація ядерних досліджень і технологій (ANSTO), Австралійський інститут морських досліджень (AIMS), Наукова рада Австралії (ARC), Національна рада з охорони здоров'я й медичних досліджень (NHMRC), Фонд перспективних медичних досліджень (MRFF), Австралійське агентство з відновлювальних джерел енергії (ARENA), Центр спільних досліджень (CRC).

Слід зазначити, що додаткові кошти на ДР державні дослідницькі організації в Австралії також отримують від урядів штатів і територій, підприємств, некомерційних організацій та закордонних інвесторів. За даними Статистичного бюро Австралії, пріоритетом уряду в фінансуванні ДР є технічні науки, на які припадає 42% державних витрат на ДР. На природничі науки витрачається 30%, на медичні – 15%, на сільськогосподарські – 5%, на суспільні – 6%.

Для Австралії, як і для більшості країн світу, важливий розвиток ключових сучасних технологій, від яких залежить майбутній добробут країни. Фінансову підтримку держави в Австралії отримують біотехнології, медичні, інформаційні технології, нанотехнології, ДР у сфері оборони. За даними ОЕСР, Австралія здатна розробляти до 12 топтехнологій, крім названих, зокрема аерокосмічні, енергетичні, створення нових матеріалів. Важливо підкреслити, що саме завдяки державним інвестиціям Австралія є одним зі світових лідерів у цифрових ДР.

Як показало дослідження, уряд Австралії приділяє значну увагу інвестиціям у ДР у галузях з потенціалом комерціалізації. Водночас усе

більшого значення набувають напрями ДР, орієнтовані на покращення суспільного добробуту. Це насамперед галузі, пов'язані з охороною здоров'я, довкіллям [288].

З огляду на досвід Австралії щодо участі держави у фінансуванні ДР необхідно відзначити зміну механізмів фінансування: уряд дедалі активніше використовує систему грантів, якою опікуються ARC, NHMRC, корпорації з ДР у сільському господарстві, експерти, які розподіляють кошти бюджетної програми CRC.

Австралійський уряд нині відіграє роль посередника, інвестора та стимулює приватні інвестиції в ДР. Державним пріоритетом у фінансуванні ДР залишаються фундаментальні дослідження, дослідження в сфері оборони і національної безпеки та проєкти, значущіші для життєдіяльності суспільства. Уряд затверджує пріоритетні напрями ДР, розробляє заходи, щоб залучити підприємницький сектор до впровадження інноваційних технологій і активізації науково-технологічної співпраці між секторами. Ініціативи уряду щодо розвитку технопарків у окремих штатах Австралії спрямовані на поєднання наукових знань, сучасних технологій та перспективних розробок з можливостями компаній, заохочення державно-приватного партнерства, залучення іноземних компаній до комерціалізації ДР і створення міжнародних стратегічних партнерств. Австралійські технопарки сприяють розвитку сучасних ІКТ а також технологій для супутникового й мобільного зв'язку, оборони та аерокосмічної сфери. До найбільших технопарків країни належать Інформаційно-комунікаційний технологічний кластер Балларат (штат Вікторія), технопарк у Бентлі, Австралійський технопарк на базі консорціуму Сіднейського університету, Технологічного університету (м. Сідней) і університету штату Новий Південний Вельс, технопарк м. Аделаїда (штат Південна Австралія) та інші.

Щодо кадрової політики австралійського уряду в ДР, то зміни у фінансуванні ДР позначилися на чисельності та структурі зайнятих у цій сфері. У 2012–2020 рр. кількість зайнятих зросла на 19,6 тис. осіб. і 2020 р.

перевищила 181 тис. осіб. У табл. 2.3 наведено дані щодо динаміки та структури зайнятих за секторами, які свідчать про зростання частки зайнятих у бізнес-секторі (до 42,9%) та незначне її скорочення в секторі вищої освіти (до 44,8%) і в державному секторі (до 8,3%). Стосовно динаміки чисельності кадрів, то найбільше вона зростала місце в бізнес-секторі (на 12,8 тис. осіб), в секторі вищої освіти (на 6,4 тис.), але в державному секторі вона скоротилася на 1,3 тис. осіб. Структурні зміни в кадровому забезпечені сфери ДР в Австралії є типовою тенденцією для країн ОЕСР.

Таблиця 2.3

Чисельність виконавців ДР в Австралії

Сектор	2012	2014	2016	2018	2020
	Виконавці, осіб				
Разом	**161634**	**177611**	**170426**	**178434**	**181155**
Державний	16381	14715	14773	14521	15047
Вищої освіти	74669	78038	79008	81717	81090
Підприємницький	64906	78839	70467	74991	77724
Приватний неприбутковий	5678	6019	6178	7205	7294
	Розподіл за секторами,%				
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Державний	10,1	8,3	8,7	8,1	8,3
Вищої освіти	46,2	43,9	46,4	45,8	44,8
Підприємницький	40,2	44,4	41,3	42,0	42,9
Приватний неприбутковий	3,5	3,4	3,6	4,0	4,0

Джерело: побудовано за даними: URL: https://salo.li/b6ADf28

В останнє десятиліття в Австралії значно збільшився попит на висококваліфіковані кадри, оскільки зросла потреба у створенні робочих місць, що потребують наукових, технологічних, інженерних і математичних компетенцій. Для відтворення наукового потенціалу та збільшення пропонування спеціалістів на ринку праці уряд Австралії залучає фахівців із-за кордону. Аналіз доводить, що імміграція талантів до країни стала важливим інструментом залучення найкращих студентів, дослідників, викладачів до університетів, державних наукових установ і найдинамічніших галузей

економіки. Наприклад, до ІКТ в 2015–2016 рр. залучено 20700 мігрантів, або 3% загальної чисельності її працівників.

Як показало дослідження, Австралія посилила позиції в глобальній гонці за талантами, зросла її роль як регіонального центру підготовки вчених за програмами магістратури й докторантури в університетах. Зараз в університетах Австралії частка докторантів-іноземців перевищує 30%, і понад половина з них отримує диплом із природничих й інженерних наук.

Щоб зберегти й відтворити науково-технологічний потенціал, австралійський уряд уживає заходів, спрямованих як на втримання національних кваліфікованих кадрів, здатних генерувати ідеї, так і на залучення талановитих дослідників із-за кордону. Важливими напрямами підтримки талантів є створення сприятливих умов та інтеграція в наукове життя Австралії, надання грантів, освітніх кредитів іноземним дослідникам, реалізація транснаціональних освітніх програм, відкриття закордонних кампусів національних університетів.

Одним із інструментів залучення закордонних талантів є гнучка й диверсифікована візова політика Австралії. Є декілька категорій віз: смарт-віза (smart visa), видача якої передбачає право на проживання, роботу й інвестиційну діяльність; global talent visa, що забезпечує поповнення фахівцями пріоритетних секторів національної економіки; graduate work visa, post-study work visa – візові програми для іноземних випускників національних вишів, запроваджені для подолання дефіциту фахівців в Австралії, які дозволяють жити й працювати в країні від півтора до чотирьох років залежно від отриманої кваліфікації. Після чотирьох років перебування в країні за умови високого попиту на професію можна отримати дозвіл на постійне проживання в Австралії.

Австралійський уряд активно використовує механізми міграційної політики для стимулювання інновацій та підприємницького таланту. Австралія була першою країною в світі, яка запропонувала підприємницьку візу, що дозволяє мігрантам підприємництво в країні, коли вони можуть довести, що

мають достатню фінансову підтримку свого підприємства з боку інвесторів. У 2015–2016 рр. видано 7620 віз цієї категорії. А 2018 р. запроваджено нову категорію віз для учасників іноземних технологічних стартапів, які здобули можливість одержати чотирирічну візу, гранти, фінансову підтримку й інші види урядової допомоги. Ці нові візові програми дадуть змогу забезпечити кадрами стратегічно важливі вакансії, отримати нові ідеї та знання від іммігрантів та впровадити їх на підприємствах Австралії.

Отже, імміграційна політика австралійського уряду є продуманою і розрахованою на роки вперед. Вона відіграє важливу роль у поповненні національної економіки науково-технологічними кадрами. Завдяки створенню сприятливого середовища для талантів, спрямованого на забезпечення рівних можливостей для навчання різних категорій громадян, сучасна Австралія є міжнародним центром вищої освіти та підготовки наукових кадрів; вона входить до п'ятірки країн – провідних експортерів освітніх послуг, успішно конкуруючи з країнами-лідерами в цій галузі.

Участь Австралії в глобальних інтеграційних процесах у науці

Австралійська система ДР глибоко інтегрована в глобальний науково-технологічний простір. Дослідники державних наукових інститутів, університетів, підприємницького сектору демонструють високий рівень МНТС і широко представлені в міжнародних наукових проєктах. Обмін знаннями, талантами, доступ до унікальної дослідницької інфраструктури, спільні статті та розробки – важливі характеристики інтеграційних процесів у національній сфері ДР.

В ухвалених державних програмах і стратегіях розвитку ДР в Австралії значна увага приділяється встановленню зв'язків із закордонними партнерами і міжнародними організаціями з метою розширити й поглибити наукові дослідження для вирішення соціальних, екологічних і економічних проблем країни, підвищити рівень знань наукових кадрів. Як зазначено в офіційних документах, МНТС має на меті втримати лідерські позиції Австралії в прикладних дослідженнях і залучити висококваліфікованих фахівців для

підвищення рівня фундаментальної науки. Сьогодні урядові ініціативи спрямовані на підтримку участі студентів, науковців, дослідників із бізнес-сектору в міжнародних наукових проєктах, що відкриває їм доступ до міжнародних інноваційних технологій та дослідницької інфраструктури.

З 2015 р. Австралія значно розширила двосторонні й глобальні зв'язки в ДР. Історично австралійські дослідники активно співпрацювали в міжнародних проєктах із партнерами з Європи й Північної Америки. Нагадаємо, що Австралія, з одного боку, є частиною англосаксонського світу з британською культурою, цінностями й системою управління, а також тісними союзницькими зв'язками зі США, з іншого – географічно належна до Індо-Тихоокеанського регіону (ІТР), країни якого динамічно розвиваються, зокрема завдяки економічній і науково-технологічній співпраці. Дослідження показало, що австралійський уряд прагне диверсифікувати міжнародні науково-технологічні зв'язки, орієнтуючись на стратегічних партнерів – Велику Британію, США, Канаду, Нову Зеландію, та розширює МНТС із країнами – технологічними лідерами Європи й країнами ІТР. Проаналізувавши дані про обсяги інвестицій, результати досліджень і спільні публікації, можна зробити висновок, що динамічно розвиваються відносини з дослідниками з Китаю та Індії, поглиблюється співпраця австралійських наукових установ з Японією, Південною Кореєю й Тайванем. Так, дослідницькі проєкти вчених Індії, Китаю та Австралії підтримують Австралійсько-індійський фонд стратегічних досліджень (AISRF) та Австралійсько-китайський фонд наукових досліджень (ACSRF). Пріоритетними напрямами досліджень, які фінансують ці фонди, є проєкти з сільського господарства, біомедицини, ІКТ, нанотехнологій, енергетики, екології. Двосторонні партнерські відносини між науково-дослідними установами й бізнес-структурами Австралії та країн-членів ASEAN спрямовані, насамперед, на підготовку студентів і кваліфікованих кадрів з цих країн [289–290].

В Австралії немає закону або програми щодо МНТС. Мета й завдання МНТС включені до відповідних документів міністерств і відомств:

Міністерства промисловості, інновацій і науки Австралії, Міністерства оборони, Національної ради з охорони здоров'я й медичних досліджень (NHMRC), Австралійської дослідницької ради (ARC), Академії наук Австралії та інших. Наприклад, Академія наук Австралії полегшує доступ країни до глобальної науки й технологій, сприяє стратегічному партнерству між австралійськими та закордонними дослідниками.

Щоб підвищити авторитет Австралії в галузі наукових і технологічних досліджень і розробок, Академія наук Австралії спільно з Австралійською академією технологій та інженерії (ATSE) 2022 р. ініціювали створення Фонду глобальної науково-технічної дипломатії (GSTDF) [291], для фінансування якого передбачено 18 млрд австралійських $. Фонд протягом наступних чотирьох років підтримуватиме міжнародну співпрацю австралійського бізнесу, підприємців і дослідників, які прагнуть зробити комерційно привабливими свої інноваційні ідеї та розробки й зміцнювати зв'язки з колегами в інших країнах. В уряді Австралії заявили, що GSTDF фінансуватиме спільні проєкти з партнерами в чотирьох пріоритетних напрямах: новітні технології для промисловості (США, Італія, Велика Британія, Франція, Швейцарія); штучний інтелект і квантові обчислення (Японія, Велика Британія, Франція, Іспанія, США); виробництво водню (Німеччина, Канада, Малайзія, Південна Корея, Таїланд); сучасні розробки РНК вакцини й методи лікування (США, Іспанія, Японія, Бразилія, Сінгапур) [292]. Пріоритети щорічно переглядатимуть з урахуванням національних потреб і глобальних викликів.

Напрями й пріоритети співпраці в сфері ДР між Австралією та ЄС і США. ЄС та його члени є пріоритетними країнами для такої співпраці. Австралійський уряд розглядає МНТС із країнами ЄС як найважливіше джерело знань і можливість доступу до їхньої унікальної дослідницької інфраструктури. Державні установи ЄС та Австралії мають спільні інтереси та заінтересовні в розширені МНТС у різних галузях науки. Між ЄС і Австралією 1994 р. підписано Рамкову угоду та створено Об'єднаний комітет з науково-технологічної співпраці (JSTCC), що забезпечує правову основу для МНТС.

Для ефективної співпраці в ДР уряд Австралії налагодив зв'язок з Європейською комісією, Європейською дослідницькою радою (ERC), іншими європейськими структурами. Для розширення участі австралійських дослідників у проєктах ЄС в 2018 р. підписано додаткові угоди з Національною радою з охорони здоров'я й медичних досліджень Австралії (NHMRC), 2019 р. з Науковою радою Австралії (ARC); розширено участь у Міжнародному форумі з біоекономіки (IBF). 2016 р. підписано угоду про технічну експлуатацію глобальної європейської системи моніторингу довкілля (програма Copernicus) [293], що передбачає постачання науковим установам і держорганам геоінформаційних продуктів і послуг на основі даних космічного моніторингу від родини європейських супутників дистанційного зондування Землі. Угоди сприяють розширенню співпраці в різних дослідницьких структурах, у біомедичних і клінічних дослідженнях, у наукових галузях, як-то фізика, астрономія, енергетика [294].

Аналіз урядових звітів показав, що спільні дослідження Австралії та ЄС спрямовані на вирішення глобальних проблем, пов'язаних зі зміною клімату, експлуатацією морських ресурсів, проблемами Антарктики. Підтвердженнями є участь у європейському проєкті MESOPP, спрямованому на створення морських екосистем, а також співпраця з Європейською комісією в рамках Глобальної системи спостереження Землі (GEOSS), участь у рамкових програмах ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт». Важлива для Австралії й участь у міжнародному проєкті зі створення найбільшого в світі радіотелескопа «Square Kilometer Array» (SKA). Проєкт SKA є результатом глобальної співпраці 20 країн і спрямований на отримання знань про еволюцію Всесвіту. Завдяки стратегічному партнерству з Європейською організацією з астрономічних досліджень у Південній півсфері (ESO) австралійські астрономи мають унікальні можливості досліджувати таємниці близького й далекого Всесвіту, отримавши доступ до найпродуктивнішої у світі обсерваторії.

Поглиблюється й розширюється МНТС Австралії зі США. Співпраця з Американською асоціацією сприяння розвитку науки (AAAS) спрямована на

кооперацію в галузі науки, технологій, інженерії й математики (STEM). Австралійські вчені тісно співпрацюють у космічній галузі з Європейським космічним агентством (ESA) та Національним агентством з аеронавтики й дослідження космічного простору (НАСА NASA), беруть участь у проєктах США з дослідження Місяця і Марса, включаючи програму НАСА (NASA) «Артеміда» [295]. Австралія є безцінним партнером ще й тому, що на п'ятому континенті розміщена велика кількість станцій спостереження НАСА (NASA).

Співпраця Австралії з союзниками (США, Великою Британією, Канадою й Новою Зеландією) є важливим фактором розвитку науково-технологічного потенціалу в оборонній сфері країни. Спільна участь у ДР з оборонної тематики має вирішальне значення для оновлення та впровадження в оборону Австралії технологій світового рівня. Виконуючи спільні проєкти, навчаючись у найкращих американських університетах, австралійські дослідники мають доступ до інноваційних розробок США. Створення оборонного пакту Австралії зі США й Великою Британією (AUKUS) 2021 р. значно спрощує можливості австралійських університетів і підприємств для співпраці та обміну стратегічними технологіями в обороні. Дослідники трьох країн отримали змогу поділитися знаннями, методами й технологіями, використовуваними для підвищення військового потенціалу.

Заслуговує на увагу рішення владної партії лейбористів (2022 р.) створити в Австралії Агентство перспективних стратегічних досліджень (ASRA) на зразок Агентства перспективних оборонних дослідницьких проєктів США (DARPA) [296]. Передбачається, що ASRA розширить участь Австралії в обміні технологіями, а також у ДР у межах угоди AUKUS. Основними напрямами фінансування будуть дослідження з проривних технологій, спрямовані на посилення національної безпеки, включаючи штучний інтелект, квантові обчислення, кібербезпеку й гіперзвук. Австралійські розробники заінтересовані в доступі до конфіденційної інформації щодо сучасних розробок і технологій DARPA: протикорабельних безпілотників, реактивних винищувачів шостого покоління, видобутку води з атмосфери, багаторазових роботизованих

космічних кораблів, розробок у медіа-криміналістиці тощо [297]. На думку експертів, поглиблення партнерства зі США та Великою Британією в межах AUKUS значно прискорить інноваційні розробки для оборони Австралії й заощадить бюджетні кошти.

Специфіка співпраці наукових установ Австралії з міжнародними бізнес-структурами. В останні роки на п'ятому континенті значно зростає міжнародне фінансування ДР за рахунок коштів, що надходять до багатонаціональних дочірніх компаній, розташованих в Австралії. Всесвітньо відомі компанії з медицини і біотехнологій, як-то «AMGen», «Cook Medical», американські технологічні глобальні гіганти, включаючи «Adobe», «Amazon», «IBM», «Google» і «Microsoft», стали інвесторами ДР та партнерами в дослідницьких проєктах університетів і державних установ Австралії. «Google» щорічно інвестує сотні мільйонів $ у різні проєкти, зокрема в розробки австралійських дослідників. Нагадаємо, що материнська компанія «Google», «Alphabet», посідає друге місце у світі за обсягами інвестицій в ДР, витрачаючи щорічно 16,2 млрд $. США в усьому світі й 300 млн австралійських $ у Австралії. Завдяки Google 2019 р. в австралійській економіці було створено близько 117000 робочих місць, частина яких стала стартовим кар'єрним майданчиком для висококваліфікованих австралійців, а також комерціалізовано та поширено в усьому світі австралійські винаходи.

Ще одна глобальна американська корпорація «IBM», яка вже 40 років працює на ринку Австралії, нещодавно відкрила в Мельбурні дослідницьку лабораторію, що суттєво впливає на розвиток «IBM» в країні. Тож межі співпраці розширюються. Австралійський уряд заінтересований у співпраці з «IBM», про що свідчить п'ятирічний контракт на 1 млрд австралійських $ на вивчення застосування в країні технології блокчейн та інших цифрових технологій. Метою співпраці IBM та австралійських фахівців у програмах розвитку інноваційних технологій є, щоб Австралія до 2025 р. досягла лідерства в «IBM». Інвестиції «IBM» у штучний інтелект, блокчейн, квантові комп'ютери

й хмарну інфраструктуру допомагають австралійському уряду трансформувати цифрову галузь країни.

На думку авторів дослідження, чималі досягнення австралійських учених у медицині отримано завдяки співпраці з відомими в світі біотехнологічними фірмами. За даними журналу «Nature», Австралія входить до десятки країн світу за внеском у дослідження з наук про життя. Важливе значення для розвитку ДР в Австралії та світі мають спільні програми з однією з найбільших компаній світу «AMGen», основна діяльність якої стосується молекулярної біології, біохімії та генетики. Здійснення програми «Amgen Biotech Experience» в партнерстві з Сіднейським університетом (з 2017 р.) сприяло професійному розвитку викладачів, освоєнню сучасних методів і технологій у клінічних дослідженнях студентів. У межах програми університет отримав матеріали й обладнання для ДР. Завдяки програмі «Amgen Scholars» (2018 р.), яку виконували з Мельбурнським університетом, студенти мали змогу отримати практичний досвід у провідних лабораторіях компанії.

Співпраця австралійських учених із компанією «Cook Medical Australia», яка спеціалізується на ДР із судинних захворювань, виробництві продукції для репродуктивного здоров'я, дала австралійським клініцистам змогу залишатися в авангарді глобальних медичних розробок у цих галузях. Компанія налагодила тісну співпрацю з австралійськими науковими установами, університетом штату Квінсленд (м. Брісбен), малими й середніми підприємствами, що сприяло впровадженню їхніх розробок у виробництво.

Наведені приклади співпраці наукових установ Австралії з провідними технологічними компаніями світу свідчать, що уряд заінтересований у міжнародних інвесторах і партнерах, які інвестують у ДР, спрямовані на створення інноваційних технологій. Інноваційна активність зарубіжних бізнес-структур в Австралії зростає – інвесторів приваблюють високоосвічені й кваліфіковані кадри в цій країні, розвинена інноваційна екосистема у великих містах, стабільне зростання економіки, привабливий інвестиційний клімат та інші фактори.

Тож можна констатувати, що політика австралійського уряду спрямована на подальшу інтеграцію національної сфери ДР у міжнародний науково-технологічний простір, розширення географії МНТС, підтримку ДР у рамках виконання спільних міжнародних наукових проєктів. Усе це позитивно вплинуло на результативність ДР в Австралії. Сьогодні державні наукові установи та університети роблять досить вагомий внесок у глобальну науку, про що свідчить аналіз загальноприйнятих показників публікаційної активності.

Уявлення про рівень МНТС можна отримати шляхом розрахунку частки статей, написаних у співавторстві, у загальній кількості публікацій. За даними ЮНЕСКО, рівень МНТС Австралії зріс із 53,9% 2015 р. до 62,2% 2019 р. Середній глобальний індикатор МНТС зріс у вказаний період із 22 до 24%, в країнах ОЕСР – з 30,5 до 35,7%. Для порівняння наведемо показники азійських країн за 2019 р.: рівень МНТС вищий від середнього глобального індикатора мали Малайзія (44%), Пакистан (56%) і Сінгапур (71%), нижче середнього – Китай (23%) та Індія (19%).

Отже, зростання кількості публікацій австралійських науковців у співавторстві з зарубіжними колегами свідчить про відкритість наукової системи країни, мобільність учених, їхні тісні міжнародні зв’язки. Результати дослідження показали, що в умовах глобалізації наука, освіта та інновації розглядаються як критично важливий фактор економічного розвитку й процвітання країни.

Досвід Австралії свідчить, що уряд, здійснюючи структурні трансформації в економіці, акцентує на державній підтримці науково-технологічного потенціалу шляхом залучення інвестицій в ДР, розглядаючи її як найважливіший стратегічний ресурс економічного зростання й підвищення продуктивності праці.

Уряд усвідомлює, що зменшити залежність від експорту сировинної продукції можливо лише шляхом впровадження інноваційних технологій в експортоорієнтованих галузях, розбудови високотехнологічного сектору,

залучення кваліфікованих фахівців до науково-освітньої сфери та використання результатів ДР в економіці.

Урядові ініціативи спрямовані на створення в країні розгалуженої науково-технологічної інфраструктури: агентств і асоціацій, технопарків, венчурних фондів, які сприяють комерціалізації розробок та інформаційному забезпеченню інноваційних процесів. Уряд формує сприятливі умови для створення інноваційного середовища, розробляє стратегії та програми, фінансує пріоритетні проєкти, стимулює розвиток кадрового потенціалу.

Державна підтримка науково-технологічного потенціалу Австралії позитивно впливає як на результативність державних наукових і освітніх установ, так і на ефективність галузей промисловості. Економічні успіхи, високий рівень життя населення, високі позиції Австралії в глобальних рейтингах є результатом послідовної виваженої політики уряду, спрямованої на досягнення провідних позицій усередині ОЕСР. В країні створено інституційні й економічні умови для розвитку науки, освіти та інновацій; розширено взаємодію науково-освітнього комплексу й бізнесу в спільних проєктах, що пришвидшує комерціалізацію і трансфер технологій.

Аналіз стратегічних документів та урядових рішень показав, що політична еліта Австралії прагне створити конкурентоспроможну на міжнародному рівні дослідницьку систему. Для збереження й відтворення кадрового потенціалу уряд впроваджує заходи, спрямовані як на втримання національних кадрів, так і на залучення талановитих дослідників з-за кордону. Уряд активно використовує механізми міграційної політики, спрямовані на стимулювання наукових і підприємницьких здібностей іноземних студентів та кваліфікованих фахівців.

Пріоритетом урядової політики є інтеграція національної сфери ДР у глобальний науково-технологічний простір, розширення зв’язків із зарубіжними університетами й міжнародними організаціями з метою активізації науково-технологічної діяльності для вирішення соціокультурних,

екологічних і економічних проблем країни, підвищення рівня знань наукових кадрів.

Стабільне зростання економіки, привабливий інвестиційний клімат, високоосвічені та кваліфіковані кадри Австралії приваблюють інвесторів із розвинених країн. Всесвітньо відомі компанії з медицини і біотехнологій, ІКТ стали інвесторами ДР та партнерами в дослідницьких проєктах університетів і державних установ Австралії. Міжнародні бізнес-структури інвестують мільйони $ у розробки австралійських дослідників, створюють робочі місця для висококваліфікованих фахівців, сприяють трансформації технологічних галузей країни.

Ініціативи уряду сприяють відкритості науки, мобільності вчених, студентів, розширенню їхніх міжнародних наукових зв'язків, зростанню публікаційної активності та підвищенню авторитету Австралії в глобальному науково-освітньому просторі.

Глобальні й національні виклики, що постають перед Україною, та перспективи післявоєнного відновлення її економіки потребують суттєвої уваги до ролі наукових установ у цих процесах. Щоб зберегти гідні позиції вітчизняної науки в міжнародному науково-технологічному просторі, інтеграції в європейську систему науки і досліджень після війни уряду України необхідно зосередити увагу на відновленні та розвитку науково-освітньої галузі, створенні сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності наукових установ.

Роль держави в цьому є визначальною і має бути спрямована на: забезпечення стабільного фінансування дослідницької діяльності, розвиток інноваційної інфраструктури, збереження та відтворення кадрового потенціалу наукових установ; сприяння інноваційній діяльності в академічних установах і ЗВО та їх ефективної взаємодії з промисловістю; формування попиту на наукові дослідження з боку реального сектору економіки; підтримку МНТС.

Ініціативи уряду мають бути спрямовані на мобілізацію науково-технологічного потенціалу та його ефективне використання для відбудови української економіки: збільшення наукоємності ВВП країни, нарощування

наукоємного виробництва, стимулювання прямих іноземних інвестицій у ДР, розширення торгівлі інтелектуальною власністю, залучення провідних інноваційних компаній для посилення конкуренції в національній економіці й отримання доступу до глобальних технологічних ланцюгів.

Для координації взаємодії науково-освітньої спільноти та інноваційних бізнес-структур необхідно створити структуру на базі Міністерства економіки України, яка опікуватиметься реалізацією спільних проєктів ДР та впровадженням інноваційних розробок наукових установ у реальний сектор економіки.

У післявоєнний період необхідно прискорити трансформації в науково-освітній сфері. Для збалансування фінансового забезпечення дослідницької діяльності необхідно зосередити зусилля на залученні як коштів вітчизняного підприємницького сектору й закордонних партнерів для спільних проєктів, так і підтримки міжнародних і зарубіжних організацій у формі грантів на дослідження, коштів на утримання й відновлення наукової інфраструктури.

Для підтримки високого рівня фундаментальних і прикладних досліджень необхідно актуалізувати та суттєво розширити тематику наукових досліджень, зосередити увагу на стратегічних напрямах розвитку економіки і розв’язанні актуальних науково-технологічних проблем галузей економіки й соціальної сфери, задоволенні потреб оборонного комплексу, а також на реалізації проєктів, спрямованих на зменшення негативних наслідків військових дій.

Послідовна та виважена державна політика, спрямована на підтримку й ефективне використання наукового-технологічного потенціалу академічного сектору вітчизняної науки, ЗВО та підприємницького сектору, пришвидшить відродження й реструктуризацію економіки України у післявоєнний період.

2.12. МІЖНАРОДНА ОСВІТА АВСТРАЛІЇ І ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19, яка охопила світ на початку 2020 р., зачепила всі сфери суспільного життя та призвела до глобальної кризи. Вона суттєво вплинула на освітні системи в усьому світі, призвела до майже повного закриття шкіл, університетів і коледжів. Пандемія коронавірусної хвороби істотно вплинула на освітній процес в Австралії, а однією зі сфер, яка постраждала найбільше, стала вища освіта, передусім її міжнародний сегмент.

На початку пандемії багато університетів в Австралії тимчасово закрилися, практикували дистанційне та змішане навчання, згодом зосередилися переважно на онлайн навчанні, намагаючись уповільнити поширення COVID-19.

З одного боку, навчання онлайн стало життєво важливим для вищої освіти країни, бо університети прагнули звести до мінімуму можливість зараження хворобою. З іншого боку, перехід на дистанційне навчання у зв'язку з пандемією COVID-19 спричинив зниження якості та доступності освіти, а також загострення низки освітніх нерівностей. Пандемія відкрила численні проблеми, що впливали на доступ до освіти, а також на ширші соціально-економічні проблеми.

Міжнародна освіта є однією з найбільших історій успіху Австралії. В Австралії навчаються студенти з більш ніж 190 країн і за останні 20 років у країні отримали освіту понад 3 млн іноземних студентів [298]. Міжнародна освіта й інтернаціоналізація вищої освіти є невід'ємною частиною стратегії розвитку Австралії та відіграє важливу роль як у становленні національної системи освіти, так і в зміцненні економіки країни [299, с. 65].

Криза COVID-19 стала серйозним викликом для системи вищої освіти Австралії й продемонструвала необхідність серйозних змін і новацій. Згідно з дослідженням центру вивчення вищої освіти Мельбурнського університету, понад половина австралійських університетів зіткнулася з серйозними

проблемами через кризу COVID-19 [300]. За даними цього звіту, університетам може знадобитися до п’яти років, щоб відновити повноцінну діяльність за минулими показниками, оскільки понад половина фінансування університетських досліджень надходить від іноземних студентів.

Моделювання, яке провели дослідники Мельбурнського університету, показало, що більшість університетів мають достатні грошові та інвестиційні резерви, щоб витримати втрати доходу від іноземних студентів 2020 р. Однак брак додаткового фінансування може спричинити серйозну інституційну реструктуризацію у формі потенційного злиття та поглинання, а також призвести до серйозних репутаційних втрат [300].

2020 р. після п’яти років зростання значно поменшало заявок іноземних студентів на навчання в закладах вищої освіти Австралії, що стало одним із наслідків пандемії COVID-19. Щоправда, така тенденція була очікуваною під час пандемії. Більшість австралійських університетів зазначають при цьому, що падіння кількості заявок стало результатом рішення уряду припинити оформлення навчальних віз і, як наслідок, відновити міжнародний студентський ринок можливе не раніше, ніж 2025 р. [301]. За даними федерального уряду, кількість заявок на отримання міжнародних студентських віз до Австралії впала 2020 р. більш ніж на третину. Цей факт призвів до все більших побоювань провідних австралійських університетів, що сектору знадобиться до п’яти років, щоб відновитися [302]. 2022 р. індустрія міжнародної освіти вартістю 40 млрд австралійських $ скоротилася вдвічі, йдеться у звіті підкомітету з питань торгівлі Об’єднаного постійного комітету із закордонних справ [303]. В ситуації, що склалась у результаті пандемії, основний попит іноземних студентів на навчання в Австралії залишався високим, однак університети не мали змоги отримати доступ до ринку, а ринок, відповідно, не мав доступу до австралійських закладів вищої освіти [301].

За таких умов постав ризик втратити іноземних студентів на користь Великої Британії та Канади, головних конкурентів Австралії на міжнародному ринку освітніх послуг, які на той час мали відкриті кордони і дозволяли в’їзд

студентам після двотижневої самоізоляції. Цей факт занепокоїв представників австралійської вищої освіти, адже він міг привабити до цих країн на початок навчального року тих іноземних студентів, які за інших обставин обрали б країною навчання Австралію [304]. За даними Департаменту освіти, кваліфікації та зайнятості, опублікованими у червні 2020 р., десятки тисяч іноземних студентів призупинили навчання в Австралії через кризу COVID-19. У березні 2020 р. ця цифра становила 20682, у квітні – 22277 проти 3750 і 3138 у ті самі місяці 2019 р. [305, 306]. Тих, хто прибули до Австралії з міжнародною студентською візою у квітні 2020 р., було тільки 30 осіб, що на 44 470 студентів менше порівняно з тим самим місяцем попереднього року. Тож 2020 р. спостерігався майже 100% спад [305].

Десятки тисяч іноземних студентів не змогли розпочати або продовжити навчання в австралійських університетах на початку 2020 р. з огляду на запроваджені обмеження на подорожі. Згубний вплив коронавірусних обмежень на студентів і університети наростав та в другій половині року, позаяк більшість студентів не змогла прибути на другий семестр.

З огляду на те, що міжнародна освіта є багатомільярдною індустрією з обігом у кілька мільярдів $ на рік, яка підтримує 250000 робочих місць з повною зайнятістю, австралійський уряд уживав необхідних заходів, що дали б іноземним студентам змогу відновити або розпочати навчання [305]. Передумовами для цього мали стати відкриття внутрішніх кордонів австралійських штатів і територій в Австралії, а також повернення до навчання в кампусах місцевих студентів та іноземних студентів, які перебували в Австралії.

Наростання криз у секторі вищої освіти, а також невтішні прогнози щодо майбутнього галузі змушували найбільші університети Австралії ініціювати перед урядами штатів і федеральним урядом запровадження з вересня 2021 р. пілотної програми для іноземних студентів, яка дала б їм змогу їм продовжити навчання, а університетам – відновити потік студентів та захистити

запланований набір на наступний рік, а також мільярди $ прибутку як для сектору, так і для штатів та територій [307].

Стан і перспективи розвитку міжнародної освіти з урахуванням шкоди й збитків, заподіяних пандемією COVID-19, змусили австралійський уряд та зацікавлені сторони шукати оптимальні шляхи виходу з кризи – розробляти спеціальні пілотні програми, які б дали змогу «найважливішому експортному сектору якнайшвидше повернутися до роботи і захистити 250 000 австралійських робочих місць з повною зайнятістю, створених цією галуззю» [308]. Влітку 2020 р. спільними зусиллями Австралійського національного університету та Університету Канберри за підтримки Австралійської Столичної Території (ACT) та федеральних урядів було розроблено пілотну програму повернення іноземних студентів до Австралії, яка мала закласти основу для широкомасштабних прибуттів 2021 р. [309]. За задумом розробників, реалізація такої пілотної програми дала б студентам з усієї Азії змогу повернутися до очного навчання в Австралії за умови дотримання суворих карантинних умов і вимог до перетину кордону. Передбачалося, що близько 350 іноземних студентів у липні 2020 р. прибудуть до Канберри чартерним рейсом із визначеного пункту в Азії.

По прибутті всі мали пройти двотижневий карантин. Витрати на переліт розподілялися між студентами й університетами. Розміщення та підтримку під час карантину мали фінансувати університети, а іншу логістичну підтримку – забезпечувати ACT [309]. Пріоритет для участі у програмі надавався студентам, які продовжували навчання на останніх роках бакалаврату чи аспірантури в Австралійському національному університеті та Університеті Канберри.

Південна Австралія своєю чергою оголосила про власний план залучити 800 іноземних студентів, який також схвалили уряд Австралійської Столичної Території, прем'єр-міністр Південної Австралії та федеральний уряд. Вирішальне значення для рішення про участь студентів у пілотній програмі відігравав принцип безпеки [309]. Новий спалах епідемії COVID-19 у штаті Вікторія в липні 2020 р. зруйнував плани університетів на реалізацію пілотних

програм повернення іноземних студентів, тож програма була відтермінована [307, 310]. Плани Південної Австралії й аналогічні ініціативи урядів Вікторії та Нового Південного Вельсу також були призупинені через невизначеність ситуації щодо COVID-19 [306].

Після того, як пробну програму створення безпечного коридору для іноземних студентів відклали на невизначений час, університети наполягали, щоб федеральний уряд послабив попередні умови для реалізації програми, розглянув альтернативні заходи карантину, що дали б іншим штатам, крім Вікторії, змогу почати приймати невеликі групи іноземних студентів [307]. Через побоювання, що коронавірусні обмеження змусять іноземних студентів звернутися до інших країн для здобуття освіти, в липні 2020 р. після кількох місяців лобіювання з боку університетів, федеральний уряд ухвалив рішення відновити видачу нових навчальних віз та дозволив іноземним студентам, які навчаються дистанційно, зберігати право на роботу після закінчення навчання [304]. Урядове рішення передбачало також, що іноземні студенти, які вже мали візи, зможуть зарахувати час дистанційного навчання до вимог для отримання робочої візи після завершення навчання. Цей крок пов’язаний з тим, що плани дозволити групам іноземних студентів відвідувати Австралію для навчання за умови дотримання карантинних заходів були зірвані через спалах нової хвилі COVID-19 у штаті Вікторія.

Для національної влади було вкрай важливо показати майбутнім студентам, що Австралія є безпечним місцем для навчання [307]. Тож рішення мали на меті продемонструвати, що Австралія готова й може почати приймати іноземних студентів у безпечний під час COVID спосіб, як тільки кордони знову відкриються та відновиться очне навчання. Рішення уряду привітала «Велика вісімка», або ж «Група восьми», яка представляє найбільші наукоємні університети Австралії. 2019 р. надходження до австралійського бюджету від міжнародного освітнього сектора становили 39 млрд $. Через зменшення кількості іноземних студентів за час пандемії університети ризикували втратити до 19 млрд $ у наступні три роки після її завершення [306].

Згубний вплив пандемії позначився й на місцевій економіці. В Австралії університети та заклади вищої освіти приносять значні доходи містам, штатам і територіям. Так, відмова від зарахування іноземних студентів до вишів Нового Південного Вельсу 2021 р. означала додаткові втрати для штату в розмірі 10 млрд $. Дослідження ACIL Allen показали, що економіка Нового Південного Вельсу ризикує втратити 2,6 млрд $ і 12100 робочих місць за 10 років через спад кількості іноземних студентів лише в Сіднейському університеті, а згубний вплив на робочі місця не лише у вищій освіті, але й в інших галузях, може тривати до 2030 р. [307]. Згідно з даними Австралійського статистичного бюро (ABS), у 2019–2020 рр. надходження до австралійської економіки від міжнародної освіти доясгли 37,4 млрд $ порівняно з 37,6 млрд $ у 2018–2019 рр. [311]. 2020 р. до закладів вищої освіти Австралії вступили 418 168 іноземних студентів, що на 5,1% менше, ніж 2019 р., і це перше зниження з 2012 р. [312]. У 2019 і 2020 рр. зарахування іноземних студентів до закладів вищої освіти Австралії було здебільшого зосереджено в Новому Вельсі та Вікторії. 2020 р. в усіх штатах, крім Північної Території, знижувалася кількість іноземних студентів, причому Вікторія й Австралійська Столична Територія зазнали найбільшого падіння у відсотках – 9,7% [312].

Серед іноземних студентів, зарахованих 2020 р., 38,4% (160 430 чол.) становили студенти з Китаю, 19,0% (79 410 чол.) – з Індії, а решта – з Непалу, В’єтнаму, Малайзії, Пакистану, Індонезії, Шрі-Ланки, Гонконгу й Сінгапуру [312]. Тобто, в десятку провідних країн-постачальників міжнародних студентів увійшли ті самі країни, що й 2019 р. 2020 р. кількість студентів з Індії, Малайзії, Пакистану, Шрі-Ланки та Сінгапуру скоротилася суттєвіше, ніж з інших ключових країн. За даними опитування іноземних студентів, яке провела освітня компанія «IDP Connect» 2020 р., понад третина готові були брати участь у карантинних програмах, якби це означало швидший початок очного навчання. Близько 40% були готові до онлайн-навчання з переходом на очне на пізнішому етапі, що вказує на те, що значна частина іноземних студентів сподівалася на відновлення повноцінного навчання [304].

Ще одного серйозного удару, окрім пандемії COVID, ключова австралійська експортна галузь зазнала від КНР на тлі погіршення відносини між двома країнами з огляду на те, що Китай офіційно попередив своїх студентів, які подорожують до Австралії [313]. Китай є одним із найбільших постачальників іноземних студентів в Австралії, тож австралійський сектор міжнародної освіти значною мірою залежить від китайського ринку як найбільшого джерела іноземних студентів. 2019 р. частка китайських студентів становила 37,3% із 442 209 іноземних студентів, які навчалися в австралійських закладах вищої освіти [314].

Міжнародний сектор вищої освіти відчув на собі основний тягар обмежень, пов'язаних з коронавірусом, невдовзі після того, як 1 лютого 2020 р. Австралія закрила кордони для всіх подорожніх, які раніше перебували на материковій частині Китаю й не є громадянами Австралії [315]. Напружені відносини між двома країнами ще більше погіршилися після того, як у березні 2020 р. Австралія закликала провести міжнародне незалежне розслідування походження коронавірусу і знайти відповідального в його поширенні по всьому світу. Своєю чергою Китай звинуватив Австралію в маріонетковій поведінці, яка просуває інтереси США в регіоні, й розгорнув масштабну кампанію з обмеження торгових зв'язків із Австралією. Влада КНР запровадила 80-відсоткові мита на поставки австралійського ячменю та призупинила імпорт яловичини з чотирьох найбільших м'ясопереробних підприємств Австралії [316]. На тлі ескалації напруженості між урядом Австралії та Китаю Міністерство культури і туризму КНР 5 червня 2020 р. порадило своїм громадянам уникати поїздок до Австралії у зв'язку зі зростанням расової дискримінації і актів насильства проти китайців під час пандемії, а 9 червня 2020 р. Міністерство освіти КНР своєю чергою попередило китайських студентів про зростання ризику расистських нападів на студентів в Австралії та закликало проявляти зважений підхід і обережність та переглянути планування поїздок до Австралії [317, 318]. Відразу після того, як Міністерство освіти Китаю опублікувало заяву, австралійський $ упав більш ніж на 1% [313]. Попри

те, що всі звинувачення уряд Австралії відкинув як безпідставні, рішення китайського уряду створило потенційну загрозу для австралійського університетського сектору, який, за прогнозами, може втратити 12 млрд $ доходів від китайських студентів [319].

Китайські студенти становлять близько 60% усіх іноземних студентів, які навчаються в університетах «Групи восьми», а також 69% – у Сіднейському університеті, 66% – в Університеті Нового Південного Вельсу, 56% – у Мельбурнському університеті та 57% – в Університеті Монаша. У Мельбурнському королівському технологічному університеті їхня кількість становить 37%, у Технологічному університеті Сіднея – 53%. Загалом же освітні агентства несуть відповідальність за 73% набору китайських студентів до австралійських освітніх закладів [319].

Дані про зарахування студентів і фінансові показники провідних 10 австралійських університетів «Групи восьми», Мельбурнського королівського технологічного університету й Сіднейського технологічного університету свідчать, що надходження від 110 000 китайських студентів, зарахованих до цих університетів 2018 р., становили приблизно 3,1 млрд $ – основну частину з загальної суми в 5,4 млрд $, котру вони отримали від іноземних студентів як плату за навчання [319]. Тож будь-яке скорочення кількості китайських студентів здатне поставити під загрозу діяльність основних елітарних дослідницьких університетів. Отже, дії КНР (заяви щодо туристів і студентів) продовжили тривале протистояння обох сторін, що почалося навесні 2020 р., – після того, як австралійський уряд підтримав вимогу США й закликав провести міжнародне розслідування походження коронавірусу COVID-19, вперше виявленого в Китаї, що викликало обурення КНР. Рекомендації ж Китаю студентам щодо поїздок в Австралію підкреслюють вразливість сектора вищої освіти Австралії до геополітичної напруженості між Австралією та Китаєм.

У березні 2020 р. понад 30 000 китайських студентів прибули до Австралії після обов’язкової 14-денної обсервації в третіх країнах з моменту введення

обмежень щодо в'їзду на територію країни та транзиту між окремими штатами і територіями. Це лише третина зі 106 000 китайських студентів, які навчалися в австралійських університетах і перебували за межами країни [320]. Дані федерального уряду свідчать, що на тлі обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19, кількість заявок на студентські візи з Китаю в 2019–2020 фінансовому році знизилася на 20% і на 33,5% загалом. Кількість заявок з Непалу впала на 61%, а з Індії – на 47%, що створило додатковий тиск на міжнародний студентський сектор в Австралії [302]. У цій ситуації найбільше постраждали менші університети та приватні постачальники професійної освіти й навчання. Окрім цього, потрібно також враховувати, що між подачею заявки на візу та прибуттям студента до місця навчання зазвичай проходить 12–18 місяців, що також впливає на кількість міжнародних студентів. Тож ситуація, що мала місце в секторі міжнародної освіти Австралії 2020 р., відчутно вплинула на діяльність університетів у 2021 і 2022 рр.

У звіті консалтингової групи з міжнародної освіти «Lygon Group» про майбутнє інтернаціоналізації університетів, розробленому на замовлення «Universities Australia», підкреслюється важлива роль, яку відіграє міжнародна освіта в підтримці економічного зростання та геополітичної стабільності, а також наголошується, що будь-які зміни в налаштуваннях політики міжнародної освіти в Австралії, які матимуть місце з огляду на формування глобальних реакцій на глобальні проблеми, глобальні демографічні зміни, мають бути спрямовані на підтримку глобальної репутації, економічного процвітання й соціального прогресу [321]. Звіт «Lygon Group» містить погляди міжнародного освітнього сектора та його позицію і зміни в глобальному дослідницькому та освітньому ландшафті, а також посилює потребу в проактивному й стратегічному підході до міжнародної освіти з огляду на значні переваги, які вона приносить суспільству.

Уряд Австралії спрямував максимум зусиль для розв'язання проблем, спричинених пандемією в освітньому секторі. Щоб усунути негативні наслідки пандемії для сектору міжнародної освіти, підкомітет з питань торгівлі

Об’єднаного постійного комітету із закордонних справ, оборони та торгівлі у жовтні 2023 р. оприлюднив низку рекомендацій у формі звіту «Якість і цілісність – пошук сталого розвитку», котрі, як передбачається, допоможуть сектору міжнародної освіти «відновитися та перезавантажитися» після пандемії, а також забезпечити «стале зростання». Основний зміст цих рекомендацій – диверсифікація ринку має стати ключовим напрямком діяльності для австралійського сектору міжнародної освіти: заохочення «найрозумніших і найкращих» з визначених пріоритетних країн для навчання в Австралії [303].

На усунення наслідків пандемії в освітньому секторі спрямована Австралійська стратегія міжнародної освіти на 2021–2030 рр., яка визначає шлях до сталого зростання сектору міжнародної освіти Австралії з акцентом на диверсифікації, задоволенні національних потреб у навичках, зосередженні уваги на студентах і глобальній конкурентоспроможності [322]. У рамках стратегії австралійський уряд оголосив про цільові заходи на суму понад 37 млрд $ для підтримки міжнародного освітнього сектору та його відновлення, з-поміж яких розширене звільнення від регулятивних зборів, додаткове грантове фінансування й зміни візового режиму, котрі, як передбачається, прискорять відновлення галузі після COVID-19 [298].

Про потенційні можливості для зростання сектору міжнародної освіти та його відновлення після пандемії йдеться також у спеціальному звіті, підготовленому на замовлення «Austrade» – Австралійської торгової комісії, який мав на меті сформувати доказову базу для потенційного зростання австралійської міжнародної освіти у найближчій перспективі [323]. В урядових дослідженнях та звітах ідеться про серйозні втрати сектору міжнародної освіти від пандемії: багато іноземних студентів виїхали за межі країни, коли кордони закрилися, а інші відчули вплив карантинних заходів. Зарахування іноземних студентів у деяких сегментах сектору скоротилося на 70% порівняно з показниками до пандемії [298]. Однак завдяки повторному відкриттю кордонів,

цільовій державній підтримці та новій десятирічній стратегії 2022 р. видавався позитивним для сектору й для іноземних студентів, які навчаються в Австралії.

Згідно з дослідженням «Universities Australia» від 2022 р., в найближчі роки австралійський університетський сектор може втратити 16 млрд $ через падіння доходів від оплати за навчання, оскільки прогнозовані втрати закладів вищої освіти на 2020 р. становили від 3,1 до 4,8 млрд $ [324]. Дохід від іноземних студентів становить приблизно 40% річного доходу австралійських університетів. З огляду на те, що надходження від міжнародних студентів серйозно скоротилися через закриття кордонів, а в більшості університетів не було інвестиційних резервів, необхідних при різкому спаді доходів від іноземних студентів 2020 р., університети змушені рішуче скорочувати щорічні видатки, щоб збалансувати свої бюджети, зокрема переглянути кількість пропонованих курсів та оцінити доцільність утримання кількох кампусів, оскільки понад 50% бюджету університету становлять витрати на працівників [324].

Для австралійської вищої освіти підготовка майбутніх кадрів є ключовим пріоритетом. За даними Департаменту освіти, навичок і зайнятості (DESE), значні переваги у кваліфікованій робочій силі Австралія отримує завдяки міжнародній освіті [325]. Окрім того, багато професій австралійської економіки покладаються на освіту, яка підтримується заходами, зосередженими на університетському кампусі, такими як особисте спілкування з іншими студентами, взаємодія та стосунки між студентом і репетитором, інтегроване навчання й подальші практичні заняття. Звісно, що з поширенням COVID-19 і переходом до дистанційного навчання досягти подібного рівня глибини було дуже важко.

Закриття університетів призвело до значних індивідуальних, організаційних та навчальних негативних наслідків для студентів, викладачів, адміністраторів і самих установ. Внаслідок COVID-19 університети втратили значні прибутки, а студенти – велику кількість необхідних освітніх заходів. Особливо відчутно пандемія позначилася на іноземних студентах, котрі

навчаються в Австралії й часто платять вищу ціну за освіту та стикаються з вищими ризиками без державного й адміністративного захисту під час кризових періодів, яким стала пандемія COVID-19.

Під час пандемії іноземні студенти стикнулися з більшими незручностями порівняно з перебуванням на батьківщині. Здебільшого це відбувалося через пов'язані з імміграцією урядові рішення щодо закриття кордонів, різкі зміни у візовій та імміграційній політиці. Іноземні студенти мали вищий рівень психічних і депресивних розладів порівняно з місцевими студентами. Пандемія спричинила також додатковий фінансовий стрес та занепокоєння іноземних студентів. Зміни в академічному житті були протилежними тому, чого очікували іноземні студенти від навчання в Австралії. Відсутність особистої взаємодії, соціальних і професійних мереж, а також обмежений доступ до навчальних ресурсів та зручностей – усе це погіршувало якість життя й навчання студентів. Тож іноземним студентам довелось адаптуватися до цих академічних перешкод на додаток до звичайних викликів у нормальний час.

Пандемія призвела до зменшення кількості іноземних студентів в Австралії у результаті закриття кордонів, скасування міжнародних рейсів і змін в імміграційній політиці. Найпомітніший спад спостерігався серед нових зарахованих студентів. Попри те, що Австралія багато років демонструє високий рівень вищої освіти й має добре розвинений ресурс для дистанційного навчання, проблема поглиблення освітньої нерівності її також не оминула [326, с. 29]. Серед студентів університетів поглиблення освітньої нерівності виявилося, насамперед, через фінансовий чинник. Через пандемію 10% студентів змушені були відкласти завершення навчання та ще приблизно стільки ж – відрахуватися принаймні з одного навчального курсу.

Оскільки міжнародний сектор вищої освіти щорічно приносить в економіку країни 40 млрд $ та фінансує більшу частину університетських досліджень Австралії, цілком закономірно, що після COVID-19 Австралія зіткнулася з жорсткою конкуренцією за найкращих студентів. Отже, пандемія COVID-19 значно вплинула на сектор вищої освіти Австралії. Після

вимушеного закриття закладів вищої освіти в березні 2020 р. основною проблемою для австралійських університетів було забезпечити безперервність навчання та створити умови для високоякісного дистанційного й змішаного навчання.

Водночас пандемія сприяла розвитку вищої освіти Австралії: заклади вищої освіти отримали цінний досвід адаптації освітнього процесу до нової реальності й створення безпечних умов для викладачів та студентів. Зміни в сфері вищої освіти Австралії в період пандемії, виклики та проблеми, які постали перед галуззю, віддзеркалюють значні ризики та втрати як для самої системи вищої освіти, так і для сталості соціально-економічного розвитку суспільства загалом. Криза вказала не тільки на небезпечні явища, але й необхідні перетворення вищої освіти Австралії.

В період пандемії австралійські університети потребували оперативної розробки стратегій та прийняття тактичних рішень для надання допомоги іноземним студентам, як тим, хто опинився в країні в період пандемії, так і тим, хто опинився за її межами. Іншим стратегічним питанням стало, як залучати нових абітурієнтів в умовах невизначеності, як при зменшенні кількості міжнародних студентів переорієнтуватися на внутрішній ринок і зберегти при цьому свої позиції та привабливість на міжнародному ринку. Тож практика боротьби з пандемією стала тестом для кожного австралійського університету й національної системи вищої освіти загалом.

Наслідки пандемії COVID-19 в освітньому секторі, що відбувалася в умовах глобалізації, призвели до відчутних економічних втрат, що не могло не позначитися на національній економіці Австралії, а також вплинути на національні пріоритети на міжнародній арені. Від ефективності економічного відновлення залежить позиціювання вищої освіти Австралії у міжнародних глобальних рейтингах.

2.13. МІЖНАРОДНИЙ ПОПИТ І ПРОГНОЗИ НА ТУРИСТИЧНУ ІНДУСТРІЮ АВСТРАЛІЇ

Туристична індустрія Австралії відіграє важливу роль в економіці країни, сприяючи створенню робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури та залученню іноземної валюти. У світлі сучасних глобальних тенденцій, таких як зростання інтересу до екологічного туризму, вплив кліматичних змін і зростання туристичних потоків з Азії аналіз міжнародного попиту є критично важливим для довгострокового планування та розвитку туристичної індустрії Австралії. Вивчення попиту допомагає адаптувати стратегії, щоб забезпечити стійке зростання індустрії, враховуючи економічні, соціальні та екологічні аспекти.

Також важливим є відновлення галузі після пандемії COVID-19, оскільки обмеження на міжнародні поїздки суттєво вплинули на австралійську економіку. Розуміння актуальних викликів і прогнозів допоможе ухвалювати рішення щодо політики підтримки туризму та його розвитку.

Дослідження прагне:

– оцінити вплив глобальних економічних і соціальних трендів на попит туристів;

– проаналізувати, як зміни клімату й екологічні чинники впливають на австралійську туристичну галузь;

– визначити основні ринки туристів, які впливатимуть на розвиток індустрії.

Міжнародні кордони Австралії були повністю відкриті 2022 р. після того, як вони були закриті з березня 2020 р. З березня 2020 р. по червень 2022 р., за оцінками TRA (Tourism Research Australia), сукупні втрати від витрат на міжнародний туризм становили 84,8 млрд $. Це було більше, ніж очікувана втрата витрат на внутрішній туризм (68,8 млрд $ США) за той самий період, що віддзеркалює більш значні та тривалі порушення міжнародних подорожей [327].

Зняття обмежень на подорожі до Австралії збіглося в часі зі значним відкладеним попитом на спілкування з родиною та близькими, збільшенням особистих заощаджень і відновленням бажання міжнародних мандрівників знову досліджувати світ. Австралія також виграла від свого тривалого статусу привабливої, гостинної й безпечної країни для міжнародних відвідувачів.

Як результат, з лютого 2022 р. міжнародне відвідування значно зросло з надзвичайно низького рівня. Відновлення міжнародних поїздок набирало обертів рік відповідно до поетапного послаблення обмежень на в'їзд до Австралії. Після того, як у лютому міжнародний кордон Австралії знову відкрився для повністю вакцинованих відвідувачів, у квітні вимоги щодо тестування було скасовано, а в липні 2022 р. кордон відкрився для всіх мандрівників. В'їзд повністю вакцинованих осіб за спеціальними візами було дозволено раніше, з кінця 2021 р. До них належали студентські, робочі візи та візи для кваліфікованих робітників [327].

Згідно з Міжнародним опитуванням відвідувачів (IVS), порівняно з попереднім роком:

– 2022 р. кількість міжнародних відвідувачів зросла на 3,2 млн до 3,4 млн відвідувачів (віком від 15 років).

– витрати міжнародних відвідувачів в Австралії зросли на 11,3 млрд $ до 12,7 млрд $.

– кількість ночей іноземних відвідувачів зросла на 109,3 млн до 126 млн ночей [328].

Це вказує на дуже потужне відновлення міжнародних подорожей до Австралії 2022 р., у перший рік, коли міжнародні кордони були знову відкриті. Однак відновлення міжнародного туризму до рівня, що передував пандемії, все ще не досягло й половини. Порівняно з 2019 р. 2022 р.:

– кількість міжнародних відвідувачів зменшилася на 61% з 8,7 млн відвідувачів (віком від 15 років)

– витрати іноземних відвідувачів в Австралії знизилися на 59% з 31,4 млрд $

– кількість ночей іноземних відвідувачів знизилася на 54% з 274 млн ночей.

Середня тривалість перебування іноземних відвідувачів зросла під час пандемії та становила в середньому 37 ночей 2022 р. порівняно з 32 ночами 2019 р. Збільшення тривалості поїздки 2022 р відповідало обом пунктам:

– зміни в структурі міжнародних візитів 2022 р., які мали меншу частку відвідувачів у відпустку та більшу частку відвідувачів з тривалим перебуванням, таких як відвідувачі з метою працевлаштування та відвідування друзів або родичів (VFR);

– відкладений попит відвідати Австралію, зокрема відвідувачі VFR, які витрачають більше часу, ніж зазвичай, на зустрічі з друзями та родиною в Австралії після того, як вони втратили таку можливість на кілька років [329].

Повернення іноземних відвідувачів має вирішальне значення для повного відновлення австралійського туристичного сектору. Іноземці здійснюють значно довші подорожі та витрачають значно більше в Австралії, ніж мандрівники з країни. Деякі регіони дуже покладаються на міжнародних мандрівників.

Оскільки кількість міжнародних подорожніх зростала протягом 2022 р., в рамках Міжнародного обстеження відвідувачів було знову запроваджено опитування в залах вильоту деяких міжнародних аеропортів. Зокрема, в оцінках IVS за вересень 2022 р. та грудень 2022 р. вперше після закриття кордонів були використані дані інтерв'ю в поєднанні з імпліцитною оцінкою.

Дані інтерв'ю 2022 р. надійшли з тих аеропортів, які мали достатній розмір вибірки, щоб відповідати квотам для зважування цілей. Імплікацію застосовували до даних з портів, де пропускна спроможність не повернулася до достатнього рівня. Повторне запровадження даних інтерв'ю віддзеркалює зміни в поведінці та структурі витрат міжнародних відвідувачів. Це також сприяє отриманню національних оцінок за країною проживання, основною причиною візиту та державою зупинки [328].

З березня 2020 р. по червень 2022 р. через закриття міжнародних кордонів і недостатній розмір вибірки було проведено імпліцитні оцінки географічних відвідувань та витрат за даними IVS (International Visitor Survey). Імпліцитні значення були отримані для низки характеристик відвідувачів з використанням історичних даних IVS. Дані були відібрані шляхом зіставлення профілів відвідувачів у режимі реального часу з даних Австралійського бюро статистики (ABS) про прибуття та вибуття за кордон (OAD) з історичними профілями, що містяться у звітах IVS. Обчислені значення були скориговані з урахуванням карантинних обмежень у готелях та закриття державного кордону [330].

З 3,4 млн поїздок до Австралії 2022 р. майже половина (47%) були для відвідування друзів і родичів (VFR, 1,6 млн поїздок). Ще 28% були для відпустки (941 000 поїздок), 12% з метою бізнесу (409 000 поїздок), 6% для навчання (204 000 поїздок) і 4% з метою роботи (137 000 поїздок). Зауважте, що це стосується лише короткострокових відвідувачів (тобто перебування в Австралії 12 місяців або менше) віком від 15 років. До пандемії поїздки у відпустку були найбільшою категорією міжнародних подорожей [330].

Унікально велика частка мандрівників за VFR 2022 р. відповідала очікуванням, що ключовим рушієм початкового відновлення буде бажання возз'єднання родини та друзів. Протягом року, однак, відновлення інших цілей подорожей набирало обертів. Щомісячні дані про прибуття показують, що наприкінці 2022 р. кількість прибуттів за VFR і святковими рейсами наблизилася до паритету, а в січні й лютому 2023 р. було більше прибуттів у святкові дні, ніж прибуттів за VFR.

Відновлення прибуттів у відпустку відставало від інших цілей міжнародних в'їзних поїздок протягом більшої частини 2022 р., але зростати ця категорія почала пізніше в цьому році. Зростання кількості міжнародних туристичних поїздок має важливе значення для австралійської економіки, оскільки міжнародні поїздки у відпустку мають вищі середні витрати, ніж подорожі VFR. Вони також розсіюються більше, ніж мандрівники VFR [330].

2019 р. на ПВП припадало 30% поїздок, але лише 13% витрат відвідувачів, що віддзеркалює низькі середні витрати на ПВП (1581 $ США). Середні витрати на міжнародну поїздку у відпустку становили 2596 $ США 2019 р., тоді як середні витрати на поїздку були набагато вищими для поїздок для працевлаштування (8 186 $ США) і міжнародної освіти (20 806 $ США) [329].

2022 р. також різко зросла кількість прибуттів, не пов'язаних із відпочинком. Наприклад, 2022 р. було:

– 387 200 прибуттів з метою бізнесу або з'їзду/конференції, що на 364 400 (1597%) більше, ніж 2021 р (22 800);

– 150 000 прибулих для працевлаштування, що на 127 200 більше, ніж 2021 р. (22 800). В останні місяці 2022 р. місячна кількість тих, хто прибув на роботу, перевищила рівень до пандемії. Це стало приємною подією для австралійських роботодавців, які постали перед нестачею робочої сили;

– 200 000 прибуттів для навчання, що на 191 500 більше, ніж 2021 р. (8 500) [331].

Міжнародні освітні поїздки становили 39% витрат іноземних відвідувачів в Австралії 2019 р. (12,4 млрд $), що робить їх найбільшим компонентом витрат за категорією мети поїздки. 2019 р. в Австралії на відпустку припадало 33%, VFR – 13%, бізнес – 7% і працевлаштування – 6%.

Тенденції прибуття відвідувачів на короткий термін залежали від джерела ринку. Прибуття з деяких країн надзвичайно швидко відновилося 2022 р, тоді як з інших країн залишалося низьким. Основні країни-джерела, які мали найшвидше відновлення 2022 р.:

– Індія – 2022 р. було 303 300 прибуттів, що становить 76% від рівня 2019 р.;

– Сінгапур – 2022 р. було 295 800 прибуттів, що становить 62% від рівня 2019 р.;

– Велика Британія – 2022 р. було зафіксовано 399 тис. прибуттів, що становить 56% від рівня 2019 р.;

– Нова Зеландія – 2022 р. було зафіксовано 697 600 прибуттів, що становить 49% від рівня 2019 р. [330].

Подорожування з низки менших вихідних ринків відновилося настільки швидко, що кількість прибуттів 2022 р. вже перевищила рівень до пандемії. Серед них:

– Непал (103% від рівня 2019 р.), куди за весь 2022 р. прибуло 39 400 осіб;

– Колумбія (160% від рівня 2019 р.), яка зафіксувала 21 800 прибуттів 2022 р.;

– Пакистан (114% від рівня 2019 р.), який зафіксував 18 300 прибуттів 2022 р.;

– Вануату (107% від рівня 2019 р.), куди 2022 р. прибуло 10 500 осіб [334].

2022 р. багато інших вихідних ринків наблизилися рівню до пандемії, зокрема:

– Філіппіни (91% від рівня 2019 р.), які зафіксували 80 300 прибуттів за весь 2022 р.;

– В'єтнам (92% від рівня 2019 р.), який зафіксував 70 000 прибуттів 2022 р.;

– Ірландія (95% від рівня 2019 р.), яка зафіксувала 46 000 прибуттів 2022 р.;

– Об'єднані Арабські Емірати (80% рівня 2019 р.), які зафіксували 23 500 прибуттів 2022 р.;

– Камбоджа (88% від рівня 2019 р.) з 8700 прибуттів 2022 р. (0,2% від загальної кількості прибуттів).

Країни з такими характеристиками зазвичай спостерігали швидше відновлення 2022 р.:

– висока частка подорожей за ПВП (наприклад, Нова Зеландія, Індія, Сполучене Королівство, В'єтнам);

– відносно коротка відстань від Австралії (наприклад, Вануату, Нова Зеландія, Філіппіни, Сінгапур);

– країни, де спостерігалося швидке відновлення доступності рейсів або сполучення додаткових маршрутів (наприклад, Індія, Об'єднані Арабські Емірати, Велика Британія, Сінгапур);

– країни, де збільшувалася кількість іноземних студентів, починаючи з Австралії (наприклад, Колумбія, Непал та Індія) [327].

Прибуття з Китаю відновлювалося найповільніше 2022 р. та залишалося на 94% нижчою від рівня до пандемії 2022 р. Прибуття з Тайваню, Японії та Гонконгу також відновлювалися повільно. На відміну від більшості країн світу, ці 4 країни стикалися з постійними обмеженнями на подорожі, карантинними вимогами або заходами контролю протягом більшої частини 2022 р. Разом на них припадало більше однієї чверті (26%) від загальної кількості прибуттів 2019 р., що робить їх важливими вихідні ринки для Австралії. Очікувалося, що 2023 р. прибуття з цих країн зростатиме швидше, ніж 2022 р., враховуючи послаблення карантинних заходів наприкінці 2022 р. [330].

Після руйнівних наслідків пандемії COVID-19 2022 р. відновилася динаміка туристичної економіки Австралії. Повторне відкриття міжнародних кордонів у лютому 2022 р. призвело до стабільного зростання кількості іноземних відвідувачів з надзвичайно низького рівня. Австралійці також швидко скористалися можливістю вільніше подорожувати власною країною.

Як зазначено в Прогнозах туризму TRA на 2022–2027 рр., економіка в'їзного туризму зараз має кращі перспективи, ніж будь-коли за останні три роки, але повне відновлення ще далеке. Очікується, що до 2025 р. прибуття міжнародних відвідувачів відновиться рівнем до пандемії. Внутрішні подорожі відновлюються швидше: витрати на ночівлю 2022 р. вже були вищі, ніж до пандемії, а кількість ночівель у гостях наблизилася до паритету [331].

Загальні витрати відвідувачів в Австралії перевершили допандемічний рівень 2022 р. завдяки значним внутрішнім витратам і, за прогнозами, стрімко зростатимуть і досягнуть 227,7 млрд $ США до 2027 р. Це включає:

– витрати на внутрішні поїздки з ночівлею та одноденні поїздки досягнуть $137,9 млрд і $41,1 млрд відповідно до 2027 р.;

– витрати міжнародних відвідувачів в Австралії перевищують допандемічний рівень 2024 р., а до 2027 р. зростуть до $48,8 млрд [331].

Очікується, що до кінця 2024 р. кількість відвідувачів у всіх штатах і територіях перевищить рівень до пандемії. (Квінсленд і Північна територія вже перевищили цю позначку 2022 р.).

2022 р. дефіцит кваліфікованих кадрів був очевидним, а для деяких підприємств – дуже серйозним. Однак до кінця 2022 р з'явилися чіткі ознаки поліпшення ситуації: значно побільшало робочих місць у сфері туризму та поменшало вакансій у професіях, пов'язаних із туризмом. Приплив іноземних працівників теж помітно збільшився 2022 р. Очікується, що зі збільшенням кількості іноземних студентів та відпочивальників, які працюють, дефіцит кваліфікованих кадрів ще більше зменшиться.

Очікується, що 2025 р. кількість відвідувачів досягне 9,5 млн і перевищить рівень до пандемії. До 2027 р. прогнозується, що до Австралії прибуде 11,0 млн іноземних відвідувачів [331].

Очікується, що відновлення міжнародного туризму займе деякий час і буде нерівномірним для різних ринків і цілей подорожей.

Очікується, що ринки Індії та Нової Зеландії відновляться найшвидше, тоді як туристичні подорожі повернуться швидше, ніж навчання чи бізнес.

Значне відновлення міжнародних відвідувань свідчить про те, що міжнародний попит на подорожі до Австралії має під собою підґрунтя:

– сильний відкладений попит на спілкування з родиною та близькими;

– накопичення особистих заощаджень;

– бажання міжнародних мандрівників досліджувати світ;

– тривалий імідж Австралії як привабливого, гостинного та безпечного місця для іноземних відвідувачів, що підкреслюється ефективним маркетингом світового рівня на ключових ринках збуту.

Прогнозується, що ці фактори стануть тимчасовим буфером проти погіршення глобальних економічних умов і підтримають стабільне зростання міжнародного туризму до Австралії.

Очікується, що найближчим часом міжнародні витрати відновляться дещо швидше, ніж прибуття. Згідно з цим прогнозом, 2024 р. витрати перевищать рівень до пандемії та досягнуть 48,8 млрд $ США до 2027 р. Потужніше відновлення міжнародних витрат протягом наступних п’яти років зумовить:

– перспективи високої інфляції в Австралії та багатьох провідних ринках джерел, що, як очікується, підвищить витрати на подорожі до пункту призначення;

– прогнозне відновлення ринку освіти та високі витрати, пов’язані з поїздками з цією метою;

– повернення тенденцій до пандемії, що характеризується дещо швидшим зростанням витрат, ніж прибуттів.

Основні ризики зниження для міжнародних прибуттів і витрат включають:

– темпи відновлення китайського ринку;

– тривалість і серйозність економічних труднощів, з якими стикаються багато провідних туристичних ринків, і їхній вплив на подорожі до Австралії;

– потенційні наслідки тривалого глобального конфлікту в Україні для поведінки подорожніх;

– можлива нерішучість міжнародних мандрівників, які повертаються до далеких напрямків, таких як Австралія, у зв’язку з пандемією;

– швидкість, з якою авіаційне постачання повертається до допандемічного рівня;

– нерішучість мандрівників через занепокоєння щодо авіаційних викидів вуглецю [331].

Відродження для внутрішніх подорожей просувався швидше, ніж для міжнародних подорожей до Австралії. Витрати на нічні й одноденні поїздки 2022 р. вже перевищували рівень до пандемії. Очікувалось, що кількість ночей

відвідувачів перевищить рівень до пандемії 2023 р. Очікується, що кількість поїздок з ночівлею в Австралії повністю відновиться трохи пізніше, перевищивши рівень до пандемії до 2025 р.

Щодо мети подорожі, прогнозується, що святкові ночі залишатимуться пріоритетними та повертатимуться до рівня до пандемії швидше, ніж ночі, проведені поза домом для VFR або у справах.

Оскільки очікується, що інфляція залишиться високою, витрати на подорожі, ймовірно, зростатимуть швидше, ніж кількість поїздок 2023 та 2024 рр. Проте прогнозується, що інфляція повернеться до цільового діапазон Резервного банку Австралії (RBA) у 2–3% 2025 р., що має привести до подальших темпів зростання кількості внутрішніх поїздок і витрат на подорожі.

Також є можливості для подальшого зростання витрат на внутрішній туризм, оскільки попит на деякі високодохідні компоненти подорожей відновлюється. Розширення періоду відновлення після пандемії 2022 р. прискорило зростання витрат на подорожі порівняно зі зростанням кількості поїздок. У звіті «TRA Tourism Forecast» пояснюється, що темпи зростання внутрішніх подорожей, як очікується, тимчасово сповільняться, оскільки залишки як заощаджень, так і відпусток для відпочинку скорочуються. Очікується, що підвищення вартості життя також вплине на попит на внутрішні подорожі разом із ефектом заміщення міжнародних поїздок як альтернативного варіанту подорожі, а також, що зростання повернеться ближче до довгострокового тренду [331].

Двома основними ризиками для внутрішніх подорожей і витрат є:

– збільшення тиску на вартість життя в нестабільному внутрішньому економічному середовищі;

– відновлення конкуренції з боку виїзних подорожей.

Міжнародний попит туристичної індустрії Австралії є важливою складовою її економіки, оскільки країна приваблює мандрівників завдяки унікальним природним ландшафтам, багатому культурному спадку та відносній

безпеці. Розглянемо кілька ключових факторів, що впливають на попит, та прогнозовані тренди в цій галузі:

– *фактори:* природні ресурси та унікальність дестинацій. Австралія має значні природні багатства, такі як Великий Бар'єрний риф, тропічні ліси й пустелі, що створюють привабливі умови для екотуризму;

– культурні події й спадщина. Культура аборигенів і сучасні культурні події, такі як музичні фестивалі, спорт та інші заходи, також є сильними стимуляторами для туристів;

– віддаленість і транспортні витрати. Незважаючи на привабливість, Австралія залишається відносно віддаленою для багатьох країн, що впливає на вартість подорожі, а отже, на загальний попит;

– глобальні економічні умови. Економічна стабільність у ключових країнах-постачальниках туристів, таких як Китай, США, Велика Британія та Індія, суттєво впливає на потоки туристів.

– *Прогнози:* зростання попиту з Азійсько-Тихоокеанського регіону. Країни, такі як Китай, Індія та інші економіки, що швидко розвиваються, стають основними джерелами туристів для Австралії. Вже зараз Китай є найбільшим ринком для іноземних туристів;

– тренди в сталому туризмі. Очікується, що зростатиме попит на екологічний та відповідальний туризм. Це пов'язано зі зміною вподобань туристів і збільшенням усвідомлення екологічних наслідків подорожей;

– технологічні інновації. Розвиток цифрових технологій, таких як віртуальна реальність (VR) для «попередніх подорожей» або поліпшена аналітика даних для розуміння поведінки туристів, імовірно, впливатиме на маркетинг і розвиток туристичних послуг;

– зміни клімату. Австралія вже відчуває вплив змін клімату, особливо через часті пожежі й екстремальні погодні явища. Це може змінити динаміку туризму, зокрема через скорочення певних сезонів або зміщення популярності деяких регіонів.

– *Проблеми:* конкуренція з іншими регшонами. Австралія стикається з конкуренцією з боку інших популярних туристичних регіонів, таких як Нова Зеландія, Південно-Східна Азія та Тихоокеанські острови;

– стійкість інфраструктури. Збільшення туризму може створити тиск на місцеву інфраструктуру, що може призвести до негативних екологічних та соціальних наслідків, якщо не впроваджувати стійкі практики;

– відновлення після пандемії COVID-19. Туристична галузь Австралії зазнала значних втрат через обмеження на поїздки, і хоча міжнародні подорожі починають відновлюватися, залишається невизначеність щодо темпів цього процесу.

Отже, міжнародний попит на туристичну індустрію Австралії, ймовірно, зростатиме в довгостроковій перспективі, зокрема завдяки зростанню ринків Азійсько-Тихоокеанського регіону та розвитку сталого туризму. Проте країна повинна адаптуватися до викликів зміни клімату та конкуренції, а також інвестувати в стійку інфраструктуру, щоб зберегти привабливість для туристів.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Китай і Австралія після майже шести років поновлюють торгово-економічний діалог високого рівня. *Укрінформ.* URL: https://salo.li/57668E2
2. What is the AUKUS partnership? / The United States Studies Centre. URL: https://salo.li/0974cf1
3. Чотиристоронній діалог з питань безпеки (QUAD) як новий формат партнерства в Індо-Тихоокеанському регіоні / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://salo.li/B84a8Be
4. Австралія ратифікувала Паризьку кліматичну угоду. *DW.* URL: https://salo.li/62be154
5. 2017 Foreign Policy White Paper / Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade. URL: https://salo.li/220AbB1
6. Defence White Paper 2013 / Australian Government. Department of Defence. URL: https://salo.li/Bae2007
7. National Defence. Defence Strategic Review / Australian Government. URL: https://salo.li/6c8D623
8. The Quad / Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade. URL: https://salo.li/eEdf9D3
9. США і Нова Зеландія налагоджують військову співпрацю. *LB.UA.* URL: https://salo.li/8E3d4d0
10. Strategic Intentions 2024–2028 / New Zealand. Ministry of Foreign Affairs and Trade. URL: https://salo.li/8ae3885

11. Зернецька О. В., Мирончук О. А. Цілі та пріоритети зовнішньополітичної стратегії Нової Зеландії в контексті війни в Україні. *Проблеми всесвітньої історії.* 2023. № 3 (23). С. 92–112.
12. Геноцид і його ознаки у діях Росії проти України. *Радіо Свобода.* URL: https://salo.li/77e8373
13. China / New Zealand. Ministry of Foreign Affairs and Trade. URL: https://salo.li/c798cEa
14. «It's all gone»: Cyclone Harold cuts a deadly path through Vanuatu. *The Guardian.* URL: https://salo.li/42d6a7B
15. Уряд Австралії оголосив про пакет військової допомоги Україні – найбільший з лютого 2022 року. *Радіо Свобода.* URL: https://salo.li/41fd72E
16. Нова Зеландія виділила $ 3,6 млн на військову допомогу Україні. *Militarnyi.* URL: https://salo.li/E4BEfE0
17. Болтян О. Світ озброюється: три фактори, що вплинуть на глобальну та українську економіки. URL: https://salo.li/2C1a156
18. Витрати світу на армію сягнули нового рекорду у понад $ 2 трильйони. Хто витрачає найбільше? URL: https://salo.li/065f51F
19. Indo-Pacific Strategy of the United States / The White House. URL: https://salo.li/a20B03B
20. Wang Yi: The U.S. Indo-Pacific Strategy is Bound to Be a Failed Strategy / Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. URL: https://salo.li/5F648e3
21. Blinken Antony J. The Administration's Approach to the People's Republic of China / The U.S. Department of State. URL: https://salo.li/1981Bff
22. China's Comprehensive, Systematic and Elaborate Response to Secretary Antony Blinken's China Policy Speech. Reality Check: Falsehoods in US Perceptions of China / Embassy of the People's Republic of China in the United States of America. URL: https://salo.li/99Ce1cF
23. 2020 Defence Strategic Update. URL: https://salo.li/79017A0kjj
24. China Seeks Pacific Islands Policing, Security Cooperation-Document. URL: https://salo.li/AeDB162
25. Anthony Albanese Became the Prime Minister of Australia in 2022. URL: https://salo.li/e99d548
26. Defence Strategic Review 2023. URL: https://salo.li/Cc9a391
27. Press Conference / Parliament House, ACT. URL: https://salo.li/1c9acDA
28. Maftei B. Precision Strike Missile: A Potential Boost for Ukraine's Arsenal! URL: https://salo.li/430d61E
29. Torode G. Inside Asia's Arms Race: China near "breakthroughs" with nuclear-Armed Submarines, Report Says. URL: https://salo.li/42BEEF0
30. About DSTG. URL: https://salo.li/b2750E9
31. Defence Science and Technology Strategy 2030. URL: https://salo.li/F41dcb0
32. Defence Industry Development Strategy. URL: https://salo.li/eD91dd3
33. Sovereign Defence Industrial Priorities. URL: https://salo.li/b8A8d6E
34. Defence Assessment 2021. URL: https://salo.li/aa13e99
35. Defence Policy and Strategy Statement. URL: https://salo.li/041AEB2
36. Future Force Design Principles. URL: https://salo.li/6e5762f
37. Lee Frampton N. New Zealand Unveils Defense Budget, with Army in the Lead. URL: https://salo.li/02178b6
38. Pacific Maritime Security Program. URL: https://salo.li/CF1CDCb
39. China Signs Security Agreement with Solomon Islands. URL: https://salo.li/06d61bA
40. Declaration on U.S.-Pacific Partnership / The White House. URL: https://salo.li/3a9f933
41. U.S. Steps Up Climate Investments in Pacific Islands. URL: https://salo.li/56CAECA
42. Agreement Between the United States of America and Papua New Guinea. URL: https://salo.li/c26dEE6
43. Garamone J. Austin, Papua New Guinea Leaders Discuss Plans for Defense Cooperation. URL: https://salo.li/Df383A2

44. Watson A. Australia Signs Major Security Deal with Papua New Guinea. URL: https://salo.li/89d7db5
45. Australia-Papua New Guinea Bilateral Security Agreement. URL: https://salo.li/A3AF545
46. Зернецька О. В. До історії розвитку комунікацій: перші міжконтинентальні зв'язки. *Проблеми всесвітньої історії*. 2016. № 1. С. 183–198.
47. Зернецька О. В. Глобальна комунікація: монографія. Київ: Наукова думка 2017. 352 с.
48. Зернецька О. В. Підводні телекомунікаційні кабелі в контексті безпеки Європейського Союзу. *Проблеми всесвітньої історії*. 2024. № 2. С. 62–74.
49. Mehboob C. Only 15 Known Underwater Internet Cables Connect Australia to the World – and They're Under Threat from Fishing Boats, Spies and Natural Disasters. URL: https://salo.li/C6Ce3E2
50. Bashfield S. Defending Seabed Lines of Communication. *The Interpreter*. URL: https://salo.li/4Bbfab1
51. Bateman A. Undersea Cables and the Vulnerability of American Power. URL: https://salo.li/6dF67C3
52. Capri A. The New Geopolitics of Undersea Cables. URL: https://salo.li/1583579
53. Nicholson A. Suspicion Creeps into the Five Eyes. URL: https://www.lovyinstitute.com
54. Darrah M, Jakobsen E. Red Sea Cable Damage Reveals Soft Underbelly of Global Economy. URL: https://salo.li/6cBC414
55. Barker P. «Undersea Cables and the Challenges of Protecting Seabed Lines of Communication. Center for International Maritime Security» / Center for International Maritime Security (blog). 2018. URL: https://salo.li/3A5Fc40
56. Yu Jihoon. Securing Submarine Cables: A Critical Imperative for Indo-Pacific Stability. *The Diplomat.* URL: https://salo.li/9B54014
57. Hornung J.W. Japan's New Security Policies: A Long Road to Full Implementation. URL: https://salo.li/5e63Dc6
58. Siebold S. «NATO Says Moscow May Sabotage Undersea Cables as Part of War on Ukraine». Reuters. May 3, 2023. *Sec. World.* URL: https://salo.li/815aA83
59. Readout of Secretary of Defense Lloyd J. Austin III's Meeting With Australian Deputy Prime Minister and Minister for Defence Richard Marles. URL: *https://www.web.dma.mil*
60. Tinka M. «Spatial Division Multiplexing – a New (Subsea) Cable Paradigm». APNIC (blog), May 2, 2023. URL: https://salo.li/69cE015
61. Howe B. M., Angove M., Aucan J., Barnes C. R., Barros J. S., Bayliff N., Becker N. C., et al. SMART Subsea Cables for Observing the Earth and Ocean, Mitigating Environmental Hazards, and Supporting the Blue Economy. *Frontiers in Earth Science.* 2022. Vol. 9. URL: https://salo.li/b32c175
62. Brock J. U.S. and China Wage War beneath the Waves – over Internet Cables. *Reuters.* 2023. August, 24 . URL: https://salo.li/D497F41
63. Downer A. The Threat to Britain's Undersea Cables. *Observer.*2022. October, 29.
64. «Telecommunications Act 1997», C2021C00237 § 3A 2022. URL: https://salo.li/13d1749
65. Bhatt P. Protecting Indian Ocean Submarine Cables: Exploring Australia-India Cooperation. *Observer Research Foundation.* 2023. June, 1. URL: https://salo.li/8d7b2ED
66. Critical Infrastructure Resilience Strategy, 2023 / Australian Department of Home Affairs. URL: https://salo.li/0dC76F3
67. Rahman S. The Cable Ties to China's Digital Silk Road. URL: https://salo.li/a853fD0
68. Joint Statement on the Security and Resilience of Undersea Cables in a Globally Digitalized World. URL: https://salo.li/16EBb2E
69. Medcalf R. The Australian Way of War and Peace. URL: https://salo.li/5b32eDF
70. Економіка України під час війни: грудень 2022 та підсумки року / Центр економічної стратегії. 2022. 19 грудня. URL: bit.ly/3Pq4cJw
71. The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how? Kiel Working Paper. Kiel Institute for the World Economy. 2023. 75 p. URL: bit.ly/45WxaWF

72. На 15:45 на підтримку України виступили 48 держав та 5 міжнародних організацій / Міністерство оборони України. 2022. 24 лютого. URL: bit.ly/3EohgIR
73. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) / International Court of Justice. 2023. June, 9. URL:bit.ly/3QHnzyK
74. Russia Sanctions Act 2022 / New Zealand Parliament. 2022 March, 9. URL: bit.ly/3EpVWCS
75. Мирончук О. А. Закон про санкції проти Росії – відповідь Нової Зеландії на російське вторгнення в Україну. *Історія, культура, пам'ять у науковому вимірі: стан, перспективи:* Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 26 травня 2023 р.) Київ: Арт Економі, 2023. С. 122–126.
76. New Zealand Joins Russia's «Unfriendly Countries» List. *1 News*. 2022. March, 7. URL: bit.ly/3R1Quxz
77. Ukraine War: Russia Blacklists Jacinda Ardern, Government, Parliament MPs. *The New Zealand Herald*. 2022. April, 8. URL: bit.ly/47XKH21
78. Russia Bans 32 New Zealand Officials and Journalists from Entering the Country. *The New Zealand Herald*. 2022. July, 31. URL: bit.ly/3qZUh3L
79. Moscow Moves to Ban Adoption of Russian Children by Citizens of «Unfriendly» Nations. *Times of Israel. Agence France-Presse*. 2022. August, 1. URL: bit.ly/3qXJJ5k
80. Sharma A. Australian Prime Minister Says Country is Facing «Its Most Dangerous Security Environment in 80 Years» *CNN*. 2022. March, 6. URL: cnn.it/3OEGes6
81. Australia Sanctions Iranians for Supplying Drones to Russia. *CNN*. 2023. February, 1. URL: cnn.it/45tGqRR
82. New Zealand Govt Sanctions Iran Over Weapons Technology Supply to Russia. *The New Zealand Herald*. 2022. December, 13. URL: bit.ly/3qVkaBV
83. Australia Stands with Ukraine with Additional Military Support and Sanctions. Prime Minister of Australia. 2023. February, 24. URL: bit.ly/3OTweg1
84. New Sanctions also Mark one Year Since Russia's Invasion of Ukraine / The official website of the New Zealand Government. 2023. February, 24. URL: bit.ly/3sLe47t
85. New Sanctions Package Against Russia / The official website of the New Zealand Government. 2024. February, 29. URL: bit.ly/48pbYuZ
86. Further Sanctions Against Russia. Press release / The official website of the New Zealand Government. 2024. May, 16. URL: bit.ly/3NKPdIl
87. Clarke M. Scott Morrison Announces Visas for Ukrainians, $50 million in Military and Humanitarian Aid. *ABC News*. 2022. March, 20. URL: ab.co/45TTv77
88. New Zealand Pledges $2m for Ukraine Aid. *RNZ*. 2022. February, 28. URL: bit.ly/3sLec6X
89. Зернецька О., Мирончук О. Глобалізаційні наслідки війни в Україні: виклики для Австралії та Нової Зеландії. *Historia localis. Historia globalis. Студії на пошану Андрія Кудряченка*. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», Інститут історії України Національної академії наук України, 2024. С. 883–898.
90. Краєв О. Статус основного союзника США поза НАТО – мрія чи близька перспектива? Київ: Рада зовнішньої політики «Українська призма», 2021. 33 с.
91. Additional Support for Ukraine / Australian Government. Defence Ministers. 2022. October, 27. URL: bit.ly/44dT9aa
92. Tillett A. Australia, US Joint Aid for Ukraine on the Cards. *Australian Financial Review.* 2023. May, 4. URL: bit.ly/3QFB9Cs
93. Giannini D. US, Australian Military Aid for Ukraine on the Table. *The West Australian*. 2023. May, 5. URL: bit.ly/3YFBmYn
94. Прадід Я. Австралія передасть Україні 30 MRAP Bushmaster у новому пакеті допомоги. *Zaxid.Net*. 2023. 12 липня. URL: bit.ly/45bxBMH
95. Secretary General Welcomes Australia's Cooperation with NATO, Support to Ukraine. *NATO*. 2023. July, 11. URL: bit.ly/47MdAyj

96. Australia Pledges Further Support to Ukraine. Prime Minister of Australia. 2023. June, 26. URL: bit.ly/3QCfHOX
97. Australia Joins «Drone Coalition» Agreement to Aid in Ukraine War Effort. *The Guardian*. 2024. March, 21. URL: bit.ly/3NMNPFg
98. Greene A. Ukraine to Receive Aging Abrams Tanks in Latest Australian Military Aid Package. *ABC News*. 2024. October, 16. URL: ab.co/3YpN9u7
99. Зернецька О., Мирончук О. Внесок Австралії як основного союзника США поза НАТО у допомогу Україні в протистоянні російській військовій агресії в 2014–2023 рр. *Американська історія та політика: науковий журнал*. № 16. 2023. С. 49–60.
100. Руслан Стефанчук провів розмову зі Спікером Палати представників Парламенту Австралії. Верховна Рада України. 2023. 9 травня. URL: bit.ly/3s5kYUQ
101. Ardern J., Mahuta N. Aotearoa New Zealand Condemns Russian Invasion of Ukraine / The official website of the New Zealand Government. 2022. February, 24. URL: bit.ly/482w2CA
102. Russian Invasion of Ukraine / New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade. URL: bit.ly/45XD1ey
103. Government Announces 120 More NZDF Personnel to Help Train Ukrainian Soldiers. *The New Zealand Herald*. 2022. August, 15. URL: bit.ly/3ZitAEp
104. Зеленський закликав Нову Зеландію взяти на себе лідерство в підтримці одного із пунктів формули миру. *УНН*. 2022. 13 грудня. URL: bit.ly/3Z2B8e2
105. Закликаю підтримати українську формулу миру й розпочати консолідацію світу заради протидії екоциду – промова Президента в парламенті Нової Зеландії / Офіційне інтернет-представництво Президента України. 2022. 13 грудня. URL: bit.ly/3R6h7kM
106. Україна може стати джерелом нового глобального розвитку – Зеленський. *Інтерфакс-Україна*. 2022. 17 листопада. URL: bit.ly/3qRJsAW
107. Andrew and Nicola Forrest Commit US $ 500m to Launch US $ 25bn Ukraine Green Growth Initiative Supported by President Zelenskyy. *PRNewswire*. 2022. November, 16. URL: prn.to/44DeH0l
108. Temporary Visa for Family of Ukrainians in New Zealand. *New Zealand Immigration*. 2022. March, 17. URL: bit.ly/3LarMr8
109. Special Ukraine Visa Extended. *Inside Government NZ*. 2023. February 28. URL: bit.ly/3PmlVS0
110. Sharma A. Australian Prime Minister Says Country is Facing «Its Most Dangerous Security Environment in 80 Years». *CNN*. 2022. March, 6. URL: cnn.it/3sBU5Z0
111. Meeting with China's Minister of Foreign Affairs Qin Gang. Minister for Foreign Affairs. 2023. March, 4. URL: bit.ly/3QHgDBB
112. Australia Says All Countries Want to See China not Supply Weapons to Russia. *Reuters*. 2023. March, 3. URL: reut.rs/459FC4Z
113. New Zealand Tells China Its Concern on Lethal Aid to Russia. *AP NEWS*. 2023. March, 25. URL: bit.ly/3ZitTix
114. Jason D. Australian Man Killed Fighting in Ukraine Just Before Christmas Remembered for His «Kind Heart». *ABC News*. 2022. December, 28. URL: ab.co/45wR9Lg
115. Graham-McLay C. Former New Zealand Soldier Killed Fighting Russian Forces in Ukraine. *The Guardian.* 2023. March, 23. URL: bit.ly/3sFIxE8
116. Statement on Russia's War on Ukraine and International Sport / Government of the United Kingdom. Department for Culture, Media and Sports. 2023. Februar,y 21. URL: bit.ly/47AZrUs
117. Olympics Row Deepens as 35 Countries Demand Ban for Russia and Belarus. *Reuters*. 2023. February 10. URL: reut.rs/3OXE08H
118. AFUO Welcomes Further Sanctions against Russia but Says More Military Aid is Needed / Australian Federation of Ukrainian Organisations. 2023. May, 21. URL: bit.ly/3qvh5Z3
119. Ukraine Crisis Appeal / The Australian Federation of Ukrainian Organisations. 2022. URL: bit.ly/45wCOie

120. Український хаб на острові Ківі: як київська експатка волонтерить у Новій Зеландії. Евакуація. *City*. 2022. 18 серпня. URL: bit.ly/4800OMn
121. Мирончук О. Новий вимір австралійсько-української співпраці у сфері науки, освіти та досліджень. *Історія, культура, пам'ять у науковому вимірі: стан, перспективи:* Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 травня 2024 р.). Київ: Арт Економі, 2024. С. 112–115.
122. Мирончук О. Позиція австралійської наукової спільноти на підтримку України в протистоянні військовій агресії РФ. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції *«Міжнародні відносини: Україна і світ в умовах воєнних викликів»* (Суми, 30 червня 2022 року). Суми, 2022. С. 130–133.
123. Спільна заява учасників Міжнародної Кримської платформи. *Урядовий портал*. 2023. 26 лютого. URL: bit.ly/45CkN2b
124. Мацькович О. Місце Австралії в регіональній та глобальній політиці / *Аналітичний центр ADASTRA*. 2021. 29 липня. URL: bit.ly/3P6jl1f
125. National Defence: Defence Strategic Review 2023 / Australian Government. Defence. 2023. April 24. URL: bit.ly/3ODGTtX
126. Australia and the United Kingdom Commit to Modernising Our Defence Relationship / Australian Government. Defence Ministers. 2024. March, 21. URL: bit.ly/3NHfFCK
127. Черниш А. Безпекова політика Нової Зеландії: від витоків до сучасних викликів. *ADASTRA*. 2021. 8 грудня. URL: bit.ly/4800WeP
128. New Zealand May Join AUKUS Pact's Non-Nuclear Component. *The Guardian.* 2023. March, 28. URL: bit.ly/3RoMcAH
129. Зернецька О., Мирончук О. Наративно-хронологічний метод аналізу Австралії в системі сучасних воєнно-політичних викликів. *Scientific Research in the Modern World.* Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada, 2023. P. 290–302.
130. Україна очолює Комісію зі збереження морських живих ресурсів Антарктики / Посольство України в Австралії. 2023. 16 жовтня. URL: https://salo.li/3Aa69Ee
131. Australian Academy of Science Statement on Current Conflict in Ukraine. 7 March, 2022. URL: https://salo.li/8747c37
132. Joint Academies Statement on Ukraine. 10 March, 2022 / Australian Council of Learned Academies. URL: https://salo.li/b963005
133. ANU Statement on Ukraine / Australian National University. URL: https://salo.li/85C6000
134. Response to Conflict in Ukraine. 28 February, 2022 / The University of Melbourne. URL: https://salo.li/d74558a
135. Message of Support on the Conflict in Ukraine 3 March, 2022 / The University of Sydney. URL: https://salo.li/cec7Ab7
136. Statement from Australian Catholic University on Ukraine. 8 March, 2022 / Australian Catholic University. URL: https://salo.li/7CA708f
137. Call for Australian Universities to Provide Spots for Ukrainian, Russian and Belarusian Students Who «Speak Out». *SBS*. 2022. March, 29. URL: https://salo.li/91eFED7
138. Florez C. Ukrainian University Students Who Have Fled to Australia are Getting Scholarships to Keep Studying. *SBS News*. 2022. April,12. URL: https://salo.li/a5d1607
139. Відозва іноземного члена НАН України Марка Павлишина / Національна академія наук України. 28 березня 2022 р. URL: https://salo.li/EC1238b
140. Зернецька О. В. Учені Австралії проти війни Росії в Україні / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». URL: https://salo.li/cf12229
141. Giannini D. Ukrainian President to Deliver Aust Uni Address. *The New Daily*. 2022. July, 29. URL: https://salo.li/F56d237
142. Further Sanctions in Response to Russia's Invasion of Ukraine. Minister for Foreign Affairs. 2023. July, 20. URL: https://salo.li/4768550

143. Міжнародна академічна спільнота підтримує українську науку / Національна академія наук України. 2022. 6 червня. URL: https://salo.li/E5d4Fe3
144. Action Steps for Rebuilding Ukraine's Science, Research, and Innovation / The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. 2022. June, 13 . URL: https://salo.li/F244265
145. Aussie Researchers Extend a Helping Hand to Ukraine / Australian Academy of Science. 2023. October, 5. URL: https://salo.li/c30660e
146. Supporting Ukrainian scientists through a partnership with the Breakthrough Prize Foundation. *Breakthrough Prize*. 2022. November, 22. URL: https://salo.li/24CD14D
147. Історичний та соціокультурний розвиток Австралії у XX столітті: монографія / керівник авторського колективу та наук. ред.: Зернецька О. В., випуск. ред.: Вєтринський І. М., технічний редактор: Бондарець М. В. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2023. 617 с.
148. Український посол в Австралії виступив перед 350 студентами на тему війни Росії та України в коледжі UNSW / Посольство України в Австралії. 2023. 4 жовтня. URL: https://salo.li/701A7f8
149. Проєкт «Українська книжкова поличка» в Австралії / Посольство України в Австралії. 2023 р. 8 квітня. URL: https://salo.li/fBFbD36
150. Le bien-être: discours politique et politiques publiques dans le monde anglophone. 2019. Wellbeing: Political Discourse and Policy in the Anglosphere.
151. Social Protection in Australia / Australian Government. Department of Social Services. URL: https://www.dss.gov.au
152. Annual report 2020–21/ Services Australia. URL: https://salo.li/A101506
153. Power J. Coronavirus Leaves Australian Economy Facing First Recession in 30 Years. *South China Morning Post.* 2020. March, 29. URL: https://salo.li/b4C7E79
154. Social Protection in New Zealand / New Zealand Ministry of Social Development. URL: https://www.msd.govt.nz
155. OECD Better Life Index / OECD. URL: https://salo.li/D14F243
156. Jobseeker Support Cut-Out Points (Current). *Work and Income*. URL: https://salo.li/9839282
157. Growth In Sickness And Invalid Benefits. *Scoop Independent News.* 2006. October, 31. URL: https://salo.li/14697cA
158. Orsman B. There's Gold in Ex-State Homes. *NZ Herald*. 2002. November, 22. URL: https://salo.li/83F8d94
159. Govt Formally Putting Brakes on State House Sales. *RNZ*. 2017. December, 20. URL: https://salo.li/44c2d70
160. Build Them and They Will Come. *NZ Herald*. 2014. April, 11. URL: https://salo.li/30235b6
161. Who We Are. *Kāinga Ora*. URL: https://salo.li/5442fF7
162. Tang E. Australia's Pension Funds Shine in 2021 Global Rankings / Australian Trade and Investment Commission. 2021. February, 26. URL: https://salo.li/0f17817
163. Superannuation and Pensions in Australia. *Living in Australia*. URL: https://salo.li/6847950
164. Banney A. Australian Age Pension Eligibility Requirements. *Finder.com.au.* 2021. October, 20. URL: https://salo.li/34805B6
165. New Zealand Superfund. URL: https://nzsuperfund.nz/
166. Brian Gaynor: NZ Badly Behind Times with Age Pensions. *NZ Herald.* 2011. November, 4. URL: https://salo.li/bfFd043
167. Brian Fallow: Super a Fiscal Bomb Waiting to Explode. *NZ Herald.* 2012. May, 9. URL: https://salo.li/E0A0665
168. International Students in Australia / Australian Bureau of Statistics. URL: https://www.abs.gov.au
169. OECD. PISA 2022 Results, 2022. URL: https://www.oecd.org/pisa
170. Education and Work, Australia, 2023 / Australian Bureau of Statistics. URL: abs.gov.au
171. Impact of COVID-19 on Education, 2021 / Australian Education Union. URL: aeufederal.org.au

172. International Education Data, 2023 / Australian Government Department of Education. URL: https://www.education.gov.au
173. International Student Data / Australian Trade and Investment Commission. 2023. URL: austrade.gov.au
174. Australian Universities, 2021. URL: https://universitiesaustralia.edu.au/wp-content /uploads/2021 /06/University-Profiles-2021_web.pdf
175. Education Statistic, 2023 / New Zealand Ministry of Education. URL: https://salo.li/32DB123
176. Remote Learning Challenges in New Zealand. *New Zealand Herald*. 2021. URL: nzherald.co.nz
177. International Students in New Zealand / New Zealand Ministry of Education. URL: https://www.education.govt.nz
178. Education Counts, 2023.
179. New Zealand Ministry of Education, 2021.URL: https://salo.li/32DB123
180. Global Engagement in Higher Education. *New Zealand Education Strategy*. 2023. URL: educationstrategy.govt.nz
181. Health Expenditure in Australia / Australian Government Department of Health. URL: https://www.health.gov.au
182. Health Expenditure in New Zealand / New Zealand Ministry of Health. URL: https://www.health.govt.nz
183. Зернецька О. В. Мистецтво маорі. *Всесвіт*. 1983. № 11. С. 133–137.
184. Barrow T. Maori Art: An Illustrated Guide. Wellington: Raupo Publishers. Reprinted Edition, 2001. 101 p.
185. Barrow T. Maori Art of New Zealand. Tuttle Publ, 1978. 107 p.
186. Palmer A. E. Ten Things to Know about New Zealand Maory Culture before Studying Abroad. URL: https://salo.li/f2a7e2a
187. Зернецька О. В. Історія розвитку літератури маорі Нової Зеландії від давнини до початку XXI століття. The 12th International Scientific and Practical Conference *«Actual Issues of the Development of Science and Ensuring the Quality of Education».* (Florence, March 28–31, 2023). Florence, Italy: International Science Group, 2023. P. 99–106.
188. Former New Zealand soldier Kane-Te-Tai Confirmed Killed in Ukraine-Russian War. URL: https://salo.li/A7b10E8
189. На Сході України загинув доброволець з Нової Зеландії. URL: https://salo.li/50A2942
190. Козлов Є. На війні в Україні загинув доброволець з Нової Зеландії. URL: https://salo.li/603E1Fd
191. Bronwen Douglas. Art as Ethno-Historical Text: Science, Representation and Indigenous Presence in Eighteenth and Nineteenth Century Oceanic Voyage Literature. *Double Vision. Art Histories and Colonial Histories in the Pacific* / N. Thomas and D. Losche. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P. 65–99.
192. Paul D'Arcy. The Teaching of Pacific History Introduction: Diverse Approaches for Diverse Audiences. *The Journal of Pacific History.* 2011. Vol.46. №.2. P. 197–206.
193. Pacific Futures: Past and Present / Ed. by Warwick Anderson, Miranda Johnson, and Barbara Brookes. Honolulu: UHP, 2018. 305 p.
194. Thomas Beswick. Diary. *National Library of Australia*. Canberra: MS 3910. P. 111–115.
195. Rev. J. Chalmers to Commodore Wilson. Papers Relating to Murders in the Western Pacific: Commodore Wilson to the High Commissioner. ANU. Pacific Manuscripts Bureau (PAMBU). 1214. Reel 1. No. 24.
196. Lawes W.G. Massacre at Kalo. *Sydney Morning Herald*. 1881. April, 22. P. 7.
197. Thomas Beswick, New Guinea Massacres, and How to Propagate Them. *Brisbane Courier*. 1881. April,8. P. 3.
198. The New Guinea Massacres. To the Editor of the Brisbane Courier. *Brisbane Courier*. 1881. April,8. P. 3.

199. Миклухо-Маклай Н. Н. Собрание сочинений в шести томах. 2-е изд. Т. 5. СПб, 2020. (лист 257). 993 с.
200. Миклухо-Маклай Н. Н. Собрание сочинений в 6 т. 2-е изд. т. 2. Санкт-Петербург, 2020.
201. Proceedings on the Coast of New Guinea: Commodore Wilson to Secretary of Admiralty. PAMBU. 1214. Reel 1. No. 25.
202. Оповідання Тау Ямо, представлені Девені Тему на семінарі Australia Pacific Special Interest Group. Канберра, 2011.
203. Materua Roka. Interview. 1.10.2014.
204. Jim Kila. in Nigel Oram's archives. NLA. MS9436. Box 1. Folder 3.
205. Kalo Village Massacre (Materua) / London Missionary Society. 2012. URL: https://salo.li/4418475
206. Tau Iamo. Interview. 1.10.2014.
207. Копійка В. Україна – Європейський Союз: економіка, політика, право: монографія. Київ: Київський університет, 2006. 264 с.
208. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник Київ: LAT&K, 2015. 477 с.
209. Коппель О. А., Пархомчук О. С. Міжнародні системи та глобальний розвиток: навч. посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2004. 320 с.
210. Хижняк І. А. Від «навіки разом» до «omnes et singulos» (разом і окремо). Україна в системному протистоянні глобальних полюсів сили. Київ: Саміт-Книга, 2018. 416 с.
211. Bruno Lete. NATO's Enhanced Opportunities Partners. 2016. June, 29. URL: https://salo.li/521dc1C
212. Ole Waever. Securitization and Desecuritization. *On Security* / ed. Ronnie D. Lipschutz. Columbia University Press, 1995. P. 46–87.
213. Thailand in Brief. General Information. URL: https://salo.li/6f9BbeD
214. Таіланд в ООН. URL: Unsdg.un.org
215. Чекаленко Л. Д. Four Ancient Town areas in Songkhla Proposed as World Heritage Sites. 2024. Thursday, March, 7. Інститут всесвітньої історії НАН України. URL: https://salo.li/3814b40
216. Thailand and Australia Discuss Future Cooperation. กรมประชาสัมพันธ์. URL: http://thailand.prd.go.th › iid
217. Joint Declaration on a Strategic Partnership Between the Kingdom of Thailand and Australia. Australia – Thailand Tax Treaty (1989, Including MLI Impact) / Orbitax Tax Hub. URL: https://salo.li/a5bcb03
218. Australia – Thailand Tax Treaty (1989, Including MLI Impact) / Orbitax Tax Hub. URL: https://salo.li/3A62CeC
219. Подвійне оподаткування. URL: https://salo.li/fc7331e
220. Чекаленко Л. Д. Україна – Королівство Таїланд: взаєморозуміння і співпраця. 25.08.2023. admin1. URL: https://salo.li/EBcEC73
221. Чекаленко Л. Д. Королівство Таїланд надало 4-ту партію гуманітарної допомоги для українського народу. 19.03.2024. admin1. URL: https://salo.li/8F13E65
222. Defence White Paper. URL: https://salo.li/dcb744b
223. Уряд Австралії / Офіційний сайт. URL: https://www.pm.gov.au
224. SIPRI Yearbook 2017. p. 288. URL: http://www.sipriyearbook.org
225. SIPRI Yearbook 2023. p. 166. URL: http://www.sipriyearbook.org
226. Australian Goverment. Australian Traid and Investment Commission. URL: https://salo.li/1bBFA4C
227. *Defence Express.* 18.04.2024. URL: https://defense-ua.com
228. Australian Government. Australian Submarine Agency. Business and Industry. URL: https://www.asa.gov.au/business-industry
229. Australian Government. Australian Submarine Agency. Industry Security Programm. URL: https://salo.li/F31BA23
230. Australian Government. Australian Submarine Agency. URL: https://salo.li/E2F84Dd

231. Australian government. Australian Submarine Agency. URL: https://salo.li/9DB23fB
232. Центр военно-стратегических исследований Казахстана / Официальний сайт. URL: https://cvsi.kz
233. Підтримка з іншої частини планети. Яку допомогу Україна встигла отримати від Австралії. *РБК-УКРАЇНА*. 2024. 7червня. URL: https://www.rbc.ua/rus/news
234. Австралія оголосила про найбільший пакет військової допомоги Україні на $ 170 млн. Interfax-УКРАЇНА. 2024. 11 липня. URL: https://salo.li/198119e
235. Research and Experimental Development, Higher Education Organisations / Government. Department of Industry, Science and Resources. URL: https://salo.li/8aB8F90
236. Driving Effective Government Investment in Innovation, Science and Research. URL: https://salo.li/332f9D8
237. Science, Research and Innovation Budget Tables 2019–2020 / Australian Government. Department of Industry, Innovation and Science. URL: https://salo.li/Eff5CB2
238. Australia Stimulating Business Investment in Innovation. *Innovation and Science.* URL: https://salo.li/1451BBf
239. Australia's Innovation System / Senate Economic References Committee. URL: https://salo.li/2951461
240. Main Science and Technology Indicators / OECD. URL: https://salo.li/BdA0146
241. Economic Surveys: Australia / OECD. URL: https://salo.li/D79d252
242. OECD. Science, Technology and Innovation Outlook 2018: Adapting to Technological and Societal Disruption. OECD Publishing, Paris. URL: https://salo.li/bDB4266
243. Governance of Science and Technology Policies / OECD. URL: https://salo.li/Ff04328
244. Economic Surveys Australia / OECD. URL: https://salo.li/724Be9d
245. Translating Research for Economic and Social Benefit: Country Comparisons. URL: https://salo.li/66E1122
246. Stimulating the Science and Research Ecosystem Creates Jobs and Investment. URL: https://acola.org/publications/
247. Realising and Enabling Australia's Data-Enable Research Future. URL: https://salo.li/C7b55CE
248. National Innovation and Science Agenda Report. URL: https://salo.li/20dD9C8
249. Australia 2030: Prosperity through Innovation. URL: https://salo.li/603d0e8
250. Blainey G. A Shorter History of Australia. Sydney: Random House Australia, 2009. 324 p.
251. Macintyre C. A Concise History of Australia. University of Melbourne, 2020. 420 p.
252. Lamberton D. M. Science, Technology, and the Australian Economy. Sydney: Tudor press, 1970. 286 p.
253. Cutler T. Venturous Australia Report: Building Strength in Innovation. 2008. URL: https://salo.li/8605a9c
254. Tang E. Innovation and Skills: How Australia Stacks up in the Global Economy. 2021. URL: https://salo.li/fcD64f7
255. Elnasri A., Fox K. J. The Contribution of Research and Innovation to Productivity and Economic Growth. 2014. URL: https://salo.li/d8ed108
256. Watt I. Review of Research Policy and Funding Arrangements. URL: https://salo.li/F7933a6
257. Brennan T., Ferguson H., Zhou I. Science and Research. *Budget Review 2022–23*. URL: https://salo.li/84f981F
258. Calder W. et al. Fostering R&D Intensity in Australia: Policy Experiences and Lessons Learned. Case Study contribution to the OECD – TIP Project on R&D intensity. URL: https://salo.li/2c65c63
259. Blackburn S., Freeland M., Gärtner D. Digital Australia: Seizing Opportunities from the Fourth Industrial Revolution. McKinsey & Company. URL: https://salo.li/Eb00668
260. Niland J. The Engagement of Australian Universities with Globalization. URL: https://salo.li/31904C1

261. Paic A.,Viros C. Governance of science and technology policies. *OECD Science, Technology, and Industry Policy Papers.* No. 84. Paris: OECD Publishing.
262. Guimon J. Policy Initiatives to Enhance the Impact of Public Research: Promoting Excellence, Transfer and Co-Creation. URL: https://salo.li/4D5E4Da
263. Зернецька О. В. Роль культурної політики Австралії у створенні позитивного іміджу країни у світі. *Зовнішні справи*. 2020. № 5–6. С. 48–55.
264. Зернецька О. В. Глобальний розвиток масової комунікації і міжнародні відносини. Київ: Освіта, 1999. 352 с.
265. World Economic Outlook Projections (Real GDP, Annual Percent Change). URL: https://salo.li/e4d7222
266. The World Bank. GDP per capita (Current US $). URL: https://salo.li/d902a3e
267. The Global Competitiveness Report 2020. URL: https://salo.li/62E2777
268. The Bloomberg Innovation Index 2020. URL: https://salo.li/6CDCC05
269. Global Innovation Index 2021: Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis. URL: https://salo.li/600Ad62
270. Global Education Monitoring Report 2020. URL: https://salo.li/Eb09083
271. The Global Talent Competitiveness Index – 2022. URL: https://salo.li/fb22287
272. Academic Ranking of World Universities – 2022. URL: https://salo.li/3eca157
273. Мирончук О. А. Університети Австралії в першій третині XX ст. *Становлення держави Австралія: здобутки та подолання проблем*: збірник наукових праць. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. С. 85–97.
274. Мирончук О. А. Вища освіта та наукова сфера Австралії в другій половині XX ст.: традиції та тенденції. *Будівництво «суспільства добробуту» в Австралії: шляхи і напрями розвитку (1940–1970 рр.)*: збірник наукових праць. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2022. С. 143–160.
275. UNESCO Science Report. Figure 1.12. Global Trends in Scientific Publishing. 2021. URL: https://salo.li/bFa1382
276. World Intellectual Property Indicators 2020. URL: https://salo.li/99855ed
277. Powering Ideas: an Innovation Agenda for the 21st Century. URL: https://salo.li/Bb35ab3
278. Research and Development (R&D) Tax Incentive. URL: https://salo.li/9985457
279. The National Innovation and Science Agenda (NISA). URL: https://salo.li/7064311
280. Australia 2030: Prosperity Through Innovation. URL: https://salo.li/f0712fa
281. Australian Government Response to ISA's Australia 2030 Report. URL: https://salo.li/abb4612
282. The University Research Commercialisation Action Plan. URL: https://salo.li/2b5cbCF
283. Academy Releases «Science and Australia's Positive Future» Position Statement Ahead of Election. URL: https://salo.li/E1e513b
284. Time to redraw Australian funding system. URL: https://salo.li/289168a
285. Science and Research. URL: https://salo.li/cD28c79
286. Research and Experimental Development. URL: https://salo.li/cFf4C8E
287. Овчарова Л. П. Формування та розвиток науково-освітнього комплексу Австралії. *Становлення держави Австралія: здобутки та подолання проблем:* збірник наукових праць. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. С. 75–85.
288. Овчарова Л. П., Рибачук В. П. Розвиток науково-технологічної сфери Австралії в контексті світових тенденцій. Збірник наукових праць XVIII Міжнародної науково-практичної конференції *«Theoretical and applied aspects of the development of science»* (Більбао, Іспанія, 09–12 травня 2023 р.). Більбао, 2023. С. 116–121.
289. International Research Collaboration. URL: https://salo.li/cA24999
290. Australian Strategy for International Education 2021–2030. URL: https://salo.li/732c41D
291. Global Science & Technology Diplomacy Fund – Strategic Element. URL: https://salo.li/Da1CDe4

292. Science and Technology Initiatives to Grow Australia's Capability. URL: https://salo.li/356A18C
293. EU's Copernicus Finds an Australian Home. URL: https://salo.li/682f098
294. Research and Innovation. URL: https://salo.li/735EAAf
295. Advancing Space: Australian Civil Space Strategy 2019–2028 / Australian Space Agency. URL: https://salo.li/dAfD0dF
296. Australian Strategic Research Agency. 2022. URL: https://salo.li/3703A5a
297. Implementation of the Australia – United Kingdom – United States Partnership (AUKUS). URL: https://salo.li/De0C6fe
298. New Way Forward for Australian International Education / Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade. URL: https://salo.li/56ffE1f
299. Мирончук О. Міжнародна освіта Австралії в контексті глобалізаційних процесів. *Міжнародні відносини і безпека в багатополярному світі: контури нового світоустрою для України та світу:* матеріали V Міжнародної наукової конференції (Суми, 30 червня 2023 р.). Суми, 2023. С. 65–68.
300. Larkins F., Marshman I. Impact of the Pandemic on the 2020 Financial Health of 37 Australian Universities. Melbourne Centre for the Study of Higher Education at the University of Melbourne, 2021. 25 p. URL: https://salo.li/Aa445C2
301. Patty A. «Quite serious»: International Student Visa Applications Plummet. *The Sydney Morning Herald*. 2020. July, 29. URL: https://salo.li/EdC5cC2
302. Student Visa and Temporary Graduate Visa Program Report at 30 June 2020 / Australian Government. Australian Home Affairs. URL: https://salo.li/d7e06eE
303. Inquiry into Australia's Tourism and International Education Sectors. «Quality and Integrity – the Quest for Sustainable Growth»: Interim Report into International Education. Parliament of Australia. Canberra. October 2023. URL: https://salo.li/6696691
304. Baker J. Study Visas to Resume Amid Fears Overseas Students Will Turn to Other Countries. *The Sydney Morning Herald*. 2020. July, 20. URL: https://salo.li/9a1fa26
305. Study in Australia: Re-Start in July. *Thinking Australia*. 2020. June, 16. URL: https://salo.li/E3c8799
306. Hunter F. Unis «Press Pause» on Pilot Plan to Bring Back International Students. *The Sydney Morning Herald*. 2020. July, 9. URL: https://salo.li/0D25497
307. Patty A. Universities Plead for September Lifeline to Trial International Student Scheme. *The Sydney Morning Herald*. 2020. July, 12. URL: https://salo.li/72c0aE7
308. Hunter F. International Students Could Start Returning Next Month Under Pilot Program. *The Sydney Morning Herald*. 2020. June, 12. URL: https://salo.li/4228352
309. Hunter F. International Students to Fly to Canberra Next Month Under Pilot Program. *The Sydney Morning Herald.* 2020. June, 17. URL: https://salo.li/ba5E2E6
310. Ward R. As It Happened: Victoria Records 273 Cases and Another Melbourne Death. *The Sydney Morning Herald*. 2020. July, 12. URL: https://salo.li/a3590CF
311. International Trade: Supplementary Information, Financial Year. 2022–2023 / Australian Bureau of Statistics. URL: https://salo.li/7539D14
312. Ferguson H., Spinks H. Overseas Students in Australian Higher Education: a Quick Guide / Parliament of Australia. 2021. URL: https://salo.li/2096810
313. Bagshaw E. China Warns Students about Travelling to Australia. *The Sydney Morning Herald.* 2020. June, 9. URL: https://salo.li/ce060e6
314. Needham K. Australian Economy Would Suffer if China Students Stay Away. *Reuters*. 2020. June, 10. URL: https://salo.li/4C74D3B
315. Australia Issues China Travel Ban. *The Guardian*. 2020. February, 1. URL: https://salo.li/AD7abE0
316. Корсунський С. Гордіїв вузол Південно-Східної Азії. *Главком*. 2020. 28 листопада. URL: https://salo.li/5CDa3C4

317. Uribe A. China Warns Citizens not to Travel to Australia. *The Wall Street Journal*. 2020. June, 6. URL: https://salo.li/9A820D5
318. MOE Issues First Warning Statement in 2020 for Students Preparing to Study Abroad / Ministry of Education of the People's Republic of China. 2020. June 10. URL: https://salo.li/fa66914
319. Bagshaw E., Hunter F., Liu S. «Chinese Students Will Not Go There»: Beijing Education Agents Warn Australia. *The Sydney Morning Herald*. 2020. June, 10. URL: https://salo.li/6f14cB5
320. Hunter F. Over 30,000 Chinese Students Have Arrived in Australia Since Travel Ban Started. *The Sydney Morning Herald*. 2020. March, 12. URL: https://salo.li/3500CF0
321. University Internationalisation Futures. Australia's Universities in the World in 2050. URL: https://salo.li/F4043f5
322. Australian Strategy for International Education 2021–2030 / Australian Government. Department of Education. URL: https://salo.li/8f4635F
323. Growth and Opportunity in Australian International Education / Australian Government. Australian Trade and Investment Commission. URL: https://salo.li/CD676c9
324. COVID-19 to Cost Universities $16 Billion by 2023. *Universities Australia*. 2020. June, 3. URL: https://salo.li/636fE78
325. The Value of International Education to Australia. Sydney: Deloitte Access Economics, 2016. URL: https://salo.li/C5F5060
326. Рахманіна В. С. Освітня нерівність у період пандемії COVID-19. Наукові записки НаУКМА. Соціологія. 2021. Т. 4. С. 28–35.
327. Туристичний бізнес в Австралії: червень 2017–2022 рр. / Tourism Research Australia (TRA). URL: https://www.tra.gov.au/
328. Міжнародне опитування відвідувачів: рік до грудня 2022 року / Tourism Research Australia (TRA). URL: https://www.tra.gov.au/
329. Стан галузі 2019 / Tourism Research Australia (TRA). URL: https://www.tra.gov.au/
330. Закордонні прибуття та від'їзди / Tourism Research Australia (TRA). URL: https://www.tra.gov.au/
331. Прогнози розвитку туризму в Австралії на 2022–2027 рр. / Tourism Research Australia (TRA). URL: https://www.tra.gov.au/

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження теми «Австралія і Океанія в контексті регіональних і глобальних викликів (перша чверть XXI століття)» автори дійшли таких висновків. Геополітична ситуація в Індо-Тихоокеанському регіоні наразі визначається посиленням конкурентної боротьби автократичних режимів та демократій. Ця ситуація впливає й на Океанію. Австралія та Нова Зеландія різною мірою, але однозначно підтримують США та інших партнерів у цьому протистоянні, хоча ця позиція породжує для них виклики у сфері зовнішньої торгівлі через домінуючу роль КНР в економіці регіону. Австралія й країни Океанії стикаються з низкою глобальних та регіональних викликів, а саме: зміни клімату й екологічні катастрофи, глобальна геополітична конкуренція, залежність від глобальних ринків, міграція та вимушене переселення, соціально-економічна нестабільність, вразливість до природних катастроф, енергетична безпека тощо. Попередження й подолання цих проблем є імперативом політики країн Океанії, зокрема Австралії та Нової Зеландії.

Регіон Океанія є однією з найбільш екзотичних та самобутніх частин нашої планети. Під цією назвою розуміють сукупність островів центральної та південної частини Тихого океану, загальна кількість яких становить більше 10 тисяч. У найвужчому сенсі до складу Океанії не включають Австралію, тому що, наприклад, Нову Зеландію часом розглядають як частину Полінезії, а не Австралазії. Не дивлячись на розмаїття визначень та підходів з акцентуванням уваги саме на малих острівних країнах, існує усталена традиція, згідно з якою цей регіон поділяють на чотири субрегіони: Австралазія (включає Австралію та Нову Зеландію), Меланезія, Мікронезія та Полінезія. Разом з тим і цей найбільш вживаний погляд на політико-географічну структуру регіону є до певної міри умовним, соціально-економічна картина регіону є цілком зрозумілою та чіткою: двома найбільш розвиненими державами Океанії є Австралія та Нова Зеландія. Це дає їм змогу відігравати помітну роль на

міжнародній арені та мобілізувати зусилля світової спільноти для підтримки малих острівних країн Океанії.

Міжнародно-політична ситуація в Океанії в перші десятиліття XXI ст. визначається двома провідними тенденціями: 1) прискоренням процесу глобалізації, коли більшість кризових подій в світі мають не лише локальне значення, а й впливають на всю міжнародну систему; 2) поглибленням протиріч та протистоянням двох глобальних геополітичних гравців – США та КНР, які прагнуть утвердити свої позиції в Океанії. Зважаючи на те, що найбільш залученими до міжнародних процесів та світової політики країнами регіону є Австралія і Нова Зеландія, саме їхні підходи та дії визначають вектор та динаміку його цивілізаційного розвитку. Океанія поступово стає ареною боротьби за вплив та регіональне домінування, тож одним з ключових викликів для австралійської зовнішньої політики у 2000-х рр. стала необхідність збалансування своїх союзницьких зобов'язань зі Сполученими Штатами та збереження вигідних Канберрі торговельно-економічних відносин з КНР. Подібна ситуація актуальна й для Нової Зеландії, проте з огляду на меншу залученість держави до регіональних геополітичних процесів, згадана дилема є для неї менш гострою. Ключовими пріоритетами зовнішньої політики країн Океанії є, зокрема, безпека та стабільність у регіоні, протидія змінам клімату, економічна інтеграція, регіональний розвиток, зміцнення впливу й зв'язків у Індо-Тихоокеанському регіоні, участь в міжнародних організаціях.

Австралія прагне утвердити свої лідерські позиції в Океанії шляхом підтримки острівних країн як напряму, так і відстоюючи їхні інтереси в рамках міжнародних організацій. Важливим чинником є миротворча діяльність Канберри. Так, саме австралійські військові очолили міжнародні сили, що відновлювали порядок і здійснювали контроль за демілітаризацією після тривалого конфлікту в Східному Тиморі. Також саме завдяки зусиллям Австралії було створено та реалізовано Регіональну місію допомоги Соломоновим Островам (RAMSI), в рамках якої протягом багатьох років силами кількох держав надавалась підтримка місцевим поліцейським силам.

Незважаючи на значну історичну та соціокультурну спорідненість двох країн, діяльність Нової Зеландії на міжнародній арені є дещо відмінною від австралійської. Основою зовнішньої політики Веллінгтона вже багато десятиліть є прагнення до збереження своєї незалежної позиції та прихильність багатосторонності, насамперед щодо взаємодії з сусідами по регіону. Зберігаючи відносини стратегічного партнерства з англосаксонськими державами, що склалися історично, Нова Зеландія набагато менше залучена у регіональні та глобальні військово-політичні проєкти, аніж Австралія. Одним з пріоритетів Нової Зеландії залишається її принципова антиядерна позиція, в рамках якої країна навіть не допускає у свої територіальні води судна з атомними силовими установками.

Міжнародно-політична діяльність більшості країн Океанії, за винятком Австралії і Нової Зеландії, переважно сконцентрована на регіональному рівні. Серед основних зовнішньополітичних пріоритетів можна виділити такі: розбудова співпраці з сусідами по регіону; участь в міжнародних організаціях; взаємодія з міжнародними організаціями та країнами для забезпечення економічного розвитку та отримання фінансової та технічної допомоги; боротьба із впливом змін клімату; співпраця з зарубіжними партнерами щодо безпекових питань, боротьба зі злочинністю, контроль над зброєю та вирішення внутрішніх конфліктів; поширення та популяризація локальної культури та мистецтв.

У контексті посилення геополітичної конкуренції між США та Китаєм зростає безпекове значення острівних держав Океанії. Насамперед це актуально для Австралії, яка не може бути в безпеці, якщо її безпосередні сусіди – острівні країни Тихого океану – стануть джерелом загрози, наприклад внаслідок військової співпраці з КНР. Отже, взаємодія в галузі безпеки на морі залишається наріжним каменем оборонної політики Австралії у південній частині Тихого океану.

Австралія є морською державою, яка залежить від торгівлі, відповідно її стратегічні оборонні інтереси пов’язані насамперед із стабільністю сусідніх

країн, а також із безпекою в Індо-Тихоокеанському регіоні в цілому. Залежність Австралії від морської торгівлі, включаючи постачання енергоносіїв, визначає її оборонні пріоритети, зокрема акцент робиться на безпеці морських підходів та торговельних шляхів, а також необхідності забезпечення свободи судноплавства. Встановлено, що центральним елементом здатності Сил оборони Австралії виконувати місії щодо забезпечення безпеки й стабілізації в регіоні є її десантний потенціал. Не дивлячись на наявність союзницьких відносин зі США в рамках Тихоокеанського пакту ANZUS, Австралія дотримується принципу опори на власні сили в контексті захисту від військової агресії.

На тлі посилення геополітичної конкуренції в Індо-Тихоокеанському регіоні, зокрема у відповідь на нарощення військового потенціалу КНР та її провокаційні акції військово-стратегічного характеру, в 2021 р. було утворено військовий союз AUKUS. Оборонний альянс об’єднав Австралію, Велику Британію та Сполучені Штати – країни, що мають давню історію співпраці у сфері безпеки. Провідними напрямками взаємодії в рамках AUKUS є забезпечення Австралії новітніми підводними човнами з ядерною силовою установкою, включно з передачею технологій, навчанням персоналу та майбутньою локалізацією виробництва; а також об’єднання зусиль союзників в галузі передових розробок, зокрема, штучного інтелекту, квантових технологій, кібербезпеки тощо.

У березні 2023 р. австралійський уряд представив новий концептуальний підхід до національної оборони, виходячи з майбутніх стратегічних викликів у сфері безпеки, що виникають перед п’ятим континентом. Ключовими елементами цього підходу є: 1) розвиток спроможностей збройних сил вражати цілі на великій відстані та виробляти боєприпаси на власній території; 2) збільшення можливостей швидкої інтеграції нових революційних технологій в оборонні спроможності, зокрема, в партнерстві з промисловістю, а також інвестування у збільшення та утримання висококваліфікованої робочої сили в оборонній сфері; 3) формулювання стратегічних завдань для австралійської

оборонної промисловості, досягнення яких дають змогу силам оборони Австралії отримати необхідний потенціал у рамках наявних ресурсів.

Австралійський уряд приділяє велику увагу забезпеченню безпеки та стійкості підводних комунікаційних кабелів, які є критичною інфраструктурою, оскільки з'єднують природно ізольований п'ятий континент з оточуючим світом. Зусилля щодо захисту австралійських підводних кабелів на землі та на дні морів й океанів характеризують як «золотий стандарт» для всіх країн світу. Нещодавні інциденти щодо розривів підводних кабелів у Північній Європі, які пов'язують з діями рф, означають початок нового етапу асиметричної гібридної війни, що потенційно може спалахнути в будь-якій точці планети. Тож для збереження цілісності, безпеки та доступності інфраструктури підводних кабелів необхідні спільні зусилля всіх зацікавлених сторін.

У монографії підкреслюється, що важливе місце у політичному дискурсі та державній політиці Австралії й Нової Зеландії займає концепція добробуту. Перед урядами стоять значні виклики, серед яких – пошук балансу між економічним зростанням і підвищенням добробуту, особливо в умовах обмежених ресурсів й зростаючих потреб населення, а також необхідність адаптації політики до швидких змін у глобальному контексті.

Соціальна політика Австралії та Нової Зеландії заснована на будівництві та підтримці системи соціального забезпечення, що охоплює широкі верстви населення і включає цільові програми для захисту доходів у разі наростання кризових явищ. У соціальній політиці Австралії привабливим є феномен побудови у досить стислі терміни (за 30 років) однієї з найбільших у світі пенсійних систем, відповідно до показника співвідношення активів пенсійних фондів до ВВП країни (Австралія у цьому відношенні знаходиться в трійці найкращих країн у світі після Нідерландів та Канади). Водночас, у новозеландській системі соціального забезпечення очевидний наголос робиться на розгорненій програмі будівництва державного житла, що затребуване у корінного населення країни (маорі), яке має значний вплив на владні кола. Отже, соціальні системи Австралії та Нової Зеландії продовжують

еволюціонувати під впливом глобалізації. Обидві країни досягають успіхів у забезпеченні високоякісної освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. В той же час нові виклики на кшталт пандемії, інші кризові явища потребують перегляду та модернізації соціальних стратегій. Тож подальший розвиток соціальних систем Австралії та Нової Зеландії буде залежати від здатності урядів ефективно реагувати на глобальні зміни та забезпечувати добробут своїх громадян.

Австралія, Нова Зеландія й острівні країни Океанії мають різний рівень соціально-економічного розвитку, що обумовлено їх географічним положенням, наявністю корисних копалин та інших природних ресурсів, демографічним потенціалом та соціокультурними особливостями історичного розвитку, які зумовили рівень їхньої інтеграції у світові економічні та політичні процеси. Важливим чинником, що впливає на рівень соціально-політичної стабільності й добробуту країн Океанії, є зміна клімату, що має значні наслідки негативного характеру для розвитку країн регіону. Кліматичні зміни можуть призвести до низки різних конфліктів, пов'язаних з недостатньою спроможністю місцевих спільнот адаптуватися до нових реалій. Очевидно, що процвітання, стабільність і безпека регіону залежатимуть від того, як будуть вирішені проблеми, пов'язані зі зміною клімату, якими будуть адаптаційні заходи й міжнародна допомога у їх впровадженні. Ще одним вагомим чинником в контексті подолання викликів, пов'язаних з кліматичними змінами, є якість державного управління.

Одним з традиційних викликів для країн Океанії є питання побудови ефективної міграційної політики. У сучасному світі з покращеними можливостями мобільності формування державної міграційної політики набуває особливої ваги. На початку XXI ст. процеси забезпечення та модернізації міграційної політики Австралії та країн Океанії відбуваються з урахуванням внутрішніх економічних потреб, зовнішніх чинників, тиску екологічних факторів та проблем нелегального переміщення. Залучення кваліфікованих трудових ресурсів дало змогу забезпечити економічне

зростання, розвиток сільськогосподарської та освітньої сфер, що в підсумку збільшило конкурентоспроможність приймаючих країн. Важливим напрямом в регіоні є індустрія туризму, яка постійно розвивається. Політика міграції в Австралії та інших державах Океанії виражається, зокрема, у запровадженні програм трудової міграції, які передбачають пільгові умови та взаємне визнання кваліфікацій, що дало змогу заповнювати дефіцит трудових ресурсів. Слід зазначити, що зовнішнє оточення впливає на особливості австралійської політики стосовно біженців. Наразі країни Індо-Тихоокеанського регіону переважно самостійно вирішують зазначену проблему. Однак подібна позиція Австралії, яка полягає в обмеженому сприянні вирішенню проблем біженців, може стати перешкодою для посилення її ролі в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Важливим чинником в контексті міграційних процесів стала пандемія COVID-19, коли внаслідок жорстких карантинних заходів, зокрема закриття кордонів, суттєво постраждали цілі галузі економіки, пов’язані зі свободою переміщення. Насамперед, це стосується індустрії туризму та міжнародної освіти.

Міжнародні кордони Австралії були закриті з березня 2020 р. по червень 2022 р. Туристична галузь Австралії зазнала значних втрат через обмеження на поїздки, і хоча міжнародні подорожі починають відновлюватися, залишається певна невизначеність щодо темпів повернення галузі до попереднього стану. Цілком ймовірно, що міжнародний попит на туристичну індустрію Австралії зростатиме в довгостроковій перспективі, зокрема завдяки зростанню ринків Азійсько-Тихоокеанського регіону та розвитку сталого туризму. Проте, щоб зберегти свою привабливість для туристів, країна повинна адаптуватися до викликів зміни клімату та конкуренції, а також інвестувати в стійку інфраструктуру. Сучасні тенденції розвитку туристичної індустрії п’ятого континенту дають змогу дивитись у майбутнє з оптимізмом, оскільки міжнародний туризм Австралії є прикладом оптимального балансу між зростанням економічних показників й підтримкою екологічної стабільності,

забезпеченням збереження культурного багатства та активним залученням місцевих громад до розвитку туристичної індустрії.

Пандемія COVID-19 значно вплинула на сектор вищої освіти Австралії. Після вимушеного закриття закладів вищої освіти у березні 2020 р. основною проблемою для австралійських університетів було забезпечення безперервності навчання та створення умов для якісного дистанційного та змішаного навчання. Водночас пандемія сприяла розвитку галузі вищої освіти Австралії: заклади вищої освіти отримали цінний досвід адаптації освітнього процесу до нової реальності й створення безпечних умов для викладачів та студентів. Наслідки пандемії COVID-19 в освітньому секторі призвели до відчутних економічних втрат, що не могло не позначитися на національній економіці Австралії. Від ефективності економічного відновлення залежить позиціювання вищої освіти п’ятого континенту в міжнародних глобальних рейтингах.

Австралія розглядає освіту та інновації як критично важливий фактор економічного розвитку й процвітання країни. В уряді п’ятого континенту є усвідомлення того, що зменшення залежності від експорту сировинної продукції можливе лише завдяки впровадженню інноваційних технологій в експортоорієнтованих галузях, розбудові високотехнологічного сектору, залучення кваліфікованих фахівців до науково-освітньої сфери та використання результатів досліджень і розробок в економіці. Відповідно під час здійснення структурних трансформацій в економіці робиться акцент на державній підтримці науково-технологічного потенціалу шляхом залучення інвестицій в сферу досліджень і розробок, яка розглядається як найважливіший стратегічний ресурс економічного зростання й підвищення продуктивності праці. Ініціативи австралійського уряду спрямовані на створення в країні розгалуженої науково-технологічної інфраструктури: агентств і асоціацій, технопарків, венчурних фондів, які сприяють комерціалізації розробок та інформаційному забезпеченню інноваційних процесів. Уряд формує сприятливі умови для створення інноваційного середовища, розробляє стратегії та програми,

здійснює фінансування пріоритетних проєктів, стимулює розвиток кадрового потенціалу.

Стабільне зростання економіки, привабливий інвестиційний клімат, високоосвічені та кваліфіковані кадри Австралії дають змогу залучати інвесторів із розвинених країн. Всесвітньо відомі компанії в галузі медицини і біотехнологій, інформаційно-комунікаційних технологій стали інвесторами досліджень і розробок й партнерами у дослідницьких проєктах університетів і державних установ Австралії. Міжнародні бізнес-структури інвестують значні кошти у розробки австралійських дослідників, створюють робочі місця для висококваліфікованих фахівців, сприяють трансформації технологічних галузей країни. Ініціативи уряду сприяють відкритості науки, мобільності вчених, студентів, розширенню їхніх міжнародних наукових зв'язків, зростанню публікаційної активності та підвищенню авторитету Австралії в глобальному науково-освітньому просторі.

Після початку повномасштабної агресії рф проти України Австралія та Нова Зеландія, як і найбільші міжнародні партнери Києва, такі як США, Велика Британія, Німеччина, Франція та інші, пообіцяли підтримувати Україну до кінця. Фраза «стільки, скільки буде потрібно», якою послуговуються, оцінюючи війну і військові потреби України, стала визначальною у політичних заявах високопосадовців обох країн і їхніх ключових союзників.

Незмінна політична та практична підтримка України демонструє спроможність Австралії та Нової Зеландії робити власний вагомий внесок у формування міжнародної підтримки протидії російській агресії.

Австралійські дослідницькі організації реалізують всебічну підтримку українських вчених у цей непростий для нашої держави час та демонструють непорушну солідарність і довірливе партнерство заради спільного майбутнього. Подібні кроки свідчать про те, що Австралія продовжує стояти на боці України та допомагати їй здобути мир на своїх умовах. Наша держава, в свою чергу, також зацікавлена в подальшій інтенсифікації політичного діалогу з Австралією та сприянні двосторонньому співробітництву у сферах оборони,

торгівлі, інвестицій, науки та культури. Подальший розвиток та поглиблення двосторонніх науково-технічних відносин між Україною та Австралією має стати одним із важливих питань взаємовигідної співпраці.

Перспективним напрямом подальшої взаємодії є співпраця в енергетичній галузі, оскільки енергетика буде однією з першочергових сфер повоєнного відновлення України, а Австралія має необхідні технології та досвід у реалізації спільних проєктів у енергетичній сфері, зокрема з Польщею. Київ також зацікавлений у досвіді Австралії з проведення антарктичних досліджень, адже країна має велику історію вивчення Антарктиди. Можливими формами майбутньої двосторонньої взаємодії може бути участь українських вчених у конкурсах наукових проєктів, які фінансуються австралійською стороною, а також обмін досвідом щодо проведення антарктичних експедицій й ефективного управлінням антарктичними станціями. Тож існує значний потенціал для поглиблення двосторонньої співпраці в соціогуманітарній сфері.

Якщо Австралія є безперечним флагманом економічного розвитку Океанії та її «локомотивом» у міжнародній політиці, то менші острівні держави регіону є його «душею». Саме в Океанії проживають народи та етноси, які століттями розвивались в природній ізоляції від світових цивілізаційних процесів й зберегли свою унікальну й самобутню культуру. Зокрема, в Новій Зеландії повага до традицій та звичаїв маорі – корінного населення острівної держави – закріплена на законодавчому рівні. Саме тому культурні традиції маорі знаходять свій розвиток й у XXI ст. Адже культура і мистецтво маорі мають потужне тисячолітнє коріння, в центрі якого лежить повага до людини, до предків, до усього родоводу і богів, з якими маорі спілкуються через пісні, хорали, танці та інші фольклорні традиції. Сьогодні ці традиції видаються необхідними й пакеха – нащадкам білих переселенців, які знаходять у культурі маорі той об’єднуючий початок, який дає змогу культурі Зелених островів квітнути і у XXI ст. Новозеландська культура і література пройшли великий шлях від періоду перших колоніальних поетичних творів і романів, створених на догоду британської та американської публіки та відбиваючи їх смаки, до

становлення і розквіту національної літератури на початку ХХ ст. у особі Кетрін Менсфілд, розвитку національної поезії, а також згодом – до виникнення жанрів національного оповідання, поезії та роману, які стали відомими за її межами. Пізніше розвивається жанр драми, який також знаходить визнання не тільки на батьківщині, але й у Британії, США та інших англомовних країнах.

Культура і література корінного народу Нової Зеландії маорі протягом досліджуваного періоду пройшла три періоди, долаючи расові, соціальні, гендерні перепони, досягла свого розвитку, органічно поєднуючи в собі й твори англійською мовою, й твори мовою маорі, а також такі твори маорі англійською мовою, де широко вживаються слова та ідіоми мовою маорі.

Поступово в культурі та літературі маорі паралельно з усною традицією, десь із середини ХХ ст. розвивається писемна література маорі. Спочатку це жанр поезії, потім – короткого оповідання, начерка, новели, згодом – роману, а на початку ХХІ ст. – драми. Жанрове розмаїття певною мірою засвідчує її повноцінне становлення. Література маорі збагатила новозеландську літературу, стала її невід'ємною частиною і набула визнання у світі завдяки таким талановитим прозаїкам, поетам, драматургам, як Віті Ігімаера, Гоне Туваре, Патриція Грейс, Роберт Салліван, Гоун Кук. Це дає надію на її подальший розвиток і важливий внесок у скарбницю культури маорі, Нової Зеландії та за кордоном у майбутньому.

Розвиток видавничої справи у Новій Зеландії на початку ХХІ ст. має вибуховий характер, про що свідчить різке збільшення саме національних видавництв, які здебільшого друкують авторів своєї країни, зокрема маорі, що сприяє культурному розвитку суспільства, дає змогу художнього вираження місцевим авторам, розширює публічну дипломатію цієї держави Океанії у глобалізованому світі. Не останнє місце займає і жага новозеландців до пізнання, освоєння світу (великого і малого), намагання осмислити себе в цьому світі, утвердити свою національну ідентичність.

Австралія і Океанія сьогодні являють собою унікальне поєднання модерну та традицій, що гармонійно співіснують доповнюючи та збагачуючи одне одного. Тож не дивно, що різні аспекти історичного та соціокультурного розвитку цього регіону завжди будуть в центрі уваги дослідників та експертів.

SUMMARY

Australia and the island states of Oceania confront multiple global and regional challenges: climate change and environmental crises, geopolitical rivalry, dependence on global markets, migration pressures, socio-economic instability, vulnerability to natural disasters, and energy security. Addressing these threats is a core imperative for the region's policymakers. While Oceania consists of over 10,000 islands, Australia and New Zealand remain the most developed states, enabling them to mobilize international support for smaller island nations.

The political dynamics of the early 21st century reflect two dominant tendencies: (1) the acceleration of globalization, whereby local crises acquire systemic international significance, and (2) the deepening confrontation between the United States and China, both of which seek to strengthen their influence in Oceania. Consequently, Australia's foreign policy has been characterized by the necessity to balance its strategic commitments to the U.S. with the maintenance of beneficial economic relations with China. For New Zealand, this dilemma has been less acute, though its independent and multilateralist approach – notably its firm anti-nuclear stance – distinguishes it from Canberra's more security-oriented posture.

The geopolitical situation in the Indo-Pacific today is shaped by intensifying competition between autocratic regimes and democracies. This rivalry inevitably affects Oceania, Australia and New Zealand to varying degrees align themselves with the United States and like-minded partners. Yet such orientation poses trade challenges due to the dominant role of the People's Republic of China in the region's economy.

Australia has positioned itself as a regional leader, providing peacekeeping and stabilization missions, such as in East Timor and the Solomon Islands (RAMSI). In contrast, New Zealand pursues a tradition of multilateral diplomacy, cooperation with neighbors, and the promotion of indigenous rights, with limited involvement in military alliances. Smaller Pacific Island states concentrate on regional cooperation, climate resilience, and securing external assistance for development and governance.

Amid intensifying U.S.–China rivalry, Oceania's strategic value is rising. For Australia, maritime security remains fundamental, given its dependence on sea trade and energy imports. Undersea security is a matter which should be addressed as part of a national security effort. That is why the monograph pays much attention to the se curity of submarine cables which supply 99,9 percent of of the Internet information.

Defense priorities of Australia emphasize the protection of maritime routes and the freedom of navigation. Despite the ANZUS alliance, Australia insists on strategic autonomy in safeguarding its territory. The creation of AUKUS in 2021 further reinforced Canberra's commitment to advanced defense technologies, including nuclear-powered submarines, cyber security, and artificial intelligence.

In March 2023, Australia presented a new defense strategy focused on long-range strike capabilities, defense industrial autonomy, and rapid integration of emerging technologies. Canberra also places great emphasis on the security of submarine communication cables – critical infrastructure underpinning both national resilience and global connectivity.

Equally significant are the socio-economic dimensions. Both Australia and New Zealand have developed comprehensive welfare systems that balance economic growth with social well-being. Australia has built one of the world's strongest pension systems within three decades, while New Zealand emphasizes public housing, particularly for its Māori population. These welfare policies, alongside universal access to healthcare and education, remain central to societal stability but require adaptation to new challenges such as the COVID-19 pandemic.

The pandemic highlighted vulnerabilities in migration, tourism, and higher education. Australia's border closures severely disrupted international education and tourism but also accelerated digital transformation in universities. In the long run, sustainable tourism and global education are expected to recover, supported by infrastructure investment and Asia-Pacific market growth.

Innovation and research have become strategic pillars of Australia's economic policy, aimed at reducing dependence on raw material exports. The government actively supports R&D, partnerships with universities, and international cooperation.

This has enhanced Australia's role as a hub for biotechnology, ICT, and medical research. International investors increasingly collaborate with Australian institutions, strengthening its integration into global science networks.

The full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022 brought Australia and New Zealand closer to Euro-Atlantic partners. Both states pledged to support Ukraine "for as long as necessary" by providing military aid, sanctions, and academic solidarity with Ukrainian scholars. This reflects their readiness to contribute to global security and positions them as proactive middle powers. Future cooperation may expand to energy, Antarctic research, and joint scientific projects.

Finally, the cultural dimension remains a defining feature of Oceania's uniqueness. Indigenous traditions, especially Māori culture in New Zealand, have been revitalized and integrated into national identity. Māori literature, evolving from oral traditions to modern genres, has gained global recognition. The flourishing of indigenous arts contributes not only to domestic cultural development but also to New Zealand's cultural diplomacy.

In sum, Australia and Oceania embody a dynamic interplay of modernity and tradition. The region faces profound challenges – climate change, geopolitical rivalry, socio-economic transformation – yet its ability to balance strategic commitments, foster social resilience, and preserve cultural diversity will determine its stability and prosperity in the decades ahead.

СПИСОК АВТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Бондарець Марина Вадимівна, *кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділи 1.6, 2.10)*

Вєтринський Ігор Михайлович, *кандидат політичних наук, старший науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділи 1.1, 2.1, «Висновки», «Summary»)*

Вітер Ірина Ігорівна, *кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент, провідний науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділи 1.3, 2.6)*

Говор Олена Вікторівна, *доктор філософії (історія), науковий співробітник школи культури, історії та мови Австралійського національного університету, м. Канберра, Австралія (підрозділи 1.8, 2.8)*

Дронів Вікторія Вікторівна, *молодший науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділи 1.10, 2.13)*

Зернецька Ольга Василівна, *доктор політичних наук, професор, завідувач відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України (керівник авторського колективу, «Передмова», підрозділи 1.4, 2.3, 2.4, 2.7, 2.11, «Висновки», «Summary»)*

Кужельний Микола Олексійович*, науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділ 1.7)*

Мирончук Олена Аркадіївна, *молодший науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділи 2.4, 2.5, 2.12)*

Овчарова Любов Петрівна *науковий співробітник відділу проблем діяльності і стратегії розвитку НАН України Державної установи «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України» (підрозділ 2.11)*

Перга Тетяна Юріївна, *кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділ 1.5)*

Пошедін Олег Іванович, *кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділи 1.2, 2.2)*

Цапко Олег Михайлович, *кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу історії нових незалежних держав Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділ 1.9)*

Чекаленко Людмила Дмитрівна, *доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії та методології всесвітньої історії Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (підрозділ 2.9)*

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АВСТРАЛІЯ І ОКЕАНІЯ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ І ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ (перша чверть XXI ст.)

МОНОГРАФІЯ

За редакцією д.політ.н., проф. Зернецької О.В.

Керівник авторського колективу і науковий редактор Зернецька О.В.
Випускаючий редактор Вєтринський І.В.
Технічний редактор Бондарець М.В.

Київ 2025